Pag. 62. linea. 21. li. legi, πάσαν ἐπὶ
πᾶσαν ἀλτίαν. a
verbo. ἐπερείδω
affirmo./.

N.

Pag. 62. Conatur Athenagoras probare, post mortem, animas nec poenam pati, nec mercedem consequi antea esse vitae, donec Judicio Divino in Sententia post universalem resurrectionem pronunietur.

Sed haec opinio falsa est, et haeresis nota censenda ex D. Thoma. in 4. Sent. dist. 45. q. 1. art. 3. q. 1. quo ad mercedem animarum justarum eam probare conantes Arienses. Tertullianus. et Lactantius; meminit huius erroris. S. Thomas lib. 4. contra gentes. Cap. 91. explicant Soto in dist. art. 3. et Vega in hoc concilium Tridentinum lib. 15. cap. 14.

Zuela (Prosper) in 1

245

24/170 WDH 12

Athenagoras 79/3

Ca-2 241

Athenagoras.

Pag. 41. linea. 6. Ionum quendam addunt veluti ex sacris auctoribus, quem interpres quidam Sancto Viro tribuit. ingrauescendum enim est, cu, jus auctoritas fuerit: Scrip. turam etenim, quam Sacram esse existimat, adhuc re videtur hic auctor

324.

325

214

X.

Eadem Pag. 41. minimum propitius est Athenagoras Virginitati, adeo quidem, ut Secundas nuptias non sit veritus adulterium bo Decorum appellare: per Verum sensum explicat Diuinj Eloquij. Quicunq; Dimiserit Vxorem Suam Et aliam Duxerit moechatur.

Pag. 62. Russus opinatur, imo asserebat omnes quidem, qui mortem obierunt, resurrecturos esse, non tamen omnes judicandos fore: Cum justi non sint in universali judicio judicandi, quod falsum est. Nam Universi homines judicabuntur per Sententiam Christi Judicio approbationis, aut reprobationis. Paulus ad Roma. 14. omnes, inquit, stabimus ante tribunal Christi. Unde nec justi excipiuntur, nec per ejus arte Resurrectionis defuncti. Magister, Thomas et alij in 4. Sent. Dist. 47. art. 3.

PERKINS LIBRARY

Duke University

Rare Books

ΑΘΗΝΑΓΟΡΟΥ ΑΘΗΝΑΙΟΥ
φιλοσόφου Χριστιανοῦ ἀπολογία περὶ Χριστιανῶν.

Τοῦ αὐτοῦ, περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν.

ATHENAGORAE ATHE-
niēsis philosophi Christiani apologia pro Christianis, ad imperatores Antoninum & Commodum.

Eiusdem, De resurrectione mortuorum.

Ex antiquis exemplaribus libellus ille nūc primùm profertur, hic autē castigatior quàm antea editur.

Vterque Græcè & Latiné.

EX OFFICINA
HENRICI STEPHANI.
AN. M. D. LVII.

E
3 RBR
A867AT

ΑΘΗΝΑΓΟΡΟΥ
ἀθηναίου φιλοσόφου Χειστιανοῦ
πρεσβεία περὶ Χειστιανῶν.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΣΙΝ, ΜΑΡΚΩ ΑΥΡΗΛΙΩ ΑΝΤΩΝΙΝΩ ΚΑΙ ΛΟΥΚΙΩ ΑΥΡΗΛΙΩ ΚΟΜΜΟΔΩ, ΑΡΜΕΝΙΑΚΟΙΣ, ΣΑΡΜΑΤΙΚΟΙΣ, ΤΟ ΔΕ ΜΕΓΙΣΤΟΝ, ΦΙΛΟΣΟΦΟΙΣ.

Η ΤΜΕΤΕΡΑ, μεγάλοι βασιλέων, οἰκουμένη, ἄλλος ἄλλοις ἔθεσι χεῶνται καὶ νόμοις, καὶ ἑδεὶς αὐτῶν, νόμῳ καὶ φόβῳ δίκης, κἂν γελοία ᾖ, μὴ σέργει τὰ πάτεια ἐργεται. ἀλλ' ὁ μὲν Ἰλιεὺς θεὸν Ἕκτορα λέγει, καὶ τὸν Ἑλένιν Ἀδραστιαν ὀπαδάμορον τρεφκυνεῖ· ὁ δὲ λακεδαιμόνιος, Ἀγαμέμνονα Δία, καὶ Φυλονόην τὴν Τυνδάρεω θυγατέρα, καὶ Τένιλλον Ὀδίαν σέβει· ὁ δὲ ἀθηναῖος, Ἐρεχθέα Ποσειδῶνι θύει· καὶ Ἀγραύλῳ ἀθηναίοι καὶ τελεταὶ καὶ μυστήρια ἄγουσι, καὶ Παυδρόσῳ, αἳ ἐνομίσθησαν ἀσεβεῖν, ἀποξᾶσαι τὸν λάρνακα. καὶ ἐνὶ λόγῳ, ἔτι ἔθνη καὶ δήμοις, θυσίας καταχεισιν αἷς δὴ ἐθέλωσιν ἄνθρωποι, καὶ μυστήρια. οἱ δὲ αἰλούπιοι καὶ αἰλούροις καὶ κροκοδείλοις καὶ ὄφεσι καὶ ἀσπίδας ἐκ κύνας, θεοὺς νομίζουσι. καὶ τούτοις πᾶσιν ὁπηρέπετε καὶ ὑμεῖς καὶ οἱ νόμοι· τὸ μὲν οὖν μηδ' ὅλως θεὸν ἡγεῖσθαι, ἀσεβεῖς καὶ ἄθεον νομίσαντες· τὸ δὲ, οἷς ἕκαστος βούλεται χρῆσθαι ὡς θεοῖς,

ἀναξιον ἵνα τῷ θεῷ τὸ θεῖον δέῃ, ἀπέχωμεν) τὸ ἀδικεῖν. ἡμῖν δὲ (καὶ μὴ θαυμάσητε, ὡς οἱ πολλοὶ, εἰ ἀκοῇ) πρὸς ὀνόματα ἀπεχθάνεσθε. οὐ γὰρ τὰ ὀνόματα μίσους ἄξια, ἀλλὰ τὸ ἀδίκημα δίκης καὶ πικρείας. διόπερ τὸ φρόνιμον ὑμῶν καὶ ἥμερον καὶ τὸ θεὸς ἅπαντα εἰρωνικὸν καὶ φιλάνθρωπον θαυμάζοντες, οἱ μὲν καθ' ἕνα, ἰσονομοῦσιν αἱ δὲ πόλεις, θεὸς ἀξίαν τῆς ἴσης μετέχουσι τιμῆς. ἣ σύμπασα οἰκουμένη τῇ ὑμετέρᾳ σωτηρίᾳ βασιλείας εἰρήνης ἀπολαύουσιν. ἡμεῖς δὲ οἱ λεγόμενοι Χριστιανοὶ (ὅπερ μὴ θεογενὲς ἐστιν καὶ ἡμῶν, συγχωρεῖτε δὲ, μηδὲν ἀδικοῦντας, ἀλλὰ καὶ πάντων, οἷς θεοῖ ὄντες τὸ λόγου δεχθήσεται, ἀσεβέστατα διακειμένους καὶ δικαιότατα θεὸς τε τὸ θεῖον καὶ τὴν ὑμετέραν βασιλείαν, ἐλαύνεσθαι καὶ φέρεσθαι καὶ διώκεσθαι, ὅτι μόνῳ ὀνόματι θεοσεβουμένων ἡμῖν τῶν πολλῶν) μισοῦσι τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἐπολιτεύσαμεν. διδαχθήσεσθε δὲ ὑπὸ τοῦ λόγου, ἅπερ δίκης καὶ θεοῦ πάντα νόμον καὶ λόγον πάντων ἡμᾶς. καὶ δεόμεθα ὑμῶν καὶ θεὸν ἡμῶν προσκέψασθαι, ὅπως πεισθῶμεν ἅπερ ποτὲ ὑπὸ τῶν συκοφαντῶν σφαπόμενοι. οὐδὲ γὰρ εἰς χρήματα ἢ θεοῦ τῶν διωκόντων ζημία, οὐδὲ εἰς ὕβριν ἢ αἰσχύνη, ἢ εἰς ἄλλο τῶν μειζόνων ἢ βλάβη (τούτων γὰρ καταφρονοῦμεν, κἂν τοῖς πολλοῖς δοκῶμεν δουλοπρεπῶς ἔχειν). μόνον τὸ δοκιμάζειν, οὐδὲ μισοῦ δικάζεσθαι τοῖς ἄρχουσι καὶ ἁρπάζουσιν ἡμᾶς, μεμαθηκότες· ἀλλὰ τοῖς μὲν, κἂν κατὰ κόρρης θεοῦ πλακίζωσι, καὶ τὸ ἕτερον παρέχειν τῆς κεφαλῆς μέρος· τοῖς δὲ, εἰ τὸν χιτῶνα ἀφαιροῦντο, ὑπὲρ δοῦναι καὶ τὸ ἱμάτιον· ἐμ' εἰς τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς, ὅταν ἀπειλῶμεν τοῖς χρήμασιν, ὑπὲρ συλλύουσιν ἡμῖν, κατασκευάζοντες ὄχλον ἐγκλημάτων· ἃ ἡμῖν μὲν, οὐδὲ μέχρις ὑπονοίας, τοῖς δὲ ἀδολεχροῦσι καὶ τῷ ἐκείνων θεοῦσιν ἦν. καὶ εἰ μὲν τις ἡμᾶς ἐλέγχει ἢ μικρὸν ἢ μεῖζον ἀδικοῦντας, κολάζεσθε

οὐ παραιτούμεθα, ἀλλὰ καὶ ἥπερ πικροτάτη καὶ ἀνηλεὴς πυρεία, ὑπεχώρουν ἀξιοῦμεν· εἰ δὲ μέχρις ὀνόματος ἡ κατηγορεία εἰς ἐμὲ γίνεται, ἡ σήμερον ἡμέραν ἀ θελήσωμεν λοιδοροῦσιν, ἡ κοινὴ κρίσις τῶν ἀνθρώπων φήμη. Εἰ οὐδεὶς ἀδικεῖ Χριστιανὸς ἐλήλεγκται) ὑμῶν ἤδη ἔργον ἦν μεγίστων καὶ φιλανθρώπων καὶ φιλομαθεστάτων βασιλέων, ἀποσκευάσαι ἡμῶν νόμῳ τὴν ἐπήρειαν· ἵν' ὥσπερ ἡ σύμπασα τῆς παρ' ὑμῶν ἀρχεσίας καὶ καθ' ἕνα κεκοινώνηκε καὶ κατ' πόλεις, καὶ ἡμεῖς ἔχωμεν ὑμῖν χάριν, σεμνυνόμενοι ὅτι πεπαύμεθα συνοφαντούμενοι. καὶ γὰρ οὐ τοσοῦτος τῆς ὑμετέρας δικαιοσύνης, ὅσις μὴ ἄλλους, αἰτίαν λαβόντας ἀδικημάτων, μὴ πρότερον ἢ ἐλεγχθῆναι κολάζεσθαι, ἐφ' ἡμῶν δὲ μεῖζον ἰσχύειν τὸ ὄνομα τῆς δίκης ἐλέγχων· οὐκ εἰ ἠδίκησέ τι ὁ κρινόμενος, τῆς δίκης ζητούσης ὅτι πέπραγεν, ἀλλ' εἰς τὸ ὄνομα, ὡς εἰς ἀδίκημα, ἐνεβλεπόντων. οὐδὲν δὲ ὄνομα ἐφ' ἑαυτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ, οὐ πονηρὸν οὔτε ἔχειν νομίζεται· διὰ δὲ τὰς ἐναντιώσεις αὐτῆς ἢ πονηρίας ἢ ἀγαθὰς πράξεις, ἢ φλαῦρα ἢ ἀγαθὰ δοκεῖ. ὑμεῖς δὲ ζητεῖτε φανερώτερον, ὡσανεὶ ἀπὸ φιλοσοφίας καὶ παιδείας πάσης ὁρμώμενοι. διὰ τοῦτο καὶ οἱ παρ' ὑμῖν κρινόμενοι, κἂν ὅτι μεγίστοις φόβοις, θαρροῦσιν, εἰδότες ὅτι ἐξετάσετε αὐτῶν τὸν βίον, καὶ οὔτε τοῖς ὀνόμασι πεισθήσεσθε, αὖ ἦ κενά, οὔτε ταῖς ἀπὸ τῆς κατηγορείας αἰτίαις, εἰ ψευδεῖς εἶεν· ἀνίησι ἄρχειν τὸν καταδικάζουσαν τῆς ἀπολυούσης δέχονται ψῆφον. τί οὖν ποιεῖ πάντας ἴσον καὶ ἡμᾶς ἀξιοῦμεν, μὴ ὅτι Χριστιανοί λεγόμεθα, τιμωρεῖσθαι καὶ κολάζεσθαι (πῶς γὰρ ἡμῶν τὸ ὄνομα πρὸς κακίαν πλεῖ;) ἀλλὰ κρίνεσθαι ἐφ' ὅτων δὲ καὶ ἀδυνήσῃς, καὶ ἢ ἀφιέσθαι ἀπολυομένους τὰς κατηγορίας, ἢ κολάζεσθαι ὡς ἁλισκομένους πονηροὺς· μὴ ὅτι τῷ ὀνόματι (οὐδεὶς γὰρ Χριστιανὸς πονηρός, εἰ μὴ ἰσοκρίνεται τὸν λόγον)

ὅπῃ δὲ τῷ ἀδικήματι. οὕτω καὶ τοὺς ἀπὸ φιλοσοφίας, κρινουμένους ὁρῶμεν. οὐδεὶς αὐτῶν περὶ κρίσεως βλάβης τινὸς ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ ἢ πένητος τῇ δικαστῇ εἰσῆλθε· ἀλλὰ δόξας ἀδικεῖν, κολάζεται, οὐδὲν τῇ φιλοσοφίᾳ πρὸς ἐγκλήματος. ἐκεῖνος τὸν πονηρὸν, ὁ μὴ ὡς νόμος, φιλοσοφίαν· ἡ δὲ ὑπισχνεῖται, ἀπαύστως. ἀπολιπόμενος δὲ τοὺς βλασφήμους, ἀφίεται. ἔστω δὴ τοῦτον καὶ ἐφ' ἡμῶν· ὁ τῆς κειμένων ἐξεταζέσθω βίος, τὸ δὲ ὄνομα παντὸς ἀφείσθω ἐγκλήματος. ἀναγκαῖον δέ μοι ἀρχομένῳ ἀπολογεῖσθαι ὑπὲρ τοῦ λόγου, δεινὸν ὑμῖν, μέχρι τοῦ πρόσω, ἴσως ἡμῖν ἀκροατὰς γενέσθαι, καὶ μὴ τῇ κοινῇ καὶ ἀλόγῳ φήμῃ σωθέντας πρεσβύτερον ὑμᾶς ποιῆσαι, ὅπως ἐφάνη δὲ ὑμῖν τὸ φιλομαθὲς καὶ φιλάληθες καὶ τῷ καθ' ἡμᾶς λόγῳ. ὑμεῖς τε γὰρ οὐ πρὸς ἀγνοίας ἐξαμαρτήσετε, & ἡμεῖς τὰ ἀπὸ τῆς ἀκρίτου τῶν πολλῶν φήμης ἀποδυσάμενοι, παυσόμεθα πολεμούμενοι. πρὸς ὑπόφημίζουσιν ὑμῖν ἐγκλήματα, ἀθεότητα, Θυέστεια δεῖπνα, Οἰδιποδείους μίξεις. ἅπερ εἰ μὲν ἀληθῆ ἐστιν, μηδενὸς ἄλλου φεύγοντες, ἐπεξέλθετε δεῖσαι τοῖς ἀδικήμασι· σὺν γυναιξὶ & παισὶ πρὸς ἡμᾶς ἀποκτίνατε· εἰ γέ τις ἀνθρώπων ζῇ δίκην θηρίων. καίτοι γε ἐκ τῶν θηρίων τῶν ὁμοζύγων οὐχ ἅπτεται, καὶ νόμῳ φύσεως, & πρὸς ἕνα καιρὸν τῆς τεκνοποιίας, οὐκ ἐπ' ἀδείας μίγνυται· γνωρίζει δὲ ἐκ ὑφ' ὧν ὠφελεῖται. εἴ τις οὖν ἐκ τῶν θηρίων ἀνημερώτερος, ἵνα ἐστὶ πρὸς τὰ πεπλασμένα τῶν ἀνθρώπων δίκην, ἐκ πρὸς ἀξίαν κεκολάσθαι νομισθήσεται; εἰ δὲ λογοποιίαι ταῦτα ἐκ βλάβαι καιναὶ, φυσικῷ λόγῳ πρὸς τὴν ἀρετὴν & κακίας ἀκμὴν, ἐκ πολεμουμένων δημίοις τῆς ἐναντίας θείᾳ νόμῳ, ἐκ ἔμπνουν τούτων ἀδικεῖν, ὑμεῖς μάρτυρες, κελεύοντες μὴ ὀκνεῖν πρὸς ὑμᾶς λοιπὸν, ἐξέτασιν ποιήσασθαι βίου δογμάτων τῆς πρὸς ὑμᾶς, καὶ τῆς ὑμέ-

περον οἶκον καὶ τὴν βασιλείαν ἀπουσῆς καὶ ὑπακοῆς, καὶ οὕτω ποτὲ συγχωρῆσαι ἡμῖν οὐδὲν πλέον τῶν διωκουσιν ἡμᾶς. νικήσομεν γὰρ αὐτούς, τῇ ἀληθείας ἀόκνως καὶ τὰς ψυχὰς ὑπὲρ δόντες. ὅπερ μὲν οὖν οὐκ ἐσμὲν ἄθεοι, θεὸς ἐν ἑκασον ἀπαντήσω τῶν ἐγκλημάτων· μὴ καὶ γελοῖον ἢ τοῖς λέγοντας μὴ ἐλέγχειν. Διαγόρα μὲν γὰρ εἰκότως ἀθεότητα ἐπικάλουν ἀθῶοι, μὴ μόνον τὸν Ορφικὸν εἰς μέσον καταπιθένδε λόγον, ὃς τὰ ἐν ἐλευσῖνι καὶ τὰ τῶν Καβειρων δημεύονπ μωσήεα, ἢ τὸ τῦ Ηρακλέους, ἵνα ταὶς γοητείαις ἑλῶσι, καπακόηθονπ ξόανον· ἀῤῥικρις δὲ ἀποφαινομένῳ μηδὲ ὅλως εἶναι θεόν· ἡμῖν δὲ, διαιρεῖσιν ἀπὸ τῆς ὕλης τὸν θεὸν, ἢ δημιουσιν ἕτερον μέν πως εἶναι τῶν ὕλιμ, ἄλλο δὲ τὸν θεὸν, ἢ τὸ δημ μέσου πολύ (τὸ μὲν γὰρ θεῖον, ἀρῥύπτον εἶναι καὶ ἀίδιον, ναὶ μόνῳ καὶ λόγῳ θεωρεύμενον· τῶν δὲ ὕλιμ, ῥυπτῶν καὶ φθαρτῶν) μὴ πούκ ἀλόγως τὸ τῆς ἀθεότητος ὄνπκα λοῦσιν ὄνομα; εἰ μὲν γὰρ ἐφρονεῖτο μὲν ὅμοια ταῖς Διαγόρα, τοσοῦτα ἔχοντες πρὸς θεοσέβειαν ὀνέχυρα, τὸ θῦπακτον, τὸ δημπαντὸς σύμφωνον, τὸ μέγεθος, τῶν χρειαν, τὸ κάλλος, τῶν δημθεσιν τῦ κόσμου· εἰκότως δὴ ἡμῖν καὶ ἡ τῦ μὴ θεοσεβεῖν δόξα καὶ ἡ τῦ ἐλαύνεσθαι αἰτία προσιτεύεσθον· ἐπεὶ δὲ ὁ λόγος ἡμῖν ἕνα θεὸν ἄγει τὸν τῶδε τῦ παντὸς ποιητὴν, αὐτὸν μὲν οὐ ῥυόμενοι (ὅπερ τὸ ὂν οὐ γίνεται, ἀλλὰ τὸ μὴ ὄν) πάντα δὲ δημ τοῦ παρ' αὐτοῦ λόγου πεποιικότα· ἑκάτερα ἀλόγως πάσχομεν, ἢ κακῶς ἀγορεύόμεθα ἢ διωκόμεθα. καὶ ποιηταὶ μὲν ἢ φιλόσοφοι οὐκ ἔδοξαν ἄθεοι, ὅτι πίστασαντες περὶ θεοῦ· ὁ μὲν Εὐριπίδης ὅτι μὲν τῷ κατὰ κοινὼν προλήψιν ἀνεπιστημόνως ὀνομαζομένων θεῶν δημπορῶν

Ωφελε σ' εἷς ὢν ὃς ἐς' ὂν οὐρανῷ
Ζεὺς, μὴ τὸν αὐτὸν δυστυχῆ καθιστάναι.

ὅτι δὲ τῶ κατ' ὀπτικὴν νοητὸν, ὡς ἐκεῖνος δογματίζων.

Ὁρᾶς τὸν ὑψοῦ πόντον ἄπειρον αἰθέρα,
Καὶ γῆν περιξέχοιθ' ὑγρᾶς ἐν ἀγκάλαις;
Τοῦτον νόμιζε Ζῆνα, τόνδ' ἡγοῦ θεόν.

ἦλθ μὴν τὸ οὔτε τὰς οὐσίας, αἷς ὀπτικὰ τηρεῖσθαι τὸ ὄνομα συμβέβηκεν, ὑποκειμένας ἑώρακε (Ζῆνα γὰρ ὅς πὴ ὄντι Ζεύς, ἐκ οἵδεν, πλὴν λόγῳ) οὔτε τὰ ὀνόματα καθ' ὑποκειμένων κατηγορεῖσθαι πραγμάτων. ὧν γὰρ αἱ οὐσίαι οὐχ ὑποκείνται, τί πλέον αὐτοῖς ἦλθ ὀνομάτων; τὸν δὲ ἀπὸ ἦλθ ἔργων ὄψει ἦλθ ἀδήλων νοῶν τὰ φαινόμενα, ἀέρος, ἀἠέρος, γῆς. οὗ οὖν τὰ ποιήματα, καὶ ὑφ' οὗ πᾶν ἁρμοσθῆναι λυσιτελεῖται, τοῦτον καταλαμβάνεσθαι θεόν· σωφάδοντος οὕτω καὶ Σοφοκλέους,

Εἷς ταῖς ἀληθείαισιν, εἷς ὅδιν θεός,
Ὃς οὐρανόν τ' ἔπηξε καὶ χθόνα μακράν.

πρὸς τὸν τῆς θεοῦ φύσιν τῆς κάλλους τὸ ἐκείνου πληρουμένην ἑκάτερα, καὶ ποῦ δεῖ εἶναι τὸν θεὸν, καὶ ὅπερ ἕνα δεῖ εἶναι, διδάσκων. καὶ Φιλόλαος δέ, ὥσπερ ἐν φρουρᾷ, πάντα ὑπὸ τοῦ θεοῦ πρεπόντως φησὶ λέγων, ἡ τὸ ἕνα εἶναι, καὶ τὸ ἀνωτέρω τῆς ὕλης, δηλοῦσι· Λύσις δὲ καὶ ὅλως. ὁ μὲν, ἀριθμὸν ἄῤῥητον οἰόμενος τὸν θεὸν, ὁ δὲ, τῶ μεγίστου τῆς ἀριθμῶν πρὸς τὴν ἐλαχίστων ὑπεροχήν. εἰ δὲ μέγιστος μὲν ἀριθμὸς ὁ δέκα, κατὰ τοὺς Πυθαγορείους, ὁ τετρακτύς τε ὤν, καὶ πάντας τοὺς ἀριθμητικοὺς καὶ τοὺς ἁρμονίους περιέχων λόγους, τοῦτο δὲ ἐγγὺς ἁπλῶς κεῖται ὁ ἐννέα· μοναχὸς ὅδιν ὁ θεὸς, πῶς τ' ἔστιν εἷς. ἐπὶ γὰρ ὑπερέχει ὁ μέγιστος τὸν ἐλαχίστου ἐλάχιστον ἄπειρ. Πλάτων δὲ καὶ Δεινοκράτης (καὶ οὐχ ὡς ὀπτικῶν τὰ δόγματα τῆς φιλοσόφων ἐπ' ἀκριβὲς, οὕτως ἀπήνεγκαν περὶ θεοῦ, διέξειμι. οἶδα γὰρ ὅπ ὅσον σωτέον καὶ ἰσχύει τῆς βασιλείας παντὸν ὑπερέχετε, τοσοῦτον καὶ τῆ πάσων παιδείαν ἀκριβοῦν, πάντων κρατεῖτε· οὕτω καὶ

ἕκαστον παιδείας μέρος κατορθοῦντες, ὡς ὑδὲ οἱ ἓν αὐτῆς μόριον ἀποτεμνόμενοι ἀλλ' ἐπειδὴ ἀδιαίρετον δηκνύειν ἄνδρα σοφίας ὀνόματων, ὅπ μὴ μόνοι εἰς μονάδα τὸν θεὸν καταλείομεν, ὅπ τὰς δόξας ἑτεραπέμπω) φησὶν οὖν ὁ Πλάτων, τὸν μὲν οὖν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς εὑρεῖν τε ἔργον, καὶ εὑρόντα, εἰς πάντας ἀδιαίρετον λέγειν. ἕνα τὸν ἀγένητον καὶ ἀίδιον νοῶν θεόν. εἰ δ' οἶδεν ἢ ἄλλος, οἷον ἥλιον καὶ σελήνην καὶ ἀστέρας, ἀλλ' ὡς ἀγνῶτας οἶδεν αὐτούς. θεοὶ θεῶν ὧν ἐγὼ δημιουργὸς, πατὴρ τε ἔργων, ἀδιαίρετα ἐμοῦ μὴ θέλοντος. τὸ μὲν δὴ δεθὲν πᾶν, λυτόν. εἰ δίκαιον οὐκ ἔστιν ἄθεος Πλάτων, ἕνα τὸν δημιουργὸν τῶν ὅλων νοῶν ἀγένητον θεόν· οὐδὲ ἡμεῖς ἄθεοι, ὑφ' οὗ λόγῳ δεδημιούργηται καὶ τῷ παρ' αὐτοῦ πνεύματι σωέχεται τὰ πάντα, ἴδμεν εἰδότες καὶ κρατοῦντες θεόν. ὁ δὲ Αριστοτέλης ἢ οἱ ἀπ' αὐτοῦ, ἕνα ἄγοντες οἰονεὶ ζῶον σώματος, ὃκ ψυχῆς καὶ σώματος συνεστηκότα λέγουσι τὸν θεόν, σῶμα μὲν αὐτοῦ τὸ αἰθέριον νομίζοντες, ζωῆς τε πλανωμένους ἀστέρας καὶ τὴν σφαῖραν ἧς ἀπλανῶν, κινούμενα κυκλοφορητικῶς, ψυχὴν δὲ, τὸν ὅπη τῇ κινήσει τὸ σώματος λόγον· αὐτὸν μὲν οὐ κινούμενον, αἴτιον δὲ τῆς τούτε κινήσεως γινόμενον. οἱ δὲ ἀπὸ τῆς στοᾶς, καὶ τὰς διασπορείαις καὶ τὰς διαλύσεις τῆς ὕλης, δι' ἧς φασι τὸ πνεῦμα χωρεῖν τοῦ θεοῦ, πλανώνται τὸ θεῖον τοῖς ὀνόμασι, πῦρ τεχνικὸν ὁδῷ βαδίζον ὅπη γένεσις κόσμου, ἐμπεριειληφὸς ἅπαντας τοὺς σπερματικοὺς λόγους, καθ' οὓς ἕκαστα καθ' εἱμαρμένην γίνεται, τὸ δὲ πνεῦμα αὐτοῦ διήκειν δι' ὅλου τοῦ κόσμου· ὁ θεὸς εἷς κατ' αὐτούς, Ζεὺς μὲν, κατὰ τὸ ζέον τῆς ὕλης, ὀνομαζόμενος· Ηρα δὲ, κατὰ τὸν ἀέρα· καὶ τὰ λοιπὰ καθ' ἕκαστον τῆς ὕλης μέρος δι' ἧς κεχώρηκε, καὶ λόμενος. ὅταν ὖν τὸ μὲν εἰς ἓν θεῖον, ὡς ὅπη τὸ πλεῖστον, κἂν μὴ θέλωσι, τοῖς

πᾶσι συμφωνῆται, ὅτι περὶ τοῦ ὅλων θεραπευομένους· ἡμεῖς δὲ κατὰ πώποτε τὸ δόγμα μὴ σαντα τὸ περὶ τούτου, τοῦτον εἶναι τὸν θεόν· ὡς ἡ αἰτία, ὅτις ἐστὶν, ἐπ' ἀόριστον ἐξήκειται καὶ λέγειν καὶ γράφειν περὶ οὗ δεῖ ἀπόλογον· ἐφ' ἡμῖν δὲ κεῖται νόμον. οἱ ἔχομεν ὅ, τι καὶ νοῦν καὶ ὀρθῶς πεπιστεύκαμεν, ἕνα θεὸν εἶναι, ἀγένητον σημείοις καὶ λόγοις θαρσοῦντες· ποιητὰ μὲν γὰρ καὶ φιλόσοφοι, ὡς καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπόμενον, σταστικῶς κινηθέντες μὲν, κατὰ συμπάθειαν τῆς θείας τοῦ θεοῦ πνοῆς, ἐπὶ τὸ τῆς αὐτοῦ αὐτῆς ψυχῆς ἕκαστος ζητῆσαι, εἰ δυνατὸς εὑρεῖν καὶ νοῆσαι τὸν δημιουργὸν· ὅστις τὸν δὲ δυνηθέντες ὅσον εἰκὸς νοῆσαι ὀρθῶς οὐκ οὐθαρσήσαντες μαθεῖν, ἅμα παρ' αὐτοῦ ἕκαστος. διὸ καὶ ἄλλος ἄλλως ἐδοξάσθησαν αὐτῷ καὶ περὶ θεοῦ καὶ περὶ ὕλης καὶ περὶ εἰδῶν καὶ περὶ κόσμου. ἡμεῖς δὲ, οἱ νοῦν μὲν ἔχοντες πεπιστεύκαμεν, ἔχομεν προφήτας μάρτυρας, οἳ πνεύματι ἁγίῳ ἐκπεφωνήκασι καὶ περὶ θεοῦ καὶ περὶ τοῦ σύμπαντος. εἰπάτω δὴ καὶ ὑμεῖς, ζητοῦσι καὶ τὴν περὶ τοῦ ὄντως θεοῦ δυσσέβειαν τοῖς ἄλλοις προσοῦχοντες, ὡς ἔστιν ἄλογον, θαρσαλέοντας πιστεύειν τῷ θαρσεῖν τὰ θεῖα πνεύματι, ὡς ὀργάνοις κεκινημένοις ὑπὸ τοῦ θείου προφητικοῦ τόματος, προσεσχήκαμεν δόξαις ἀνθρωπίναις. ὅπου τοίνυν εἰς ἀρχὴς ὁ τοῦ δὲ τοῦ παντὸς ποιητὴς θεὸς, οὕτως ἰσχυρίσθαι, ἵν' ἔχητε καὶ τὸν λογισμὸν ἡμῶν τῆς πίστεως. εἰ δύο εἰς ἀρχὴς ἢ πλείους ἦσαν θεοὶ, ἤτοι ἐν ἑνὶ τῷ τοῦ ἦσαν, ἢ ἰδίᾳ ἕκαστος αὐτῶν. ἐν μὲν ἓν ἑνὶ καὶ τοῦτο εἶναι· ὅτι ἠδύναντο. οὐ γὰρ εἰ θεοί, ὅμοιοι· ἀλλ' ὅπου ἀγένητά τε καὶ ἄφθαρτοι, οὐχ ὅμοιοι. τὰ μὲν γὰρ ἄφθαρτα, ὅμοια τοῖς θαρσεῖσθαι τὰ δὲ ἀγένητα, ἀνόμοια, ὅτε ἐστὶ πνοὴ, οὔτε πρός τινα ἄφθορα. εἰ δὲ ὡς χεὶρ καὶ ὀφθαλμὸς καὶ ποὺς περὶ ἓν σῶμα εἶσιν, συμπληροῦντες τὰ μέρη, ἕνα ἐξ αὐτῶν συμπληροῦντες, ὁ θεὸς εἷς. καὶ ὅτι ὁ μὲν Σωκράτης, παρὸ ἄφθαρτος καὶ φθαρτὸς, συγκείμενος καὶ διαιρούμενος εἰς μέρη· ὁ δὲ

θεὸς, ἀγέννητος καὶ ἀπαθὴς καὶ ἀδιαίρετος. ὃν ἄρχει ζωγιστὸς ὁλι μερῶν. εἰ δὲ ἰδία ἑκάστου αὐτῶν ὄντος, ὃ τὸν κόσμον πεποιηκότος, ἀνώτερον τῶν γεγονότων καὶ πρὸ τοῦ ἐπὶ νοῆσαί τε καὶ κοσμῆσαι, ποῦ ὁ ἔπρος, ἢ οἱ λοιποί; εἰ γὰρ ὁ μὲν κόσμος σφαιρικὸς ἐστὶ περιλαμβάνεται, ἐν ἐχθῇ κύκλοις ἀποκέκλειται, ὁ δὲ κόσμου ποιητὴς ἀνώτερος τῶν γεγονότων ἐπέχων αὐτὸν τῇ τούτων θεωρίᾳ, ἵνα ὁ δὲ ἑτέρου θεοῦ ἢ τῆς λοιπῶν πόπος; ἔστι γὰρ ἐν τῷ κόσμῳ ὄντων, ὅτι ἑτέρου ὄντος. οὔτε πρὸ τὸν κόσμον· ὑπὸ γὰρ τοῦτον ὁ θεὸς κόσμου ποιητὴς θεός. εἰ δὲ μήτε ἐν τῷ κόσμῳ ὄντι, μήτε πρὸ τὸ κόσμον (τὸ γὰρ πρὸ αὐτὸν πᾶν ὑπὸ τοῦτο κατέχεται) ποῦ ὄντων ἀνώτερον τοῦ κόσμου καὶ τοῦ θεοῦ; ἐν ἑτέρῳ κόσμῳ, ἢ πρὸ ἕτερον; δῆλον εἰ μὴ ὄντων ἐν ἑτέρῳ καὶ πρὸ ἕτερον, οὔτε πρὸ ἡμᾶς ὄντων ἔτι. (οὔτε γὰρ κόσμου καπεῖ) οὔτε αὐτὸς δυνάμει μέχας ὄντι (ἐν γὰρ πρὸ ἐσμῷ ὅπω ὄντι) εἰ δὲ οὔτε ἐν ἑτέρῳ κόσμῳ ὄντων, (πάντα γὰρ ὑπὸ τοῦτο πεπλήρα) οὔτε πρὸ ἕτερον (πάντα γὰρ ὑπὸ τοῦτο κατέχ) καὶ ὄν ἔστιν, ὄν ὄντος ἐν ᾧ ὄντι. ἢ τί ποιεῖ, ἑτέρα μὲν ὄντος ὃ ὄντι ὁ κόσμος, αὐτὸς δὲ ἀνώτερα ὢν τῶν ποιητὴς τοῦ κόσμου, ὃν ὢν δὲ οὔτε ἐν κόσμῳ, οὔτε πρὸ κόσμον; ἀλλ' ἔστι τι ἕτερον, ἵνα πού σῇ ὁ ἡγούμενος, καὶ τοῦ ὄντος; μὴ ὑπὸ αὐτὸν ὁ θεὸς, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ. καὶ ὡς ἔσαι τόπος, τὰ ὑπὸ τὸν κόσμον τοῦτο πεπληρακότος; ἀλλὰ θεωρεῖ· καὶ μὴν οὐδὲν, εἰ μὴ θεωρεῖ, πεπλήκεν. εἰ δὲ μὴ ποιεῖ, μήτε θεωρεῖ, μήτε ὄντι τόπος ἕτερος ἐν ᾧ ὄντι, εἷς ἔσαι ἐξ ἀρχῆς καὶ μόνος ὁ ποιητὴς τοῦ κόσμου θεός. εἰ μὴ οὖν τοιαύτας ἀνοίας ἀπερκούμεθα, ἀνθρωπικὸν ἂν ἄν ὡς εἴη τὸν καθ' ἡμᾶς ἐνόμισεν λόγον· ἐπεὶ δὲ αἱ φωναὶ τῆς θεοφόρου πιστεύσαι ἡμῖν ὡς λογισμοὺς, νομίζω καὶ ὑμᾶς, φιλομαθεστάτους καὶ ὀπτημονεστάτους ὄντας, ἐν ἀνοήτοις γενέσθαι οὔτε τῆς Μωσέως, οὔτε τῆς Ησαΐου καὶ Ιερεμίου, καὶ τῆς λοιπῶν θεοφόρου, οἳ κατ' ἔκστασιν τῆς ἐν αὐτοῖς λογισμοῦ κινήσαντες αὐτοῖς τοῦ ἁγίου

πνεύματος, ἀ ἐπιρρωῶ τὸ ἐξεφώνησαν· συλλογισαμένου δὲ πνεύματος, ὡσπερ καὶ αὐλητής, αὐλὸν ἐμπνεύσαντα. Τί οὖν ἄτοπον; Κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν· οὐ λογιοῦσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. Καὶ πάλιν, Ἐγὼ θεὸς πρῶτος. καὶ μετὰ ταῦτα, Καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι θεός. Οὐδεὶς ἔμπροσθεν ἐμοῦ ὢν ἐγένετο ἄλλος θεός, καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἔσται. ἐγὼ ὁ θεός, καὶ οὐκ ἔστι πάρεξ ἐμοῦ. καὶ πρὸς τοῦ μεγίστου, Ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ, ὑποπόδιόν τῶν ποδῶν μου· ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετέ μοι; ἢ ποῖος τόπος τῆς καταπαύσεώς μου; καταλείπω δὲ ὑμῖν, ἐπ' αὐτῶν τῶν βιβλίων ἡμῶν, ἀκριβέστερον παρ' ἐκείνων ἐξετάσαι περὶ τῆς ἀθεότητος, ὅπως μὴ τὸ προσηκόντως λογισμοῦ, τοῦτο καθ' ἡμῶν ἐπίπρεσβυ ἀποσκευάσασθε. τὸ μὲν οὖν ἄθεοι μὴ εἶναι, ἕνα τὸν ἀγένητον καὶ ἀΐδιον καὶ ἀόρατον καὶ ἀπαθῆ καὶ ἀκατάληπτον καὶ ἀχώρητον, νῷ μόνῳ καὶ λόγῳ καταλαμβανόμενον, φωτὶ ᾧ κάλλει καὶ πνεύματι ᾧ δυνάμει ἀνεκδιηγήτῳ περιεχόμενον, ὑφ' οὗ γενόμενα τὰ πάντα διὰ τοῦ αὐτοῦ λόγου ᾧ διακοσμηθέντα καὶ συγκρατεῖται, θεὸν ἄγοντες· ἱκανῶς μοι δέδεικται. νοῦς μὲν γὰρ καὶ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ. καὶ μή μοι γελοῖόν τις νομίσῃ τὸν υἱὸν εἶναι τῷ θεῷ. οὐ γάρ, ὡς ποιηταὶ μυθοποιοῦσιν, οὐδὲν βελτίους τῶν ἀνθρώπων δοκιμοῦντες τοὺς θεούς, ἢ περὶ τοῦ θεοῦ καὶ παῖδος ἢ περὶ τοῦ υἱοῦ περφρονήκαμεν· ἀλλ' ἔστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, λόγος τοῦ πατρός, ἐν ἰδέᾳ καὶ ἐνεργείᾳ. πρὸς αὐτοῦ γὰρ ᾧ δι' αὐτοῦ πάντα ἐγένετο, ἑνὸς ὄντος τοῦ πατρὸς ᾧ τοῦ υἱοῦ. ὄντος δὲ τοῦ υἱοῦ ἐν πατρὶ, καὶ πατρὸς ἐν υἱῷ, ἑνότητι ᾗ δυνάμει πνεύματος, ἰοῦς καὶ λόγος τοῦ πατρός, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. εἰ δέ τι περιεργολογῶ σωφρόνως σκοπεῖν ὑμῖν ἔπεισιν, ὁ παῖς ἡ βούλεται, ἐρωτηθεὶς βεβαιούτω· πρῶτον μὲν γνώριμα εἶναι τῷ πατρὶ, οὐχ ὡς γνώμενον (ἐξ ἀρχῆς γὰρ ὁ θεὸς, νοῦς ἀΐδιος ὤν, εἶχεν αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ τὸν λόγον, ἀΐδιος λογικὸς ὤν)· ἀλλ' ὡς τὴν ὑλικὴν ἔκπαιτων ἀπίου φύ-

σεως καὶ γῆς, οὐσίας ὑποκειμένων δίκην, μεμιγμένων ἡμῖν παχυμερεστέραν πρὸς τὸ κουφότερον ἐπ' αὐτοῖς, ἰδέᾳ καὶ ὄνόματα εἴη προελθών. σωμάσθη δὲ τῷ λόγῳ καὶ τὸ θεοφιλικὸν πνεῦμα, Κύριος γάρ, φησίν, ἔκτισέ με, ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. καίτοι καὶ αὐτὸ τὸ ἐνεργοῦν τοῖς ἁγίοις θεοφιλῶς ἅγιον πνεῦμα, ἀπόρροιαν εἴη φαμὲν τοῦ θεοῦ, ἀπορρέον καὶ ἐπαναφερόμενον, ὡς ἀκτῖνα ἡλίου. Τίς οὖν οὐκ ἂν ἀπορήσαι, λέγοντας θεὸν πατέρα καὶ υἱὸν θεὸν καὶ πνεῦμα ἅγιον, δηλοῦντας αὐτοῦ καὶ τὸν ἐν τῇ ἑνάσι δύναμιν καὶ τὸν ἐν τῇ τριάδι διαίρεσιν, ἀκούσας ἀθέους καὶ λουδαίους; καὶ οὐκ ὀπὶ τύπος τὸ θεολογικὸν ἡμῶν ἵσταται μέρος, ἀλλὰ καὶ πλῆθος ἀγγέλων καὶ λειτουργῶν φαμὲν, οὓς ὁ ποιητὴς καὶ δημιουργὸς κόσμου θεὸς διὰ τοῦ παρ' αὐτοῦ λόγου διέτεμε, καὶ διέταξε περί τε τὰ στοιχεῖα εἴη καὶ τοῖς οὐρανίοις, καὶ τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ, καθ' ὃν τύπον ἀπαξίσω. εἰ δὲ ἀκριβῶς διέξιμι τὸν καθ' ἡμᾶς λόγον, καὶ θαυμάσητε. ἵνα γὰρ μὴ τῇ κοινῇ καὶ δημώδει σωματοφερεσθε γνώμῃ, ἔχητε δὲ πάλιν θεὶ ἑνέργειαν, ἀκριβολογοῦμαι. ἐπεὶ καὶ δι' αὐτῶν ὧν δεδώκαμεν οἷς προσέχομεν, οὐκ ἀθρεπτικοῖς οὖσιν, ἀλλὰ θεοφάτοις καὶ θεοδιδάκτοις, πεῖσαι ὑμᾶς, μὴ ὡς περὶ ἀέρων ἔχειν, δυνάμεθα. Εἰνες οὖν ἡμῖν οἱ λόγοι οἷς ἐνεργούμεθα; λέγω ὑμῖν· ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους, προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν διωκόντων ὑμᾶς, ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὃς τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ὀπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ὀπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. ἐπιτηδεύματε ἐνθυμεῖσθαι τὸ λόγου ἔξακούσαι μᾶς πολλῆς κενωθῆς γενόμενοι, ὀπὶ παρρησίαν ἀναγαγεῖν, ὡς ὀπὶ βαπλέων φιλοσόφων ἀπολογούμεθα. Εἰνες γὰρ οἱ τοὺς συλλογισμοὺς διαλύοντες καὶ τὰς ἀμφιβολίας διαλύοντες καὶ τὰς ἐτυμολογίας σαφηνίζοντες, οἱ τοὺς ὁμοίωμα καὶ συνώνυμα καὶ κατηγο-

ρήματα καὶ ἀξιώματα, καὶ τί ἐστι κείμενον, καὶ τί τὸ κατηγορούμενον, ἀδύνατα ἐστὶ πλεῖν διὰ τούτων καὶ τὴν τοιούτων λόγων ἐπιχωροῦντας τοῖς ζῶσιν, οὕτως ἀνήκεστα μῶροί εἰσὶ τὰς ψυχάς, ὡς ἀντὶ τοῦ μισεῖν τοὺς ἐχθροὺς, ἀγαπᾶν, καὶ ἀντὶ τοῦ, τὸ μετεωρίσαι τὸν, κακῶς ἀγορεύειν τοὺς πρωκαθέρξαντας λοιδορίας, ἀλογεῖν, καὶ γὰρ τὴν ὑπὸ τοῦ λυθύοντων εἰς τὸ ζῶν, πρασεύχεσθαι· οἱ τοίνυν ἀεὶ διαπελοῦσι καὶ κακῶς τὰ ἀπόρρητα ἐπ' αὐτοὺς ταῦτα μελλοθύοντες, ἐς ἀεὶ τι ἐργάσασθαι ὑπεθυμοῦντες κακόν, τέχνῃ λόγων, καὶ ὃν ὑπέδειξεν ἔργων, τὸ πρᾶγμα πεποιημότι. Φαμὲν ἡμῖν θύροιτε ἂν ἰδιώτας καὶ χροπήχας καὶ χαΐδια, εἰ λόγῳ τῳ ὠφέλειαν παρεῖσαν εἶναι ἀδύνατοι τῷ Φαμὲν τοῦ λόγου, ἔργῳ τῷ ἀπὸ τῆς πρωαιρέσεως ὠφέλειαν ὑπεδέχνυμθυς. οὐ γὰρ λόγοις διαμνημονεύουσιν, ἀλλὰ πράξεις ἀγαθὰς ὑπεδέχνυουσιν· παρόμοι μὴ ἀντιπλεῖν, καὶ ὀφειλόμοι μὴ δικάζεσθαι, τοῖς αἰτοῦσι διδόναι, καὶ τοὺς πλησίον ἀγαπᾶν ὡς ἑαυτούς. ἃ ἐγὼ φαίνω, εἰ μὴ ἐφεστήκειεν θεὸν τῷ τῆς ἀνθρώπων γένει ἐνομίζομθυ, οὕτως ἂν ἑαυτοὺς ἐξεκαθαίρομθυ; ὃν ἔστιν εἰπεῖν. ἀλλ' ἐπεὶ πεπείσμεθα ὑφ' ἑξὸν παντὸς τῷ ὄντως θεῷ βίῳ λόγον τῷ πεποιηκότι καὶ ἡμᾶς καὶ τὸν κόσμον θεᾷ, τὸν μέσεον καὶ φιλανθρωπον καὶ ἀκαταφρόνητον βίον αἱρούμεθα, οὐδὲν τηλικοῦτον πίστεσθαι κακὸν ὄντως θαι νομίζοντες κἂν τῆς ψυχῆς ἡμᾶς ἀφαιρῶνται τινες, ὧν ἐκεῖ κομιούμεθα τὸ πράου καὶ φιλανθρώπου καὶ ὁπλικοῦς βίου Φαμὲν τὸ μεγάλου δικαστοῦ. Πλάτων μὲν οὖν Μίνω καὶ Ραδάμανθυν δικάσειν καὶ κολάσειν τοὺς πονηροὺς ἔφη· ἡμεῖς δὲ, κἂν Μίνως τις, κἂν Ραδάμανθυς ᾖ, κἂν ὁ τούτων πατήρ· ἀδὲ τὸν τοῦ φαμὲν διαφθύξεσθαι τῷ κρίσιν τῷ θεοῦ. εἶτ' οἱ μὲν τὸν βίον τὸν νομίζοντες, φάγωμεν καὶ πίωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν·

καὶ τ' θάνατον, βαθὺν ὕπνον καὶ λήθην ἐξέμβοι, (ὕπνω γὰρ θανάτω δίδυμά ἐστιν) πιστεύοντας θεοσεβεῖν· ἄνθρωποι δὲ, τὸν μὺν ἀνταῦθα, ὀλίγου καὶ μικροῦ ζώνος ἄξιον βίον λελογισμένοι, τὸ δὲ μόνου ἀθρόον ἀπεμπόμβοι τοῦτο, ὃν ἴσως θεὸν καὶ τὸν παρ' αὐτοῦ λόγον εἰδέναι πῆς ἡ τοῦ παιδὸς πρὸς τὸν πατέρα ἑνότης, πῆς ἡ τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν κοινωνία, τί τὸ πνεῦμα, τίς ἡ τῶν τριῶν τούτων ἕνωσις καὶ διαίρεσις, ἑνουμένων, τοῦ πνεύματος, τοῦ παιδὸς, τοῦ πατρὸς· πολὺ δὲ καὶ κρεῖττονα ἢ εἰπεῖν λόγω, τὸν ἐκδεχόμενον βίον εἰδότες, ἐὰν καθαροὶ ὄντες ἀπὸ παντὸς ῥυπαπεμφθῶμεν ἀδικήματος· μέχρι τούτου δὲ φιλανθρώπους ἐσμεν, ὥστε μὴ μόνον ἐθέλειν τοῖς φίλοις (ἐὰν γὰρ ἀγαπᾶτε, φησὶ, τοὺς ἀγαπῶντας, καὶ δανείζετε τοῖς δανείζουσιν ὑμῖν, ἵνα μισθὸν ἔξετε·) τοιοῦτοι δὲ ἡμεῖς ὄντες, καὶ τὸν τοιοῦτον βιοῶντες βίον, ἵνα κριθῶμεν ἐμφύχωμεν, ἀπιστούμεθα θεοσεβεῖν; ζῶντα μὺν σῶν, μικρὰ ἀπὸ μεγάλων, καὶ ὀλίγα ἀπὸ πολλῶν, ἵνα μὴ ὀπὶ πλεῖον ὑμῖν ἐνοχλοίημεν. καὶ γὰρ τὸ μέλι καὶ τὸν ὀρὸν δοκιμάζοντες, μικρῷ μέρει τοῦ παντὸς, τὸ πᾶν εἰ καλὸν δοκιμάζουσιν. ἐπὶ δὲ οἱ πολλοὶ τῆς ὄπικαλουμένων ἡμῶν τ' ἀθεότητα, οὐ γὰρ τ' ὄντι, θεὸν ἐγκεκότες, ἀμαθῶς καὶ ἀλόγως τὸν ὄντες τῷ φυσικοῦ καὶ τῷ θεολογικοῦ λόγου, μεξωῶντες τὴν ἀσέβειαν θυσιῶν νόμῳ, ὄπικαλοῦσι τὸ μὴ καὶ τοῖς αὐτοὺς πόλεσι θεοὺς ἄγειν· σκέψασθέ μοι αὐτοκατόρες ὧδε πῶς ἑκατέρων, καὶ πρῶτόν γε πῶς τοῦ μὴ θύειν. ὁ τοῦδε τοῦ παντὸς δημιουργὸς καὶ πατὴρ, οὐ δεῖται αἵματος, οὐδὲ κνίσσης, οὐδὲ τῆς ἀπὸ τῶν ἀλόγων καὶ θυμιάτων ἀλαδίας, αὐτὸς ὢν ἡ τελεία ἀλωσία, ἀμενδὴς καὶ ἀπρόσδεής· ἀλλὰ θυσία αὐτῷ μεγίστη, ἂν γινώσκωμεν ὡς ἐξέτεινε καὶ ζυνεσφαίρωσε τοῖς οὐρανοῖς, καὶ πῶς γῆν κάτω ἐθεμελίωσε, ὡς στυῆναι τὸ ὕδωρ εἰς θαλάσσας, καὶ διέκρινε τὸ φῶς ἀπὸ τοῦ

σιώπις, ὡς ἐκόσμησεν ἄγροις τ' ἀγέλας, καὶ ἐποίησε πᾶν ἀσύμα πλῶ ζῷῶ ἀναδήμεν, πῆς ἐποίησε ζῶα, καὶ ἄνθρωπον ἔπλασεν· ὅταν ἔχοντες τὸν δημιουργὸν θεὸν, σωέχοντα καὶ ἐποπθύοντα ὅπῃσιν μὴ καὶ τέχνη καθ' ὧν ἄγξ τὰ πάντα, ἐπαίρωνθε ὁσίοις χεῖρας ἀπῶ, ποίας ἔπ χειτὴν ἑκατόμβης ἔχῃ; Καὶ τοὶς μὲν θυσίησι καὶ ἀλχωλῆς ἀγανῆσι Λοιβῆ τε κνίσῃ τε τρεπόμεθα θνητοὶ ἄνθρωποι, Λισσόμενοι, ὅτε κέν πις ἁμαρτήσῃ καὶ ἁμάρτῃ. Τί δέ μοι ὁλοκαυτώσεων, ὧν μὴ δεῖται ὁ θεός; καὶ τοι τρεφερειν δέον ἀναίμακτον θυσίαν, ἓ τ' λογικὴν τρεπαίγειν λαβεῖαν. ὁ δὲ μὴ τρεὶ τὰ τρεπαίειαν καὶ τοὶς αὐτοὶς ταῖς πόλεσι θεοὶς ἄγειν, παῦ αὐτοῖς ἀνήθης λόγος. ἀλλ' οὐδὲ οἱ ἡμῖν ὅπικαλοῦντες ἀξιότητα ἐπεὶ μὴ τοὶς αὐτοὶς οἷς ἴσασι νομίζομθ, σρίσιν αὐτοῖς συμφωνῶσι τρεὶ θεῶν μάτιν· ἀλλ' ἀθηναῖοι μὲν, Κελεοῦ καὶ Μεταίνειραν ἱδρυθ) θεοὶς· λακεδαιμόνιοι δὲ Μενέλεων, καὶ θύουσιν αὐτῷ καὶ ἑορτάζουσιν· Ιλιεῖς ὃ, οὐδὲ τὸ ὄνομα ἀκούοντες, Ἑκτορα φέρεσι· καὶ τοι ἀειστέων τ' αὐτὸν καὶ Δία ἓ Ἀπόλλω νομίζοντες θεοὶσι Θεαλφίνιον, ὑφ' ὃ καὶ φόνος ὁλυμπιάσιν ἐλήφετο· σεμνοὶ Λύσανδρον, ὅπῃ τοσαύτας σφαγὰς καὶ τοσούτοις κακοῖς· Αλκμαν καὶ Ησιόδος Μήδειαν ἢ Νιόβιν κιλικες, σκολοὶ Φιλιππον τὸν Βουτακίδου· Ονησίλαον ἀμαθούσιοι· Αμιλκαν καρχηδόνιοι. ὅπῃ λείψωμεν ἢ ἡμέρα ὃ πλῆθος καταλέξοντα. ὅταν οὖν αὐτοὶ αὐτοῖς ὄμφωνῶσι τρεὶ τῶν κατ' αὐτοὺς θεῶν, τί ἡμῖν μὴ συμφερομθοὶς ὅπικαλῶσι; τὸ δὲ κατ' αἰγυπτίους, μὴ ἓ γελοῖον ἦ. τύπλοντα γὰρ ὂν τοῖς ἱεροῖς τὰ σήθη κ' τὰς παγκύρεις ὡς ὅπ πτελυτηκότα, ἓ θύουσιν ὡς θεοῖς. καὶ οὐδὲν θωμαιόν· οἵ γε καὶ τὰ θνητὰ θεοὶς ἄγουσι, καὶ ξυρῶνται, ἐπεὶ ἀποθνήσκουσι, καὶ θάπτουσιν ἐν ἱεροῖς, ἓ δημοτελεῖς κοπτοὶς ἐχίρουσαν. ἆρ' οὖν ἡμεῖς, ὅπ μὴ κοινὰς οἰκείνοις θεοσεβοῦμθ, ἀσεβῶμθ.

θῶμεν, πᾶσαι μὲν πόλεις, πάντα δὲ ἔθνη ἀσεβοῦσιν. οὐ γὰρ
ταὐτὰ πάντες ἄγροικοι θεοὺς. ἀλλ' ἔστωσαν ταὐτὰ
ὄντες· τί οὖν, ἐπεὶ οἱ πολλοὶ διαφέρονται οὐ δυνάμενοι τί μὲν ὕ-
λην, τί δὲ θεὸς, πόσον δὲ τὸ διὰ μέσου αὐτῶν, φεῦσαι τῶν ἀ-
πὸ τῆς ὕλης εἰδώλοις, δι' ἐκείνους, καὶ ἡμεῖς οἱ διακρίνοντες
καὶ χωρίζοντες τὸ ἀψύχητον καὶ τὸ ψυχητὸν, τὸ ὂν καὶ τὸ μὴ ὄν,
τὸ νοητὸν καὶ τὸ αἰσθητὸν, καὶ ἑκάστῳ αὐτῶν τὸ φεσῆκον ὄνο-
μα ἐπιδιδόντες, φεσπελυσόμεθα, καὶ φεσκωψόμεθα τὰ
ἀγάλματα; εἰ μὲν γὰρ ταὐτὸν ὕλη καὶ θεὸς, δύο ὀνόματα καθ'
ἑνὸς φεάγματος, τοῖς λίθοις καὶ τοῖς ξύλοις, τὸν χρυσὸν καὶ τὸν
ἄργυρον οὐ νομίζοντες θεοὺς, ἀσεβοῦμεν· εἰ δὲ διεσῶσι πά-
μπολυ ἀπ' ἀλλήλων, καὶ ὅσσον τὸν ὅσον τεχίτης καὶ ὁ φεὸς τῶν
τεχίτων αὐτὸς φδασκάλου, τί ἐγκαλούμεθα; ὡς γὰρ ὁ κεφα-
μεὺς, καὶ ὁ θεὸς, δημιουργὸς, ὥσπερ ἀκούουσα δὲ αὐτῷ ἡ ὕλη
φεὸς τὸν τέχίτην. δηλ' ὡς ὁ πηλὸς καθ' ἑαυτὸν σκεῦος ἠμφέσ-
χωρεῖς τέχης ἀδιάφθορος, καὶ ἡ παμδεχὴς ὕλη ἄφθορον τῷ θεοῦ τῆς
δημιουργοῦ διάκρισιν καὶ σχῆμα καὶ κόσμον οὐκ ἐλάμβανεν.
ὡς δὲ ἐκ τὸν κέφαμον φεοπιμπέρον τῆς εἰργασμένης αὐτὸν ἔχο
μεν, οὐδὲ τὰς φιάλας ἢ χρισίδας, τῷ χαλκεύσαντος· ἀλλ' εἴ
τι φεὶ ἐκείνας δεξιὸν κρίνει ὁ τεχίτης, ἢ τεχίτιν ἐπαινοῦμεν,
καὶ οὗτός ἐστιν ὁ τῶν ὅπῃ τοῖς σκεύεσι δόξαν καρπούμενος ἢ
ὅτι τῆς ὕλης καὶ τοῦ θεοῦ, τῆς διαθέσεως τὴν κεκοσμημένην
οὐχ ὕλην τῶν δόξῃ καὶ τῶν ἐμῶν δικαίαν ἔχει, ἀλλ' ὁ δη-
μιουργὸς αὐτῆς θεός. ὡς εἰ τὰ εἴδη τῆς ὕλης ἄγροικοι θεοὶ,
ἀναθητέον τὰ ὄντα θεοῦ δόξουσι, ἅτε λυτὰ καὶ φθαρτὰ τῇ αἰ-
δίῳ ἐξισοῦντες. καλὸς μὲν γὰρ ὁ κόσμος καὶ τῇ μεγέθει φεριέ-
χων ἢ τῇ διαθέσει τῶν τε ὧν τῇ λοιφῇ κύκλῳ, καὶ τῇ φεὶ τὸν
ἄρκτον, καὶ τῇ χείμαπι σφαιρικῷ ὑπηδηγοῦντα, ἀλλὰ τεχίτου τέ-
χίτου αὐτὸς φεσκωψόμενον. δὲ γὰρ οἱ φεὸς ὑμᾶς ἀφικνεύ-
μενοι ἐπήκοοι, φδελιπόντες ὑμᾶς τοὺς ἄρχοντας καὶ διατρό-

ται θεραπεύειν, παρ' ὧν, ὧν δέονται, κ τύχοιεν, ὅπ τὸ σεμνὸν τῆς κατηγορίας ὑμῶν καταφθόριοιν· ἀλλὰ τ μὴν βασιλικὴν ἐστίαν, τὰ ἀλλ' ἐντυχόντες αὐτῇ, θαυμάζουσι καλῶς ἡσκημένην, ὑμᾶς δὲ παντ ἂν τᾶ σπ ἀγεῖσι τὴν δαῖδα. ἓ ὑμεῖς μὲν οἱ βασιλεῖς ἑαυτοῖς ἀπεῖπε τὰς κατηγορίας βασιλικὰς· ὁ δ' κόσμος, ὑχ ὡς δεσπότην θεὸν γέγονεν. πάντα γὰρ θεός ἐστιν αὐτὸς αὑτῷ, φῶς ἀπρόσιτον, κόσμος τέλειος, πνεῦμα, δυνάμεις, λόγος. εἰ δ' οἶνον ἐμμελὲς ὁ κόσμος ὄργανον κ κιθάρισμα ὂν ῥυθμῷ, τὸν δραμοντα μὲν πλάστην τοῖς φθόγγοις κ τὸ σύμφωνον ἐπάδοντα μέλος, οὐ τὸ ὄργανον, προσκυνῶ. ὁ δὲ γε ὅπ ἧττ ἀγωνιστῶν, ἧττον ἀλιπόντας οἱ ἀθλοθέται τοὺς κιθαρίστας, τοὺς κιθάρας στεφανοῦσιν αὐτ. εἶτ' (ὡς ὁ Πλάτων φησὶ) τέχνη θεοῦ, θαυμάζων αὐτὸ τὸ κάλλος, ὦ τεχνίτη προσκυνῶ· εἶτ' οὐσία κ σῶμα (ὡς οἱ ἀπὸ τ ἀρεμπάτου) ὑ θαλιπόντες προσκυνεῖν τ αἴτιον τ κινήσεως τ σώματος θεόν, ὅπ τὰ πλαγιαὶ κ ἀδενῆ στοιχεῖα καταπίπτω, ὧν ἀπαθῆ ἀεὶ κατ' αὐτὸ, τ παθητὸν ὕλην προσκυνῶντες· εἶτε δυνάμεις τὸν θεοῦ, τὰ μέρη τ κόσμου νοοῦντες, ὑμᾶς τ ποιητ αὐτ ἓ δεσπότην. ὃν αὐτῶν τ ὕλην ἃ μὴ ἔχᾳ, θεὸν θαλιπόντ τ θεόν, τὰ στοιχεῖα θεραπεύω, οἷς μηδὲν πλέον ἢ ὄσον ἐκελεύσθησ, ἐξεστιν. εἰ γὰρ κ καλὰ ἰδεῖν τῇ τοῦ δημιουργοῦ τέχνῃ, δι' αὐτὰ τῇ τ ὕλης φύσει μορφωθεῖ. μορφωθεῖ δ' τῷ λόγῳ τότῳ ἓ Πλάτων. οὐ γὰρ οὐρανὸν, φησί, κ κόσμον ἐπωνόμακεν, πολλῶν μὲν μετέχοντα μακαρίων παρεσὶ τῷ παθεῖν, ἀπαρρὸν δὴ κεκοινώνηκε σώματος. ὅθεν αὐτῷ μεῖζα ὁλῆς ἀμοίρως τυγχάνειν ἀδυνάτον. εἰ δ' οἶνον θαυμάζων τ κρεῖττον κ τὰ στοιχεῖα τ τέχνης, προσκυνῶ αὐτὰ ὡς θεούς, εἰδὼς τὸν ἐπ' αὐτοῖς τ λύσεως λόγον· ὧν οἶδα μὲν βροτοὺς δημιουργούς, πῶς δ' ἂν τὰ προσείποι θεούς; σκέψασθε δέ μοι βραχέων. ἀνάγκη δὲ, λόγου μῆκος, ἀκριβεστέρως παρέχειν

τοὺς λογισμούς, καὶ τοῦτ' ἦν ὄνομ' αὐτῷ, ὅπι νεώτερα· καὶ τοῦτ' εἰκόνων, ὅπι χθὲς καὶ πρώην γεγόνασιν, ὡς λόγος, εἰπεῖν. ἴστε δὲ καὶ ὑμεῖς τοῦτα ἀξιολογώτερον, ὡς οὐ πᾶσι καὶ ἀεὶ πάντας τοῖς παλαιοῖς συγχινόμενοι. φημὶ δὴ Ορφέα τε Ομηρον καὶ Ησίοδον εἶ τοῖς ἐπ' αὐτῷ λεγομένοις θεοῖς. μαρτυρεῖ δ' καὶ Ηρόδοτος· Ησίοδον δὲ καὶ Ομηρον ἡλικίαν τετρακοσίοις ἔτεσι δοκέω πρεσβυτέρους ἑμοῦ γενέσθαι τε καὶ πλέοσι, τοῖς καὶ γένη τε ὀνόματα δόντας. ὅτι δὲ εἶσαν οἱ ποιήσαντες θεογονίαν ἕλληνι, καὶ τοῖσι θεοῖσι τιμὰς ἐπῶν μίας δόντες, καὶ ἰδέας τε καὶ τέχνας διελόντες, καὶ εἰδέα αὐτῶν σημήναντες. αἱ δ' εἰκόνες, μέχρι μὲν πλαστικὴ καὶ γραφικὴ καὶ ἀνδριαντοποιικὴ ἦσαν, οὐδὲ ἐνομίζοντο. Σαυρίας δὲ τὸν Σαμίου καὶ Κεράμωνος τὸν σκυωνίτην καὶ Κλεανθεις τὸν κορινθίου, καὶ κόρης κορινθίας ὀνομαζομένων καὶ σκιαγραφίας μὲν εὑρέσεις ἐστὸ Σαυρίου, ἵππον δὲ ἡλίῳ πρώτου γράψαντος, γραφικῆς δ' ἐστὸ Κεράμωνος, ὃν πίνακι λεπτῷ καὶ ὑδρὸς καὶ γυναικὸς ἀναλέιψαντος ἀπὸ δ' τὸ κόρης ἡ κοροπλαστικὴ εὕρεσις. ἐρωτικὰς γὰρ πρώτος ἔγραψε, πρώτου γράψαντος κοιμωμένην ἐν τοίχῳ τὴν σκιάν· εἶθ' ὁ πατὴρ ἡσθεὶς ἀπεκαλλάκλῳ κόρῃ τῇ ὁμοιότητι (κέραμον δ' ἐργάζεται) ἀναγλύψας τὸ πρώτου γράψαντος, πλῷ πρώτου ἐπλήρωσεν. ὁ τύπος ἔπι καὶ νῦν ἐν κορίνθῳ στῷ). τοῦτοις δ' ὀπτῷ μόμενοι Δαίδαλος καὶ Θεόδωρος ὁ μιλήσιος ἀνδριαντοποιικὴν καὶ πλαστικὴν πρῶτοι ἐξεῦρον. ὁ μὲν δὴ χρόνος ὀλίγος, ὡς ἔτη τὰ τὸ εἰκόσι καὶ τῇ πρὸ τῶν ἐκδῶλα θεραπαίδεια, ὡς ἔχω φάναι πεῖν τὸν ἑκάστου τεχνίτην θεῶν. τὸ μὲν δὴ ἐν ἐφέσῳ τῆς Αρτέμιδος, καὶ τὸ τὰ Αθηνᾶς, μᾶλλον δὲ Αθηλᾶς (Αθηλᾶ γὰρ ὡς οἱ μυστικώτεροι) οὕτω γὰρ τὸ ἀπὸ τῆς ἐλαίας, τὸ παλαιὸν, καὶ τῶν καθημένων ἔνδυος ἐργάσατο μαθητὴς Δαιδάλου. ὁ δὲ Πύθιος, ἔργον Θεοδώρου καὶ Τηλεκλέους. καὶ ὁ Δήλιος, καὶ ἡ Αρτεμις, Ιδεκτάμου καὶ Αγγελίωνος τέχνη. ἡ δὲ ἐν σάμῳ Ηρα καὶ ἐν Αργει, Σμίλιδος

χεῖρες, ἢ Φειδίᾳ τὰ λοιπὰ εἴδωλα. ἡ Ἀφροδίτη ὁν κνίδῳ ἐπ-
ρα, Πραξιτέλους τέχνη· ὁ ὢν ἐπὶ σαώρῳ Ἀσκληπιὸς, ἔργον Φι-
δίου. σωτελοῦντα φαίνει, ἀδὲν αὐτῆς ἧττον φέρθυγλο τὸ μὴ ἐπ'
ἀνθρώπου γεγενέναι. εἰ δ' οὖν θεοὶ ὅτι ἦσαν ἐξ ἀρχῆς, πῶς εἰσὶ
σι νεώτεροι τῆς ποιητικῆς; τίς δὲ ἔδη αὐτοὺς, πρὶν τὸν γε-
νέσθαι, ἀνθρώπων καὶ τέχνης; ἢ ζῶντα ἢ λίθοι καὶ ὕλη, καὶ
σθέλεργος τέχνη. ἐπὶ τοῦτο φασὶ ἔνιοι εἰκόνας μὴ εἶ) ταύ-
τας, θεοὺς δὲ, ἐφ' οἷς αἱ εἰκόνες· καὶ τὰς προσόδους ἃς δοῦναι
προθύσασι, καὶ τὰς θυσίας ἐπ' ἐκείνοις ἀναφέρεσθαι καὶ εἰς
ἐκείνους γίνεσθαι, μὴ εἶναί τε ἕτερον ζῆτον τοῖς θεοῖς ἢ τὸν
προσελθεῖν (καλεπὸν δὲ θεοὶ φαίνεσθαι ἀναρχεῖς) καὶ τὸ ζῶν θ'
οὕτως ἔχειν, τεκμήρια παρέχουσι τοὺς ἀνίων εἰδώλων ἐνερ-
γείας· φέρε ἐξετάσωμεν πρὸς ὀλίγα τοῖς ὀνόμασι διώσαμεν αὐ-
τῆς. δέσπσμαι δὲ ὑμῶν, μέγιστοι αὐτοκράτορες, τοῦ λό-
γου, μὴ μοι παρεχομένῳ τοῖς λογισμοῖς συγγνώναι. ὁ γὰρ προ-
κείμενόν μοι ἐλέγχειν τὰ εἴδωλα, ἀλλ' ἀποδιόμενος τὰς ὑβρ-
βολάς, λογισμὸν τῆς προαιρέσεως ὑμῖν παρέχω. ἔχοιτε ἀφ'
ἑαυτῆς καὶ πρὸς ἐπουράνιον βασιλείαν εἰληφόσαν ἐξετάζειν.
ὡς γὰρ ὑμῖν πάντα κεχείρωται, ἄνωθεν ἡ βασι-
λείαν εἰληφόσι (βασιλέως γὰρ ψυχὴ ὁν χρεὶ θεῦ, φησὶ τὸ προ-
φητικὸν πνεῦμα) ὅπως ἐνὶ πρὸς θεῷ ἢ τῷ παρ' αὐτοῦ λόγῳ ὑμῶν
νοημόνῳ ἀμεμπτίστω πάντα ἐστὶ πεπαι). ἐκεῖνο δ' οὖν σκέψα-
σθέ μοι πρὸ τοῦ ἄλλων. ὅτι ἐξ ἀρχῆς, ὡς φασὶν, ἦσαν οἱ θεοὶ, ἀλλ' ὅτι-
τας γέγονεν αὐτῆς ἕκαστος, ὡς γινόμεθα ἡμεῖς. ἢ τοῦτο πᾶσιν
αὐτοῖς ξυμφωνεῖ. Ὁμήρου μὲν γὰρ λέγοντος, Ὠκεανὸν τ' θεῶν γέ
νεσιν ἔ μητέρα Τηθύν· Ὀρφέως δὲ (ὃς ἢ τὰ ὀνόματα αὐτοῦ
προσπος εὗρεν, ἢ παῖς ἡλικίας διεξῆλθε, ἢ ὅσα ἑκάστοις πρ
προσῆκε, ἢ πεπίστευ) παρ' αὐτοῖς διηκέστραν θεολογεῖν. ὧ ἢ
Ὁμηρος τὰ πολλὰ ἢ προθεῶν μάλιστα ἕπεται) ἔ αὐτοῦ τῶν
προτέρων ἡγέσιν αὐτὸ ἐξ ὕδατος συνεστάναι, Ὠκεανὸς, ὃς-

ωδρ ηλύεσις παίτεσι τέτυκ). Ιωῦ γδ ὕδωρ ἀρχὴ κατ' αὐτ̃ τοῖς ὅλοις, ἀπὸ ὃ ἕ ὕδατος ἰλὺς κατέση, ὁκ δὲ ἑκατέραν ἐγλο νήθη ζῶον δράκοντ, ωεζς πεφυκὼ ἔχαν κεφαλὼ λέοντος, δ[illegible] μέσου ὃ αὐτ̃ θεὸ ωεσοπον, ὄνομα Ηερακλῆς, ὃ χρόνος. ϲοῦ ὁ Ηρακλῆς ἐγλύνησεν ἀωρμένεδες ὠὸν, ὃ συμπληρόμδνον τοῦ βίαος ἕ γεγλυπκόπος, ὁκ ωῦρα τειδῆς εἰς δύο ἐρόαγη. ὃ μὲ ἕθ καθ' κορυφὼ ἄυτ, οὐρανὸς ἦ· ὑπελέαθη· τὸ ὃ κατενεχθέν, γῆ. ωεσῆλθε δὲ ἐ θεὸς Γῆ δ[illegible] σώματος. Οὐρανὸς ὃ Γῆ μιχθεὶς, γλνᾶ θηλείας μὲ, Κλωθὼ, Λάχεσιν, Ἄτροπον· ἄν δρας ὃ ἑκατόγχειρας, Κόττω, Γυήν, Βριάρεων ἐ Κύκλωπας, Βρόντ̃ ἐ Στερόπην ἐ Αργον. ὃς ἐ δήσας κατεβαρτάρωσεν, ὁκ πειθὰς αὐτ̃ ὑπὸ παίδων τ ἀρχῆς μαθών. διὸ ἐ ὀργισθεῖσα ἡ Γῆ τοῖς Τιτᾶσιν ἐγλύνησε.

Κούροις δ' οὐρανίωνας ἐκείνατο πότνια Γαῖα,
Οὓς δὴ καὶ Τιτῆνας ὑπέκλησιν καλέουσιν,
Οὕνεκα τισάσθω μέγαν οὐρανὸν ἀστερόεντα. αὕτη ἀρχὴ γε νέσεως ωᾶσι τοῖς κατ' αὐτους θεοῖς τ ἐ ὧ παντ. ὁκεῖνο δ' εἶναι. ἕκαστον γδ τ̃ θεολογημένων ὡς τ ἀρχὼ ὃν ἐῖ· εἰ γδ γεγόναμεν ὁκ ὄντες, ὡς οἱ ωᾶσι αὐτ̃ θεολογοῦντες λέγουσιν, ὁκ εἰσίν. ἦν δ ἀγλύννητον ἅ, ἐ ἔστιν ἀΐδιον· ἦ γλυνητ̃, ἐ φθαρτὸν ὄτι. ἐ ὁκ ἐγὼ μὲ οὕτως, ἑτέρως ὃ οἱ φιλόσοφοι. ἅ τὸν ἀεὶ, γλύεσίν τε ὁκ ἔχον· ἦ πότ' γλυόμδνον μὲ, ὃν ὃ ὑδέποτε ωᾶσι νοητ̃ ἐ αἰσθητ̃ δ[illegible] λεγόμδνος ὁ Πλάτων, τὸ μὲ ἀεὶ ὄν, τὸ νοητ̃, ἀγλύννητον ἐῖ· δι δάσκ· τὸ ὃ ἀεὶ ὂν ἅ αἰσθητ̃, γλυπτὸν ἀρχόμδνον ἐῖ ἕ παυόμδνον. ἰσ πω ἐ οἱ ἀπὸ τῆς στοᾶς ὧ λόγω ἐκπυρωσθήσεσθαι τὰ παίτα ἐ πάλιν ἔσεσθαι φασὶν, ἑτέραν ἀρχὼ ἕ κόσμου λαβόντες. εἰ ὃ, καίτοι διοσοῦ αἰτίου κατ' αὐτους ὄντος, τῇ μὲ δρασικείᾳ ἐ καταρχοῦσι, καθὸ ἡ ωρόνοια· ἕ δὲ πάσχοντος ἕ βεπομένου, καθὸ ἡ ὕλη· ἀδυνάτων δὲ ὄτι ἐ ωρονοούμδνον ὑπ' ἄλλου μεῖναν τὸν κόσμον γλυόμδνον, πῶς ἡ τούτων μονὴ σύσασις, ἐ φύσ ὄν-

των, ἀλλὰ γνωμώνους ἢ δ' ὕλης κρείττους οἱ θεοί, τ' σύσασιν ἐξ ὕδατος ἔχοντες· δηλῶ δὲ καθ' αὑτοὺς ὕδωρ τοῖς πᾶσιν ἀρχὴ, ἔκ τε ἁπλῶν καὶ μονοειδῶν τ' ἂν συσῆναι τοιχείων δυώδεκα· δεῖ δὲ καὶ τῇ ὕλῃ τεχίτης, καὶ ὕλης τῷ τεχίτῃ. ἢ πῶς ἂν γένοιτο τὰ ἐκτυπώματα, χωρὶς τῆς ὕλης, ἢ τοῦ τεχίτου; οὔτε προσθετέον λόγων ἐχέγγυα τῷ ὕλῃ τῶ θεοῦ· τὸ γὰρ ποιητικὸν αἴτιον πρεσβυτέραν ὑπάρχει τῶν γινομένων ἀνάγκη. εἰ μὲν οὖν μέχρι τῶ φῆσαι γεγονέναι τοὺς θεοὺς, καὶ ἐξ ὕδατος τὸ σύμπαν ἐλθεῖν, τὸ ἀπίθανον ἴσως αὐτοῖς τῆς θεολογίας, ὑπόδηλος ὅτι οὐδὲν γνωτὸν, ὃ οὐ καὶ δῆλον, ὅτι τὰ λοιπὰ ἂν παρεξηυρίσκομεν τῶν ἐγκλημάτων· ἐπεὶ δὲ τοῦτο μὲν, δέδοκται αὐτοῖς τὰ σώματα (τὸν μὲν Ἡρακλέα, ὅτι θεὸς δράκοντ' ἐλικτὸς· τοὺς δὲ, ἑκατόγχειρας εἰπόντες· καὶ τὸν Τυφῶτα τοῦ Διὸς, ὧν ἐκ τῆς μητρὸς Ῥέας ἢ Δήμητρος ἢ Δημήτορος, τὸν αὐτῆς ἐπαγδοποιήσατο, δύο μὲν κατὰ φύσιν εἶπον ἔχειν ὀφθαλμοὺς ἢ ὅτι ὧν μετώπῳ δύο, ἢ στερνικὸν κατὰ τὸ ὄπισθεν δέρας μέρος, ἔχειν ὃ ἢ κέρατα. διὸ ἢ τὸν Ῥέαν φοβηθῆναι τὸ τοῦ παγδοῦ τέρας, φυγεῖν, ἐκ ἐφείσατο αὐτῆ τὸ θηλυκόν· ἐτύγχανε μυστικῶς μὲν Ἀθηνᾶ, κοινῶς δὲ Φερσεφόνη ἢ Κόρη κέκλῃται), ὑφ' ἣ αὐτὴ οὖσα τῇ Ἀθηνᾷ τῇ ἀπὸ τῆς κορυφῆς λεχθείσῃ γοῦν ὃ, τὰ προσχθέντα ἐπ' ἀκριβείᾳ αὐτοῖς, ὡς οἷόν), διεξελιλύθασι· Κρόνος μὲν, ὡς ἐξέτεμε τὰ αἰδοῖα τ' πατρὸς, ἐκ κατέρριψεν αὐτὸν ἀπὸ τ' ἅρματος, ἢ ὡς ἐπικνοκτονεῖ καταπίνων τ' παῖδων τοῖς ἔρωσιν· Ζεὺς δὲ, ὅτι τὸν μὲν πατέρα δήσας κατεξαρώσατο, καθὰ ἢ ἰδεῖς ὁ Οὐρανός· ἢ τοὺς Τιτᾶνας ἀπεὶ τ' ἀρχὴς ἐπολέμησε· ἢ ὅτι τὴν μητέρα Ῥέαν ἀπαγορεύουσ' αὐτῷ τ' γάμον ἐβιάσατο· δρακοντόμην δ' αὐτῆς ἡγεμόνης, ἢ αὐτὸς εἰς δράκοντα μεταβαλών, σωθήσας αὐτῷ τῷ καλυμένῳ Ἡρακλειωτικῷ ἄμματι, ἐμίγη, τοῦ χήματος τ' μίξεως σύμβολον ἡ τοῦ Ἑρμοῦ ῥάβδος· εἰθ' ὅτι Φερσεφόνη τῇ θυγατρὶ

ἐμίγη, βιασάμενος χ' ζωὸν ἐν δράκοντος χήμαπ, ἐξ ἧς παῖς
Διόνυσος αὐτῳ· ἀναίκη κἀν ζοσῦτον εἰπεῖν, τί τὸ σημεῖον ἢ
χρησὸν τ' ζοιαύτης ἱστορίας, ἵνα πιστεύσωμεν θεὸς ἦ τὸν Κρό-
νον, τὸν Δία, πλὴν Κόρων, ζοις λοιποις. αἱ δὲ θεσπεσιῳδοὶ ζοφαὶ;
καὶ ζίς ἂν ἄνθρωπος κεκριμένος καὶ ἐν θεωρία γεγονὼς, ὑ-
πὸ θεοῦ ἡνιοχεύσαι πιστεύσαι ἐχθέναι; (Ορφεύς,
Αν δὲ Φανὴς ἄλλων ἡγεμὼν πεκωσατο δῆμῳ,
Νηδυος ἐξ ἱερῆς πορφυρέῃ φορέρωπον ἐχθέναι,
Ης χαῖτες μὲν ἀπὸ κρατὸς, καλόντε πρόσωπον
Ηνίσσεῖν, τὰ δὲ λοιπὰ μέρη φοβεροῖο δράκοντος,
Αὐχένος ἐξ ἄκρου.)
ἢ αὐτὸν τὸν Φανῆντα δέξαιτο, θεὸν ὄντα πρόσωπον νοεῖ (σαφῶς γὰρ
δεῖ· ὁ ὢν θεὸς ὡὸς πρόσωπος) ἢ σῶμα ἢ χῆμα ἔχειν δράκον-
τος; ἢ καθαπτόμενον τοῦ θεοῦ Διὸς, ὅπως ὁ Ζεὺς ἀχώρητος
ἦ ὢν; εἰ γὰρ μηδὲν διενηνόχασι τῶν φαυλοτάτων θηρίων
(δῆλον γὰρ ὅτι τοῦ βελτίστου δεῖ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἀπὸ
τῆς ὕλης ἀποκρινομένων τὸ θεῖον) ὁπόσοι θεοί. ὑδαὶ χ' πρόσε-
σμεν αὐτοῖς; ὧν κτηνῶν μὲν δίκην ἔχει ἡ ἡνίεσις, αὐτὰ δὲ θη-
ρίου μορφοὶ καὶ δυσχερεῖς. καίτοι εἰ ἀρκοειδεῖς μόνον ἔλεγεν
αὐτοὺς, χ' αἷμα ἔχειν χ' σπέρμα, καὶ πάθη ὀργῆς ζε θυμοῦ
μίας· χ' ζοτε ἔδεξ λῆρον χ' γέλωτος λόγοις ὑπὲρ νομίζειν. οὔτε
γὰρ ὀργὴ, οὔτ' θυμία χ' ὄρεξις, οὐ παιδοποιὸν σπέρμα ἐν ᾧ
θεῷ. ἔστω ζοίνυν ἀρκοειδεῖς, ἀλλὰ κρείττους μὲν θυμοῦ καὶ
ὀργῆς, ἵνα μὴ Ἀθηνᾶ μὲν βλέπῃ Σκυλομάνη Διὶ πατρὶ, χό-
λος δ' ἐμὲν ἄγεις αἱρεῖ. Ηρα δ' θεωρῆται, Ηρη δ' ὐκ ἔχα-
δε τῆδος χόλον, φιλὰ πορφυρέα. κρείττους δ' λύπης,
Ω πόποι, ἦ φίλον ἄνδρα διωκόμενον περὶ τεῖχος
Οφθαλμοῖσιν ὁρῶμαι, ἐμὸν δ' ὀλοφύρεσθαι πρ. ἐγὼ μὲ γὰρ
χ' ἀνθρώπους ἁμαρτὰς χ' σκαιὰς λέγω ζοις ὀργὴ χ' λύπη ἐκ-
οντας. ὅταν δ' ὁ πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε ὁ δύρη μὲ τ' υἱόν,

Αἱ αἱ (λέγουσιν) ὅτε μοι Σαρπηδόνα φίλτατον ἀνδρῶν
Μοῖρ' ὑπὸ Πατροκλοῖο Μενοιτιάδαο δαμῆναι.

ἀδυνατῶσι δὲ ὁδυρόμενος τοῦ κινδύνου ἐξαρπάσαι. Σαρπηδὼν διοσσόος, ὁ σὸς υἱὸς ὦ παῖ ἀμύων· Ὡς ὃν οὐκ ἂν ἴδοις ὑπὸ τοῖς Τρωσὶ μώνοις, φιλοδείοις, μᾶλλον δὲ ἀδέως, τῆς ἁμαθίας καταμέμψοιτο; ἐτώσιαν ὀρκωσιδεῖς· ἀγὰ μὴ ὑπεσκέδω μηδὲ Ἀφροδίτη ὑπὸ Διομήδους τὸ σῶμα,

Οὔτέ μι Τυδέος υἱὸς ὑπαὶ δυμὸς Διομήδης.

ἢ ὑπὸ Ἄρεως πὰν ψυχρόν,

Ὡς ἐμὲ χωλὸν ἐόντα δίος θυγάτηρ Ἀφροδίτη
Λίην ἀπημαλέη, φιλέει δὲ αἰζηλὸν Ἄρηα.

—ἦμοι δὲ χρόα καλὸν ἔδαψεν.

ὁ δεινὸς ἐν πολέμοις, ὁ σύμμαχος κατὰ Τιτάνων, τοῦ Διὸς, ἀδελφεώτερος Διομήδους φαίνεται. Μαίνεται δὲ ὡς ὄντ' Ἄρης ἔγχέσπαλος. — πώπτυσον Ὅμηρε· θεὸς γὰρ μαίνεται· σὺ δέ μοι κατὰ μαιφόνον καὶ βροτολοιγὸν (Ἄρες Ἄρες βροτολοιγὲ μαιφόνε-) δεινὴν τὸν θεὸν, καὶ ἀπ' οἰωνοῖσι καὶ τὰ δεσμά.

Τὼ δὲ ἐς δέμνια βάντε κατέδραθον, ἀμφὶ δὲ δεσμοὶ
Τεχνήεντες ἔχυντο πολύφρονος Ἡφαίστοιο.

Οὐδέ κε κινῆσαι μελέων ἴν. —

ἢ καὶ θεοῖσι τὸν πολεμοῦντα τρέπειν ἀσφαλὲς πρὸς θεῶν; Οὐρανὸς ὀκτέμνεται, δεῖται καὶ καταπαρῆται Κρόνος, ἐπαίσιον Τιτᾶνες, Σπὺξ ὄρκος ἔστι καὶ ἀπὸ μάχης. ἤδη καὶ ἀπὸ θεοὺς αὐτοὺς δεδικύαται· ἐρῶσιν ἀνθρώπων, ἐρῶσιν ἀνθρώπων.

Λινέαις, τὸν ὑπὸ Ἀγχίσῃ τέκε δῖ' Ἀφροδίτη
Ἴδης ἐν κνημοῖσι, θεὰ βροτῷ μιγεῖσα.

οὐκ ἐρῶσιν; οὐ πάθοισιν; ἢ γὰρ ποιεῖ καὶ οὐχ ἅψεται αὐτῆς ἐπιθυμία. κἂν ὀρκωμότης θεὸς κατὰ θεὸν ἤδη οἰκονομίαν λάβῃ, ἤδη δοῦλός ἐστιν ὀρκοθυμίας;

Οὔ γὰρ πώποτέ μιν ὧδε θεᾶς ἔρος, οὐδὲ γυναικὸς

Θυμῷ ἐνὶ σήθεσι πεφιλημένος ἠδὲ καὶ ἄλλοις
Οὐδ' ὁπότ' ἠρασάμην Ἰξιονίης ἀλόχοιο,
Οὐδ' ὅτε περ Δαναὴς καλλισφύρου Ἀκρισιώνης,
Οὐδ' ὅτε φοίνικος κούρης τηλεκλειτοῖο,
Οὐδ' ὅτε περ Σεμέλης, οὐδ' Ἀλκμήνης ἐνὶ θήβῃ.
Οὐδ' ὅτε περ Δήμητρος καλλιπλοκάμοιο ἀνάσσης,
Οὐδ' ὅτε περ Λητοῖ ἐμμενδέος, οὐδὲ σεῦ αὐτῆς.
Ἦ μήτοι δεῖ, φάρτος ὄφελλε, οὐδὲν ἔχων θεός. ἀλλὰ χρὴ μητιόωσιν ἀθρῴοις,
Ὦ δώματ' Ἀδμήτεια, σὺν οἷς ἔπλω ἐγὼ
Θῆσαν πραπέζαν αἰνέσαι, θεὸς περ ὤν.
καὶ βουκολοῦσιν,
Ἐλθὼν δ' ἐς αἶαν πλώσῃ ἐξουφόρβοιν ξένῳ,
Καὶ πόλιν ἔστιζον οἶκον.--
οὐκοῦν κρείσσων Ἀδμητος τοῦ θεοῦ. ὦ μάντι καὶ σοφέ, καὶ σεσεισθὼς πῆς ἄλλοις τὰ ἐσόμενα, οὐκ ἐμαιβύσω τὸ ἐρωμένου τὸν φόνον. ἀλλὰ χἤκπεινας αὐτὸς ἐμὲ φίλον.
Κἀγὼ πι Φοίβου θεῖον ἀψιδὲς σῶμα
Ἠπίζον εἶδ), μαντικῇ βρύον τέχνῃ.
(ὡς ψευδόμαντιν κακίζει τὸν Ἀπόλλω ὁ Αἰσχύλος)
Οὐδ', αὐτὸς ὑμνῶν, αὐτὸς ἐν θοίνῃ πορών,
Λύτὸς πάρ' εἰπών, αὐτὸς ὤλην ὁ κτανών
Τὸν παῖδα τὸν ἐμόν.--
ἀλλὰ ζῶντα μυθῶ ἴσως πλάνη ποιητική, φυσικὸς δέ τις ἐπ' αὐτοῖς καὶ τοιοῦτος λόγος. Ζεὺς ἀρχὴ (ὡς φησὶν Ἐμπεδοκλῆς) Ἠρη τε φερέσβιος, ἠδ' Ἀϊδωνεύς, Νῆστίς θ' ἣ δακρύοις τέγγει κρουνάμα βρότειον. εἰ δίνιον Ζεὺς μὲν τὸ πῦρ, Ἠρα δὲ ἡ γῆ, ὁ δ' ἀὴρ Ἀϊδωνεύς, καὶ τὸ ὕδωρ νῆστις· στοιχεῖα δὲ ζῶντα, τὸ πῦρ, τὸ ὕδωρ, ὁ ἀὴρ· οὐδεὶς αὐτῶν θεὸς, οὔτε Ζεύς, οὔτε Ἠρα, οὔτε Ἀϊδωνεύς. ἀπὸ τοῦ τῆς ὕλης διακριθείσης

ὑπὸ τὸ θεοῦ, ἢ πύρων σύσασίς τε καὶ ἥψωσις,
Πῦρ, καὶ ὕδωρ, καὶ γαῖα, καὶ ἠέρος ἅπιον ὕψος
Καὶ φιλίη μετ' ἴσσιν.--

ἃ χωρὶς τῆς φιλίας οὐ δυνάταν μονῆναι, ὑπὸ τὸ νείκους χεόμενα. πῶς δ' οὖν εἴποι τις ζῶντα εἶναι θεούς; ἀρχικὸν ἡ φιλία, καὶ τὸν Ἐμπεδοκλέα· ἀρχόμενα τὰ συγκρίματα· τὸ δὲ ἀρχικὸν, οὐσιῶδες· ὡς ἐὰν μίαν καὶ τὴν τῶν τε ἀρχομένων δυνάμιν ζῶσαν, καὶ σοφὸν ἑαυτοὺς ἰσότιμον τῇ ὕλῃ τῇ φθαρτῇ καὶ ῥυτὴν καὶ μεταβλητὴν τῷ ἀγενήτῳ καὶ ἀϊδίῳ καὶ ἑστῶτας συμφώνως ποιοῦντες θεούς. Ζεύς, ἡ ζέουσα οὐσία, καὶ τοῖς στωϊκοῖς. Ἥρα, ὁ ἀὴρ, καὶ τὸ ὄνομα, εἰ αὐτὸ αὐτῷ ὅπως ἁρμόττοι, σωζεκφωνούμενον· Ποσειδῶν, ἡ πόσις. ἄλλοι δὲ ἄλλως φυσιολογοῦσιν, οἱ μὲν γὰρ ἀέρα διφυῆ, ἀρσενόθηλυν, τὸν Δία λέγουσιν· οἱ δὲ, καιρὸν εἰς ἄκρασίαν τρέποντα τὸν χρόνον, διὸ καὶ μόνος Κρόνος διέφθαρται. ἀλλ' ὅπῃ μὲν τὴν ἀπὸ τῆς σαρκὸς, ἔστιν εἰπεῖν, εἰ ἕνα τὸν ἀνωτάτω θεὸν, ἀΐδιόν τε καὶ ἀγένητον νομίζεται, συγκρίματα δὲ ἴσα ἡ τῆς ὕλης ἀλλαγὴ, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ διὰ τῆς ὕλης κεχωρηκὸς καὶ ταῖς ἀναλλάξεσιν αὐτῆς, ἄλλο καὶ ἄλλο ὄνομα μεταλαγχάνειν φατέ· σῶμα μὲν, τὰ εἴδη τῆς ὕλης τοῦ θεοῦ γενόμενα, φθαρτὰ δὲ τὴν στοιχείων καὶ τὴν ἐκπύρωσιν, ἀνάγκη συμφθαρῆναι ὁμοῦ ζῶσι εἴδεσι τὰ ὀνόματα, μόνου μένοντος τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ. ὧν οὖν σωμάτων φθαρτὴ καὶ τὴν ὕλην ἀναλλαγὴ, πῶς αὖ ζῶντα πιστεύσαι θεούς;

ἀλλὰ θεὸς δὲ ζῶντας, τὸν μὲν Κρόνον, χρόνον, τὴν δὲ Ῥέαν, γῆν· τὴν μὲν, συλλαμβάνουσαν ὑπὸ τοῦ Κρόνου καὶ ἐκπαίδευσαν (ἔνιοι δὲ μήτηρ πάντων νομίζεται) τὸν δὲ, γηγενῆ καὶ παναλίσκοντα. εἰ δὲ μὴ ζωὴν τὴν ἀναίσθησίαν, ὁμοίως δ' ἄρρενος θεὸς τὸ ἦλυ, τέμνουσι καὶ καταβάλλει σπέρμα εἰς μήτραν, καὶ γηγενῆ ἄνθρωπον, ἐν ἑαυτῷ τὴν ὁπὶ θυμίαν, ὅ ἐστιν ἀφρο

δίπη, ἔχοντα. ἢ ὑμανίαν ἢ Κρόνιν, ἔστιν καιρὸς φθείρουσαν ἔμψυχα καὶ ἄψυχα. τὰ δὲ δεσμὰ καὶ τὸν τάρταρον, χρόνον ὑπὸ καιρῶν τε ἐπόμβρον καὶ ἀφανῆ γινόμβρον. πρὸς τίνων τύπους φαμὲν, εἴτε χρόνος ἐστὶν ὁ Κρόνος, μεταβάλλ. εἴτε καιρὸς, βέπεται. εἴτε σκότος, ἢ πάλος, ἢ οὐσία ὑγρά, οὐδὲν αὐτῶν μένει. τὸ δὲ θεῖον, ἢ ἀπάνατον ἢ ἀπίνυτον ἢ αὐαλόωτον. οὔτε ἄρχει ὁ Κρόνος, οὔτε τὸ ἐπ' αὐτῷ εἴδωλον, θεός. πρὸς δὲ τοῦ Διὸς, εἰ μὴ ἀὴρ ὅτι γεγονὼς ἐκ Κρόνου, οὗ τὸ μὲν ἄρσεν ὁ Ζεύς, τὸ δὲ θῆλυ Ηερα (διὸ καὶ ἀδελφὴ καὶ γυνὴ) ἀλλοιοῦται. εἰ δὲ καιρὸς, τρέπεται. οὔτε δὲ μεταβάλλει, οὔτε μεταπίπτει τὸ θεῖον. τί δεῖ πλέον λέγοντα ἐνοχλεῖν, οἷ ἄμεινον τὰ παρ' ἑκάστοις περὶ θεῶν πεφυσιολογικότων οἶδατε· ἢ οἷα περὶ τῆς φύσεως ἐνόησαν οἱ συγγενεῖς μοι ἢ ἀπὸ τῆς Αθηνᾶς, ἢ φρόνησιν δι' ἁπάντων διήκουσαν φασίν· ἢ περὶ τῆς Ισιδος, ἣν φύσιν αἰῶνος, ἐξ ἧς πάντες ἔφυσαν, ἢ δι' ἧς πάντες εἰσὶ, λέγοντες· ἢ περὶ τῆς Οσιριδος, οὗ σφαγὴν ὑπὸ Τυφῶνος τοῦ ἀδελφοῦ περὶ Πελώρου τὸ ὄρος, ἡ Ισις ζητοῦσα τὰ μέλη καὶ δίρουσα ἔσκεδασεν εἰς τὰ φῶ· ἢ τὰ φῶ ἕως νῦν Οσιριακὴ καλεῖται. ἄνωθεν δὲ κάτω περὶ τὰ εἴδη τῆς ὕλης φερόμενοι, ἀποπίπτουσι τῷ λόγῳ θεωρητοῦ θεοῦ. τὰ δὲ στοιχεῖα ἢ τὰ μόρια αὐτῶν θεοποιοῦσιν, ἄλλοτε ἄλλα ὀνόματα αὐτοῖς πλέκοντες· τὸν μὲν τὸ σῖτον ἀπορεῖ, Οσιριν (ὅθεν, φασὶ, μυστικῶς ὅτι τῇ εὑρέσει τῶν μελῶν ἢ τῶν καρπῶν ὅπλεχθῆναι τῇ Ισιδι, εὑρήκαμεν, συγχαίρομεν) τὸν δὲ τῆς ἀμπέλου καρπὸν, Διόνυσον· καὶ Σεμέλιν, αὐτὸν τὸν ἄμπελον, καὶ Κεραυνὸν τὸν τῆς ἡλίου φλόγα. καὶ πάντα μᾶλλον ἢ θεολογοῦσιν οἱ τοῖς μύθοις θεοποιοῦντες, οὐκ εἰδότες ὅπ οἷς ἀπολογοῦνται ὑπὲρ τῶν θεῶν, πῖς ἐπ' αὐτοῖς λόγος βεβαιοῦσι. πῖ Εὐρώπη καὶ ὁ Ταῦρος καὶ ὁ Κύκνος καὶ ἡ Λήδα πρὸς γῆν καὶ ἀέρα, ἵν' ἢ πρὸς ζῶα μαχεῖ ἢ Διὸς μίξις,

ἢ γῆς καὶ ἀέρος. ἀλλ' ἀποπίπτοντας τῶ μεγέθους τῶ θεοῦ, &
ὑποκύψαι τῷ λόγῳ· οὐ γὰρ ἔχοιτ' συμπάθειαν εἰς τὸν οὐράνιον
τόπον οὐ δυνάμενοι, ὅθεν τὰ εἴδη τῆς ὕλης συνεστήκασι·
καὶ καταπίπτοντες, τὰς τῶν στοιχείων τροπὰς θεοποιῆσιν. ὅμοιον
εἰ καὶ ναῦν τις ἰδὼν ἔπλευσεν, ἀπὸ τοῦ κυβερνήτου ἄρχει. ὡς δὲ
οὐδὲν πλέον νεὼς, κἂν ἡ πᾶσιν ἠσκημένη, μὴ ἐχούσης τὸν
κυβερνήτην· οὐδὲ τῶν στοιχείων ὄφελος δεδημιουργημένων,
δίχα τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας. ἵππι γὰρ ναῦς καθ' ἑαυτὴν οὐ πλεύσεται, οὐδὲ τὰ στοιχεῖα χωρὶς τοῦ δημιουργοῦ κινηθήσεται. εἰποιτε δ' οὖν σωζεσθαι πάντας ὑπερέχοντες,
πρὸς οὓς τῷ λόγῳ ἔνια τῶν εἰδώλων ἐνεργεῖ, εἰ μὴ εἶσι θεοὶ
ἐφ' οἷς ἱδρυόμεθα τὰ ἀγάλματα; οὐ γὰρ εἰκὸς τὰς ἀψύχους
καὶ ἀκινήτους εἰκόνας, καθ' ἑαυτὰς ἰσχύειν χωρὶς τοῦ κινοῦντος. τὸ μὲν δὴ κατ' τόπους καὶ πόλεις καὶ ἔθνη γίνεσθαί τινας ἐπ'
ὀνόματι εἰδώλων ἐνεργείας, οὐκ ἡμεῖς ἀπλέγομεν· οὐ μὴν
εἰ ὠφελήθησαν τινὲς, καὶ αὖ ἐλυπήθησαν ἕτεροι, θεοὺς νομιζόμεν οἷς ἐφ' ἑκάτερα ἐνεργήσαντας. ἀλλὰ & ᾧ λόγῳ νομίζετε ἰσχύειν τὰ εἴδωλα, καὶ τινες οἱ ἐνεργοῦντες, ὅπερ & πάσχοντες
αὐτῶν οἷς ὀνόμασιν, ἐπ' ἀκριβὲς ἐξητάκαμεν. ἀναγκαῖον
δέ μοι, μέλλοντι ἀνασκευάζειν τινὲς οἱ ὑπὸ τοῖς εἰδώλοις ἐνεργοῦντες, & ὅτι μὴ θεοί, προσχρήσασθαί πασι & τοῖς ἀπὸ φιλοσοφίας
μόριοις. περὶ τοῦ Θαλοῦς διαιρεῖ (ὡς οἱ τὰ ἐκείνου διαιροῦντες, ἀκριβοῦντες μνημονεύουσιν) εἰς θεὸν, εἰς δαίμονας, εἰς
ἥρωας. ἀλλὰ θεὸν μὲν, τὸν νοῦν τοῦ κόσμου ἄγει· δαίμονας δὲ,
οὐσίας νοερὰς ψυχικάς· καὶ ἥρωας, τὰς κεχωρισμένας ψυχὰς
τῶν ἀνθρώπων· ἀγαθοὺς μὲν, τὰς ἀγαθὰς, κακοὺς δὲ, τὰς φαύλας. Πλάτων δὲ τἄλλα ἐπέχων, & αὐτὸς εἷς τε τὸν ἀγέννητον θεὸν καὶ τοῖς ὑπὸ τοῦ ἀγεννήτου εἰς κόσμον τὸν οὐρανιον γεγονότας, τοῖς τε πλανήταις & τοῖς ἀπλανέσιν ἀστέρας,
καὶ εἰς δαίμονας τέμνει. περὶ ὧν δαιμόνων αὐτὸς ἀπαξιῶν

λέγω, τοῖς πρὸ αὐτῶν εἰρηκόσιν προσέχειν ἀξιοῖ. πρὸ δὲ τῆς ἄλλων δαιμόνων εἰπεῖν, καὶ γνῶναι τὴν ἡγεσιν, μεῖζον ἢ καθ' ἡμᾶς. πιστέον δὲ τοῖς εἰρηκόσιν ἔμπροσθεν, ἐγγόνοις μὲν θεῶν οὖσιν, ὡς ἔφασαν, σαφῶς γε πρὸ τοῖς ἑαυτῶν προγόνοις εἰδόσιν. ἀδιώατον δὲ θεῶν παρὰ ἀπιστεῖν, κἂν μὴ ἄνθρωπίνων καὶ ἀναγκαίων ἀποδείξεων λέγωσιν. ἀλλὰ ὡς οἰκεῖα φασκόντων ἀπαγγέλλειν, ἐπόμενος τῷ νόμῳ πιστευτέον. οὕτως οὖν κατ' ἐκείνους καὶ ἡμῖν ἡ ἡγεσις περὶ αὐτῶν τῶν θεῶν ἐχέτω, καὶ λεγέσθω, Γῆς τε καὶ Οὐρανοῦ παῖδες Ὠκεανός τε καὶ Τηθὺς ἐγένοντο. τούτων δὲ, Φόρκος Κρόνος τε καὶ Ῥέα, καὶ ὅσοι μετὰ τούτων· ἐκ δὲ Κρόνου τε καὶ Ῥέας, Ζεύς, Ἥρα τε, καὶ πάντες, οὓς ἴσμεν πάντας ἀδελφοὺς λεγομένους αὐτῶν· ἔπι τε τούτων ἄλλους ἐκγόνους. ἆρ' οὖν ὁ τὴν ἀίδιον νοῦν καὶ λόγῳ καταλαμβανόμενον θεὸν, καὶ ὃν συμβέβηκότα αὐτῷ ἐξειπεῖν, τὸ ὅτι ὂν, τὸ μονοφυές, τὸ ἀγαθὸν ἀπ' αὐτοῦ ὑπάρχόμενον, οὐκ ὀρθῶς ἀληθεύει; καὶ πρώτης ἀρχῆς μέμνηται· ὡς τὸν πάντων βασιλέα πάντα ὄντα, καὶ ἐκείνου ἕνεκεν πάντα, καὶ ἐκεῖνο αἴτιον πάντων, καὶ δύο καὶ τέλα· δεύτερον δὲ τὰ δεύτερα. καὶ πείθεται τὰ πείθα· καὶ τὴν ἐκ τῶν ἀϊδίων γῆς τε καὶ οὐρανοῦ λεγομένην γενέσθαι, μεῖζον ἢ καθ' ἑαυτὸν ἀληθὲς μαθεῖν ὑπόμενον; ἢ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν; ἀλλ' ἐπὶ ἀδιώατον ἥκομεν ἀποκωλύσκειν θεοὺς ὑπόμενον, ἐπομένους τοῖς γινωσκομένοις τελῶν, καὶ τὸ τούτου ἀδυνατώτερον, μεταπείσαι τοὺς πολλοὺς ἀβασανίστως τοῖς μύθοις προσδεχομένους. διὰ ταῦτα μεῖζον ἢ καθ' ἑαυτὸν γνῶναι καὶ εἰπεῖν ἔφη περὶ τῆς τῶν ἄλλων δαιμόνων ἡγεσεως, οὔτε μαθεῖν, οὔτε ἐξειπεῖν ἡγησάμενος θεοὺς δικαιομένους. καὶ τὸ εἰρημένον αὐτῷ, Ὁ δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ Ζεὺς, ἐλαύνων πλωὸν ἅρμα, πρῶτος πορεύεται κοσμῶν πάντα καὶ διακοσμούμενος· ὃ δὲ ἕπεται στρατιὰ θεῶν τε καὶ δαιμόνων· ἐκ

ὅθεν τὸ ἀπὸ Κρόνου λεγόμενον ἔχει Διός. ἔστι γὰρ οὖν τοῦτο ὄνομα τῆς ποιητῆς τῶν ὅλων. δηλοῖ δὲ καὶ τὸ Πλάτων· ἕτερον σημαντικὸν τοῦ σχετικοῦ αὐτὸν οὐκ ἔχων, τῆς δημιουργικῆς ὀνόματι, οὐχ ὡς ἰδίῳ τοῦ θεοῦ, ἀλλ' εἰς σαφήνειαν, ὅτι μὴ δυνατὸν εἰς πάντας φέρειν κατ' ἀνάμνησιν τὸν θεόν, προσεχέσατο, ὅτι καταμηνύσας τὸ μέγας ἵνα δηλωθείη τὸν οὐρανὸν ἀπὸ τοῦ χαμαίζηλον, τὸν ἀγρύπνον ἀπὸ τοῦ ῥᾳθυμοῦντος, τοῦ νεωτέρου μὴ οὐσιωδῶς δὲ χρῆς νεωτέρου δὲ κριτῶν, οἱ ἐξεκλεψαν αὐτὸν, μὴ ἀναιρεθῆναι ὑπὸ τοῦ παιδός. πάντα δεῖ προσεχεῖς ὑμᾶς πάντα λόγον κεκινηκότας, ἢ ποιητῶν μνημονεύειν, ἢ ἑτέρας δόξας ἀξιοπίστους; τοσοῦτον εἰπεῖν ἔχοντα· εἰ δὲ μὴ ποιητὴς δὲ φιλόσοφοι ἕνα μὴ εἶναι νομίζουσι θεόν, πολλοὶ δὲ τοὺς πολλοὺς, οἱ μὲν ὡς πολλοὶ δαιμόνων, οἱ δὲ ὡς πολλοὶ ὕλης, οἱ δὲ ὡς πολλοὶ ἀνθρώπων γινομένων ἐφρόνουν, ἡμεῖς τε δὴ εἰκότως ξενιλαπτόμεθα, διαιρετικῶς λόγῳ πολλοὶ θεοὶ καὶ ὕλης δὲ πολλοὶ τῆς τούτων αὐτῶν οὐσίας κεχειμένοι. ὡς γὰρ θεὸν φαμὲν, καὶ υἱὸν τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ πνεῦμα ἅγιον, ἑνούμενα μὲν κατ' ἀνάμνησιν, τὸν πατέρα, τὸν υἱὸν, τὸ πνεῦμα· ὅπου νοῦς, λόγος, σοφία, υἱὸς τοῦ παντὸς καὶ ἐπόρροια, ὡς φῶς ἀπὸ πυρὸς τὸ πνεῦμα· ὅτως δὲ ἑπόμενος εἶναι δυνάμεις κατειλημμένα πολλὰ πνεύματα ἐνούσας δὲ αὐτῆς, μίαν μὲν, πνεῦμα ἀντίθεον· οὐχ ὅπως δὲ πρὸς ξωὴν πρὸς τὸν θεὸν, ὡς τὴν φιλίαν τὸ νεῖκος, κατ' τὸν Ἐμπεδοκλέα· καὶ τὴν ἡμέραν νύξ, κατ' τὰ φαινόμενα (ἐπὶ κἂν εἰ δὲ θέλει τι τῶν θεῶν, ἐπαύσατο τοῦ εἶναι), λυθείσης αὐτοῦ τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως καὶ ἰσχύος τῆς συστάσεως) ἀλλ' ὅπου τῶν τοῦ θεοῦ ἀγαθῶν, ὃ κατ' συμβεβηκός ἐστιν αὐτῷ, καὶ συνυπάρχον, ὡς χρόα σῶμα, οὗ ἄνθρωπος ἔστιν (οὐχ ὡς μέρος ὅπως, δηλονότι ὡς κατ' ἀναίσκειν σωθέντος τοῦ σκολοῦ θήματος ἡνωμένου καὶ συγκεχωσμένου· ὡς τῶν πυρὶ, ξανθῷ εἶναι), καὶ τῷ αἰθέρι, κυανῷ) ἐναντίον ὄντι τοῦ πνεύματος ἔχον πνεῦμα, γινόμενον μὲν ὑπὸ τοῦ θεοῦ, καθὸ

οἱ λοιποὶ ὑπ' αὐτῷ γεγένηται ἄγγελοι, ἢ πῶν ὅπῃ τῇ ὕλῃ καὶ τοῖς ἐν ὕλῃ εἴδεσι πεπεισμένον διοίκηται. τοῦτο γὰρ ἡ τῶν ἀγγέλων σύστασις τῷ θεῷ ὅπῃ εὐαρεστοῦσα γέγονε τοῖς ὑπ' αὐτοῦ διακεκοσμημένοις, ἵνα πῶν ὑφ' παντελικὴν καὶ ἡνικὴν ὁ θεὸς τῶν ὅλων εὐρύνοιαν, πῶν δὲ ὅπῃ μέρους, οἱ ἐπ' αὐτοῖς τεταγμένοι ἄγγελοι· ὡς δὴ καὶ ὅπῃ τῶν ἀνθρώπων, αὐθαίρετον καὶ πῶν ἀρετῶν καὶ πῶν κακίαν ἐχόντων. ἐπεὶ ὅτι μὴ οὔτ' ἐπιμάττει τοὺς ἀγαθοὺς, οὔτ' ἐκολάζειν τοὺς πονηροὺς, εἰ μὴ ἐπ' αὐτοῖς ἦν ἡ κακία καὶ ἡ ἀρετή. καὶ οἱ μὲν, πάντων δικαίοις εἶναι πεπεισμένοι ὑφ' ὑμῶν, οἱ δὲ, ἀπίστοις ὑπάρχοντες. καὶ τὸ κτῆμα τοῖς ἀγγέλοις ἐν ὁμοίῳ καταστῆσαι. οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι αὐθαίρετοι δή, οἷοι γεγένασιν ὑπὸ θεοῦ, ἐμείναν, ἐφ' οἷς αὐτοὺς ἐποίησεν καὶ διέταξεν ὁ θεός· οἱ δὲ ἀνύδρισαν καὶ τῇ τῆς οὐσίας ὑποστάσει καὶ τῇ ἀρχῇ· ὅθεν τε ὁ τῆς ὕλης καὶ πῶν ἐν αὐτῇ εἰδῶν ἄρχων, καὶ ἕτεροι πῶν ὧδε τὸ ὁρατὸν πᾶν στερέωμα. ἵστε δὲ μηδὲν ἡμᾶς ἀμάρτυρον λέγειν, ἀλλ' πῶν προφήτας ἐκπεφωνηκέναι, μηνύειν. ἐκεῖνοι μὲν, εἰς ὕβριν θυμίαν πεσόντες παρθένων, καὶ ἡδονὰς σαρκὸς σύρδην ἐκδόντες· ὅθεν δὲ, ἀμελήσας, καὶ πυρὸς ὧδε πῶν πῶν πεπιστευμένων ἡγούμενος διοίκειν. ὁ μὲν οὖν πῶν ὧδε τὰς παρθένους ἐχόντων, οἱ καλούμενοι ἐγκρατεῖς γίγαντες· εἰ δέ τις ὁ μέρους ἔρις ὧδε πῶν γιγάντων ἢ ποιητῶν λόγος, μὴ θαυμάσητε, τῆς κοσμικῆς σοφίας, ὅσον ἀλήθεια πλανοῦ διαφέρει, διαλλαττούσης, καὶ τῆς μὲν, οὔσης ἐπουρανίου· τῆς δὲ, ὑπηρείου. καὶ κτῆμα τὸν ἄρχοντα τῆς ὕλης, Ἰσμὴν ψεύδεα πολλὰ λέγειν εὐμοίαν ὁμοίᾳ. οὗτοι πίνων οἱ ἄγγελοι οἱ ἀνθεστῶτες τῷ οὐρανῶν, ὧδε τὸν αἰθέρα ἔχοντες καὶ πῶν γῆν, οὐκέτ εἰς τὰ ὑπερουράνια ὑπερκύψαι δυνάμενοι· καὶ αἱ πῶν γιγάντων ψυχαὶ, οἱ ὧδε τὸν κόσμον εἰσὶ πλανώμενοι δαίμονες, ὁμοίας κινήσεις οἱ μὲν αἷς ἔλαβον συστάσεσιν οἱ δαίμονες, οἱ δὲ αἷς ἔχον

ὅπ᾽ ἐμοῦ μάχης οἱ ἄγγελοι, πιούμενοι. ὁ δὲ τῆς ὕλης ἄρχων, ὡς ἔστιν ἐξ αὐτῶν τῶν γινομένων ἰδεῖν, ἐναντία τῷ ἀγαθῷ τῷ θεοῦ ὅπου πεύει καὶ διοικεῖ, Πολλάκι μοι τερπιδων δίῃλθε φρονὶς, εἴτε πύλας εἴτε δαίμονα τὰ βιότα κραίνει. ἔχει τ᾽ ἐλπίδα καὶ τὰ δίκαια τοῖς μὴ ἀπ᾽ οἴκων ἢ ἐναπίποντας ἀπὸ θεοῦ, τοῖς δὲ ἀπυχοῦντας ἄγῃ τὸ παρ᾽ ἐλπίδα. καὶ δίκην δὲ τερπειν ἢ κακῶς, ἐν ἀφασίᾳ τὸν Εὐελπίδην ἐποίησε. πῶς ἢ ποιαύτη τ᾽ τελείαν διοίκησις, ἐν ᾗ εἴποι τὶς ἂν. Πῶς οὖν ἔσῃ εἰσορῶντες, ἢ θεῶν γλόος εἶναι λέγωμεν, ἢ νόμοισι χρώμεθα; ἔῦτο δὲ τὸν Δημοτέλη ἀπορεῖν ὁπότε εἰπεῖν ἔα καπωτέρω τὸ οὐρανοῦ ἐποίησε. καίτοι τῆς ἀϊδίου ὅπῃσις ἡμῖν μηνύσης τὸ τελείας τὸ θεοῦ, ἢ γῆ δὲ, καὶ ἄγκη καὶ θέλη, καὶ μὴ θέλη, Φύουσαν οἷαι ἔμαὶ πάνει βοτά· τῆς δὲ ὅπ᾽ μέρους τερὶς ἀληθὲς ὁ τερὶς δόξαν χρώσης ὅπ᾽ τοῖς ἀξίοις, καὶ τῆ λοιπῶν κῇ τὸν κοινὸν συστάσεως νόμον λόγου τερινοημένων. δὴ ἐπεὶ αἱ ἀπὸ τοῦ ἀντίπου πνεύματα δαιμονικαὶ κινήσεις ἢ ἐνέργειαι τὰς ἀπάκτους ἔῳ τὰς ὅπφορὰς παρέχουσιν ἤδη καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἄλλον ἄλλως ἔκαθ᾽ ἕνα ἔκῃ ἔθνη, μεμιγμένως ἢ κοινῶς κῇ τὸν τῆ ὕλης λόγον ἔκ τῆς τερὶς ἔα θεῖα συμπαθείας, ἔνδοθεν ἔξωθεν κινοῦσαι· διὰ τοῦτο πνες, ὧν δόξαι ἀ μικραὶ, ἀόμισαν, οὐ πάξει πνὶ τὸ παῖ τῶτο σωεστάναι, ἀλλ᾽ ἀλόγως τύχῃ ἄγεσθαι ἢ φέρεσθαι· οὐκ εἰδότες ὅπ τῆ μὴ τερὶ τινὸ τῶ παντὸς κόσμου σύστασιν, οὐδὲν ἄπακτον ἀ δὲ ἀπημελημένον, ἀλλ᾽ ἕκαστον αὐτῶν χρόνος λόγῳ· διὸ οὐ δὲ τινὶ ὠφελημένῳ ἐπ᾽ αὐτοῖς τερσβαίνοισι ἔξιν. ὁ δὲ ἄνθρωπος, κῇ μὴ τὸν πεποιημένα ἔκ αὐτὸς ἄπακτος ἔχῃ, ἔκ τῇ κῇ τινὶ ῆθεσιν φύσῃ, ἕνα ἢ κοινὸν ἐπεχούσῃ λόγον, ἢ τῇ κῇ τινὶ πλάσιν δημθέσῃ, οὐ τερσβαίνοσῃ τὸν ἐπ᾽ αὐτῇ νόμον, ἔκ τῷ τῆ βίου τέλει, ἴσῳ ἔκ κοινῷ μόνῳ· κῇ δὲ τὸν ἴδιον ἑαυτῷ λόγον ἢ τινὶ τῆ ἐπέχοντος

χοντος ἄρχοντος, καὶ τῶν ἄλλων ἀκολουθούντων δαιμόνων ἐνέρχεσθαι, ἄλλος ἄλλως φέρεται καὶ κινεῖται· κοινὸν πάντες τὸν ἐν αὐτοῖς ἔχοντες λογισμόν. ὃ οἱ μὲν περὶ τὰ εἴδωλα αὐτοὺς ἔλκοντες, οἱ δαίμονές εἰσιν οἱ περειργασμένοι, οἱ περιπατοῦντες τῶν ἀπὸ τῆς ἱερείων αἵματος, καὶ ζῶντα περιχαρῆ μύρια· οἱ δὲ τοῖς πολλοῖς ἀρέσκοντες θεοί, καὶ τοὺς εἰκόσιν ἐπονομαζόμενοι, ὡς ἔστιν ὁπόσα τῆς κατ' αὐτοὺς ἱστορίας εἰδέναι, ἄνδρωποι γεγόνασιν. καὶ τοὺς μὲν δαίμονας εἴ τις ὀνομαλεύοντας τοῖς ὀνόμασι, τίτις ἡ ἑκάστου αὐτῶν ἐνέργεια. οἱ μὲν γὰρ ἀποτέμνουσι τὰ αἰδοῖα, οἱ περὶ τὸν Ρέαν· οἱ δὲ ἐγκόπτουσιν ἢ ἀντέμνουσιν, οἱ περὶ τὸν Ἄρτεμιν· καὶ ἡ μὲν ἐν Ταύροις, φονεύς τοὺς ξένους. ἐν γὰρ τοῖς τῆς μαχαίρας καὶ τοῖς ἀσπαλάκοις αἱμίζομένους αὐτοὺς λέγει, καὶ ὅσα εἴδη δαιμόνων. οὐ γὰρ δεῖ κινεῖν ὅπη τὰ περὶ φύσιν.

Οταν δ' ὁ δαίμων αὐδρὶ πορσύνῃ κακά,
Τὸν νοῦν ἔβλαψε πρῶτον.--

ὁ ὢν θεὸς, τελείως ἀγαθὸς ὤν, ἀϊδίως ἀγαθοποιός ἐστιν. ἕ τίνων ἄλλοις μὲν εἴ τις ἐνεργοῦντας, ἐφ' ἑτέρων δὲ αἰσχίστας τοὺς εἰκόνας, ἐκεῖνο μέγιστον τεκμήριον, πρώτας καὶ πάντων ἡμῶν, Νερυλλίνου εἰκόνας ἔχει, ὃς δῶρ περὶ ἡμᾶς· τὸ δὲ πάντων, Αλεξάνδρου καὶ Πρωτέως. τῶν Αλεξάνδρου ἔπη ὅπη τῆς ἀγορᾶς καὶ ὁπόθεν ἐστὶν εἰκών. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι ἀνδριάντες τῶν Νερυλλίνου, κόσμημά εἰσι δημόσιον (εἰκὼς καὶ τύπους κοσμεῖται πόλις) εἰς δὲ αὐτῶν καὶ χρηματίζειν καὶ ἰᾶσθαι νοσούντας νομίζεται· καὶ θυσίαι τε δι' αὐτὸ, καὶ χρυσοῦ στέμματα λείποισι καὶ στεφανοῦσι τὸν ἀνδριάντα οἱ πρωτεῖς. ὁ δὲ τῶν Αλεξάνδρου, καὶ ὁ τῶν Πρωτέως (τοῦτον δ' οὐκ ἀγνοεῖτε ῥίψαντα ἑαυτὸν εἰς τὸ πῦρ περὶ τὸν ὀλυμπίαν) ὁ μὲν καὶ αὐτὸς λέγεται χρηματίζειν· τῶν δὲ τῶν Αλεξάνδρου (δύσασεν, εἶδος ἄγριστε, γυναικανεῖς) δημοτελεῖς ἄγονται θυσίαι καὶ

ἑορταὶ, ὡς ἐπικόῳ θεῷ. πότερον οὖν ὁ Νερυλλῖνος & ὁ Πρωτὶς & ὁ Αλέξανδρος εἰσὶν οἱ ζῶντα ἐνεργοῦντες περὶ τὰ ἀγάλματα, ἢ τῆς ὕλης ἡ σύστασις; ἀλλ' ἡ μὲν ὕλη, χαλκός ἐστιν· πῶς χαλκὸς δύναται καθ' αὑτόν; ὃν μεταποιήσας πάλιν εἰς ἕτερον χῆμα ἔξεστιν, ὡς τὸν ποδονιπτῆρα ὁ θεὸς τῷ Ηροδότῳ Αμασις. ὁ δὲ Νερυλλῖνος & ὁ Πραΐδης & ὁ Αλέξανδρος τί πλέον τοῖς νοσοῦσιν; ἃ γὰρ ἡ εἰκὼν λέγεται νῦν ἐνεργεῖν, ἀνδρεῖ & ζῶντος καὶ νοσοῦντος Νερυλλίνου. τί οὖν περῶτα μὲν αἱ τῆς ψυχῆς ἄλογοι καὶ ἐνδαλματώδεις περὶ τὰς δόξας κινήσεις, ἄλλοτε ἄλλα εἴδωλα, τὰ μὲν ἀπὸ τῆς ὕλης ἕλκουσι, τὰ δὲ αὐτῆς φαντασιώδεσι καὶ κενοῦται· πάσχει δὲ τοῦτο ψυχὴ μάλιστα τὸ ὑλικὸν περισκοποῦσα καὶ ὀπισυγκραθεῖσα πρὸς τὰ ἐρανία & τὸν τούτων ποιητήν, ἀλλὰ κάτω πρὸς τὰ ὀπίσθια βλέπουσα καθολικῶς εἰς γῆν, ὡς μόνον αἷμα καὶ σάρξ, οὐκέτι πνεῦμα καθαρὸν γιγνόμενον. αἱ οὖν ἄλογοι αὗται καὶ ἐνδαλματώδεις τῆς ψυχῆς κινήσεις, εἰδώλοις ἀνεῖς ἀποπίπτουσι φαντασίαις· ὅταν ᾖ ἀπαλὴ & ἀόργητος ψυχή, ἀμύητος μὲν καὶ ἄπειρος λόγων ἐρρωμένων, ἀπεώρητος δὲ τῶν ἀληθῶς, ἀπειλήφυτος δὲ τῆς παιδὸς & ποιητοῦ πρὸς ὅλων, ἐναποσφραγίσηται ψευδεῖς περὶ αὐτῆς δόξας· οἱ περὶ τὴν ὕλην δαίμονες λίχνοι περὶ τὰς κινήσας & τὸ πρὸς ἱερείων αἷμα ὄντες, ἀπατηλοὶ δὲ ἀνθρώπων, περισκοπόντες τὰς ψευδοδόξους ταύτας πρὸς πολλῶν τῆς ψυχῆς κινήσεις, φαντασίας αὐτῆς, ὡς ἀπὸ πρὸς εἰδώλων καὶ ἀγαλμάτων, ὑπιβατεύοντες αὐτῶν τοῖς νοήμασιν, εἰσρεῖν παρέχουσι· καὶ ὅσα καθ' αὑτὴν, ὡς ἀθάνατος οὖσα, λογικῶς κινεῖται ψυχή, ἢ περιμιμνήσκουσα τὰ μέλλοντα, ἢ θεραπεύουσα τὰ ἀνεσκοπότα, τούτων τὴν δόξαν καρποῦνται οἱ δαίμονες. ἀναγκαῖον δὲ ἴσως, κατὰ τὰ περιειρημένα, περὶ πρὸς ὀνομάτων ὀλίγα εἰπεῖν. Ηρόδοτος μὲν οὖν καὶ Αλέξανδρος ὁ τοῦ

Φιλίππου, ἐν τῇ πρὸς πλὴ μητέρα ὑπομνήσει, (ἑκάτεροι δὲ ἐν τῇ ἡλιουπόλει καὶ μέμφι καὶ θήβαις, εἰς λόγους τοῖς ἱερεῦσιν ἀφικέσθαι λέγονται) φασὶ παρ' ἐκείνων, ἀνθρώποις αὐτοὺς ἡγεῖσθαι, μαθεῖν. Ηρόδοτος μὲν, ἤδη ὧν ἦσαν αἱ εἰκόνες ἐοῦσαι, τοιούτοις ἀποδείκνυσθαι σφεας αὐτοὺς ἐόντας, θεῶν δὲ πολὺν ἀπηλλαγμένους. τὸ δὲ πρότερον ἦσαν ἀνθρώπων τοιούτων, θεοὺς εἶναι τοὺς ἐν αἰγύπτῳ ἄρχοντας, οὐκ ἐόντας ἅμα τοῖσι ἀνθρώποισι· ἕνα δὲ τῶν ἀεὶ ἕνα τὸν κρατέοντα εἶναι. ὕστερον δὲ αὐτῆς βασιλεῦσαι Ὧρον τὸν Ὀσίρεως παῖδα, τὸν, Ἀπόλλωνα Ἕλληνες ὀνομάζουσι. τοῦτον καταπαῦσαι τὰ Τυφῶνα, βασιλεῦσαι ὕστατον αἰγύπτου. Ὀσιρις δὲ ὅτι Διόνυσος κατὰ ἑλλάδα γλῶσσαν. οἵ τε οὖν ἄλλοι, καὶ τελευταῖος, βασιλεὺς αἰγύπτου. ὧδε δὲ τούτων εἰς Ἕλληνας ἦλθε τὰ ὀνόματα θεῶν. Ἀπόλλωνα Διονύσου καὶ Ἴσιδος, ὡς ὁ αὐτὸς Ηρόδοτος λέγει· Ἀπόλλωνα δὲ καὶ Ἄρτεμιν, Διονύσου καὶ Ἴσιδος λέγουσιν εἶναι παῖδας· Λητὼ δὲ, τροφὸν αὐτοῖς σωτηρίαν γενέσθαι. οὓς οὐρανίους γενομένους, πρώτους βασιλέας ἔσχον· τῇ μὲν, ἀγνοίᾳ τῆς ἀληθοῦς θεοῦ τὸ θεῖον ἀσεβείας, τῇ δὲ, χάει τῆς ἀρχῆς θεοὺς ὁμοῦ τοὺς ζωαγρίειν αὐτῶν ἦγον. τοῖς μὲν οὖν καθαροῖς βοῖς τοὺς ἄρσενας καὶ τοῖς μόχλοις ὡπάντες αἰγύπτιοι θύουσι· τὰς δὲ θηλείας οὐσίν ἔξεστι θύειν, ἀλλ' ἱεραὶ εἰσὶ τῆς Ἴσιδος· τῆς ἄγαλμα ἐὸν γυναικήιον, βουκέρων ἐστίν· κατάπερ οἱ Ἕλληνες τῷ Ἰοῖ γράφουσι. τίνες δὲ δὴ μᾶλλον ταῦτα πιστευθεῖεν λέγοντες, ἢ οἱ κατὰ δόξαν χρόνους, πᾶς ὧδε πατρὸς, ὡς τῷ ἱερωσύνῃ, καὶ τῷ ἱστορίᾳ δεξόμενοι. οὐ γὰρ τοὺς σεμνοποιοῦντας ζακόρους τὰ εἴδωλα, εἰκὸς ἀνθρώπους αὐτοὺς ἡγεῖσθαι ψεύδεσθαι. εἰ μὲν οὖν Ηρόδοτος ἔλεγε, θεοὺς ἦσθαι θεῶν, ὡς θεοὺς ἀνθρώπων, ἱστορεῖν αἰγυπτίους, καὶ λέγοντα τῷ Ηροδότῳ, τὰ μὲν νῦν θεῖα ἦσθαι ἀφηγημάτων, οἷα

ἤκουον, οὐκ εἰμὶ πρόθυμος διηγεῖσθαι, ὅξ ὧν τὰ ὀνόματα αὐτέων μοῦνα ἐλάχιστα· μὴ πιστεύειν ὡς μυθοποιῷ ἔδοξε.

ἐπεὶ δὲ Ἀλέξανδρος, καὶ Ἑρμῆς ὁ πειρηγήσας ὅτι καλούμενος, σωτῆρα τὸν αἰεὶ ὄντα αὐτοῖς θρόνον, καὶ ἄλλοι μυρίοι (ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον καταλέγωμι) οὐδὲ λόγος ἔτι καταλείπεται, βασιλεῖς ὄντας αὐτοὺς μὴ νενομίσθαι θεούς. καὶ ὅτι μὲν ἄνθρωποι, δηλοῦσι μὲν καὶ ἀγνοίαν οἱ λογιώτατοι, οἱ θεοὺς λέγοντες, αἰθέρα, χθόνα, ἥλιον, σελήνην, τοὺς ἄλλους ἀνθρώποις ἀπίστους νομίζουσι, καὶ ἱερὰ πύστατα αὐτῶν· δηλοῖ δὲ καὶ Ἀπολλόδωρος ἐν τῷ περὶ θεῶν. Ἡρόδοτος δὲ καὶ τὰ μαθήματα αὐτῶν φησὶ μυθικά. ὃν δὲ βασιλεῖ πόλι, ὡς αὐλίζουσι τῇ Ἴσι τὴν ἑορτήν, εἴρηται πρότερόν μοι. τύπτονται γὰρ δὶς μετὰ θυσίαν πάντες καὶ πᾶσαι, μυριάδες κάρτα πολλαὶ ἀνδρῶν. τὸν δὲ τύπτον τρόπον, οὐ μοι ὅσιον δοκεῖ λέγειν. εἰ θεοί, καὶ ἀθάνατοι· εἰ δὲ τύπτονται, καὶ τὰ παθήματα ἐστὶν αὐτῶν μυθικά, ἄνθρωποι· ὡς αὐτὸς Ἡρόδοτος, εἰσὶ δὲ καὶ αἱ θαφαί, τοῦ οὐκ ὅσιον ποιοῦμαι ὀνόμασι τοιούτοις σκήμασι ἐξαγορεύειν τὸ οὔνομα. ἐν σάι, ἐν τῇ ἱερᾷ τῆς Ἀθηναίης, ὄπισθεν τοῦ νηοῦ παντὸς ἁπτῆς Ἀθηναίης ἐχόμενον τοίχου. λίμνη δ' ἐστὶν ἐχομένη λιθίνη κρηπῖδι κεκοσμημένη ἐν κύκλῳ, μέγεθος, ὡς ἐμοὶ δοκέει, ὅσον περ ἐν Δήλῳ ἡ περικεκλιδὶς καλεομένη. ἐν δὲ τῇ λίμνῃ ταύτῃ τὰ δείκηλα τῶν παθέων αὐτοῦ νυκτὸς καλέουσι μυστήρια αἰγύπτιοι. ἐς οὐ μοῦνον ὁ τάφος τοῦ Ὀσίριδος δείκνυται, ἀλλὰ καὶ ταρίχεια· ἐπεὰν σφισι κομισθῇ νεκρὸς, δεικνύασι τοῖσι κομίσασι θωμάδείγματα τῶν νεκρῶν ξύλινα τῇ γραφῇ μεμιμημένα· καὶ ἃ μὲν ἀποῤῥητότατα αὐτέων φασὶν εἶναι τοῦ οὐκ ὅσιον ποιοῦμαι οὔνομα ὅτι τοιούτοις σκήμασι ὀνομάζειν. ἀλλὰ καὶ ἑλλήνων οἱ περὶ πίστιν καὶ ἱστορίαν σοφοὶ, τῶν μὲν Ἡρακλέης, Σχέδιος δὲ θεῶν ὅπιν ἠδέσατ· οὐδὲ πράπεζαν,

πῶ οἱ παρέθηκεν· ἔπειτα δὲ πέφνε καὶ αὐτὸν Ἴφιτον. Ζηνὸς μὲν οὖν, εἰκότως μὴ ἐμάνετο· εἰκότως δὲ, ἀνάψας πυρὸν, καὶ τέκμωσεν αὐτό. περὶ δὲ Ἀσκληπιοῦ Ἡσίοδος μὲν, παῖδα ἀνδρῶν ἡμιθέων ὅτ' ἐχρήσατ' ἀπ' οὐλύμπου δὲ Καλῶν ψολόεντα κεραυνῷ, ἔκπαγλε Λητοΐδῃ, φίλον υἱὸν ὀρίνας. Ῥίνδαρος δὲ, ἀλλὰ κέρδεϊ καὶ σοφίᾳ δέδεται. ἔτραπε χαλκεῖον ἀγάνορι μισθῷ χρυσὸς ἐν χερσὶ φανείς. χρὴ σιγᾶν ἔπος Κρονίων ῥίψαι σὺν ἀμφοῖν, ἀμπνοὰν στέρνων καθεῖλεν ὠκέως. αἰθὼν δὲ κεραυνὸς ἐνέσκηψε μόρον. ἦ τοίνυν θεοὶ ἦσαν, καὶ οὔτε αὐτοὶ πρὸς χρυσὸν εἶχον·

(Ὦ χρυσὲ, αἰζήμια κάλλιστον βροτοῖς,
Ὡς οὔτε μήτηρ ἡδονὰς τοιάσδ' ἔχει,
Οὐ παῖδες.--)

ἀνεπιθύμητοι γὰρ καὶ κρεῖττον ὄντι θυμίας τὸ θεῖον· οὔτε ἀπέθνησκον. ἦ ἄνθρωποι γεγονότες, καὶ πονηροὶ δι' ἀμαθίαν ἦσαν, καὶ χειμάτων ἐλάθιοι. τί με πολλὰ λέγειν, ἢ Κάστορος ἢ Πολυδεύκους μνημονεύοντα, ἢ Ἀμφιάρεω, οἳ, ὡς εἰπεῖν λόγῳ, χθὲς καὶ πρῴην ἄνθρωποι ἦς αὐθρώπων γεγονότες, θεοὶ νομίζονται· ὁπότε καὶ Ἰνὼ μετὰ τὴν μανίαν καὶ τὰ δεινὰ τῆς μανίας πάθη, θεὸν δοξάζουσι γεγενέναι; Γύπου πλανήτης Λευκοθέαν ἐπώνυμον. καὶ τὸν παῖδα αὐτῆς, Σεμνὸς Παλαίμονα ναυπλίοις κεκλήσεται. εἰ γὰρ καὶ ὡς ἀποπλέοντι καὶ θεοσυλεῖς, δόξαν ἔχον εἶναι θεοὶ, καὶ ἡ θυγάτηρ τῆς Δερκετοῦς Σεμίραμις, λάγνος γυνὴ καὶ μιαιφόνος, ἔδοξε συρία θεός· καὶ δηλοῖ τὴν Δερκετὼ, καὶ τοὺς περιστερεῶνας καὶ τὴν Σεμίραμιν σέβουσι σύροι (τὸ γὰρ ἀδιάφθορον, εἰς περιστερὰν μετέβαλεν ἡ γυνὴ· ὁ μῦθος πρόδηλα Κτησίᾳ·) ἢ θαυμαστὸν τοὺς μὲν ὅτι ἀρχῇ καὶ τυραννίδι, τοῦτο

τῆς κατ' αὐτοὺς κλησθῶσι θεούς; Σιβύλλα, (μέμνησαι δὲ αὐτῆς & Πλάτων)

Δὴ τότε δὴ δεκάτῃ γλυκερῇ μερόπων ἀνθρώπων,
Ἐξ οὗ δὴ κατακλυσμὸς ὅτε πρώτερος γένετ' ἄνδρας,
Καὶ βασιλεὺς Κρόνος, & Τιτὰν, Ἰαπετός τε,
Γαίης τέκνα φέριστα, κεκλήσεται οὐρανιῶνες
Ἄνθρωποι, Γαῖά τε καὶ Οὐρανὸν ἔμμα θέσπις,
Οὔνεκα οἱ πρῶτοι ἔσαν μερόπων ἀνθρώπων.

Τοὺς δὲ ἐπ' ἰσχύϊ, ὡς Ἡρακλέα καὶ Περσέα· τοὺς δ' ὅτι τέχνῃ, ὡς Ἀσκληπιόν. οἷς μὲν οὖν αὐτοὶ οἱ ἀρχόμενοι τιμῆς μετεδίδοσαν, ἢ αὐτοὶ οἱ ἄρχοντες, οἱ μὲν, φόβῳ, οἱ δὲ καὶ αἰδοῖ, μετεῖχον τοῦ ὀνόματος. καὶ Ἀνύτου, φιλανθρωπίᾳ τῆς ὑμετέρων προγόνων, πρὸς τοὺς ξένους ἔτυχε νομίζεσθαι θεός. οἱ δὲ μετ' αὐτοὺς, ἀβασανίστως παρεδέξαντο.

Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται· κακὰ γὰρ θῆρια, ὦ ἄνα, σεῖο
Κρῆτες ἐπεπτήνατο· σὺ δὲ οὐ θάνες.--

πιστεύων Καλλιμάχῳ τοῖς γονεῦσι τοῦ Διὸς, ἀπιστεῖς αὐτῷ τῷ πάππῳ; καὶ νομίζων ὅπου κατάσχῃ θάλαττες, καὶ τοῖς ἀγνοοῦσι κηρύττεις τὸν τεθνηκότα; κἂν μὲν τὸ ἄντρον βλέπῃς, τὸν Ῥέας ὑπομιμνήσκῃ τόκον· ἂν δὲ τὸ σορὸν ἴδῃς, ὑπόσκοπεῖς τὸν τεθνηκότα, οὐκ εἰδὼς ὅτι μόνος ἀίδιος ὁ ἀγήρατος θεός. ἢ γὰρ ἄπιστοι οἱ ὑπὸ τῶν πολλῶν καὶ ποιητῶν λεγόμενοι μῦθοι περὶ τῶν θεῶν, καὶ περιττὴ περὶ αὐτοὺς ἀσέβεια. οὐ γὰρ εἰσὶν ὧν ψευδεῖς οἱ λόγοι. ἢ εἰ ἀληθεῖς αἱ γενέσεις, οἱ ἐρῶντες, αἱ μαφονίαι, αἱ κλοπαὶ, αἱ ὀκτομαὶ, οἱ κεραυνοὶ, οὐκέτ' εἰσὶ, παυσάμενοι εἶναι. ἐπεὶ καὶ ἐγίνοντο, οὐκ ὄντες. πῆς γὰρ τοῖς μὲν πιστεύειν, λόγος, τοῖς δὲ ἀπιστεῖν, ὅτι τὸ σεμνότερον περὶ αὐτῶν τῆς ποιητῶν ἱστορικότων; οὐ γὰρ δὴ δι' οἷς ἐνομίσθησαν θεοὶ, σεμνοπρεπήσαντας πρὸ κατ' αὐτοὺς ἱ-

σρείαν, οὗτοι τὰ πάθη τὰ αὐτῶν ἐμιύσαντο. ὡς μὴν οὐκ ἐσιδὼ ἄλλοι, θεὸν ἄρρητες τὸν ποιητὴν τοῦδε τοῦ παντὸς, καὶ τὸν παρ' αὐτοῦ λόγον· κατὰ δυνάμιν τὴν ἐμὴν, εἰ καὶ μὴ πρὸς ἀξίαν, ἐλήλεγκται. ἔπι δὲ, καὶ σοφὰς καὶ μίξεις λογοποιοῦσιν ἄλλοις καὶ ἡμῖν, ἵνα τε μισεῖν νομίζοιεν μετὰ λόγου, καὶ οἰόμενοι τῆ δεδιέναι, ἢ τῆς ἀνασίους ἀπάξειν ἡμᾶς τοῦ βίου, ἢ πικροῖς καὶ ἀπαραιτήτοις, τῆ τ' αἰτίων ὑποβολῆ, ζητοῦντας ὠφελησόμην πρὸς εἰδότας παιζοντες, ὅπ ἄνωθέν πως ἕπος, καὶ οὐχ ἑφ' ἡμῖν μόνον, κατά τινα θεῖον νόμον καὶ λόγον παρικολουθῆκε, πρὸς πολεμεῖν τὴν κακίαν τῆ ἀρετῆ. οὕτω καὶ Πυθαγόρας μὲν ἄμα τριακοσίοις ἑτέροις κατεφλέχθη πυρί, Ἡράκλειτος δὲ καὶ Δημόκριτος, ὁ μὲν, τῆς Ἐφεσίων πόλεως ἠλαύνετο, ὁ δὲ τῆς Ἀβδηριτῶν, ὅπι καταγελούμενος μεμηνέναι· καὶ Σωκράτης ἀδίκως ἅλοι θάνατον καταγνωσθεν. ἀλλ' ὡς ἐκεῖνοι οὐδὲν χείρους εἰς ἀρετῆς λόγον, δι' ἣν τὴν τοσαύτην δόξαν· οὐδ' ἡμῖν οὐδὲν ὅπισκοτεῖ πρὸς ὀρθότητα βίου ἡ τῶν πολλῶν ἄκριτος βλασφημία. ἀδόξου γὰρ τῶν πολλῶν ἡ δόξα. πλὴν ἀλλὰ καὶ πρὸς ταῦτα ἀπαντήσω τὰ ἐγκλήματα. ὑμεῖς μὲν οὖν καὶ δι' ὧν εἴρηκα, βούλοισθε ἀπολελογῆσθαι ἐμαυτόν. σωφρόνως γὰρ πάντας ὑποφρονοῦντες, ὅτις ὁ βίος ὡς πρὸς σεβόμενον τὸν θεὸν κανονίζεται, ὅπως ἀνυπαίτιος καὶ ἀνεπίληπτος ἑκάστου ἡμῶν ὁ δρόμος αὐτῷ γένοιτο, ἵσε πιστοὺς μηδ' εἰς ἔννοιαν ποτὲ τοῦ βεβιωτά του ἐλάσσονες ἁμαρτήματος. εἰ μὲν γὰρ ἔνια τοῦ ἐνταῦθα βίου βιώσεσθαι πεπίσμεθα, κἂν ὑποπεσόντες εἰλῶν, δουλεύοντες ὁρκίοις ἢ αἵμασι, ἢ κέρδος ἢ ὀπτηρίας ἐλάττους γενομένους, ἀμελοῦμεν· ἐπὶ δὲ ἐφεστηκέναι μὲν οἷς ἐννοοῦμεν, οἷς λαλοῦμεν, ἐν νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τὸν θεὸν οἴδαμεν, πάντα δὲ φῶς

αὐτὸν ὄντα, καὶ ζῶ ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν ὁρᾶν, πεπείσμεθα τὰ ὀνήσαντα ἀπαλλαγέντες βίου, βίον ἕτερον βιώσεσθαι ἀμείνονα ἢ κατὰ τὸν ἐνθάδε, καὶ ἐποψόμενον, οὐκ ὄπτικον. ὡς αἰὲν μετὰ θεοῦ καὶ σὺν θεῷ ἀκλινεῖς καὶ ἀπαθεῖς τὼ ψυχώ· οὐχ ὡς σάρκες, κἂν ἔχωμεν, ἀλλ' ὡς οὐρανίου πνεύματος μόνου μόνῳ· ἢ συγκαταπίπτοντες τοῖς λοιποῖς χείρονα, καὶ δεῖ πυρός· (οὐ γὰρ καὶ ἡμᾶς ὡς τοὺς ἄθεα ἢ ὑποζύγια, παρέργου, καὶ ἵνα ἀπολοίμεθα καὶ ἀφανισθείημεν, ἔπλασεν ὁ θεὸς) ὅπῃ τύπτοις οὐκ εἰκὸς ἡμᾶς ἐθέλοντα κεῖν, οὐδὲ αὖπις τῷ μεγάλῳ τοῦ δικαίου καὶ καθηκόντος δίκαιον. πῶς μὴν οὖν θαυμαστὸν οὐδὲν λογίσασθαι τοὺς ἡμᾶς ἃ τοὺς περὶ τῶν ἑτέρων λέγουσι θεῶν, καὶ τὰ πάθη αὐτῶν δεικνύουσι μυθικὰ. χθὲς δ' αὖπις, εἰ δεῖ τὸ ἐπ' ἀδείας καὶ ἀδιαφόρως μίγνυσθαι, κρίνειν ἔμελλον, ἢ τὸν Δία μεμισηκέναι, ὃν μητρὸς μὲν Ῥέας, θυγατρὸς δὲ Κόρης πεπαιδοποιημένον, γυναικὶ δὲ ἰδίᾳ ἀδελφῇ χεώμενον· ἢ τὸν τούτων ποιητὴν Ὀρφέα, ὃν καὶ ἀοίδιμον ὑπὸ τῶν Θυέστην καὶ μιαρὸν ἐποίησε τὸν Δία. καὶ γὰρ δὴ τῇ θυγατρὶ κατὰ χρησμὸν ἐμίγη, βασιλεὺς ἐθέλων εἶναι Θυέστης ἐκδικηθῆναι. ἡμεῖς δὲ τοσοῦτον ἀδιάφοροι εἰμὲν, ὡς μηδὲ ἰδεῖν ἡμῶν τοὺς θεοὺς ὀργιάζειν ἀξίωμα. ὁ γὰρ βλέπων, φησὶ, γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη μεμοίχευκεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς. οἷς οὖν μηδὲν τὸ πλέον ἔξεστιν ὁρᾶν, ἢ ἐφ' ἃ ἔπλασεν ἡ τῶν ὀφθαλμῶν ὁ θεὸς, ἡμῶν φαῦλ' αὖπις εἶναι· καὶ οἷς τὸ ἰδεῖν ἡδέως, μοιχεία, ἐφ' ἕτερα τῶν ὀφθαλμῶν γενόντων, μέχρις ἐννοίας κρίνησθε μόνον. πῶς δ' οὐ τοιαῦτα ἀπιστήσειν σωφρονεῖν; οὐ γὰρ πρὸς ἀνθρωπικοὺς νόμους ὁ λόγος ἡμῖν, οὓς δ' ἂν ἡ γνώμη νομοθετῇ πονηρὸς καὶ λάθοι· ἐν ἐμοὶ δὲ ὑμῖν ἀκριβὴς θεοδίδακτον εἶναι τὸν καθ' ἡμᾶς λόγον ὑπιστεύμην. ἀλλ' ἔστιν ἡμῖν νόμος ὃς δικαιοσύνης μέτρον ἐποίησεν αὖπις καὶ τοῖς πέλας ἔχειν· διὰ τοῦτο δὲ

καθ' ἡλικίαν, ὡς μὲν υἱοὺς καὶ θυγατέρας νεμομεν, ὡς δὲ ἀδελφοὺς ἔχομεν καὶ ἀδελφάς· ἢ ὡς προσβεβηκότι τῷ θεῷ πατέρων καὶ μητέρων ἡμῖν ἐπινέμομεν. οὓς οὖν ἀδελφοὺς ἢ ἀδελφὰς καὶ τὰ λοιπὰ τῶν γλώσσων νεμομεν ὀνόματα, περὶ πολλοῦ ἡμῖν ἀνύβριστα καὶ ἀδιάφθορα αὐτῶν τὰ σώματα μένειν· πάλιν ἡμῖν λέγοντος τοῦ λόγου· ἐὰν τις διαφθείρῃ ἕν δευτέρου καταφιλήσῃ ὅπως πρέσει αὐτῷ, καὶ ὑπομένοντος, οὕτως ἂν ἀκριβῶσαθαι τὸ φίλημα, μᾶλλον ἢ τὸ προσκύνημα δεῖ· ὡς, εἴπου μικρὸν τῇ διανοίᾳ παραλωβῆναι, ἔξω ἡμᾶς τῆς αἰωνίου ἀδέντος ζωῆς. ἐλπίδα οὖν ζωῆς αἰωνίου ἔχοντες, τοῦ ἐν τούτῳ τῷ βίῳ καταφρονῶμεν, μέχρι καὶ τοῦ ψυχῆς ἡ σέως. χωλαῖ καὶ μὴ ἕκαστος ἡμῶν, ἰῶ ἠγάγετο κτίσις ὑφ' ἡμῶν πεπαιδοποίησαθαι. ὡς γὰρ ὁ χωρὸς καταβαίνων εἰς γλῶ τὰ σπέρματα, ἄμπαν πεπαιδοποίει, οὐκ ὀπασπείρων· καὶ ἡμῖν μέτρον ὀπιθυμίας, ἡ παιδοποίᾳ. θύροις δ' ἀν πολλοὺς τοῦ παρ' ἡμῖν, καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας, καταγηράσκοντας ἀγάμους, ἧπέρ τοῦ μᾶλλον ζωνέσθαι τῷ θεῷ. εἰ δὲ τὸ ἐν παρθενίᾳ καὶ ἐν ἀνυμφίᾳ μεῖναι, μᾶλλον παείσησι τῷ θεῷ· τὸ δὲ μέχρις ἐννοίας καὶ ὀπιθυμίας ἧκεν, ἀπάγε· ὧν ταῖς ἐννοίας φύγεμεν, πολὺ πρότερον τὰ ἔργα παραπύμεθα. οὐ γὰρ μόγετη λόγων, ἀλλ' ὀπόδειξει ἢ διδασκαλίᾳ ἔργων τὰ νικητήρια· ἢ οἷος ὢν ἐτέχθη, μένειν, ἢ ἐφ' ἑνὶ γάμῳ. ὁ δὲ δεύτερος, ἀνυφεπὴς ὅτι μοιχεία. ὃς γὰρ ἂν ὀπολύσῃ, φησί, τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ γαμήσῃ ἄλλην, μοιχᾶται. οὔτε ὀπολύειν ὀπίστε ἐπὼν ἧς ἔπαυσε τις τῶν παρθενίαν, οὔτε ὀπιγαμεῖν. ὁ γὰρ ὀποστερῶν ἑαυτὸν τῆς προτέρας γυναικός, καὶ εἰ πεθνηκε, μοιχὸς ὅτι τοῦ κεκαλυμμένος, ὡς γε ἀνὴρ μὴ τὴν χῆραν τῆς θεᾶς, ὅπ ὀν ἀρχὴ ὁ θεὸς ἕνα ἄνδρα ἔπλασε καὶ μίαν γυναῖκα· λύων δὲ τὴν σάρκα πρὸς σάρκα κτίσιν τὴν ἕνωσιν πρὸς

μῖξιν τῶν ἡθῶν κοινωνίαν. ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι (ὡς πάνυ εἴποιμι τἀπόῤῥητα;) ἀκούουσιν τὰ τῆς παροιμίας, ἡ πόρνη τὸν σώφρονα. οἱ γὰρ ἀγροικοτάτην ἐπιστῶντες πορνείας, καὶ κατηγωγὰς ἀθέσμους πεποιημένοι τοῖς νέοις πάσης αἰσχρᾶς ἡδονῆς, καὶ μηδὲν ἧττον ἀρσένων φιλόῤῥωμοι· ἄρσενες ὄντα ἄρσενα τὰ ἀκμαιότατα καὶ περιγελώμενοι ὅσῳ σεμνότερα καὶ δυσεύρετα σώματα, παντοίως αὐτὰ ὑβρίζοντες· ἀπιμωῶντες καὶ τὸ ποιητὸν τοῦ θεοῦ καλόν (οὐ γὰρ αὐτοποίητον ὅτι χρὴ τὸ κάλλος, ἀλλ' ὑπὸ χαρᾶς καὶ γνώμης πεπόμφασιν τοῦ θεοῦ) οὗτοι δὲ ἀσωτίαν αὐτοῖς καὶ ὕβρεις σφετέροις λέγουσι θεοῖς, ἐπ' αὐτῷ, ὡς σεμνὰ, καὶ τῷ θεῷ αὐτὰ αὐχοῦντες· ζωῦται μᾶς λοιδορῶνται· κακίζοντες οἱ μοιχοὶ καὶ παιδερασταὶ τοὺς ἀνούχους, καὶ μονογάμους, οἱ δίκην ἰχθύων ζῶντες. καὶ γοῦν οἱ καταπίνοντες τὸν ἐμπεσόντα, βλαύνοντες ὁ ἰσχυρότερος τὸν ἀσθενέστερον. καὶ τί τοῦτο σοφῶν ἄπεσθαι ἀνθρωπίνων, ἢ κειμένων νόμων, οὓς ὑμεῖς ἢ οἱ ὑμέτεροι προγονοι πρὸς πᾶς δικαιοσύνῃ ἐξετάσαντες ἐθήκατε, ταῦτα τούτοις αὐτοὺς βιάζεσθαι. ὡς μηδὲ τοὺς ὑφ' ὑμῶν καταπεμπομένους ἡγεμόνας πᾶν ἐθῶν ἐξαρκεῖν τὴν δικαιοσύνην, οἷς οὐδὲ παιμένοις μὴ παρέχειν ἑαυτοὺς, οὐδὲ κακῶς ἀκούοισι μὴ ὑλοχεῖν ἔξεστιν. οὐ γὰρ ἅπαντες δίκαιον ἔᾳ (ἔστι δὲ δικαιοσύνη, ἴσα ἴσοις ἀμείβειν) ἀλλ' ἀγαθοῖς καὶ ἀνεξικάκοις ἔᾳ) πεφύκασιν. ἵς οὖν δὴ φρονῶν εἴποι, τοιοῦτοις ὄντας ἡμᾶς, ἀνδροφόνους ἔᾳ); ἢ γὰρ ὅτι πάσαισιν κοεῶν ἀνθρωπίνων, μὴ πρότερον ἀποκτείνασί τινα. τὸ πρότερον οὖν φυλάσσομεν· τὸ δεύτερον καὶν μόνῃς αὐτοῖς ἔρῃ), εἰ ἐωρακασιν ἃ λέγουσιν, οὐδεὶς ὅπως ἀπηυθριασμένος, ὡς εἰπεῖν ἰδεῖν. καίτοι καὶ δοῦλοι εἰσιν ἡμῖν, τοῖς μὲν καὶ πλείοις, τοῖς δὲ βιαίοις· ὃς οὐκ ἔστι λαθεῖν· ἀλλὰ καὶ τούτων οὐδεὶς καθ' ἡμῶν τὰ πιλικαῦτα οὐδὲ κατεψεύσατο. οὓς γὰρ ἴσασιν ἀεὶ ἰδεῖν καὶν δικαίως φονεύόμενοι ὑπομένοντας, τούτων πῶς ἂν καὶ εἶποι ἢ ἀνδροφονίαν, ἢ

ἀνθρωποθοεῖδες; πῆς ὑμᾶς ἀπονδῆς τὰς δι' ὅπλων ἀ-
γωνίας καὶ δίκης θηρίων, καὶ μάλιστα τὰς ὑφ' ὑμῶν ἀγομένας, ἔ-
χε· ἀλλ' ἡμεῖς πλησίον εἶ πὶδεῖν τὸ φονεύόμενον ἢ ἀποκλεί-
ειν, νομίζοντες, ἀπηγορεύσει μὴ τοιαύτας θέας. πῶς ἂν μὴ
ὁρῶντες ἅμα μὴ ἐσωπῆς ἄγες καὶ μίασμα θεοῖς ῥιψάμενα, φο
νεύσιν ἀνωφέλειαν; καὶ οἱ τὰς ἐκ μυθλωθριδίους χορηγίας, ἀν
θρωποκτόνους τε καὶ λόγου ὑφέξειν τὰ ἔργα μυθλώσεως ὧν θεὸς φαμὲν,
κ' πῖον ἀνθρωποκτόνων λόγον; ὁ τῶ αὐτῶ, νομίζειν μὴ ἐκ τὸ
κ' γαρ ὁς, ζαῖον εἶ). καὶ δίκη τῶτο αὐτῶ μίσειν ὧν θεὰ, καὶ παρελη
λυθότα εἰς τὸν βίον, φονεύειν καὶ μὴ σκηπτείαν μὲν τὸ ἡγνηθέν,
ὡς πῆς σκηνοθέντων τεκνοκτονιῶν, πάλιν δὲ τὸ βαφὲν ἀναγ
ρεῖν· διὰ ἐσωθεν παίοντα παντοχοῦ ὅμοιοι καὶ ἴσοι, δουλεύοντες
πῶ λόγω, καὶ ὁκ ἄρχοντες αὐτῶ. ὡς ἂν ἔν ἀνάστασιν πεπιστευ-
κοὸς, ὅπῃ σώμασιν ἀναστησόμενοις ἑαυτὸς πῶδε χροι τὰ φονεύόμενα καὶ
πῆς αὐτῆς, καὶ ἀναστήσεσθαι μὲν πεπῖσθαι τὰ σώματα, καὶ
ἐσθίειν αὐτὰ ὡς οὐκ ἀναστησόμενα· ὃ ἀποδώσειν μὲν νομίζειν
τὴν ὑλῶν τοῖς ἰδίοις νεκροῖς, οὓς δὲ πς αὐτὸς ἕκαστα βαψων αὐτῶ,
μήτε ἀπαγτικήσειν. τοῦναντίον μὲν ἔν εἰκὸς, τοῖς μὴ μήτε λό
γον ὑφέξειν τῶ σῴζεσθαι ἢ πονηροῦ ἢ χρησοῦ βίου, μήτε ἀνά-
στασιν εἶ) οἰομένοις, σωματολυσᾶς δὲ πῶ σώματος καὶ τὴν ψυ-
χὴν καὶ ὅλ' ἐναποθνήσκειν λογιζομένοις, μηδενὸς ἂν ἀποκ-
λείειν ὅλημα τος· τοῖς δὲ μηδὲν ἀνεξέταστον ἔσεσθαι πῶδε
πῶ θεῶ, στ γκολασθήσεσθαι δὲ καὶ τὸ ἐπάνω ρῆσιν σῶμα ἢ δι' ὁ-
λοις ὁρμαῖς τῆς ψυχῆς καὶ ἐπιθυμίαις, πεπεισμένοις, ὡδεὶς λό
γος ἔχει οὐδὲ πῆς βεβαιοτάτων πὶ ἁμαρτιῶν. ᾧ δὲ πῳ λῖρος πο
λις δοκεῖ, τὸ σαπτὸν καὶ ὅλως λυθὲν καὶ ἀφανισθὲν σῶμα συσῆναι
πάλιν, καινίας μὲν οὐκ ἂν εἰκότως δόξαι ἐπιφερόμενα ὅλῳ
τοῖς οὐ πιστεύοντες, ἀνάστασιν· οἷς γὲ ἀπατᾶσθαι μὲν ἑαυτοὶς λό
γοις, ἀδικοῦμεν ὡδένα. ὅπῃ μὲν οἱ καθ' ἡμᾶς μόνον ἀναστή-
σεται τὰ σώματα, ἀναμὰ καὶ κ' πολλὰς πῆς φιλοσόφων, πρεῖε-

γον ὅπ τὸ παρόιπας δγιυέιν, ἵνα μὴ ἐξαγρόιως τοῖς περὶ κει μήνοις ἐπεισάγῃ δοκῶμεν λόγοις· ἢ περὶ νοητῆς καὶ ἀληθι νῆς, καὶ τῆς τούτων συσάσεως λέγοντες· ἢ ὅπ περσβύτερα τὰ ἀσώματα τῆς σωμᾶτικ, καὶ τὰ νοητὰ περσάγῃ τῆς αἰσθητῆς. κἂν περὸ τοις περὶ πλείονων τοῖς αἰσθητοῖς, συνισαμένων ἐκ μὲν τῆς ἀσωμᾶτ, καὶ τὸ ὑπερῶον τῆς νοητῆς σωμάτων· ἐκ δὲ τῆς νοητῶν. οὐ γὰρ κωλύει, καὶ τὸν Πυθαγόραν καὶ τὸν Πλάτωνα, ἡγουμένης τῆς διαλύσεως τῆς σωμᾶτ, ἐξ ὧν πέπ ἀρχικὸν συνέσθαι, ἀπὸ τ αὐτῆς αὐτὰ καὶ πάλιν συσῆναι. ἀλλ' ἀναγκαῖόν μὲν περὶ τ ἀναστάσεως λόγος. ὑμεῖς δὲ ὦ παῖπα ἐν παῖσι φύσῃ καὶ παιδεία χρηστοὶ καὶ μέτριοι καὶ φιλανθρωποι, καὶ βασιλέως ἀξιοι, διαλελυμένων μὲν τὰ ἐγκλήματα, ὅπ δεδεγμένοι δὲ ὅπ καὶ θεοσεβεῖς καὶ ὅπιεικεῖς καὶ τὰς ψυχὰς κεκολασμένοι, πέπ βασιλικὴν κεφαλὴν ὅπιθύσατε. εἶνες γὰρ καὶ δικαιότεροι ὧν δεῖν τυχεῖν, ἢ οἵνες περὶ μὲν τῆς ἀρχῆς τῆς ὑμετέρας ἀγνοήσαμεν, ἵνα πᾶς μὴ περᾷ παξὸς κ τὸ δίκαιόπατον διαδέχησθε πέπ βασιλείαν, αὐξίων δὲ καὶ ὅπι δοσιν καὶ ἡ ἀρχὴ ὑμῶν, παίπων ὅπιχείων γιγνομένων, λαμβανόπος ὅ τι ὀρθὸν καὶ περὸς ὑμᾶς, ὅπως ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγοιμεν, αὐτοὶ δὲ παῖπα τὰ κεκελευσμένα περθύμως ὑπηρετῶμεν.

ΑΘΗΝΑΓΟΡΟΥ ΑΘΗ-ναίου φιλοσόφου Χριστιανοῦ περὶ ἀνα-στάσεως τῶν νεκρῶν.

ΑΝΤΙ δόγματος καὶ λόγου τῆς ἀληθείας ἐχομένων ἀθεφύετοι αἱ ψυδεῖς· ἀθεφύετοι δὲ εἰσι διὰ τὸ ἀπὸ κενοῦ καὶ ἀχρήστου καὶ φύσιν ὁρμώμενον ἢ τῆς κατ' αὐτὸ ὄντος ἑκάστου αἰτίας, διὰ τοῦτο τῶν τιμίων ἕνεκα θεσμὸν ἀπρεπῆ ὅτι διαφθορᾶς τῆς ἀληθείας πεπιστευκότων ἀποδαζόμενον. ὅτου δὲ ὄντος ὑπάρξει, πρόδηλον μὲν ἐκ τῶν πάλαι τοῖς περὶ τοῦτον φρονήσασιν ἐξολλακότων, καὶ τῆς οἰκείας πρὸς τε τοὺς ἑαυτῶν προσβυτέρους καὶ τοὺς ὁμοχρόνους ἀμοιρίας διαφορᾶς· οὐχ ἧκιστα δὲ ἐξ αὐτῆς τῆς ἐν μέσῳ προφερομένων βλασφημίας. ὑδὲν γὰρ τῶν ἀληθῶν οἱ τοιοῦτοι καταλιπόντες ἀσυκοφάντητοι, οὐ τὸν οὐσιῶν τὸν θεόν, οὐ τὸν γνῶσιν, οὐ τὸν ἐνέργειαν, οὐ τὰ τοῦτου ἐφεξῆς καὶ ἑρμηνεύοντα, καὶ τὸν τῆς ἀσεβείας ἡμῖν ἐπιγράφοντα λόγον. ἀλλ' οἱ μὲν παῖται καὶ καταπαίζοντες ἀπορρήτως τοῦτον διήθησαν· οἱ δὲ πρὸς τὸ δοκοῦν αὐτοῖς διαστρέφουσιν· οἱ δὲ καὶ τοῦ ἐμφανῶς ἀπορεῖν ὑπομένουσιν. ὅθεν οἶμαι δεῖν τοῖς περὶ τῶν τοιούτων λόγων διτταῖς, τοῦ μὲν, ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, τοῦ δὲ, περὶτῆς ἀληθείας· καὶ τοῦ μὲν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, πρὸς τοὺς ἀπιστοῦντας, ἢ τοὺς ἀμφιβάλλοντας· τοῦ δὲ περὶ τῆς ἀληθείας, πρὸς τοὺς ἀγνωμονοῦντας καὶ μετ' ἀνοίας δεχομένους τὸν ἀληθῆ. ὧν ἕνεκεν χρὴ τοὺς περὶ τούτων ἐξετάζειν ἐθέλοντας, τὸν ἑκάστου προκειμένου χρείαν σκοπεῖν, καὶ τούτῳ τοὺς λόγους μετρεῖν· τὸν τε περὶ τοῦτον ζήτησιν μεταρμόζειν πρὸς τὸ δέον, καὶ μὴ τῷ δοκεῖν τὸν αὐτὸν παν-

ὅτε φυλάττειν ἄρχω, ἀμελεῖν τὸ παραπίπτοντος, καὶ τῆς ὑπο-
δημούσης ἑκάστοτε χώρας. ὡς μὲν γὰρ πρὸς ἀπόδειξιν τὴν τῶν
φυσικὴν ἀκολουθίαν, πάντα παραπτώσιν οἱ περὶ αὐτὸν λό-
γοι τὸν αὐτὸν τρόπον· ὡς δὲ πρὸς τὸ χρειωδέστερον, ἀνεσταλμένως
οἱ ὑπὲρ αὐτῆς, ἢ περὶ αὐτό. ὅτε γὰρ χωρὶς διωλαγχάνω παρα-
κόντος καθ' ὑπόθεσιν τὴν γῆν τὰ σπέρματα, μὴ παρεξελών τὰ
τῆς ἀγελείας ὕλης, καὶ ἐκ τῶν καταβεβομβυλισμένων μέρους σπέρμα-
σι λυμαινόμενα· οὔτε ἰατρὸς εἰσέναι πρὸς ὑγιεινὰν φαρμά-
κων τῷ δεδομβυλῶσθαι θεραπείας σώματι, μὴ τὴν ἐνοῦσαν κακίαν
παροξύνοντα, ἢ τὴν ὑπαρχοῦσαν ὑπάρχειν. οὔτε μὴν ὁ τὴν
δημοσθένειον ἐξηλωκὼς διδάσκειν, περὶ τῆς δημοσθένους λέγων, πῶς ἂν
ἐγένετο δ' ἂν ἐνεργὸς, ἢ πῶς ἂν ἐπεκοσμήθη δύναμιν ἐκ δοξίας ἐνὸς ὑποκουρούσης τὴν τῶν ἀ-
κουόντων διάνοιαν, καὶ τοῖς λόγοις ἐμπεπτούσης. διὸ περὶ τὸ
χρειωδέστερον ἀφορῶντες ἡμεῖς παραπλησίως ἔδοξ' ὅτι τοῖς
ὑπὲρ τῆς δημοσθένους λόγοις τῶν περὶ τῆς δημοσθένους. κατὰ τὸν αὐ-
τὸν δὲ τρόπον ποιῶμεν καὶ νῦν ὑπὲρ τῶν τῆς ἀναστάσεως λόγων
οὐκ ἀχρεῖοι φαίνεται, σκοπεῖν τὸ δέον. καὶ γὰρ οἱ τοῦ πνεύ-
ματος τοῖς μὲν ἀπιστοῦντας πάντη ἴνας καὶ ἀμφιδέβ-
λοντας, καὶ τῶν τὰς παρόντας ὑποδεχομένους δεξαμένων ἴνας,
ὑπόσοις τοῖς ἀμφιδημοσίοις ἐπορουῶν τὸ τῶν πάντων πα-
ρελογώτατον, ὅπερ ἐστὶ πάσχοιεν, δηλονότι ἰωπιανοῦ ἔχοντες ὀν-
τῶν παραγμάτων ἀπιστίας ἀφορμὴν, οὐδὲν αἰτίαν εὑρίσκον-
τες εἰπεῖν εὔλογον, δι' ἣν ἀπιστοῦσιν ἢ δημοπροῦσιν. σκοπῶμεν
δὲ οὕτως· εἰ πᾶσα ἀπιστία μὴ παρὰ χρόνον καὶ κατά τινα δό-
ξαν ἄκριτον ἐγγινομένη ἴσασιν, ἀλλὰ μετά τινος αἰτίας ἰσχυ-
ρᾶς καὶ τῆς κατὰ τὴν δημόσθενος ἀσφαλείας. ὅτε γὰρ τὸν εἰκό-
τα σώζει λόγον, ὅταν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα περὶ οὗ ἀπιστοῦσιν, ἀπί-
στου εἶναι δοκῇ. τὸ γὰρ τοῖς ὅτι ἂν ἀπίστοις ἀπιστεῖν, ἀνδρώ-
πων ἔργον οὐχ ὑγιαινούσης κρίσεως περὶ τὸν δημόσθενος χρωμέ-
νων. οὐκοῦν χρὴ καὶ τοῖς περὶ τῆς ἀναστάσεως ἀπιστοῦντας

ἢ δι' ἃ προῆσθαι, μὴ πρὸς τὸ δοκοῦν αὐτοῖς ἀκρίτως, καὶ τὸ
ἴδιος ἀκολάστοις κεχαρισμένον, ἢ πρὸς ταύτης ὀκφέρειν γνώ-
μην· ἀλλ' ἢ μηδεμιᾶς αἰτίας ἀξιόπιστον τὴν τῆς ἀνθρώπων
ψυχῆς εἶναι (ὃ δὴ καὶ λίαν ὅσιον ἐλεγχθεν) ἢ τῷ θεῷ ἢ τῶν
ὄντων ἀναπτέντας αἰτίαν, εἰς τὴν τοῦδε τοῦ δόγματος ἀπο-
βλέπειν ἐκ τούτου εἶναι, καὶ δι' ταύτης δηλονότι ἢ ἀνάστασιν οὐδα-
μόθεν ἔχουσαν τὸ πιστόν. τοῦτο δὲ ποιήσουσιν ἐὰν δεῖξαι δυνη-
θῶσιν, ἢ ἀδυνάτον ὂν τῷ θεῷ ἢ ἀβούλητον, τὰ νεκρωθέντα τῶν
σωμάτων, ἢ καὶ πάντη διαλυθέντα, πάλιν ἑνῶσαι καὶ συναγα-
γεῖν πρὸς τὴν αὐτὴν ἀνθρώπων σύστασιν. ἐὰν δὲ τοῦτο
μὴ δυνώνται, παυσάσθωσαν τῆς ἀλόγου ταύτης ἀπιστίας, καὶ
τῆς βλασφημίας ἃ μὴ θέμις. ὅπερ γὰρ οὖτε τὸ ἀδυνάτον λέγον-
τες διηθεύουσιν, οὔτε τὸ ἀβούλητον, ὃν τῇ ῥᾳθυμοτέρῳ ψυχῇ σε-
σημειωμένον φανερόν. τὸ ἀδυνάτον γὰρ γινώσκει κατ' ἀμήχανον ἴδιον
τοῦ θεοῦ, ἢ ὃν τὸ μὴ γινώσκειν τὸ ψυσόμενον, ἢ ὃν τὸ δυνάμενον
ἀρκοῦσθαι μὴ ἔχειν πρὸς τὸ ποιῆσαι καλῶς τὸ ἐγνωσμένον. ὁ γὰρ
ἀγνοῶν ἢ τῶν ψευδῶν δεόντων, οὐκ ἂν οὔτ' ἐχειρίσαι, οὔτε
ποιῆσαι τὸ ὡδήποτε δυνηθεὶς ὅπως ἀγνοεῖ· ὅ, τε γινώσκων
καλῶς τὸ ποιηθησόμενον, καὶ πόθεν ψυσοιτ' ἄν, καὶ πῶς,
δυνάμενον δὲ ἢ μηδ' ὅλως ἔχων πρὸς τὸ ποιῆσαι τὸ γινωσκό-
μενον, ἢ μὴ ἀρκοῦσαν ἔχων· οὐκ ἂν ἐχειρίσθε τὴν ἀρχήν,
εἰ σωφρονοίη, καὶ τὴν ἰδίαν ὑπεσκέψαντο δυνάμιν. ἐχειρί-
σας δὲ ἀσφαλεσκέπως, οὐκ ἂν ὑπετελέσθε τὸ δόξαν. δὴ οὖ-
τε ἀγνοεῖν τὸν θεὸν δυνατὸν τῆς ἀναστησομένων σωμάτων
φύσιν κατά τε μέρος ὅλον καὶ μέρεον, οὔτε μὴν ὅπου χω-
ρεῖ τῆς λυομένων ἕκαστον, καὶ ποῖον τὸ στοιχεῖον μέρος δέδεκ) τὸ
λυθέν, καὶ χωρῆσαν πρὸς τὸ συγγενές, κἂν παντὸς παρ' ἀνθρώ-
ποις ἀδιακριτον εἶ) δοκῇ, τὸ τῷ παντὶ πάλιν πρεσφυῶς ἡνω
μένον. ὧ γὰρ δοκεῖ ἡνῶσθαι, πρὸ τῆς οἰκείας ἑκάστου συστάσεως, οὔτε τὰ
ψυσομένων στοιχεῖα ἡ φύσις, ἐξ ὧν τὰ τῶν ἀνθρώπων σώματα,

οὔτε τὰ μέρη τούτων ἐξ ὧν ἤμελλεν λήψεσθαι τὸ δόξαν, πρὸς τοῦτο δ' ἀνθρωπείου σώματος σύστασιν· δῆλον ὡς οὐδὲ μὴν τὸ διαλυθήσεται τὸ παῦ, ἀγνοήσουσιν πού κεχώρηκεν ἕκαστον ὧν εἴληφε πρὸς τοῦτο ἕκαστον συμπλήρωσιν. ὅσον μὲν γὰρ ἐκ τοῦ νῦν κρατοῦσιν παρ' ἡμῖν τῶν προγεγραμμάτων ἔξιν, καὶ τοῦτο ἐφ' ἑτέραν κρίσιν, μεῖζον τὸ τὰ μὴ γλωρόμενα προγινώσκειν. ὅσον δὲ πρὸς τοῦ ἀξίωμα τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦτο τούτῳ σοφίᾳ, ἀμφότερα κατὰ φύσιν· καὶ ῥᾴδιον ὑπόνοησις, τῷ τὰ μὴ γενόμενα προγινώσκειν, τὸ καὶ διαλυθέντα γινώσκειν. καὶ μὲν καὶ τοῦ δυνάμεως, ὡς ἔστιν ἀρκέσαι πρὸς τοῦ τῶν σωμάτων ἀνάστασιν, δείκνυσιν ἡ τούτων αὐτῶν γλυφίς. εἰ γὰρ μὴ ὄντα καὶ τοῦτο προοποιήσασιν ἐποίησε τὰ τῶν ἀνθρώπων σώματα, ἐκ τῶν τούτων ἀρχῶν· καὶ διαλυθέντα, καὶ ὃν δὲ τρόπον, διάσησις μὴ τῆς αὐτῆς δυνάμεως ὑπόνοησιν δ' αὐτῷ καὶ τοῦτο δυνατόν. καὶ τῷ λόγῳ βλάβος οὐδέν, κἂν ἐξ ὕλης ὑποφθαρτῶν τινες τὰς πρώτας ἀρχάς· κἂν ἐκ τῶν στοιχείων, ὡς πρώτων, τὰ σώματα ἐκ τῶν ἀνθρώπων· κἂν ἐκ σπερμάτων. ἦς γὰρ ὅτι δυνάμεως καὶ τοῦ πρῶτος τῆς γενομισμένης ἄμορφον ὕσαν μορφῶσαι καὶ τὸ ἀνείδεον καὶ ἀδιακόσμητον πολλοῖς καὶ διαφόροις εἴδεσι κοσμῆσαι, καὶ τὰ μέρη τῶν στοιχείων εἰς ἓν σῶμα συναγεῖν, καὶ τὸ σπέρμα ἓν ὂν καὶ ἁπλοῦν εἰς πολλὰ διελεῖν, καὶ τὸ ἀδιάφθαρτον διαφθεῖρῶσαι, καὶ τῷ μὴ ζῶντι δοῦναι ζωὴν, τῆς αὐτῆς ὅτι καὶ τὸ διαλελυμένον ἑνῶσαι, καὶ τὸ κείμενον ἀναστῆσαι, καὶ τὸ τεθνηκὸς ζωοποιῆσαι πάλιν, καὶ τὸ φθαρτὸν μεταβαλεῖν εἰς ἀφθαρσίαν. τὰ αὐτὰ δὲ δύναται καὶ τῆς αὐτῆς δυνάμεως καὶ Σοφίας, καὶ τὸ διαπεφθαρμένον πλήθη ζώων παντοδαπῶν, ὁπόσα τοῖς τοιούτοις σώμασιν ὑπῆρξεν ἐνοῦσθαι, ἐκ τῶν τούτων ἀγείρειν κόρον, διακρίναι μὲν ἐκεῖθεν, ἑνῶσαι δὲ πάλιν τοῖς οἰκείοις μέρεσι καὶ μοίροις, κἂν εἰς ἓν ἐξ ἐκείνων χωρήσῃ ζῶον, κἂν εἰς πολλά, κἂν ἐντεῦθεν ἐς ἕτερα, κἂν ἐκείνοις αὐτοῖς

αὐτοῖς σωδιαλυθὲν ὅτι τὰς πρώτας ἀρχὰς ἀνεχθῆ, καὶ κατὰ τὸν φυσικὸν εἰς τούτας ἀνάγκασιν. ὁ δὴ καὶ μάλιστα ἐξέστησεν ἔδοξέ τινας καὶ τῶν ὅτι σοφία σωμαζομένων, ἰχνεύειν οὐκ οἶδ' ὅπως τὰς τῶν ψυχῶν τὰς πρὸ τῶν πολλῶν φερομένας διαπορήσεις. οὔτοι δέ γε φασὶν πολλὰ μὲν σώματα τὸ ἐναντίοις καὶ ποταμοῖς διαφανάτων ἰχθύσι ψυχὴν ἔχειν, πολλὰ δὲ τῶν ἐν πολέμοις θνησκόντων, ἢ κατ' ἄλλην τινὰ πρόφασιν ἀφ' ἧς καὶ πρόσκαιρον αἰσθησιν, ἔφης ἀμοιρούντων, τοῖς πρόσθεν ζώοις προσκεῖσθαι βορέαν. τῶν δ' ἐν οὕτως ἀναλισκομένων σωμάτων, καὶ τῶν ταῦτα συμπληρούντων μερῶν καὶ μορίων, εἰς πολὺ πλῆθος ζώων διαφθαρησομένων, ἢ διὰ τῆς ἕξης τοῖς τῶν μεθυσμένων σώμασιν ἐνυμένων· πρῶτον μὲν τὴν διάκρισιν τούτων φασὶν ἀδύνατον· πρὸς δὲ τούτῳ τὸ δεύτερον ἀπορώτερον. τῶν γὰρ τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων ἐνδοσκηνέντων ζώων, ὁπόσα πρὸς ἔφην ἀνθρώποις ὁπωσδήποτε, διὰ τῆς τούτων γαστρὸς ἰόντων, καὶ τοῖς τῶν μετειληφότων σώμασιν ἐνουμένων, ἀναγκαῖον πᾶσαν, τὰ μέρη τῶν ἀνθρώπων, ὁπόσα ἔφην γέγονε τοῖς μετειληφόσι ζώοις, πρὸς ἕτερα τῶν ἀνθρώπων μεταχωρεῖν σώματα, τῶν μεταξὺ τούτοις βαφέντων ζώων, πάλιν ἐξ ὧν ἐτράφησαν ἔφην διαπορθμευόντων εἰς ἐκείνους τοῖς ἀνθρώποις ὧν ἐγένετο ἔφη. εἶτα τούτοις ὁπωσαγωδοῦσι τὰς ἐν λιμοῖς καὶ μανίαις ὀλμηθείσας τεκνοφαγίας, καὶ τοῖς κατ' ὀπθουλὼ ἐχθρῶν ὑπὸ τῶν ψυχωσαμένων ἐδηδεσμένοις παῖδας, καὶ πάλιν μηδικὴν βαπτόμενον ἐκείνῳ, ἢ τὰ τραγικὰ δεῖπνα Θυέστου, καὶ τοιαῦτα δή τινας ὁπισωπείρουσι παρ' ἕλλησι καὶ βαρβάροις καινουργηθείσας συμφορὰς ἔκ τε τούτων κατασκευάζουσιν, ὡς νομίζουσιν, ἀδυνάτων τὴν ἀνάστασιν, ὡς οὐ δυναμένων τῶν αὐτῶν μερῶν ἑτέρους τε καὶ ἑτέρους ζῶν ἀναστῆναι σώμασιν· ἀλλ' ἤτοι τὰ τῶν πρώτων συστῆναι μὴ δυνάσθαι,

μετελήλυθότων τῆς ζωῆς τὰ συμπληρούντων μερῶν τοῖς ἑτέροις, ἢ τούτων ἀποδεδεγμένων τοῖς τοιούτοις, ἐνδεῶς ἔχειν τὰ τῆς ὑστέρας. ἐμοὶ δὲ δοκοῦσιν οἱ τοιοῦτοι, τοῦτον μὲν τὸν τῆς δημιουργήσαντος καὶ διοικοῦντος τόδε τὸ πᾶν ἀγνοεῖν δικαίως μίαν τε καὶ ἁρμονίαν, ἑκάστου ζώου φύσει καὶ μέρει τινὶ τοιούτῳ καὶ καταλλήλως συναρμόσαντος ψυχῇ, καὶ μήτε πᾶσαν φύσιν τοῖς ἔνυδρον ἢ κρᾶσιν παντὸς σώματος ἰδίαν δικαιώσαντας, μήτε τοῖς διάκρισιν τῆς ἐνυδρίων ὑπόρους ἔχοντας, ἀλλὰ καὶ τῇ καθ' ἕκαστον φύσει τῆς ἡμιμοίρων, τὸ δρᾶν ἢ πάσχειν ἃ πέφυκεν, ὑπηρέτοντας, ἄλλοτε ἐν κρατοῦντος, ἐν ποῖ ὁ βούλεται, καὶ ποῖς ὁ βούλεται συγχωροῦντος, ἢ μεταφέροντος. τοῖς δὲ τοῖς εἰρημένοις, μηδὲ τὸν ἑκάστου τῆς ζῳοφόντων ἢ ζῳοφόμων ἐπισκέψασθαι δικαίως τε καὶ φύσιν. ἢ γὰρ ἂν ἔγνωσαν ὅτι μὴ πᾶν ὁ τοιοῦτος τῆς ἐξωθεν ἀνάγκης, τοῦτο γίνεται τῆς ζῴου ζωῆς τοῖς ἐπιπλοκὰς τῆς κοιλίας μέρεσι, φλέβας πέφυκεν, ἐμοὶ μὲν καὶ διαχωρέμενα, καὶ ὅπου ἕτερον διαφορούμενα, ὡς μηδὲ κατὰ βραχὺ τὸν τοῖς καὶ κατὰ φύσιν ὑπομένειν πέψιν, ἵνα γε τὰ εἰς τὸ ζῳοφόμενον σύγκρασιν. ὥστε οὐδὲ πᾶν τὸ πεφθὲν καὶ τὸν τοῖς δεξάμενον μεταβολὴν, τοῖς ζῳοφόμοις μορίοις τοῖς ἀπελαύειν πάντως, ἵνα μὲν κατ' αὐτὸν τὸν γαστέρα τῆς τροφικῆς δυνάμεως ἀποκρινόμενον, τῆς δὲ κατὰ τὸν δευτέραν μεταβολὴν, καὶ τὸν ἐν ἥπατι γινομένου πέψιν, διακρινόμενον, καὶ τοῖς ἕτερόν τι μεταχωροῦντων, ὃ ἦν δὲ ζῳοφόρειν οὐδέπω δυνάμενον· καὶ αὐτῆς γε δὴ ἐν ἥπατι γινομένης μεταβολῆς ὑπάσης ἐς ζῳοφόμους ἀνθρώποις χωρούσης, δηλ εἰς ἃ πέφυκε τοῖς πώματα διακρινομένης· τῆς τε καταλειφθείσης ζῳοφῆς ἐν αὐτοῖς ἐφ' ὅτε τοῖς ζῳοφόροις μέρεσι καὶ μορίοις τοῖς ἕτερόν τι μεταβαλούσης, καὶ τὸν ὅτι-

κράτιστον τῶν πλησιαζόντων, ἢ ὠφελιμώτατον, καὶ φθείρειν πως
ἢ βλάπτειν τὸ πλησιάσαν εἰωθότος. πολλῆς οὖν διαφορᾶς
οὐ παρὰ τοῖς ζώοις τῆς φυσικῆς διαφορᾶς, καὶ αὐτῆς γε τῆς
κατὰ φύσιν ζωφῆς ἑκάστῳ ἡδυπαθούσης καὶ τῷ βρεφομένῳ σώματι
συνεξομαπομένης· πείθεται δὲ καὶ ἑκάστου ζώου ζωφὴ ἡδυ-
πάθεια καὶ ἀπάτησις καὶ διακρίσεως, δεῖ πάντως φθείρεσθαι μὴ
καὶ διαχωρεῖν ἢ πέψειν, ἢ βλάβος ἕτερόν τι μεταβάλλειν παῦ
ὁπόσον ἀλλότριον εἰς τὴν τοῦ ζώου ζωφὴν, ὡς συγκραθῆναι
μὴ δυνάμενον· συμβαίνουσαν δὲ καὶ κατὰ φύσιν εἶναι τὴν
τοῦ βέφοντος σώματος δυνάμιν ταῖς τῶ βρεφομένου ζώου δυ-
νάμεσι, καὶ τοιαύτην ἡδονῆσθαι δι' ὧν πέφυκε κριτηρίων, καὶ κα-
θαρῶς ἀκριβῶς τοῖς φυσικοῖς καθαρσίοις, εἰλικρινεστάτην
ἡδονὴν βεβαλημένης οὐσίαν· ὧν δὴ τὸ μόνιμον, ἐπαληθεύον
ἂν τις τοῖς ῥεύμασιν, ὀνομάσειεν ζωφὴν, ὡς ἀποβάλλουσαν
παῦ ὁπόσον ἀλλότριον καὶ βλαβερὸν εἰς τὴν τοῦ βρεφομέ-
νου ζώου σύστασιν, καὶ τὸν πολιὸν ἐκεῖνον ὄγκον ἐπισχεθέντα
πρὸς τὴν τῆς χαροπῆς ἀποπλήρωσιν, καὶ τὴν τῆς ὀρέξεως
θεραπείαν. δηλαδὴ τοῦτον μὲν τὸν εἰλικρινεστάτον ὃν ἄν τις
ἀμφισβητήσειεν ἐνοῦσαν τῷ βρεφομένῳ σώματι, συμπλεκομέ-
νην τε καὶ ἀπολαυομένην πᾶσι τοῖς σύνου μέρεσι καὶ μο-
ρίοις· τὸν δὲ ἕτερος ἔχουσαν καὶ ἀπὸ φύσιν, φθείρεσθαι μὲν
ταχέως, ἰσοῤῥωμότερα συμμίξιν δυνάμει, φθείρειν δὲ
σὺν ἀμοιρείᾳ τοῦ κρατῆσαι, εἰς ἃ μοχθηρὸς ἐκβέπεσθαι
χυμοὺς καὶ φαρμακώδεις ποιότητας· ὡς μηδὲν οἰκεῖον ἢ φί-
λον τῷ τρεφομένῳ σώματι φέρουσαν. καὶ τοῦτο τὸ κακὸν
μέγιστον τὸ πολλοῖς τῶν βρεφομένων ζώων ἐκ τούτων ἐπακολου-
θῆσαν ἄγχος, ἢ κίνδυνον, ἢ θάνατον, ἰσοῦται σφοδρότερας ὀρέ-
ξεως τῇ ζωφῇ καταμεμιγμένον συμφελκύσηται καὶ φαρμα-
κώδες καὶ ἀπὸ φύσιν. ὃ δὴ καὶ πάντως φθαρτικὸν ἂν εἴη τοῦ
βρεφομένου σώματος, εἴγε βέφεται μὲν τὰ τρεφόμενα, τοῖς οἰ-

κείοις καὶ κτ' φύσιν, φθείρεται δὲ τοῖς ἐναντίοις. εἰ γὰρ οἷόν τε τῇ διαφορᾷ τῆς τῆ φύσι διαφερόντων ζώων ἡ κτ' φύσιν σωδιήρη σοφὴ, καὶ τοῦτ' γε αὐτῆς ὅτε παῖδ' ὅταν δὲ σεσηνεγκεν τὸ ζῶον, ὅτε τὸ τυχὸν ὂν τοῦτο τ' πρὸς τὸ βεφθόμενον σῶμα δέχεται σύγκρασιν, ἀλλ' αὐτὸ μόνον τὸ διαπίσης πέψεως κεκαθαρμένον, καὶ μεταξὺ ἑλληνικὸς εἰλικρινὲς πρὸς τ' τῶν ποιῶν σώματος ἕνωσιν, καὶ τοῖς βεφθαρμένοις μέρεσιν ἁρμόσιμον· δῆλον ὡς οὐδὲν τῆς σοφῆς φύσιν εἰωθεῖν πεπ' δὲ τοῦτο, οἷς οὐκ ἔστι σοφὴ σεσευὴς καὶ καλλιπος, ἀλλ' ἅπαι κατ' αὐτὸν τ' κοιλίαν διαχωρεῖ, σκιν ἕτερον ζῶνα ἡμῖν σχμόν, ὠμὸν καὶ διεφθαρμένον, ἢ συσαν ὅπι πλεῖον, ἢ ὀλίγ παῖος ἢ νόσον δυσίατον, ζῶν διαφθείρουσ καὶ τὸν κτ' φύσιν σοφὸν, ἢ καὶ αὐτὸν τ' τῆς σοφῆς δεσμὸν σῶρκα. ἀλλὰ κἂν ἀπωδῆ ποτε, φαρμάκοις παῖ, ἢ ἀπίοις βελτίοσιν, ἢ τ' φυσικῆς δυνάμεσι νικηθεν, μετ' ὀκ ὀλίγης ἐξερύκ τῆς βλάβης, ὡς μηδὲν φέρον τοῖς κτ' φύσιν εἰρωνικὸν, διὰ τὸ σεσ τ' φύσιν ἀσύγκρασιν. ὅλως δὲ καὶ συγχωρήσομεν τὸν ὀκ τοῦτον εἰσῖσαν σοφὸν (σεσπρίσω δὲ τοῦτο σωνθέστερον) καίτοι οὖσαν σῶμα φύσιν, διακρίνειν καὶ μεταβάλλειν εἰς ἓν τῆς ὑγρὰ νόητον ἢ ξηραινόητον, ἢ θερμαινόητον ἢ ψυχόητον· οὐδὲ οὕτως ὀκ τῆς συγχωρηθέντων αὐτοῖς ἡμῖν ἐστὶ σεσῦργου, τ' μὲ ἀνισαμβῶν σωμ', ὀκ τῆς οἰκείων μερῶν πάλιν σωισαμβῶν, ἀδενὸς δὲ τῆς ἐρημβῶν μέρες ὄντος, οὐδὲ τῶν ὡς μέρους ἐπέχοντος ὄφιν, ἢ ζῆξιν· οὐ μὴν οὐδὲ σῶμα μβῶντος παντὸς τοῖς βεφθαρμένοις τοῦ σώματος μέρεσιν, ἢ συνανισαμβῶν τοῖς ἀνισαμβῶσιν· ἀδὲν συντελοῦντος ἐπὶ πρὸς τὸ ζῆν, ἀχ αἵματος, οὐ φλέγματος, οὐ χολῆς, οὐ πάματος· ἀδὲ γὰρ ὧν ἐδεήθη ποτὲ τὰ τεφθόμενα σώματα, δεῖται· ἐ ὅτι, συνανηρημένης τῆ τ' βεφθαρμένων ἐνεργείας καὶ φθορᾶς τῆς ἐξ ὧν ἐστὶ ἐφεπο χρείας. ἔπειθ' ὅπ καὶ μέχρι σφόδρα φαίνειν τῶν ὀκ τῆς

ὥι αὐτὴς ζοφῆς μεταβολὴν ὑποπτεύοις, ἀλλ' οὕτως ἀράγκη τὴς ἔσαι τὴν νεωστὶ μεταβληθεῖσαν ἐκ τῆς διαζῆς δὲ ζοφῆς σάρκα, ἣν ἀπελάσασαν ἑτέρου ζώνος ἀνθρώπου σώματι, πάλιν ὡς μέρος εἰς τὸν ἐκείνου τελεῖν συμπλήρωσιν, ᾧ μήτε αὐτὸν τὸν προσλαμβάνουσαν σάρκα παύσασθαι φυλάττειν ἰῶ προσείληφε, μήτε ἓν ὑποστῆσαι, τοῦτο μόνιμον εἶναι ἢ θνᾴμβειν ἢ προσετέθη· πολλῶ δὲ καὶ τὸν ὅπου τάττεσθαι δέχεσθαι μεταβολὴν, ποτὲ μὲν πόνοις ἢ φροντίσι δι' αφορμὴν, ἄλλοτε δὲ λύπαις, ἢ καμάτοις, ἢ νόσοις σωτηκομένου, ἢ τῆς ἐγκαύσεως ἢ προεψύξεως ὑπηνεμωμένης δυσκρασίας μὴ συμμεταβαλλομένων σαρκὶ τὴν ψυχὴν θνητὴν δηλῶν ἐν τῶ μένειν ἄφθαρτον τὴν ζοφερὰν δεχομένων. Τοιούτων δὲ γιγνομένων ὑπὸ τῆς σαρκὸς παθημάτων, πολύ γ' ἔτι μᾶλλον βύρσι πᾶς ἂν ταῦτα πάσχουσαν τὴν ἐξ ἀνοικείων μεφομένην σάρκα· γνῶι μὲν εἰς ὄγκον προϊοῦσαν καὶ παγομένην ἐξ ὧν προσείληφε· εἶτα πάλιν ὑπαπύουσαν ὅτ' ἂν τύχηι ζάπον ἢ μειουμένην, ἢ μιᾶς ζώνης τὰ ἐμπροσθεν ῥηθέντων αἰτῶν, ἢ πλείοσι· μόνα δὲ θνᾴμβειν τοῖς μέρεσιν ἃ σωιζεῖν ἢ σέζειν ἢ ζάλπειν πέφυκεν ἡ τοῦ τῆς φύσεως ἐξήλεγμένου καὶ τούτοις προαπεφυκήκει, οἷς τὴν καθ' φύσιν ζωὴν ἐπλήσει ζωὴ καὶ ὅις ἐν τῆ ζωῆ πόνος. ἀλλ' οὔτε γὰρ καθ' ὃ δεῖ κρινούμενον τὸν ἕναγχος ἐξήπασμένων, ὅτι κατ' συγχώρησιν θνᾴμβεσθέντων τὸν ἐπ' ἐκείνοις γεγυμνασμένων, λήθης δηνεῦσαι δυνατὸν τὸ προς αὐτὸν λεγόμενον, ὅτ' ἂν συγκράσειν ποτὲ τὰ τὸν ἀνθρώπων σώματα ὅις τῆς αὐτῆς οὔσι φύσεως, κἂν ἐν ἀγωνίαις ποτὲ κλαπῶσι ἢ ἀζθησιν δι' ἑτέρου ζώνος μεταχόντες ὅιά του σώματος, κἂν αὐτόθεν ἐν ἐνδείας ἢ μανίας ὁμοειδοῖς πνοις μαντεύσασι θνᾴματ· εἰ γε μὴ λελήθασιν ἡμᾶς ἀνθρωποειδεῖς ζῶνες ὄντες θῆρες, ἢ μικλὸν ἔχοντες φύσιν ἐξ ἀνθρώπων καὶ θηείων, οἷοις πλάττειν εἰώθασιν οἱ ζλυμπρότεροι τῶν ποιητῶν. ἐξ ὧν διὰ λέγειν

ωδὲ τὴν μηδενὶ ζῴῳ τοῦς ζῳφύτων ἀποκληρωθέντων σωμάτων, μόνῳ δὲ πρὸς ἐκείνῳ τὰ ζῳφύτου ὅπῃ ἕκαστον τῆς φύσεως μεμοιρασμένων, ὅπου γε μηδ' ἄλλο τι τῶν ζῴων τοῖς ἐκ τοῦ αὐτοῦ εἴδους εἰς ζῳφύτου ἀποκλήρωσιν ὁ ποιήσας· καὶ ἐν δήλοις ἐστὶ τὸ προσῆκον ζῳφύτοις γίνεσθαι τοῦτο. εἰ μὴ οὖν ἔχοιεν δηκῶσαι ὀρέξεις ἀνθρώπων ἀνθρώπους εἰς βρῶσιν ἀποκληρωθέντες, οὐκ ἂν καὶ τοῦτο τῆς ἀνθρωποφαγίας εἴη καὶ φύσει, ὡς τοῦ ἄλλου ἅπαντος τῇ φύσει συνεχωρηκότος, καὶ τοῖς γε πρὸ ταύτης λέγειν τολμῶσι, τοῖς δὲ φιλτάτων ἐνθυμεῖσθαι σώμασιν ὡς οἰκειοτάτοις, ἢ καὶ εἰς ἀνεσιν τοῦ σφίσι, τούτοις αὐτοῖς ἐστὶν ἄν. εἰ δὲ τῶν μὴ ἐδητῶν ἀναγκαῖον, τὸ δὲ σαρκῶν ἀνθρώπων ἀνθρώπους μεταιρεῖν, ἐχθιστόν τι καὶ παμμίαρον, καὶ πάσης ὀκνήσεως καὶ αἰδοῦς φύσεως βρώσεως ἢ τραπέζης ἀναγκαιότερον τὸ δὲ αἰδοῦς φύσεων οὐκ ἂν ποτε χωρήσειεν εἰς ζῳφὴν τοῖς ζῴοις δεσμοῖς μίξεσι καὶ μοιρίοις τὸ δὲ μὴ χωρῶν εἰς ζῳφὴν, οὐκ ἂν ἐνάγοι τοῦτοις ἃ μηδὲ βρέφεσι πέφυκεν· οὐδὲ πᾶν τῶν ἀνθρώπων σώματα συγκρίνειν πρὸς ἃ τοῖς ὁμοίοις σώμασιν οἷς ὄσιν, εἰς ζῳφὴν, αἰδοῦς φύσεων, καὶ πολλάκις δι' ἡμῶν τούτων ἐν χάσμοις κατὰ ἕνα πικρόζωτον συμφοράν. ἀπὸ χωρῶντα δὲ τὰ θρεπτικῆς δυνάμεως, καὶ σκιδνάμενα αἰδοῦς ἐκεῖνα πάλιν ἐξ ὧν πρὸ αἰδοῦς ἔρχεσθαι, ἑνοῦται μὲν τοῦτοις ἐφ' ὅσον ἂν ἕκαστον τὸν χρόνον· ἐκεῖθεν δὲ διακριθέντα πάλιν ζῳὰ καὶ δυνάμει τὰ πάντα ζῴου φύσιν σὺν ταῖς οἰκείαις δυνάμεσι συγκρίναντες, ἑνοῦται αἰδοῦς ἕκαστοι ἕκαστα, καὶ πυρὶ καυθῇ, καὶ ὕδατι καταποθῇ, καὶ ὑπὸ θηρίων ἢ ἄλλο ὅπῃ χόντων ζῴων καταδυπανηθῇ, καὶ τὸ πάντος σώματος ὁπωσοῦν, αἰδοῦς ἀλλων μερῶν ἑνωθέντα ἂ πάλιν ἀλλήλοις, ἃ αὐτοῦ ἰδίᾳ χώρεσιν αἰδοῦς τοῦ τὸ αὐτὸ σώματος ἁρμόττειν τε καὶ σύσασιν, καὶ τοῦ τὸ νεκρωθέντος ἢ ἐκ πάντη διακριθέντος ἀνάστασιν ἐκ ζωῆς. ἆρα τι μὴ ἂν ὅπῃ πλεῖον μειώνει

οὐκ ὄνειαρον· ὁμολογεῦμεν μὲν γὰρ ἐγὼ τῶν ὀπίσω, ὅτις γε μὴ μιξοθήρος· πολλῶν δὲ ὄντων πρὸς εἰς τὸν πρεσβευόμενον ἐξέτασιν χρησιμωτέρων, παραιτοῦμαι δὴ τοῦτο τοὺς καταφεύγοντας ὅπῃ τὰ πρὸς ἀνθρώπων ἔργα, καὶ τοὺς τούτων δημιουργοὺς ἀνθρώπους, οἱ τὰ σωπεῖ ἐν τῷ πρὸς ἔργων, ἢ χρόνῳ παλαιωθέντα, ἢ καὶ ἄλλως διαφθαρέντα καὶ ἀνεργεῖν ἀδυνατοῦσιν· εἶτα ἐξ ὁμοίου τοῖς κεκαμεῦσι καὶ τέκτοσι δικαιοῦμεν πειρωμένοις, τὸ καὶ τὸν θεὸν μὴ τ' ἂν βουληθῆναι, μήτε, βουληθέντα, δυνηθῆναι ἐνεργῆσαι ἢ τὸ διαλυθὲν ἀναστῆσαι σῶμα· καὶ μὴ λογιζομένους ὅπῃ διαφέρουσιν τοῖς χείροσιν ἐξυβρίζουσιν ἐσχάτοις, συνεξισοῦντες τὸ παίσιν δεινοτάτοις τοὺς δυναμένους, μᾶλλον δὲ καὶ τὸ ταύτας χειρωθῆναι τὸ σίσαις καὶ τὰ τεχνητὰ τοῖς φυσικοῖς. πρὸς μὲν οὖν τοῦτον οὐδὲν ἄξιον ἀντεπιμένειν ἡλίσκεται γὰρ ὡς ἐμοὶ δοκῶ τὸ τοῖς ὀπισθοφυλακίοις καὶ μαστίοις ἀπλέγειν· μανικὸν γὰρ μὲν ἐνδοξότερον καὶ πάντων δεινότατον τὸ φῦσαι τὸ σῶμα ἀνθρώπου ἀδυνατον, σῶμα δὲ θεοῦ δυνατόν. εἰ δὲ δι' αὐτῶν τούτων ὡς ἐνδόξων, καὶ διὰ πάντων τῶν μικρῷ πρόσθεν ἐξητασμένων, δεικνύοιμι ὁ λόγος δυνατόν, οὐδηλον ὡς οὐκ ἀδυνατον. ἀλλὰ μὴν ὅτι ἀδήλητον· τὸ γὰρ ἀδυλητον, ἢ ὡς ἄδικον, ἄπτωτον ὄντα· ἢ δήλητον, ἢ ὡς αἰσχιστον. καὶ πάλιν, τὸ ἄδικον ἢ περὶ αὐτὸν θεωρῆται τὸν ἀναστησόμενον, ἢ περὶ ἄλλον τινὰ παρ' αὐτόν. ἀλλ' ὅπῃ μὲν ἀδεὶς ἀδικεῖται πρὸς ἐξωθεν καὶ πρὸς οὐ τοῖς ὄσιν ἀειθυμουμένων, πρόδηλον. ὅτε γὰρ αἱ νοηταὶ φύσεις οὐκ ἐπὶ τῶν πρὸς ἀνθρώπων ἀναστάσεως ἀδικοῦσιν ἂν· (ἀδὲ τοῦτο ἐμποδίον ἢ ταύταις πρὸς τὸ εἶναι, ἀ βλάβος, οὐχ ὕβρεις ἢ πρὸς ἀνθρώπων ἀνάσεως) ἀμὴν ἀδὲ πρὸς ἀμόγων ἡ φύσις, οὐδὲ πρὸς ἀφύλαχων· οὐδὲ γὰρ ἔσται μετὰ τὴν ἀνάστασιν· πρὸς δὲ τὸ μὴ ὄν, οὐδὲν ἄδικον. εἰ δὲ καὶ εἶναί τις ὑποτοῖτο δίκαιον, οὐκ ἂν ἀδικηθείη τῶν τα, πρὸς ἀνθρωπίνων σωμάτων ἀναιρεθέντων. εἰ γὰρ εἰκότα νῦν τῇ φύσι

πρὸς ἀνθρώπων, καὶ τῶν τούτων χρείας ὄντων ἀνδρῶν ὑπὸ τε ζυγὸν ἠγμένα καὶ δουλείαν παιδίαν, ὁδὲν ἀδικοῦντα· πολὺ μᾶλλον, ἀφθάρτων καὶ ἀνενδεῶν ἡγεμόνων καὶ μηκέτι δεομένων τῆς τούτων χρείας, ἐλευθερωθέντα δὲ πάσης δουλείας, ὐκ ἀδικηθήσεται. ὁδὲ γε εἰ φωνῆς μετεῖχεν, ἠπάσατο ἂν τὸ δημιουργὸν ὡς πρᾶγμα τὸ δίκαιον διαπύθεσθαι πρὸς ἀνθρώπων, ὅπ μὴ τῆς αὐτῆς τούτοις πεπύγκειν αἰτίας. ὧν γὰρ ἡ φύσις ὐκ ἴσα, τούτοις οὐ τὸ τέλος ἴσον· ὁ δίκαιος ὑπομενεῖ. χωρὶς δὲ τούτων, παρ' οἷς ὁδὲ ἓ δικαίᾳ μία κρίσις, ὁδὲ μέμψις ἀδικίας. ὃ μὴν οὐδὲ ἐκεῖνο φήσομεν ἄπαντες, ὡς πρέπει αὐτὸν θεωρεῖσθαι πῆς ἀδικίας τὸν ἀνισάλυμον ἄνθρωπον. ἔτι μὴν γὲ ὄσῖ ὐκ ψυχῆς ἢ σώματος, οὔτε δεῖ εἰς ψυχὴν, οὔτε εἰς σῶμα δέχεσθαι πὼ ἀδικίαν. ὅτε γὲ τ' ψυχὴν ἀδικεῖσθαι φήσομεν ὡς σωφρονῶν, ὅπ λήσεταί γε ταύτῃ σωνεκβάλλων καὶ πὼ παροῦσαν ζαλὼ. εἰ γὲ νῦν ὐ φθαρτῷ καὶ παθητῷ κατοικοῦσα σώματι, μηδὲν ἠδίκηται, πολὺ μᾶλλον, ἀφθάρτῳ καὶ ἀπαθεῖ συζῶσα, ὐκ ἀδικηθήσεται. ἀλλ' οὐδὲ τὸ σῶμα ἀδικεῖται ζ. εἰ γὲ νῦν φθαρτὸν ἀφθάρτῳ σωὸν, ὁσῖ ἀφθάρτῳ ἀδικηθήσεται. οὐ μὴν ὁσῖ ἐκεῖνο φαίη πὶς ἂν, ὡς ἀνάξιον ἔργον πως θεοῦ, τὸ δημιοθὲν ἀναιρῆσαι σῶμα ἢ σωματικεῖν. εἰ γὰρ τὸ χεῖρον ὐκ ἀνάξιον, πῶτ' ἔσι τὸ φθαρτὸν ποιῆσαι σῶμα ἢ παθητόν· πολὺ μᾶλλον, τὸ κρεῖττον ὐκ ἀνάξιον, ὅπερ ὄσιν ἄφθαρτον ἢ ἀπαθές. εἰ δὲ δημ' ἣν χ' φύσιν πρεπόντων ἐστὶν τούτοις ἐπυδῶναι δέδηκται τῶν ἐξηπασμένων ἕκαστον, δῆλον ὅπ καὶ δυνατὸν ἢ βουλητὸν ἐστὶν ἄξιον τ' δημιουργήσαντος ἔργον ἡ τῶν δημιοθέντων σωμάτων ἀναίρεσις. δημ' γὰρ τούτων ἐδείχθη ψῦδος τὸ τούτοις αἰτιολόγημον, καὶ τὸ μὴ ἀπιστούτων πρέπον. πῶς γὰρ δεῖ λέγειν πρέπει τῆς ἑκάστου τῶν θεῶν ἕκαστον αἰτιοπροφῆς, ἢ τῆς πρεπόντος ἄλληλα ζυναφείας; εἴγε δεῖ καὶ συμφέρειν εἰπεῖν, ὡς ἑτερότητί γ' ἐνι κεχωρισμένων. οὐχὶ

δὲ καὶ τὸ δικαιον λέγειν βουλητὸν, καὶ τὸ ὠφελιμον βουλητὸν, παντως εἶναι δικαιον, καὶ κατ' ἀμφοτερα βουλητὸν ἀξίαν. ἐστι μὲν ἕτερος ὁ περὶ τῆς ἀληθείας λόγος, ἕτερος δὲ ὁ περὶ τῆς ἀληθείας, εἰρηται δὲ μοι πρὸς τῶν πρεσβυτέρων μετρίως, οἷς τε διενήνοχεν ἑκάτερος καὶ πότε ἐστὶ πρὸς τινας ἔχειν τὸ χρήσιμον· κωλύει δὲ ἴσως οὐδὲν, τῆς τε κοινῆς ἀσφαλείας ἕνεκεν ἐστὶ τῆς τῶν εἰρημένων πρὸς τὰ λειπόμενα σωφελείας, ἀπ' αὐτῶν τούτων καὶ πρὸς τούτοις πρεσβυτέρων πάλιν ποιήσασθαι τὴν ἀρχήν. πρεσβύτερα δὲ τῷ μὲν τὸ πρεσβύειν κατὰ φύσιν, τῷ δὲ δορυφορεῖν τὸν πρεσβύτερον, ὁδοποιεῖν τε, καὶ πρεσαιείρειν πᾶν ὁπόσον ἐμποδὼν καὶ πρέσαντες. ὁ μὲν γὰρ περὶ τῆς ἀληθείας λόγος, ἀναγκαῖος ὢν πᾶσιν ἀνθρώποις πρὸς ἀσφάλειαν ἐστὶ σωτηρίαν, πρεσβυτατεῖ καὶ τῇ φύσει ἐστὶ τῇ τάξει καὶ τῇ χρείᾳ. τῇ φύσει μὲν, ὡς τῷ τῆς πραγμάτων γνῶσιν παρεχόμενος· τῇ τάξει δὲ, ὡς ἐν τούτοις ἐστὶ ἅμα τούτοις ὑπάρχων, ὧν γίνεται μίμυτής· τῇ χρείᾳ δὲ, ὡς τῆς ἀσφαλείας καὶ τῆς σωτηρίας τοῖς γινώσκουσι γινόμενος πρόξενος. ὁ μὲν γὰρ τῆς ἀληθείας, φύσει τε καὶ δικαίμει καταδεέστερος. ἔλαττον γὰρ τὸ ψεῦδος ἐλέγχειν τοῦ τὴν ἀλήθειαν κρατύνειν, καὶ τάξει δεύτερον· κατὰ γὰρ τῆς ψευδοδοξούντων ἔχει τὴν ἰσχύν· ψευδοδοξία δὲ ἐξ ὑπονοίας ἐπεφύη καὶ ὠφελοφθορέας. ἀλλὰ δὴ ἐστὶ τούτων οὕτως ἐχόντων, πρεσταίνεται πολλάκις καὶ γίνεται ποτε χρειωδέστερος, ὡς δικαιρῶν ἐστὶ πρεσκαθαίρων τὴν εἰσχλοῦσαν πίστιν ἀπιστίαν ἐστὶ τοῖς ἄρτι πρεσπεσοῦσι τὴν ἀμφιβολίαν ἢ ψευδοδοξίαν. ἐστὶ πρὸς ἓν μὲν ἑκάτερος διαφέρεται τέλος (εἰς γὰρ τὴν εὐσέβειαν ἔχει τὴν ἀναφορὰν ὅ, τε τοῦ ψεύδους ἐλέγχων, καὶ ὁ τὴν ἀλήθειαν κρατύνων) οὐ μίαν ἐστὶ καθάπαξ ἔνεισιν, ἀλλ' ὁ μὲν, διαλεκτικὸς, ὡς ἔφην, πᾶσι τοῖς πιστεύουσι, ἐστὶ τοῖς τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἰδίας σωτηρίας φρονπίζουσιν· ὁ δὲ, ἔστιν ὅτε καὶ πισι καὶ πρὸς τινας γίνεται χρειωδέστερος. καὶ τὰ μὲν ἡμῖν

κεφαλαιωδῶς προειρήκαμεν πρὸς ἑκάστην αὐτῶν ἤδη λεχθέντων. ἰτέον δὲ ὅτι τὸ προκείμενον, καὶ δηκτέον ἀληθῶς τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγον, ἀπό τε τῆς αἰτίας αὐτῆς καθ' ἣν καὶ δι' ἣν ὁ πρῶτος γεγονὼς ἄνθρωπος, οἵ τε μετ' ἐκεῖνον· (ἦ δὲ μὴ κατ' ἀρχὰς γεγόναμεν ὅπου) ἀπό τε τῆς κοινῆς πάντων ἀνθρώπων, ὡς ἀνθρώπων, φύσεως· ἔτι δὲ ἀπὸ τῆς τοῦ ποιήσαντος ὅτι ζώντας κρίσεως, καὶ ὃ ἕκαστος ἔδρασε χρόνον, καὶ καθ' οὓς ἐπολιτεύσατο νόμους· ἃ οὐκ ἂν τις ἀμφισβητήσειεν εἰ δικαίως. εἰ δέ τι καὶ ἀπὸ τῆς αἰτίας λοιπὸς, ἐὰν ὅπισθοτῶν ὧν πρότερον ἁπλῶς ἢ μάτην γέγονεν ἄνθρωπος, ἢ τινός ἕνεκεν· εἰ δέ τινος ἕνεκεν, πότερον ὅτι αὐτὸ τὸ ἡνωμένον αὐτὸ τὸ ζῶν καὶ διαμένειν καθ' ἑαυτὸ ἐβούλετο φύσιν· ἢ διὰ χρείαν τινός. ἀλλ' εἰ χρείαν, ἢ τοῦ αὐτὸν ποιήσαντος, ἢ ἄλλου τινὸς τῶν αὐτῷ προσηκόντων ἢ πλείονος φρονήσεως ἠξιωμένων. ὃ δὴ καὶ κοινότερον σκοποῦντες, οὐ εἰσκομψοῦμεν ὅπως πᾶς οὗ φρονῶν, ἢ λογικῶν χρίσει πρὸς τὸ ποιεῖν τι κινήσομεν, ἃ δὲν ὧν κατ' ἀρχὰς ἐνεργεῖ, ποιεῖ μάτην· ἀλλ' ἢ τοι τῆς ἰδίας ἕνεκεν χρήσεως, ἢ διὰ χρείαν ἄλλου τινὸς ὧν περόνυκεν· ἢ δι' αὐτὸ τὸ γινόμενον, ὁλκῇ τινι φυσικῇ καὶ ὀργῇ πρὸς τὸ αὐτὸ ἠνέχθη κινήσαν. οἷ, (λεγέσθω γὰρ δι' εἰκόνος τινός, ἵνα σαφὲς γένηται τὸ προκείμενον) ἄνθρωπος ποιεῖ μὲν οἰκον διὰ τὴν ἰδίαν χρείαν, ποιεῖ δὲ βουσὶ καὶ μήλοις, ἢ τοῖς ἄλλοις ζώοις ὧν ἐστιν ἐνδεής, τὴν ἑκάστου τούτων ἁρμόσασαν σκέπην· οὐκ ἰδίας ἕνεκεν χρήσεως, κατὰ τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ κατὰ μὲν τὸ τέλος διὰ τοῦτο, κατὰ δὲ τὸ προσεχὲς, διὰ τὴν τούτων ὧν περόνυκεν ὑπομέλειαν. ποιεῖται δὲ ἐκ παίδας οὔτε διὰ χρείαν ἰδίαν, οὔτε δι' ἕτερόν τι τῶν αὐτῷ προσηκόντων, ἀλλ' ὅτι τῷ εἶναί τε ἐκ διαμένειν καθ' ὅσον οἷόν τε, ζωὴ ἐστὶν αὐτῷ ἡνιωμένοις, τῇ τῶν παίδων καὶ τῶν ἐγγόνων διαδοχῇ τὸν ἑαυτοῦ τελευτῶν ἀναμιμνήσκοντι, καὶ τούτῳ τὸ ἀνήκεστον ἀπαθανατίζειν οἰόμενος. ἀλλὰ

ζῶν ταῦτ' ἐστὶ τούτων· ὁ μὲν γὰρ θεὸς οὔτ' ἀμάτιον ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον (ἔστι γὰρ σοφός· οὐδὲν δὲ σοφίας ἔργον, μάταιον) οὔτε δεῖται χειρῶν ἰδίων· παντὸς γάρ ἐστιν ἀσθενοῦς δεινόν· τῷ δὲ μηδενὸς δεομένῳ τὸ μάταιον οὐδὲν ἦν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων ἔργον ἐποίησεν ἂν εἰς χεῖρας ἰδίας. ἀλλ' οὐδὲ δεῖται τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων ἔργον ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον. οὐδὲν γὰρ τῷ λόγῳ τῷ κρίσει χρωμένῳ, ὅτε μὴ μείζονων οὐ τὸ καταδεέστερον, γένοιτο ἢ γίνεται πρὸς ἑτέρου χεῖραν, ἀλλὰ δεῖται τῶν ἰδίων αὐτῶν μὴ γενομένων ζῶν τε καὶ διαμονῆς. οὐδὲ γὰρ ὁ λόγος βούλεται τὰ χεῖρας τῆς μὴ ἀνθρώπων γενέσεως αἰτίας· μὴ μὲν ἀθανάτων, ἀνενδεᾶ ὄντων, καὶ μηδεμιᾶς μηδαμῶς παρ' ἀνθρώπων σωτηρίας πρὸς τὸ εἶναι δεομένων· μὴ δὲ ἀλόγων, ἀρχομένων καθ' φύσιν καὶ τὰς πρὸς ὃ πέφυκεν ἕκαστον χρείας ἀνθρώποις ἀποπληροῦντων· ἀλλ' οὐ μὴ τύπις χρῆσθαι πεφυκότων. δέμις γὰρ οὔτε λόγου τὸ ἄλογον οὔτε ἄρχον ἡγεμονεύειν ὑπάρχει εἰς χρῆσιν τοῖς ἐλάττοσιν, ἢ τὸ λογικὸν ὑποτάττειν ἀλόγοις, οὐσι πρὸς τὸ ἄρχειν ἀνεπιτήδειοις. οὐκοῦν εἰ μήτε ἀναιτίως καὶ μάτην γίγνεται ἄνθρωπος (οὐδὲν γὰρ μὴ ὑπὸ θεοῦ γενομένων, μάταιον, κατά γε τὸν τὰ πιστὰ σαφῶς γράφοντα λόγον) μήτε χρείας ἕνεκεν ἄλλου τοῦ ποιήσαντος, ἢ ἄλλου τινὸς μὴ ὑπὸ θεοῦ γενομένων ποιημάτων δῆλον ὅτι καθ' μὲν τὸ πρόσωπον καὶ κοινότερον λόγον, δι' ἑαυτὸν, καὶ τὸν ὅπερ πίστις τῆς δημιουργίας θεωρουμένην ἀγαθότητα καὶ σοφίαν ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον· καθ' δὲ τὸ πρόσωπον ἴδιον τοῖς γενομένοις λόγον, δι' ἕτερον τῶν αὐτῶν μὴ γενομένων ζῶν, οὐκ ὀλίγον ἕκαστον ὠφελοῦμεν, εἴτε παντελῶς σωζεσθενυμένων· ἐρεῖ πῶς γὰρ δίκαιος, καὶ ἡμῶν καὶ νηκτῶν, ἢ καὶ κοινότερον εἰπεῖν, πᾶσι τοῖς ἀλόγοις τὸν τοιοῦτον ζωὴν ἀπένειμε θεός· τοῖς δὲ αὐτὸν ἐν ἑαυτῷ ἀγαλματοφοροῦσι τὸν πνευματικὸν, νοῦν τε σωζεσθενυμένοις, καὶ λογικῆς κρίσεως μεμορφωμένοις, τὸν εἰς ἀεὶ διαμονὴν ἀπεκλήρωσεν ὁ ποιητὴς, ἵνα γινώσκοντες τὸν ἑαυτῶν

ποιητὴν, & τὴν τούτου δύναμίν τε & σοφίαν, νόμῳ τε συνεπόμενοι & δίκῃ, τούτοις δὲ συνδιαγωνίζωσιν ὅπως οἷς τὴν πρεσβεῖαν ἔλαβον ἐκφήνωσιν ζωὴν, καὶ τὸν ἐν φθαρτοῖς καὶ γηΐνοις ὄντες σώμασιν, ὁπόσα μὴ τὸ ἄλλου τυγχάνειν γέγονεν, παντελῶς ἐκείνων ὧν ἕνεκεν γέγονε, παύσεται εἰκότως & αὐτὰ τὰ ῥηθέντα τῷ ἓν, καὶ οὐκ ἂν δίκαιον μάτην (ὡς ἐν μνημείαν ἐν τοῖς τοῦ θεοῦ ῥηθεῖσιν τῷ ματαίου χώσεαν ἔχοντες) τὰ γεγενῆσθαι αὐτὸ τὸ ἓν καὶ ζῶν καθὰς πέφυκε ῥηθέν, ὡς αὐτῆς τῆς αἰτίας τῇ φύσει σωζομένης καὶ κατ' αὐτὸ μόνον τὸ ἓν θεωρουμένης, οὐδέμιαν οὐδέποτε δέξασθαι δὴ τὴν τοῦ ἓν παντελῶς ἀφανίζουσαν αἰτίαν· ζώντης δὲ ἐν τῷ ἓν πάντοτε θεωρουμένης, δεῖ σώζεσθαι πάντως καὶ τὸ ῥηθέν ζῶον, ἐνεργοῦν τε & πάσχον ἃ πέφυκεν, ἑκατέρων τούτων ἐξ ὧν γέγονε τὰ παρ' ἑαυτοῦ σωζομένων, & τῆς ὑγρᾶς οὔσης τε καὶ ῥηθείσης ὁμαλῶς ἐν ᾗ γέγονε φύσει, & ῥηθείσης ἃ πέφυκεν (πέφυκε δὲ ταῖς τοῦ σώματος ὑπάρχειν ὁρμαῖς, & τὸ πρεσβεῖον ἀεὶ τοῖς πρεσβυτέροις κρίνειν & μετρεῖν κριτηρίοις καὶ μέθοις) τὸ δὲ σῶμα μετὰ κινουμένου καὶ φύσιν πρὸς ἃ πέφυκεν, καὶ τὰς ἀποκληρωθείσας αὐτῷ δεχομένου μεταβολὰς, μὴ δὲ τὴν ἄλλων τε καὶ τὰς ἡλικίας, ἢ κατ' εἶδος, ἢ μέγεθος, τὴν διάστασιν. εἶδος μὲν γὰρ τῆς μεταβολῆς & πάντων ὕστατον ἡ αὔξησις, ἥτε τὴν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον πρεσβυτέρων ἐπὶ πρὸς τὸ κρεῖττον μεταβολή· ὅπερ δὲ τοῦτοις πεθαρρηκόσιν, οὐ μεῖον ἢ τοῖς ἤδη γεγονόσιν. καὶ τὴν ἑαυτῶν ὑπόστασιν πῶς φύσιν, τήν τε μετ' ἐνδείας καὶ φθορᾶς ζωὴν στέργοντα, ὡς ὦ παρόντα βίᾳ πρεσβεύουσαν, καὶ τὴν ἐν ἀφθαρσίᾳ διαμονὴν ἐλπίζοντα βεβαίως· ἣν οὐ παρ' αὐθρώποις ἀναπλάττονται μάτην, ψευδέσιν ἑαυτοῖς βουκολοῦντες ἐλπίσιν, ἀπλανεστάτῳ δὲ πεπιστευκότα μὴν ἐχεγγύῳ, τῇ τὸ δημιουργήσαντος ἡμᾶς γνώμῃ, καὶ θελήσει

ἐποίησεν ἄνθρωπον ἐκ ψυχῆς ἀθανάτου καὶ σώματος νοῦν τε συγκαταβύσασιν αὐτῷ καὶ νόμον ἔμφυτον ὅπως σωτηρίας καὶ φυλακῆς τῆς παρ' αὐτοῦ δεδεμένων, ἐμφρονίστε βίου καὶ ζωῆς λογικῆς τοῖς ἐσομένοις. οὓς εἰδότες ὡς οὐκ ἄν ποτε τοιοῦτον κατεσκεύασε ζῷον, καὶ πᾶσι τοῖς ποσὶ διαμονὴν ἐκόσμησεν, εἰ μὴ διαμένειν ἐβούλετο τὸ γενόμενον. εἰ τοίνυν ὁ τόδε τὸ παγκαλὸν δημιουργὸς ἐποίησεν ἄνθρωπον ὅπως ζῴων ἔμφρονος μεταλαχὼν, καὶ γενόμενον θεωρὸν τῆς τε μεγαλουργεπίας αὐτοῦ καὶ τῆς ὅλης πάσης σοφίας, τῇ τούτων συνδιαμένειν ἀεὶ διαιτᾶται, καὶ πῶς ἐκείνου γενόμενον, καὶ καθ' ὃ εἴληχε φύσιν· ἡ μὲν τῆς γενέσεως αἰτία πιστοῦται πῶς εἰς ἀεὶ διαμενεῖ· ἡ δὲ διαμονὴ πῶς ἀνάσταν ἵνα χρείαν οὐκ ἂν διαμείνειεν ἄνθρωπος. ἐκ δὲ τοῦ εἰρημένων ἂν δηλον ὡς τῇ τῆς γενέσεως αἰτίᾳ, καὶ τῇ γνώμῃ τοῦ ποιήσαντος, δείκνυται σοφῶς ἡ ἀνάστασις. ταύτης δὲ τῆς αἰτίας οὔσης καθ' ὃν εἰς τόνδε παρῆκται τὸν κόσμον ἄνθρωπος, ἀκόλουθον αἰεὶ εἶη τὴν πίστιν κατ' φύσιν ἢ καθ' εἱρμὸν ἐπόμενον διασκέψασθαι λόγον. ἐπεὶ δὲ κατὰ τὸν ἐξέτασιν, τῇ μὲν αἰτίᾳ τῆς γενέσεως, ἡ τῶν γενητῶν ἀνθρώπων φύσις· τῇ δὲ φύσει τοῦ γενομένου, ἡ τοῦ ποιήσαντος ὅπως δικαία κρίσις τούτοις τε πᾶσι τὸ τοῦ βίου τέλος. ἐξητασμένων δὲ ἡμῖν τῆς προτεταμένης, ὅπως σκεπτέον ἑξῆς τὸν ἀνθρώπων φύσιν, ἡ ὅλη τῆς ἀληθείας δογμάτων, ἢ τῆς ὁπωσοῦν εἰς ἐξέτασιν προβαλλομένων. ἡ ἀπόδειξις ἡ ἁπλανὴς τῆς λεγομένης ὅπως φέρουσα πίστιν, ἥτις οὐκ ἔξω δεῖ πεσεῖν ἔγκλισιν, οὐδὲ ἐκ τῆς παραδοκιμαζόντων ἢ δεδογμένων, ἀλλ' ἐκ τῆς κοινῆς καὶ φυσικῆς ἐννοίας, ἢ τῆς προτέρας τοῦ προβλήματος τῆς δευτέρου ἀκολουθίας. ἢ γὰρ τοῦ τῆς προτάσεως δόγματος χρεία μείνῃ ἐπὶ μήτρας τῆς τῶν φυσικῶν ἀνακινούσης ἔννοιας· ἢ τοῦ κατὰ φύσιν ἐπομένου τῆς προτάσεως, καὶ τῆς φυσικῆς ἀκολουθίας, καὶ

δεῖ τῆς ὁδοῦ πύπτοις τάξεως, δείκνυσιν ὁ τοῖς πρόσθεν ἢ τοῖς πρόσθεν ἑπόμενος ἀκολουθεῖ κατ' ἀλήθειαν, ὅπως μήτε τῆς ἀληθείας ἢ τῆς κατ' αὐτὸ ἀσφαλείας ἀμελεῖν, μήτε τὰ τῆς φύσεως πεπαιδευμένα καὶ διωρισμένα συγχεῖν, ἢ τὸν φιλονεικὸν εἰρμὸν διαπαίζειν. ὅθεν οἶμαι χρῆναι δίκαιον πρὸ τῶν προκειμένων ἐπισκοπεῖν καὶ κρίνειν ἐμφρόνως θέλοντας, εἴτε γίνεται τῆς ἀνθρωπίνων σωμάτων αἰτίας, εἴτε μή, πρόσθεν μὲν σκοπεῖν καλῶς τῆς πρὸς τὸ τόδε δείξιν σωπελούντων τοῦ δύναμιν, καὶ ποίαν ἕκαστον εἴληχε χώραν, καὶ τὰ μὲν τούτων πρότερον, τὰ δὲ δεύτερον, τὰ δὲ τρίτον, τὰ δὲ ὅπως ἕτυχεν ὕστερον. ζητητέα δὲ διὰ παξαμβοὺς χρὴ πρότερον μὲν τάξαι τὴν αἰτίαν τῆς ἰδίων ἀνθρώπων ἰδιότητος, τουτέστι τὴν ἐξ ἀρχῆς δημιουργήσαντος γνώμην καθ' ἣν ἐπέτρεψεν ἄνθρωπον ζωὴν τὴν ἐξ ἀρχῆς ὅπως ἀφανοῦς ὄντος τοῦ τῆς ψυχῆς εἴδους ἀνθρώπων φύσιν, ἐκ ὡς τῇ τάξει δευτερεύσῃ, διὰ δὲ τὸ μὴ δύνασθαι χωρὶς ζώων ἀμφοτέρων γενέσθαι τὴν κρίσιν· καὶ ὅπως μάλιστα συνυπάρχωσιν ἀλλήλαις, καὶ πρὸς τὸ προκείμενον τέλος παρέχωνται δύναμιν. διὰ δὲ τούτων, ὡς πρόσθεν, καὶ τὴν ἐκ δημιουργίας ἐχόντων ἀρχὴν ἀναρχῶς δείκνυμένης τῆς ἀνασάσεως, οὐδὲν ἧττον ἐκ διὰ λόγων τῆς προνοίας κόσμου ὄντος λαβεῖν τὴν πρὸς ζώντης πίστιν· λέγω δὲ διὰ τῆς ἑκάστου τῶν ἀνθρώπων ὀφειλομένης καὶ δικαίας κρίσεως ἢ δίκης, ἐκ τοῦ καὶ τὸν ἀνθρώπινον βίον τέλος. πολλοὶ γὰρ τὸν τῆς ἀναστάσεως λόγον διαλαμβάνοντες, τῷ τελευτῶντι τοῦ παῖσαν ἐπείρησαν αἰτίαν, νομίσαντες τὴν αἰτίαν γίνεσθαι διὰ τὴν κρίσιν. τοῦτο δὲ προφανῶς δείκνυται ψευδὲς ὂν ἐκ τοῦ πάντας μὲν ἀνίστασθαι τοὺς ἀποθνήσκοντας ἀνθρώπους, μὴ πάντας δὲ κρίνεσθαι τοὺς ἀναστάντας. εἰ γὰρ μόνον τὸ καὶ τὴν κρίσιν δίκαιον, τῆς ἀναστάσεως ἕνεκα αἴτιον, ἐχρῆν δήπου τοὺς μηδὲν ἡμαρτηκότας, ἢ καταρθώσαντας, μὴ ἀνίστασθαι, τουτέστι τοὺς κα-

μὴ νέους παῖδας ὄξον δὲ πάντας δύνασθαι, ὡς τε ἄλλους, ὡς δὴ καὶ τοὺς κατ' τὴν πρόπαλαι τελευτήσαντας, οἱ καὶ αὐτοὶ δικαίως ἂν ὡς οὐ δι' ἣν κρίσιν ἡ ἀνάστασις γίνεται κατ' αὐτὸν λόγον, ἀλλὰ δι' ἣν τὸ δημιουργήσαντος γαμίου, καὶ ἣν τῶν δημιουργηθέντων φύσιν. ἀρκούσης δὲ καὶ μόνης τῆς ὅπη τῆ ἡμέρα τῶν ἀνθρώπων θεωρουμένης αἰτίας, δεῖξαι ἣν ἀνάστασιν κατ' φιτικὴν ἀκολουθίαν ἐπομένων τοῖς διαλυθεῖσι σώμασι· δίκαιον ἴσως τοὺς μηδὲν ἀποκτήσαντας τῶν προτεθέντων, ἀκολούθως δὲ τοῖς εἰρημένοις, καὶ τὰς ἐξ ἑκάστου τῶν ἐπομένων ἀφορμὰς ὑποδεῖξαι τοῖς δὲ αὐτῶν σωιδεῖν μὴ δυναμένοις· καὶ τοσόνδε τῶν ἄλλων, τὰ τῶν νομίμων ἀνθρώπων φύσιν, ὅπη τὰ αὐτὰ ἄρουσαν ἔννοιαν, καὶ τὰ ἴσην παρέχουσαν τοῦ τῆς ἀναστάσεως πίστιν εἰ γὰρ πᾶσα κοινῶς ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις, ὁκ ψυχῆς ἀθανάτου, καὶ τὸ κατ' τὴν γένεσιν αὐτῆ συναρμοσθέντος σώματος ἐξ ἀ τὰ σύστασιν, καὶ μήτε τῆ φύσει τῆς ψυχῆς καθ' ἑαυτὰ, μήτε τῆ φύσει τὸ σώματος χωρὶς ἀποκληρωσει θεὸς τὴν διανδὲ νόησιν, ἢ τὴν ζωὴν καὶ τὸν σύμπαντα βίον, ἀλλὰ τοῖς ὁκ ἐκ τούτων νομιζομένοις ἀνθρώποις, ἵν' ἐξ ὧν νοῦν ἔχοντα καὶ ζῶσι δι' ἐιώσαντες, εἰς ἓν τι καὶ κοινὸν καταλήξωσι τέλος· δεῖ πάντως ἐκ τοῦ ὅτου ἐξ ἀμφοτέρων ζώου, καὶ τὸ πάσχοντος ὁπόσα πάθη ψυχῆς, καὶ ὁπόσα τὸ σώματος ἐνεργοῦντος τε καὶ ποιοῦντος, ὁπόσα τῆς αἰσθητικῆς ἢ τῆς λογικῆς δεῖται κρίσεως, ἐκ τοῦ ἓν τι τέλος αἰωνίως ἔχειν πάντα τὴν ὁκ ἐκ τούτων ἁρμόν· ἵνα πάντα καὶ δι' ἁπάντων σωτηρίαν ἔχῃ τοῦ μίαν ἁρμονίαν καὶ τὰ αὐτὰ συμπάσχειν ἀνθρώπου· ἡνίκα ἀνθρώπου, φύσις ἀνθρώπου, ζωὴ ἀνθρώπου, τοῦ ἕξις καὶ πάθη, ὡς βίος, καὶ τὸ τῆ φύσει τοῦ σῶμα τέλος. εἰ δὲ μία τις ἐστὶν ἁρμονία ἅ ζῶα πάντα καὶ συμπάσχα, καὶ τῶν ὁκ ψυχῆς φυομένων ὡς τὸ δι' ἅ σώματος ὅπη πελουμένων, ἐνεῖναι δεῖ καὶ τὸ ὅπη πᾶσι τούτοις τέλος.

ἓν δὲ τέλος ἔσαι κατ' ἀλήθειαν τὸ αὐτοῦ ζώου καὶ τὸ ἑαυτοῦ συσασιν ὄντες, οὗ χάριν δεῖ τέλος τὸ τέλος. τὸ αὐτὸ δὲ ζῶον ἔσαι καθαρώς, τὸ αὐτῶν ὄντων πάντων ἐξ ὧν ὡς μερῶν τὸ ζῶον. τὰ αὐτὰ δέ, καὶ τὴν ἰδιάζουσαν ἕνωσιν ἔσαι, τῆς διαλυθέντων, πάλιν ἑνωθέντων πρὸς τὴν τοῦ ζώου σύσασιν. ἡ δὲ τῶν αὐτῶν ἀνθρώπων σύσασις ἐξ ἀναγκης ἑπομένως δείκνισι τὴν ἅμα νεκρωθέντων καὶ διαλυθέντων σωμάτων ἀνάσασιν. τούτης γὰρ χωρὶς, οὔτ' αἱ ἑνωθεῖσαι τὰ αὐτὰ μέρη καὶ φύσιν ἀλλήλοις, οὔτ' ἂν συσαίη ἅμα τῶν αὐτῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις. εἰ δὲ καὶ νοῦς καὶ λόγος δέδοται τοῖς ἀνθρώποις πρὸς διάκρισιν νοητῶν, οὐκ οὐσιῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ ὄντος ἀγαθότητος καὶ σοφίας καὶ δικαιοσύνης· ἀναγκη, διαμενόντων ὧν ἕνεκεν ἡ λογικὴ δέδοται κρίσις, καὶ αὐτὴν διαμένειν τὴν ὑπὸ τούτοις δοθεῖσαν κρίσιν. τοῦτο δὲ διαμένειν ἀδυνάτων, μὴ τῆς δεξαμενῆς αὐτὴν καὶ τῆς ἐν οἷς ἐστι διαμενούσης φύσεως. ὁ δὲ τὸν νοῦν τὸν λόγον δεξάμενος, ἔστιν ἄνθρωπος, οὐ ψυχὴ καθ' ἑαυτήν. ἄνθρωπον ἄρα δεῖ τὸν ἐξ ἀμφοτέρων ὄντα διαμένειν εἰς ἀεί. τοῦτον δὲ ἀδυνάτων διαμένειν, μὴ ἀνισταμένων. ἀνασάσεως γὰρ μὴ γινομένης, οὐκ ἂν εἴη τῆς ἀνθρώπων ὡς ἀνθρώπων διαμένουσα φύσις. τῆς δὲ τῆς ἀνθρώπων φύσεως μὴ διαμενούσης, μάτην μένη ψυχὴ σωθεῖσα τῇ τοῦ σώματος ἐνδείᾳ, καὶ τοῖς τούτου πάθεσι. μάτην δὲ τὸ σῶμα πεπέδηται πρὸς τὸ τυγχάνειν ὧν ὀρέγεται, ταῖς τῆς ψυχῆς ἡνίαις ὑπήκοον καὶ χαλιναγωγούμενον· μάταιος δὲ ὁ νοῦς, μάταια ἡ φρόνησις, καὶ δικαιοσύνης προστήρησις, ἡ καὶ πάσης ἀρετῆς ἄσκησις, καὶ νόμων θέσις καὶ διάταξις, καὶ σωτηρίως εἰπεῖν, πᾶν ὅ, περ ἐν ἀνθρώποις καὶ δι' ἀνθρώπους καλόν, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὴ τῆς ἀνθρώπων ἡ ἡδυέσις τε καὶ φύσις. εἰ δὲ πάντων καὶ πάντα χόθεν ἀπελήλαται τῆς ἔργων τοῦ θεοῦ, καὶ τῶν ὑπ' ἐκείνου διδομένων δωρεῶν, τὸ μάταιον δεῖ πάντως τῆς τῆς

ψυχῆς

ψυχῆς ἀπελαύτητῳ συνδιαγωνίζειν τ̃ σώματος διαμονὴν κ̃τ̃ τὴν ἰδίαν φύσιν. ξενίζέσθω δὲ μηδεὶς, εἰ τὴν θανάτῳ καὶ φθορᾷ δέμκοπτομένην ζωὴν, ὀνομάζομεν διαμονὴν, λογιζόμενοι ὡς ἡ χεῖς τὸ τέλος τῆς ὁρισμοῦ ὁ λόγος, ἡ χὲν τῆς διαμονῆς τὸ μέζον· ὅπου μηδὲ τ̃ διαμενόντων φύσις μία. εἰ γὰρ ἴδρ κ̃τ̃ τὴν οἰκείαν φύσιν ἕκασον τῶν διαμενόντων ἐχέτην διαμονὴν, οὐχ ὅπῃ τῶν καθαρῶς ἀφθάρτων ἢ ἀθανάτων ἔσται τις ἡ ἰσάζουσα τὴν διαμονὴν, τῷ μηδὲ τὰς οὐσίας τ̃ χρεπτόνων σωεξισοῦσθαι τοῖς καθ' ὑπόστασιν διαφερούσας· οὔτ' ὅπῃ τῶν ἀνθρώπων τὴν ὁμαλὴν ἐκείνην τὴν ἀμεταβλητον ὅπῃ ζητεῖν ἄξιον· ἄπερ δὴ τῶν μὲν, ἐξ ἀρχῆς γενομένων ἀθανάτων, ἢ διαμενόντων μόνῃ τῇ γνώμῃ τ̃ πιστῶσαντες ἀπλότητος· τῶν δὲ ἀνθρώπων, κ̃τ̃ μὲν τὴν ψυχὴν, ἀπὸ γενέσεως ἐ ὄντων τὴν ἀμετάθλητον διαμονὴν, κ̃τ̃ δὲ τὸ σῶμα, σωσταμένων ὑπ μεταβολῆς τ̃ ἀφθαρσίαν. ὅτῳ ὁ τῆς ἀναστάσεως λόγος βούλεται· σωὸς ὃν ὅπου βλέπιντες, τὴν τε διάλυσιν τ̃ σώματος, ὡς ἐπορφύσιν τῆ μετ' ἐνδείας καὶ φθορᾶς ζωῆ, δεομένου, καὶ μ̃ τοῦ τὴν, τὴν μετ' ἀφθαρσίας ἐλπίζομεν διαμονὴν· ὅτε τῇ τῶν ἀλόγων πελθ τῇ σωεξισοῦσθαι τὴν ἡμετέραν πλθ τὴν, ὅτε τῇ τῶν ἀθανάτων διαμονῇ τὴν τῶν ἀνθρώπων διαμονὴν, ἵνα μὴ λάθωμεν ταύτῃ σωεξισοῦντες ἢ τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν καὶ ζωὴν οἷς μὴ σωῆκεν. οὐ γὰνων ὅπῃ τοῦτῳ δυσχεραίνειν ἄξιον, εἴ τις ἀνωμαλία θεωρῆται ὅπῃ τὴν τῶν ἀνθρώπων διαμονὴν, οὐδὲ ἐπειδὴ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ τῶν τὸ σώματος μερῶν, ἢ μελῶν διάλυσιν τὴν σωεχῆ διακόπει ζωὴν, διὰ τοῦτ' ἀποχινώσκειν χρὴ τὴν ἀνάστασιν. οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ τ̃ κ̃τ̃ σωαύξησιν ζωὴν διακόπειν δοκοῦσιν αἱ κ̃τ̃ τὸν ὕπνον φυσικῶς ἐγγινόμεναι παρέσεις τῶν αἰσθήσεων καὶ τῶν φυσικῶν δυνάμεων, ἰσομέζοις χρόνῳ διαστήμασιν ὑπ ποιούντων τ̃ αὐ-

δρώπων, ἢ ζῴου πνὰ πάλιν αἰαβιωσκόμενον, ἢ αὐτὴν παραμύθια ζωὴν λέγειν. παρ' ἣν αἰτίαν, ὦμαγ, πῆς ἀδελφὸν ἢ θυγατέρα τὸν ὕπνον ὀνομάζοισιν, ἢ χ ὡς ὁκ ἐκ τῶν θεῶν γόνων ἢ πατέρων φύσιας ἡμεαλογεῦντες, ἀλλ' ὡς τὸ μιῶιον παθῶν τοῖς τε θανοῦσι καὶ τοῖς ὑπνῶσιν ἐγγινομένων, ἕνεκα γε τῆς ἠρεμίας καὶ ἡμελείας ἐπαγομένας τῆς παρόντων, ἢ γινομένων, μᾶλλον δὲ μηδὲ τὸ εἶναι καὶ τῆς ἰδίας ζωῆς. ἐνῶρ οὖν τὴν τῶν ἀνθρώπων ζωὴν τοσαύτης κέκτηνται ἀνωμαλίας ἀπὸ ἡμέτερου μέχρι διαλύσεως, καὶ διακοπομένην πᾶσιν οἷς ἐπεξειμεν, οὐ παραμυθία τὴν αὐτὴν λέγειν ζωὴν· οὐδὲ τὴν ἐπέκεινα τῆς διαλύσεως ζωὴν, ἣ πῆς ἑαυτὴν συνεισάγει τὴν διάσασιν, ἐπιγινώσκειν ὀφείλομεν, κἂν δι' ποσὸν δέμενοι τὴν χωρισμὸν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος. αὕτη γὰρ τὴν ἀνθρώπων ἡ φύσις ἀνωθεν καὶ κτ' γνώμην τὸ πεπηγότος συγκεκληρωμένην ἔχουσα τὴν ἀνωμαλίαν, ἀνώμαλον ἔχει τὴν ζωὴν καὶ τὴν διαμονὴν, ποτὲ μὲν ὕπνῳ, ποτὲ δὲ θανάτῳ διακοπομένην, καὶ τὰς καθ' ἑκάστην ἡλικίαν μεταβολὰς, ὧν ἐμφαινομένων ἐναργῶς τοῖς πρόσθεν τὸ ὕστερον ὑπονοεῖν. ἢ πῆς ἂν ὑπίστευσεν, μὴ τῇ πείρᾳ διδαχθείς, ὃν ὁμοιομερῆ καὶ διαπλάττω τὴν σπέρματα τοσούτων καὶ τηλικούτων ἀποκεῖσθαι δυνάμεων, ἢ τὴν ταύτη ὑπεστωισαμένων καὶ πεπηγυμένων ὄγκον διαφορὰν, οἵαν φυτὰ, καὶ ὑδάτων καὶ χόνδρων, ἔτι δὲ καὶ μυῶν, καὶ ὀστέων, καὶ σαλαχέων, καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ σώματος μερῶν. οὔτε γὰρ ἐν ὑγροῖς ἔτι τοῖς σπέρμασι τούτων ὁρᾶν ἰδεῖν οὐδέν, οὔτε μὴν τοῖς νηπίοις ἐμφαίνεται τι τῶν τοῖς τελείοις ὑπηγορευμένων. ἢ τῇ τῶν τελείων ἡλικίᾳ τὰ τῶν παρηκμακότων, ἢ τούτοις τὰ τῶν γεγηρακότων. ἀλλὰ δὴ καίτοι τῶν εἰρημένων πάντων μὴ ὄθ' ὅλως, πάντων δὲ ἀμυδρῶς ἐμφαινόντων ἢ φυσικὴν ἀκολουθίαν, καὶ τὰς τῆ φύσει ἀνθρώπων ὑπηγορευμένας μεταβολὰς, ὅμως ἴσασιν ὅσοι μὴ

πυφλώποισιν ὑπὸ κακίας ἢ ῥαθυμίας πρὸς τὴν τούτων κρίσιν, ὅπ δεῖ πρῶτον μὲν γνῶναι τὰ σπερμάτων καταβολὰς, διαφθορὰν δὲ τούτων καθ' ἕκαστον μέρος καὶ μόνον, εἶτα ἐλθόντων εἰς φῶς τῶν κυηθέντων, ὕπηρέτας μὲν ἡ κτίσις τῷ πρώτῳ ἡλικίαν αὔξησις, ἡ τε κατ' αὔξησιν τελείωσις, τελειωθέντων δὲ ὕφεσις τῶν φυσικῶν δυνάμεων μέχρι γήρως· εἶτα πεπτικότων τῶν σωμάτων ἡ διάλυσις. ὥσπερ οὖν ὅπ τούτου οὔτε τὸ σπέρμα τὸ ἐγκεκαμμένον ἔχοντος τὸν τῶν ἀνθρώπων ζωιλὸν, ἢ μορφὴν, οὔτε τῆς ζωῆς τὸν εἰς τὰς πρώτας ἀρχὰς διάλυσιν, ὁ τῶν φυσικῶν νομοθετῶν εἱρμὸς παρεχέτω τὴν πίστιν τοῖς ἀκούουσιν αὐτῶν τῶν φαινομένων ἔχοντα τὸ πιστὸν, πολὺ μᾶλλον ὁ λόγος ὁ κατὰ τῆς φυσικῆς ἀκολουθίας ἀνιχνεύων τὴν ἀλήθειαν, πιστοῦται τὴν ἀνάστασιν, ὁσφαλέστερος ὤν, καὶ κρίνων τῆς πείρας πρὸς πίστιν ἀληθείας τῶν πρώτων ἡμῖν εἰς ὄψεσιν προπιπτόντων λόγων, καὶ τὴν ἀνάστασιν πιστουμένων, ὅτι πάντες μὲν εἰσιν ὁμογενεῖς, ὡς ὁ κατὰ τῆς αὐτῆς φύσεως τὰς ἀρχὰς (ἀρχὴ γὰρ αὐτοῖς ἡ τῶν πρώτων ἀνθρώπων οὐ δημιουργίας γένεσις) ἀλλ' οἱ μὲν ἐξ αὐτῆς κρατυνόντων τῆς πρώτης ἀρχῆς ἐξ ἧσσον ἔφυσαν, οἱ δὲ, παρεπόμενοι τῇ τε φύσει καὶ τῷ εἴδει τῶν ἀνθρώπων, οὐ κατὰ τὸ θεοῦ πρὸς ἡμᾶς προνοίας λαμβάνουσι τὴν πίστιν. ἡ μὲν γὰρ αἰτία καθ' ἣν καὶ δι' ἣν γεγόνασιν ἄνθρωποι, σωτηρίαν ἐμὴν τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων, οὐ δημιουργίας ἕνεκα τὸν ἰσχύν· ὁ δὲ τῆς δικαιοσύνης λόγος, καθ' ὃν κρίνει θεὸς τοὺς δικαίους καὶ κακῶς βεβιωκότας ἀνθρώπους, οὐ τὸ τούτων τέλος. φύσεται μὲν γὰρ οὐκ εἰδέναι, ἥρπασται δὲ μᾶλλον τῆς προνοίας. δεδεγμένων δὲ ἡμῶν τῶν πρώτων ὡς οἷόν τε, καλῶς ἂν ἔχοι καὶ δι' ὧν ὕστερον δείξαι τὸ προκείμενον· λέγω δὲ δι' ὧν ὁ τρόπος ἑκάστου τῶν ἀνθρώπων κρίσιν δικαίαν κρίσιν τινὸς ἢ δίκης, καὶ τὸν ἀνθρώπινον βίον τέλος. αὐτῶν δὲ τού-

τῶν πεπαίδευται τὸν κτίσαντα φύσιν ἡγούμενον· καὶ πεφοβημένον τὸν δίκαιον σκέψασθαι τὸν περὶ τῆς κρίσεως λόγον. ὅστις τοίνυν μόνον ὑπὲρ τοῦ πόντος φρονεῖ καὶ πεφοβημένος ἐστὶ τοῖς πεφειμένοις ἀρχῆς καὶ τάξεως, ὅπερ δεῖ τοὺς ποιητὴν τὸν θεὸν τῶν ὅλων πάντως ἀποδεξαμένους, τὴν τούτου σοφίαν καὶ δικαιοσύνην περὶ τῶν γιγνομένων ἀπάντων αἰσθανέσθαι φυλακήν τε καὶ πρόνοιαν εἶναι τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀρχῆς ἀποδεδώκασιν ἐξελοιεν. ταῦτα δὲ περὶ τούτων φρονοῦντας, μηδὲν ἡγεῖσθαι μήτε περὶ κτίσιν γῆς, μήτε τὴν κατ' ἐρανὸν, ἀνεπίσκεπτον, μηδὲ ἀπρονόητον, ἀλλ' ὅτι πᾶσι φανερὸς ὁμοίως καὶ φανόμενον, μικρόν τε καὶ μεῖζον, δικαίως γινώσκειν περὶ αὐτοῦ τὸ ποιήσαντος ὅτι μέλειαν. δεῖται γὰρ πάντα τὰ γιγνόμενα τῆς αὐτοῦ τὸ ποιήσαντος ὅτι μελείας, ἰδίως δὲ ἕκαστον καθ' ὃ πέφυκε, καὶ πρὸς ὃ πέφυκεν ἀγεῖ. ἐγὼ δ' οἶμαι φιλοπμάς τὸ καπάνειν, ἢ διαρρεῖν νεῦ, ἢ τὸ πρόσφορον ἑκάστῃ φύσει καταλέγειν ἐθέλειν. ὅγε μὲν ἄνθρωπος περὶ οὗ νῦν πρόκειται λέγειν, ὡς μὲν ἀνδρὸς, δεῖται σοφίας· ὡς δὲ θνητὸς, δικαιοσύνης· ὡς δὲ λογικὸς, δίκης. εἰ δὲ τὴν εἰρημένων ἕκαστόν ἐστιν ἀνθρώπῳ κτίσει φύσιν, καὶ δεῖται μὲν σοφίης διὰ τὸ ζωὸν, δεῖται δὲ δικαιοσύνης διὰ τὸ ἤθους δικαιοῦν, δεῖται δὲ δίκης διὰ τὸ τῆς σοφίης καὶ τῆς δικαιοσύνης ἔννομον, ἀνάγκη δήπου, τῆς σοφίης καὶ τῆς δικαιοσύνης ὅτι τὸ σωματοφόρον φερομένης, ὅτι τὸ φέρεσθαι ἐστὶ δίκης· λέγω δὴ σωματοφόρον τὸν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ἄνθρωπον· καὶ τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον γίνεσθαι πάντων τῶν πεπραγμένων ἐπόδικον, διά τε ὅτι τοῦτο δέχεσθαι τιμὴν ἢ τιμωρίαν. εἰ δὲ κτίσει τὸ σωματοφόρου φέρει τὸ ὅτι τοῖς εἰργασμένοις δίκης ἢ δικαίας κρίσις, καὶ μήτε διὰ ψυχὴν μόνην δεῖ κομίσασθαι τὰ ὅτι χρεὼν τῇ μετὰ σώματος εἰργασμένων· (ἀνάγκαιον γὰρ αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν τῶν περὶ τὰς σωματικὰς ἡδονὰς ἢ σοφίας καὶ θεωρίας γινομένων πλημμελημάτων·) μήτε τὸ σῶμα

μόνον· (ἄκριτον γὰρ τοῦτο καθ' ἑαυτὸ νόμου καὶ δίκης·) ὁ δὲ ὀκτὼ τῶν ἀνθρώπων πλὴν ἑφ' ἑκάστῳ τῶν εἰργασμένων ἄπτῳ δέκτας κεῖσιν τοῦτο δεούπε καὶ πλὴν δὲ ἢ ζωλὼ διείσκει συμβαίνον ὁ λόγος· (οὐ γὰρ σώζεται τὸ καὶ ἀξίαν ἐν τῷ παρόντι βίῳ· δι' ἃ δὲ τὸ πλλοὺς ὧν ἀθέους καὶ πᾶσαν ἀδομίαν καὶ κακίαν ὀπτηδεύοντας, μέχρι τελευτῆς διατελεῖν κακῶν ἀπείρατους, καὶ ζωὰν ποιῶν τοὺς καὶ πᾶσαν ἀρετὴν ἀσκησάμενον τ' ἑαυτ' βίον ὀπτηδεξαμένους, ἐν ὁδυνῶσις ζῶν, ἐν ἐπιρείαις, ἐν συκοφαντίαις. αἰκίαις τε καὶ παντοίαις κακοπαθείαις·) ἄτε δὴ μὴ θάνατον (οὐδὲ γὰρ ὄξιν ἔπι τὸ σωματοφθόρον, χωρίζομένης ἀεὶ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος, σκεδαννυμένου δὲ καὶ αὐτοῦ ἕτοιμος εἰς ἐκεῖνα πάλιν ἐξ ὧν συνεφορήθη, ἐδ μηδὲν ἔπι σώζοντος τῆς προτέρας φύσης, ἢ μορφῆς, ἢ ποιᾶς γε ἢ μεμιμημένου τι προαιρουμένων·) οὔδηλον παντὶ τὸ λειπόμενον, ὅπι δεῖ μὴ τὸ ἀπόπολοι, τὸ φθαρτὸν τοῦτο καὶ διασκεδαστὸν ἐν δύσαλγ ἀφθαρσίαν, ἵνα ζωοποιηθέντων ἐξ ἀναστάσεως πλὴ νεκραθέντων, καὶ πάλιν ἑνωθέντων τ' κεχωρισμένων, ἢ καὶ παίπη διαλελυμένων, ἕκαστος κομίσηται δικαίως ἃ διὰ τοῦ σώματος ἔπραξεν εἴτε ἀγαθὰ, εἴτε κακά. πρὸς μὲν οὖν τοὺς ὁμολογοῦντας πλὴ προθοιαν, καὶ τὰς αὐτὰς ἡμῖν προδεξαμένους ἀρχὰς, εἶτα τ' οἰκείων ὑποθέσεων οὐκ οἶδ' ὅπως ἐκπίπτοντας, διὰ τοῖς χρήσαιτ' ἂν πις λόγοις, καὶ πολλῷ πλείοσι τούτων, εἴγε πλατύνειν ἐθέλοι τὰ σωτήμφα καὶ κατ' ὀπισθρομίαν εἰρημένα. πρὸς δέ γε τοὺς περὶ πλὴ προτόπων διαφερομένους ἴσως ἂν ἔχοι καλῶς ἑτέραν ὑποθέσιν πρὸ τούτων ἀρχὴν, συνδιαπορουῦντας αὐτοῖς περὶ ὧν δοξάζοιοι, καὶ διαυτὰ συνδιασκεπτομένους. ἄρχέ γε παίπη καθάπαξ ἡ πλὴ ἀνθρώπων παρῶπαίζωὴ καὶ σύμπας ὁ βίος, ζέφος δέ πις βαθὺς καπακέχυται τῆς γῆς, ἀγνοίας καὶ σιγῆ κρύπλων αὐτοὺς πις τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰς τούτων προαιρέσεις· ἢ πολὺ τούτων ἀσφαλὲ

γερον, τὸ δοξάζειν ὅπῃ τοῖς ἑαυτοῦ ποιήμασιν ἐφέσηκεν ὁ ποιήσας, παίντων ἥδιστον ὁπωστοῦν ὄντων ἢ μισοδήρων ἔφορος, ἔργων τε καὶ βουλευμάτων κριτής. εἰ μὲν γὰρ μηδεμία μηδαμοῦ τῶν ἀνθρώποις πεπραγμένων γίγνοιτο κρίσις, οὐδὲν ἔξοισι πλέον ἢ ἀλόγων ἄνθρωποι· μᾶλλον δὲ κακείνων περαίτεροισιν ἀθλιώτερον, οἱ τὰ πάθη δουλαγωγοῦντες, ἢ φροντίζοντες ἀσεβείας καὶ δικαιοσύνης, ἢ τῆς ἄλλης ἀρετῆς· ὁ δὲ κτίσωδης βίος καὶ θηριώδης, ἄριστος· ἀρετὴ δὲ, ἀδόκητος· δίκης δὲ ἀπειλὴ, γέλως πλατύς· τὸ δὲ πᾶσαν θεραπεύειν ἡδονὴν, ἀγαθὸν τὸ μέγιστον. δόγμα δὲ κοινὸν τούτων ἁπάντων ἢ νόμος εἰς τὸ τοῖς ἀκολάστοις καὶ λάγνοις φίλον, φάγωθρα δὲ καὶ πάωθρα αὔελον γὰρ ὄπου θνήσκομεν. τῶν γὰρ τοιούτου βίου τέλος οὐδὲ ἡδονὴ κατά πινας, ἀλλ' ἀναισθησία παντελής. εἰ δέ ἐστί τις τῷ ποιήσαντι τοῖς ἀνθρώποις ἴδιον ποιημάτων φρόνησις, καὶ σώζεται που ἢ δι' ἢ κακῶς βεβιωμένων ἡ διάκρισις, ἵνα τοὺς παρόντα ἕνα ζώντων ἕνα κατ' ἀξίαν ἢ κακίαν βεβιωκότων, ἢ μὴ ἅπαντα ἐν χαρισμῷ ἢ διαλύσῃ πυρὶ χαντων. ἀλλὰ κατ' οὐδέτερον ἢ εἱρηνέων δύρεῖν δυνατὸν σωζομένην τὴν δικαίαν κρίσιν. ὅτε γὰρ οἱ ἀπολαύοντες τὴν παροῦσαν ζωὴν φέρον τὰ τῆς ἀρετῆς ὅπλα, οὔτε μὴν οἱ φαῦλοι τὰ τῆς κακίας. παρείημι γὰρ λέγειν ὅτι σωζομένης τῆς φύσεως, ἐν ἢ νῦν ἐσμὲν, οὔθ' ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐνεγκεῖν οἵα τε ἦν συμμεῖξον δίκην πλειόνων ἢ βαρυτέρων φερομένων πλημμελημάτων. ὅ, τε γὰρ μειλίοις ὅπῃ μειλίοις ἀνελῶν ἀδίκως λῃστὴς, ἢ δυνάστης, ἢ τύραννος, οὐκ ἂν ἑνὶ θανάτῳ λύσαι ἐ ὅπῃ τούτοις δίκην· ὅ, τε μηδὲν τοιοῦτος δοξάζων ἀληθὲς, ὕβρει δὲ πάσῃ καὶ βλασφημίᾳ συζῶν, ἢ παροργῶν μὲν τὰ θεῖα, καταλύων δὲ νόμους, ὑβρίσας ἢ παῖδας ὁμοῦ καὶ γυναῖκας, καπασκάψας δὲ πόλεις ἀδίκως, ἐμπρήσας δὲ οἴκοις μετ' ἢ ἐνοικούντων, ἢ δηϊώσας χώ-

μαν, καὶ Τύπις σωσαφρονίσας δήμους καὶ λαοὺς ἢ ὅλα σύμπαν ἔθνος, πῶς δὴ ἐν τῷ φθαρτῷ σώματι πρὸς ἢ Τύπις συμμείξει ἀμέτοχος δίκην, προλαμβάνοιτο τῷ θανάτου τὸ κῦρος ἀξίαν, καὶ μηδὲ πρὸς ἓν τῶν εἰργασμένων ἢ ὑπὸς ἐξαρκούσης φύσεως; οὔτ' οὖν κῦρος τὸν παροῦσαν ζωὴν ἢ κατ' ἀξίαν δεικνυται κρίσις, οὔτε μὴν θάνατος. ἤτοι γὰρ παντελὴς ὅλη σβέσις τῆς ζωῆς ὁ θάνατος, σωδόμα λυοδύνης τῷ σώματι τῆς ψυχῆς ὅλα σωδιαφθροδύνης· ἢ μὴν ἐν μὴν καθ' ἑαυτὸν ἄλυτος ἡ ψυχὴ, ἀσκέδαστος, ἀδιάφθορος, φθείρεται δὲ καὶ διαλύεται τὸ σῶμα, οὐδεμίαν ἔπεσθον οὔτε μνήμην τῶν εἰργασμένων, οὔτ' αἰσθησιν τῶν ἐπ' αὐτῇ πραγμάτων. σβεννυμένης μὴν γὰρ παντελῶς τῆς τῶν ἀνθρώπων ζωῆς, οὐδεμία φανήσεται τῶν ἀνθρώπων ζώντων φρονὴς, οὐ τὸ κατ' ἀρετὴν ἢ κακίαν βεβιωκότων ἢ κρίσις ἐπισκηψήσεται ἢ πάλιν τὰ τῆς ἀνόμου ζωῆς, καὶ τῶν ζωτὴν σωσπομδῶν ἀπάντων τὸ συμβὰν, τό, τε τῆς ἀνομίας ταύτης κεφάλαιον ἀθεότης. εἰ δὲ φθείροιτο μὴν τὸ σῶμα καὶ χωροίη πρὸς τὸ συγγενὲς τῶν λελυμδώνων ἕκαστον, μὴν δὲ ἡ ψυχὴ καθ' ἑαυτὸν ὡς ἄφθαρτος, οὐδὲ οὕτως ἕξει χώραν ἡ κατ' αὐτῆς κρίσις, μὴ προσοῦσης δικαιοσύνης. ἐπειδὴ μηδὲ θεμιτὸν ὑπολαμβάνειν ὀν θεοῦ καὶ σοφὸ θεοῦ γίνεσθαί τινα κρίσιν, ἣ μὴ προέσται τὸ δίκαιον. ἐ προέσται δὲ τῇ κρίσει τὸ δίκαιον, μὴ σωζομδόμου τῶ δικαιοπραξαμδύου τὸν δικαιοσύνην ἢ τὸν ἀνομίαν. ὁ γὰρ διαπραξάμδος ἕκαστον τῶν βίον ἐφ' οἷς ἡ κρίσις, ἄνθρωπος ἐστὶν, ἡ ψυχὴ καθ' ἑαυτόν. τὸ δὲ σύμπαν εἰπεῖν, ὁ λόγος ἐστὶ ἐπ' οὐδενὸς φυλάξει τὸ δίκαιον. καπρὸ θωμάτων τε γὰρ πμωμδέων, ἀδικηδήσεται τὸ σῶμα σαφῶς, ὠκ τῶ κοινωνῆσαι μὴν τῇ ψυχῇ τῶν ὅτι τοῖς ἀσυδαζουδμοις πόνων, μὴ κοινωνῆσαι δὲ τῆς ὅτι τοῖς καπρὸ θωθεῖσι πμῆς, καὶ συγχώρησις μὴν τυχανειν πελάκις τὸν ψυχὸν ὅτι πᾶν πλημμελημάτων, δι' ὃν τὸ

σώματος ἐνδεᾶ τε καὶ χρείαν, ὀκπίπτειν δὲ αὐτὸ τὸ σῶμα τῷ ὅπῃ τοῖς καταρρωθεῖσι κοινωνίας, ὑφ' ὧν τις ἐν τῇ ζωῇ συμβιώσεται πόνοις, πῶς οὐκ ἄδικον; καὶ μὴν καὶ πλημμελημάτων κρινομένων οὐστέγεται τῇ ψυχῇ τὸ δίκαιον, εἴγε μόνῃ ἔοικε δίκην ὑφ' ὧν, ἐνοχλοῦσης τῷ σώματος, καὶ πρὸς τὰς οἰκείας ὀρέξεις ἢ κινήσεις ἕλκοντος, ἐπλημμέλησεν· ποτὲ μὲν χῇ πῇ σωφρονίζει καὶ κολάζει, ποτὲ δὲ κατά τινα βιαιοτέραν ὁλκήν, ἄλλοτε χῇ σωφρονίζει, ἐν χαλεπῷ μέρει καὶ θεραπείας τῆς πύπου συσάσεως. ἢ πῶς ἐκ ἄδικον, τὴν ψυχὴν κρίνεσθαι καθ' ἑαυτὴν ὑφ' ὧν οὐδὲν ἰώμενοῦν ἔχει, χῇ πῇ ἑαυτῆς φύσιν, οὐκ ὄρεξιν, ὃ κίνησιν, οὐχ ὁρμὴν οἷς λαγνείας, ἢ βίας, ἢ πλεονεξίας, ἢ ἀδικίας, καὶ τῷ ὅπῃ πυπτὶς ἀδικημάτων; εἰ γὰρ τὰ πλεῖστα τοιούτων γίνεται καὶ κῶν ἐκ ἅπαντα κατακραπεῖν τοῖς ἀνθρώποις τὰ ἐνοχλούντων παθῶν· ἐνοχλοῦνται δὲ ὑπὸ τῆς τοῦ σώματος ἐνδείας καὶ χρείας, ἧς τῆς ἕνεκα τοῦτο ἀπουσῆς καὶ θεραπείας (τούτων γὰρ ἕνεκεν πᾶσα ἡ κτῆσις, καὶ πρὸς ταύτης ἡ χρῆσις· ἐπὶ δὲ γάμος, ἢ ὅσα χῇ τὸν βίον πρόξεις, ἐν οἷς ἢ πρὸς ἃ θεωρεῖται τὸ, τε πλημμελές, ἢ τὸ μὴ τοιοῦτον·) πρὸ δίκαιον, ἐν οἷς πρόσφορα δεῖ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ἕλκει πρὸς συμπάθειαν ἧς κοινωνίαν τῆς ἐφ' ἃ δεῖται προξέων, αὐτὴν κρίνεσθαι μόνην; ἢ τὰς μὲν ὀρέξεις ἢ τὰς ἡδονάς, ἐπὶ δὲ φόβοις καὶ λύπαις, ἐφ' ὧν πάσχει μὴ μέτριον, ὑπὸ δίκαιον, ἀπὸ τῆς σώματος ἐχθρὰν τὴν κίνησιν· τὰς δὲ ἐκ πύπων ἀμαρτίας ἧς τὰς ὅπῃ τοῖς ἡμαρτημένοις πρόσφορας ὅπῃ τὴν ψυχὴν φέρεσθαι μόνην, τὴν μήτε δεομένην τοιούτου πυνός, μήτε ὀρεγομένην, μήτε φοβουμένην· ἢ πάσχουσάν τι τοιοῦτον καθ' ἑαυτὴν, οἷ πάσχει πῦρ κινεῖν ὕδωρ πος; ἀλλὰ καὶ μὴ μόνου τὸ σῶμα τος, ἀνθρώπου δὲ ὅλου ἕνεκα πάθη, λέγοντες ὀρθῶς, διὰ τὸ μίαν ἓξ ἀμφοτέρων ἕνεκα τὴν πύπου ζωὴν, οὐ δήπου γε ἢ τῇ ψυχῇ ζῶν τα θεσπι-

κειν φήσομεν, ὁπόταν καθαρὰς τὰς ἰδίας αὐτῆς ὑπισχνῶμεν φύσιν. εἰ γὰρ πάσης καθάπαξ σοφίας ὄντι αἰνετὴς, οὐκ ἂν ὀρεχθείη ποτὲ τούτων ὧν οὐδαμῶς δεῖται πρὸς τὸ εἶ), οὔτ' ἂν ὁρμήσειεν ὅπῃ πτούτων οἷς μηδ' ὅλως χρῆσθαι πέφυκεν· ἀλλ' ἀεὶ αὖ λιπεῖν δι' ἔνδειαν χρημάτων ἢ κτημάτων, ὡς οὐδὲν αὐτῇ πρόσκοντων. εἰ δὲ καὶ φθορᾶς ὄντι κρείττων, οὐδὲν φοβεῖται τὸ θάνατον, ὡς φθαρτικὸν ἑαυτῆς. οὐ γὰρ δέδοικεν ἀ λιμόν, οὐ νόσον, οὐ πόρωσιν, ἀ λῶβιον, οὐ πῦρ, οὐ σίδηρον· ἐπὶ μηδὲ παθεῖν ἐκ τούτων δυνάταί τι βλαβερόν, ἅτ' ἀλγεινόν, οὐχ ἁπομόνων αὐτῆς τὸ θάνατον ἅτε σωμάτων, οὔτε σωματικῶν δυνάμεων. εἰ δὲ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς ἰᾶσθαι ὀφείλοντας πρόσαπτειν ἄτοπον, τὸ τοὺς ἐκ τούτων ἁμαρτίας ἐς τοὺς ὑπὲ τούτους πόρους ἐλάσεις ὑπὲ μόνας φέρειν τοὺς ψυχαῖς, ἰσόθεον ἀλλόντας ἄδικον, καὶ τῆς θεοῦ κρίσεως ἀνάξιον. πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις, πῶς ἂν κ ἄτοπον τὸ μὴ ἀρετὴν καὶ τὸν κακίαν μηδὲ τοιαύταν δύνασθαι χωρὶς ὑπὲ σ ψυχῆς· (ἀνθρώπου γὰρ ἀρετὰς ἐῖ) γινώσκομεν τὰς ἀρετὰς, ὡς τοῦτο καὶ τὸν ταύτας ἀπεικαζόμενον κακίαν, οὐ ψυχῆς κεχωρισμένης τῷ σώματος, καθ' ἑαυτὸν ὄντας·) τὸν δὲ ὑπὲ τούτοις πόνον ἢ πορείαν ὑπὲ μόνης φέρειν τῆς ψυχῆς; ἢ πῶς ἂν τις καὶ νοήσειεν ὑπὲ ψυχῆς μόνης ἀνδρείαν, ἢ καρτερίαν, οὐκ ἐχούσης οὐ θανάτου φόβον, οὐ τραύματος, οὐ πρώσεως, ἀ ζημίας, οὐκ αἰκίας, οὐ τῶν ὑπὲ πόνοις ἀλγημάτων, ἢ σ' ἐκ τούτων κακοπαθείας; πῶς δὲ ἐγκράτειαν καὶ σωφροσύνην, οὐδεμίας ἐλκούσης αὐτὸν ὑπιθυμίας πρὸς τοφὸν, ἢ μέξιν, ἢ τὰς ἄλλας ἡδονάς τε καὶ τέρψις, οὐδ' ἄλλου πρὸς ἅτ' ἔσωθεν ἐνοχλοῦντος, οὐτ' ἔξωθεν ἐρεθίζοντος; πῶς δὲ φρόνησιν, ἐχ ὑποκειμένων αὐτῇ πρακτέων, οὔθ' αἱρετῶν καὶ φευκτῶν· μᾶλλον δὲ μηδεμιᾶς ἐνούσης αὐτῇ κινήσεως τὸ θάνατον, ἢ φυσικῆς ὁρμῆς ὑπὲ πρακτέων; ποῦ δὲ ὅλως ψυχῆς

ἡ πρὸς ἀλλήλας διαφυὴν πρόσφυσις, ἢ πρὸς ἄλλο τι τῶν ὁμοίων ἢ ἑτεροίωσις, οὐκ ἐχούσας ὅτε πόθεν, οὔτε δι' ὧν, ὅτε πῶς ἀπονείμασι τὸ κατ' ἀξίαν ἢ κατ' ἀναλογίαν ἴσον, ἐξηρημένης τῆς εἰς θεὸν πηγῆς· ὑφ' ἄλλας ἐχούσας ὁρμὰς ἢ κίνησιν πρὸς χεῦσιν ἰδίαν, ἢ πρὸς ἀποχὴν τῶν ἀλλοτρίων· τῶν μὲν χιόνος τῷ ψυχρῷ φύσιν, ἢ τῆς ἀποχῆς ὅτι τῷ χιόνι ψυχρῷ περιφυόντων θεωρουμένης· τῆς δὲ ψυχῆς, μήτε δεομένης τινός, μήτε χεῦσαι πᾶσιν ἢ πᾶσι περιφυίας, καὶ διὰ ταῦτο μήτε τῆς λεγομένης ἰδίου θεωρίας τῶν μερῶν ὅτι τῆς οὔσης ἐχούσης ψυχῆς εὑρεθῆναι δυναμένης. καὶ μὴν κἀκεῖνο πάντων ὁμολογούμενον, τὸ τοῖς μὲν θεσπισθέντας νόμους ἐπ' ἀνθρώπους φέρειν, τῶν δὲ νομίμως ἢ παρανόμως πεπραγμένων τιθέναι δίκην ὅτι μόνας πρέπειν ταῖς ψυχαῖς. εἰ γὰρ ὁ τοῖς νόμοις δεξάμενος, ἔστ' δίξασθαι δικαίως καὶ τῆς παρανομίας τιθέναι δίκην, ἐδέξατο δὲ τοὺς νόμους ἄνθρωπος, οὐ ψυχὴ καθ' ἑαυτήν, ἄνθρωπον δεῖ καὶ τὸν ὑπὲρ τῶν ἡμαρτημένων ὑποσχεῖν δίκην, ἀ ψυχὴ καθ' ἑαυτήν. ἐπὶ μὲν ψυχαῖς ἐθέσπισε θεὸς ἀπέχεσθαι τῶν οὐδὲν αὐταῖς προσηκόντων, οἷ μοιχείας, φόνου, κλοπῆς, ἁρπαγῆς, τῆς κτῆσιν τῶν ἀλλοτριωσάντων ἀδικίας, πάσης τε κοινωνίας τῆς ἐπ' ἀδίκοις καὶ βλαβερὰ τῶν πέλας μνημένης ὑπερθυμίας. οὔτε γὰρ τὸ σῶμα τὸν πατέρα σοφὸς ἢ τὴν μητέρα, ψυχαῖς μόνον ἁρμόσαν, οὐ προσηκόντων αὐταῖς τῶν τοιούτων ὀνομάτων· οὐ γὰρ ψυχαὶ ψυχὰς γεννάσαι, τὸ παθεῖν ἢ τῆς μητέρος οἰκειοῦνται προσηκείαν, ἀλλ' ἀνθρώποις ἄνθρωποι. οὔτε οὖν τὸ οὐ μοιχεύσῃς, ὅτι ψυχῶν λεχθείη ποτ' ἂν ἢ νοηθείη δέοντος, οὐκ οὔσης ἐν αὐταῖς τῆς κτῆσιν καὶ σπουδῆς διαφορᾶς, ἁδὲ προσῆκε μίξιν τινὸς ὅπτησιν ἀρότητος, ἢ προσῆκε ταύτῃ ὀρέξεως. ὀρέξεως δὲ τοιαύτης οὐκ οὔσης, οὐδὲ μίξιν ἔστ' δυνατόν· παρ' οἷς δὲ μίξις οὐκ ἔστιν, οὐκ ὢν οὐδὲ ἔνδεσμος μίξις, ὅπερ ἐστὶν ὁ γάμος. ἐπόμου δὴ μι-

ξεως οὐκ ἄσης, οὐδὲ πῶ θρέψομεν καὶ πῶ ἐπ' ἀλλοτρία γυναικὶ γυνομένω ὄρεξιν ἢ μίξιν ἕξῃ δυναπόν· τοῦτο γὰρ ἐπὶ μοιχεία. ἀλλ' οὐδὲ τὸ κλοπὴν ἀπαγορεύειν, ἢ πῶ τὸ πλέονος ὀπτυμίαν, ψυχᾶς θεσπουίς· ὧδε γὰ δέονται τούτων, ὧν οἱ δεόμδροι, δίχ πῶ φυσικὴν ἔνδειαν ἢ χρείαν, κλέπτειν εἰώθασιν, ἢ λησεύειν, οὐχ χρυσὸν, ἢ ἀργυρον, ἢ ζῶον, ἢ ἄλλο τ τῶν τοιῶν ἔφλω ἢ σκέπτην ἢ χρῆσιν ὀπτητδείων. ἀγρεῖον γὰρ αἰθάνατ φυσ παῦ ὁπόσον τοῖς ἀνδρέσιν ὄρεκτον, ὡς χρήσαμεν. ἀλλ' ὁ μὲν ἀντελέτερος θεὶ τούτων λόγος ἀφείσω τοῖς ἀσυδαιμονεστέροις ἕκαστον σκοπῖν βουλομδίοις, ἢ φιλοπιμότερον δίχαζεσθαι θεὸς τοὺς διαφερομδίους. ἡμῖν δὲ ἀρκούντων τῶν ἀρτίως εἰρημδίων ἐς τῶν συμφώνως τούτοις πῶ ἀνάσασιν πτουδμδίων, τοῖς αὐτοῖς ὀπτ πλέον ἀνδιατείνομδν, ὀκ ἔτ' ἂν ἔχοι καιρόν. οὐ γὰρ τὸ μηδὲν θραλιπῖν τ ὀνόντων εἰπῖν, πεποιήμεθα σκοπόν, ἀλλὰ τὸ κεφαλαιωδῶς ὑποδείξαι τοῖς συνελθοῦσιν ἃ χρὴ θεὶ ἀναστάσεως φρονεῖν, ἢ τῇ δυνάμει τῶν παρόντων συμμετρῆσαι τοὺς ὀπτ τοῦτο φερούσας ἀφορμάς. ἐξητασμένων δὲ πῶς τ θεσπεμένων, ὑπόλοιπον ἂν εἴη ἢ τὸν λόγο τὸ τέλος δίχασκέλασθαι λόγον, ἤδη μὲ τοῖς εἰρημδίοις ἐμφανόμδον, ὑσαύτως δὲ μόνον ὀπτασίας καὶ θεσπάκεις δεόμδρον, ὡς μὴ δοκῖν τῶν μικρὸν εἰρημδίων ἢ μῖν ἀμυμότδον καταλιπῖν, ἢ θραδυλάλημ πῶ ὑποδρεσιν, ἢ πῶ ἐξ ἀρχῆς ὑνομδίω διαίρεσιν. τούτων τε οὖν ἕνεκεν ἐς τῶν ὀπτ τοὺτοις ἐγκεισομδίων, καλῶς ἂν ἔχοι ὑσοῦτον ὀπτ σημήνασθαι μόνον, ὅτι δεῖ ἢ τῶν ἐκ φύσεως σωιζομδίων, ἢ τ χῦ τέχνῃ γυνομδίων οἰκεῖον ἑκάστου τέλος ἔχῃ, τὸ ζῆσθαι, ἢ τῆς κοινῆς παύτων ἐννοίας ἀνδιδασκούσης ἡμᾶς, ἢ τῶν ἐκ ὀφθαλμοῖς ὑφορομδίων ὀπτμδρυομένων. ἢ γὰρ ἑ θεωρῆμδν ἑτερόν τι τῆς χωρὶς ζῆσιν, ἕτερον δὲ τοῖς ἰαβδύουσιν ὑποκείμδνον τέλος· ἢ πάλιν ἄλλο μδν τῶν ἐκ γῆς φυομέ-

ων. ἄλλο δὲ ἡδὺ ἐπ' αὐτῆς τῆς φθορᾶς ὑπὸ τῶν ζώων, καὶ κατὰ φύσιν ἕκαστον ἔρμον ἡδυπαθοῦντα· εἰ δὲ τοῦτ' ἔστιν ὀναγκὲς, καὶ δεῖ πάντως τὰς φυσικὰς ἢ τεχνικὰς διωάμεσι, καὶ τὰς ἐκ τούτων ἐνεργείας τοῦ κτίσαντος ἐπαινεῖν τέλος, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὸ τῆς ὀφθαλμοῦ τέλος, ὡς ἰδμαζόσης ὃν φύσιος, ἐξηρῆσθαι τῆς τῶν ἄλλων κοινότητος. ἐπεὶ μηδὲ θεμιτὸν ζώων ὑποθέσθαι τέλος τῆς τε λογικῆς κρίσεως ἀμοιροώντων, καὶ τῆς κτίσαντος τὸν ἔμφρονα νόμον καὶ λόγου ἐνεργούντων, ἐμφρονίτε ζωῆς καὶ δίκης χωριόντων ὅτ' οὖν τὸ ἄλυπον, οἰκεῖον τοῦτ' αὖ εἶη τέλος· (μετείη γὰρ ἂν πυρὸς καὶ τοῖς παντελῶς ἀναθητοῦσιν) ἀλλ' οὐδὲ τὸ σῶμα τρεφόντων ἢ τοπόντων ὑπόλαυσις, καὶ πλῆθος ἡδονῶν· (ἢ πῶς πύειν ἀνάγκη τὸν κτιώσαντα βίον, ἀτελῆ δὲ εἶναι τὸν κατ' ἀρετήν. κτιώσαντα γὰρ οἶμαι καὶ βοσκημάτων οἰκεῖον ὅτι τέλος ἐκ ἀνθρώπων ἀθανάτου ψυχῆς καὶ λογικῆς κρίσεως ῥοῶν.) ὁ μὴν ἀδὲ μακαριότης ψυχῆς κεχαρισμένης σώματος· ἀδὲ γὰρ ἂν παρὰ τοῦτον ἐξ ὧν σωτῆναι ἄνθρωπος ἐσκοπεῖτο ῥοῶν, ἢ τέλος, ἀλλὰ τῶν σωτῶν ἐξ ἀμφοῖν. ποιοῦ τε γὰρ πᾶς ὁ τοῦ δὲ λαχὼν τὸν βίον ἄνθρωπος, καὶ δεῖ τῆς τούτου ζωῆς εἶναι τὸ τέλος οἰκεῖον. εἰ δὲ τὸ σωματοφερούτερον τὸ τέλος, πῶς δὲ ἅτε ζώντων αὐτῶν ἐπὶ κτίσαντος τὸν βίον δύρεθεῖσαν διωατὸν, δίχα τοῦ πλάκας ἡδυρηθείσας αἰτίας· ἔτι μὴν ἐν χαρισμῷ πυχανούσης τῆς ψυχῆς, παρὰ μὲν σωτεστάσαν τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον, δίχα λιθέντος ἢ καὶ παύτη σκεδασθέντος τοῦ σώματος, κἂν ἡ ψυχὴ δίχα μὴ καθ' ἑαυτὸν ἀνάγκη πᾶσα κατ' ἄλλου πνὰ τὸ σωματοφερούτερον καὶ τὸ αὐτὸ ζῶον σύστασιν, τὸ τῆς ἀνθρώπων φαυλοῦσα τέλος. τούτου δ' ἐξ ἀνάγκης ἑπομένου, δεῖ πάντως ἡδυπαθῆσαι τῆς νεκρωθέντων ἢ καὶ παύτη δίχα λυθέντων σωμάτων ἀνάστασιν, καὶ τοῖς αὐτοῖς ἀνθρώποις συστῆναι πάλιν. ἐπειδή γε τὸ μὴ τέλος οὐχ ἁπλῶς, οὐδὲ τῆς ὑπαρχόντων ἀνθρώπων ὁ τῆς φύσιος πόθε-

τὴν νόμος· ἀλλ' αὐτῶν ἐκείνων τῶν χρηστῶν τὴν τοιαύτην ζωὴν βεβιωκότων. τοῖς δ' αὐτοῖς ἀνθρώποις συσσῶσαι πάλιν, ἀμήχανον, μὴ τῶν αὐτῶν σωμάτων ταῖς ψυχαῖς αὐταῖς ὑποδοθέντων. τὸ δ' αὐτὸ σῶμα τὴν αὐτὴν ψυχὴν ἀπολαβεῖν, ἄλλως μὲν ἀδύνατον, χρὴ μόνην δὲ τὴν ἀνάστασιν δυνατόν. ζώντων γὰρ γινομένων, καὶ τὸ τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων πρόσφορον ἐπακολουθεῖ τέλος. τέλος δὲ ζωῆς ἔμφρονος καὶ λογικῆς κρίσεως οὐκ ἂν ἀμάρτοι τις εἰπὼν τὸ τούτοις ἀπροσκόπως συμβαῖνον εἶναι, οἷς μάλιστα καὶ πρόσφορος ὁ φυσικὸς συνήρμοσται λόγος, τῆς τε θεωρίας τοῦ ὄντος καὶ τοῦ θείου δεδομένου ἀπαύστως ἐπαγάλλεσθαι· κἂν οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐμπαθέστερον ἢ σφοδρότερον τοῖς τῆδε πρεπτυθόμενοι, ἄστοχοι τοῦ σφᾶς ἁμαρτάνωσιν. ὁ γὰρ ἀμφοῖν τὸ κοινὸν ἀποκλήρωσιν τὸ πλῆθος τῶν ὑπερπλόντων ὃ προσήκοντος αὐτοῖς τέλους, ἰδιαζούσης ἐπὶ ἴδιοις ἑξεπάστως, καὶ τῶν ἑκάστου μεθημμένων· ὧν τὸ οὗ ἕνεκα βεβιωμένων πρὸς δίκης.

ΤΕΛΟΣ.

CL. V. D. HENRICO BVLLINGERO Eccleſiæ Tigurinæ paſtori fideliſſimo, Conradus Geſnerus S. D.

Conuerti his diebus, clariſſime Bullingere, Athenagoræ orationem pro Chriſtianis, ad Imperatores Romanos Antoninum & Cõmodum eius filium, ex Græco in Latinum ſermonẽ: quæ quũ & apprime pia & erudita admodum argutáque mihi videretur: cum has ob cauſas, tum antiquitatis ergô, vt quàm ſyncera & ſimplex veteris Eccleſiæ fidei profeſſio fuerit, hoc etiam teſtimonio conſtaret, nõ indignam iudicaui quam humanitati tuæ cognoſcendam exhiberem. Debueram enim iamdudũ ætatem, propter perpetuam in me beneuolentiam tuã, propter multa & magna beneficia, aliquod animi grati & memoris argumentum tibi deferre: quãuis liberalitas tua id non requirat. Sed nihil ferè hactenus in multis illis & laborioſis meis lucubrationibus fuit, quod vel aptũ profeſſioni tuæ, vel dignum abs te legi iudicare potuiſſem. Pleraſque enim ita conſcripſi vt ad inquirendũ potius aliquid comparatæ, quàm ad continuandam earum lectionem idoneæ ſint. Nunc demum, hunc libellum interpretatus, occaſionẽ qua, aliqua ex parte, nominis, quo tibi obſtringor, non dicam rationibus ſatisfacerem, ſed agnoſcerem debitũ, obtigiſſe mihi gaudeo. Nẽpe theologi & philoſophi doctiſſimi ad Imperatores philoſophos de religione noſtra conditam orationem, tibi quoque theologo & philoſopho, hoc eſt optimo ſapientiſſimóque viro, offerri ac dedicari æquum erat. tibi inquã, cui tandiu maiora, imò meipſum debui. Tu pro tua beni gnitate, quam hactenus facillimã ſemper expertus ſum, animum meum magis, quàm munus tantillum: & munuſculi argumentum potius quàm magnitudinem perpendes: méque id, ſi per ingenium atque ocium licuiſſet, ele

gantius ac te dignius adornaturum fuisse, cogitabis: & æqui bonique consules. Quòd si non omnia in eo perlegēdo, multa tamen iucunda tibi futura, nō dubito. Quoniam ea prudentia tua est, vt non statim sis reprehensurus quòd philosophus grauis & Christianus, Gentiliū passim testimonia, philosophorum, historiographorum & poetarum proferat: quòd argumentis ad naturam Diuinam eiúsque vnitatem asserendam, à ratione humana profectis vratur. Postulabant hæc ea tempora: & Antoninus Imperator, apud quem perorauit, summus erat philosophus: quod vel ex libris illis duodecim qui etiam nūc Græcè ab eo conscripti τὰ εἰς ἑαυτὸν, apud me extāt, luculenter apparet. Cū hoc igitur philosophādum sibi arbitratus est, sed hoc & parcius facit: & coronidem addit, rationes huiúsmodi, humanas esse, nec vndiquaque veras, aut omniū assensione dignas: qualia prophetarū oracula sunt, quibus nitimur Christiani. Sed quid ego hæc tibi? Noctuas Athenas. Lege igitur, quum vacabit, obsecro, Bullingere: & siquid vel ab authore dictum non approbaris, vel à me minus rectè trāslatum cēsueris, admoneto: vt vel nunc, vel olim, ea de quibus monueris, emendare, aut annotationibus nostris inserere, vtilitate publica, liceat. Non solùm enim patronum te & vindicem cùm Athenagoræ, tum Gesneri interpretis, sed arbitrū atque iudicem esse cupio. Vale. Tiguri, Nonis Februarii. anno Salutis M. D. L V I I.

Animaduerte lector, numeros marginibus additos, initium eiusque paginæ in Græco contextu indicare ei qui Latina cum Græcis conferre uelit. Animaduerte & hoc: quæ utrinque lineolis his [ ] sunt inclusa, non authoris esse uerba, sed perspicuitatis causa ab interprete adiecta.

ATHENAGORAE Athenienſis philoſophi Chriſtiani Apologia vel Legatio pro Chriſtianis.

Conrado Geſnero interprete.

IMPERATORIBVS M. AVRELIO Antonino & L. Aurelio Commodo, Armeniacis, Sarmaticis, &, quod maximum eſt, philoſophis.

QVI *ueſtrum imperium, maximi Reges, longè latéque per orbem terrarũ agnoſcunt, moribus ac legibus inter ſe omnino diuerſis degunt: nec eorum quiſquam uel ulla lege, uel pœnæ metu, quo minus patrios ritus, etiamſi ridiculi fuerint illi, ut â maioribus ſuis accepit, ita colere pergat, abſterretur. Itaque Ilienſes deum Hectorem prædicant, & Helenam, ueluti Adraſtiam, ſcientes adorant. Agamemnonem Iouem, & Phylonoen Tyndari filiã, Lacædæmonij: Tenen uerò Tenedij uenerantur. Athenienſes Erechtheo Neptuni nomine ſacra faciunt. Agrauli & Pandroſi [Cecropis filiarum] cæremoniæ & myſteria peraguntur Athenis: quæ quidem quòd arcã aperuiſſent, ſœlus perpetraſſe exiſtimatæ ſunt. Quid multis? gentes & nationes hominum paſſim iis, quæ approbauerint quæque, ſacris & myſteriis addictæ ſunt. AEgyptii feles etiam, & crocodilos, ſerpentes, aſpides & canes Diuinis honoribus afficiunt. Atque hæc per uos omnibus licent, hæc leges concedunt: ea nimirum ratione, quòd numen omnino tollere, ſœlus & impietas uideatur: deorum autem*

4 quos sibi quisque delegerit cultus, res necessaria: ut diuinæ iustitiæ metu, à malefactis abstineant mortales. At uos (ne quæso hîc etiam uobis, quod uulgò hominum, imponat) uel nomine tantùm audito, auersamini. at qui nomina odio digna nõ sunt, sed sœlus ipsum pœnam & supplicii meretur. Mansuetudinem ac lenitatem uestram, animum ergà omnes placabilem & benignum cum singuli suspicientes, æquabili ac pari iure utuntur: tum ciuitates, pro sua quæque dignitate, suis potiuntur honoribus. denique uniuersis hic terrarum orbis, uestræ prudentiæ beneficio, altissima pace perfruitur. Nostri tantùm, qui Christiani uocamur, nulla uobis cura est. finitis enim nos, qui nihil mali patramus, imò omnium ut in progressu sermonis nostri exponetur) pijssimè iustissimèque cum ergà Deum tum imperium uestrum nos gerimus, exagitari, rapi, fugari, nomen duntaxat nostrum plerisque impugnantibus. Quamobrem causam nostram uerbis perspicuè explicare, sumptis in præsentia animis, ausi sumus. Intelligetis autem ex sermone nostro, prorsus immeritò prætérque omnem legum ac rationem hæc mala nos sustinere. Proinde uos obsecramus ut & nostri aliquam curã suscipiatis, quò aliquando tandem ab huiusmodi calumniatoribus iugulari desinamus. Non mouet nos damnum quod facultatibus nostris aduersarij moliuntur: non quòd existimatio famæ & honoris nostri imminuatur integritas: non si quid aliud huiusmodi aut etiam maius est | cui nocere homines queãt, metuendum id nobis uidetur. Quippe hæc etiamsi uulgò maximi fiant, contemnere solemus. Non solùm enim, si uapulemus, regerendis uerberibus abstinere: & iis qui nos nostráque inuadunt aut diripiunt, litẽ nullã intẽdere didicimus: sed insuper illis, quanuis colaphum infixerint, alterã quoque capitis partem præbere: his uerò, si tunicam abstulerint,

pallium etiam addere. Corporibus & uitis nostris, post quã renuntiatum à nobis est opibus, insidiantur: & criminum acerbos aduersus nos deblaterant, quæ neque in mentẽ unquam nobis uenerunt: sed in ipsos potius eisque similes dici oportebat. Quòd si quis uel parui uel magni alicuius criminis nos conuicerit, non deprecamur supplicium: sed uel crudelissimum illud tolerare parati sumus. At si nomine tenus duntaxat accusamur (nam in hunc usque diem quæ de nobis sparguntur, prorsus inuerecunde famæ cõmenta sunt: neque Christianorum quisquam ullius criminis conuictus est) uestrum iam fuerit, maximi, humanissimi, sapientissimique Reges, ab hac iniuria legibus nos uindicare: ut quẽadmodum in toto terrarum orbe cum singuli, tum uniuersi & oppidatim beneficentia uestra communi bono fruuntur: sic nos quoque gratias uobis habeamus, & quòd à calumniis liberati simus, gaudentes gloriemur. Neque enim iustitiæ & æquitati uestræ decorum hoc fuerit, si aliorum nemo criminis de quo insimulatus est, condemnetur, nisi conuictus: aduersum nos uerò maior sit uis nominis, quàm quæ iudiciis conueniunt argumentorum & probationum. Etenim iudices non tam quid commiserit reus aliquis nostrum, inquirunt, quàm ipsi nomini tanquam certo scæleri illudunt. quũ tamen nomen ipsum, per se & quatenus nomẽ est, bonũ malúmue existimandum sit nullũ: sed tale profectò iudicandum unumquodque, qualis res ipsa aut actio, qua de prædicatur, fuerit: id quod uos philosophiæ & omnium disciplinarum gnari, melius cognoscitis. Ideóque & qui uestrum subituri sunt iudicium, licet maximorum criminum rei, animis confidunt, quum sciant inquisitionẽ de uita ipsorum futuram: & neque nominibus uanis uos iri commotum: neque falsis accusatorum intentationibus fidem habituros, sibi

persuaserint. Eandem enim semper apud uos & æqualem iudiciorum rationem, siue damnandi siue absoluendi, experiuntur rei. Ergo uestram hanc in omnes æquabilitatem nos quoque imploramus: & nequis idcirco quòd Christiani dicamur, odio statim pœnáque dignos existimet, petimus. Quid enim nomen ad malitiam nobis conferret? Quin potius si simamur iudicijs, ut à criminibus illis quæcunque nobis intentantur, aut absoluamur, aut, si conuicti fuerimus, puniamur: non propter nomen inquam (nullus enim Christianus malus
6 *est, nisi hanc professionẽ simularit) sed propter crimen. Hoc modo illos etiam qui philosophiam profitẽtur, iudicari cernimus. Nemo coru, ante causam iudicio cognitam, propter scientiam uel artem suam, bonus malúsue iudici esse uidetur: sed postquam improbitas alicuius detecta fuerit, pœnas luit, nec ullum ex eo in philosophiam redundat crimen. malitia enim in ipso est qui non legitimè philosophabatur: professio autẽ crimine uacat. Idem si calumnias refutarit, liberatur. Hoc ex æquo in nobis etiam fieri cupimus. Examinetur uita eorum: nomen ne culpetur. Porrò nunc ab initio instituta orationis meæ, obsecro uos, summi Imperatores, æquis & benignis animis auscultare ut' dignemini, neque uos communis & nulla ratione uigentis famæ præiudicio occupari, & ad illius ueluti impetum rapi patiamini. Quin illud uestrũ sapientiæ & ueritatis auidissimum studium mea quoque oratio ut sentiat, sinite. Sic fiet ut neque uos per ignorantiam delinquatis: & nos, depulsis confutatísque iis quæ temere in nos uulgus hominum effutit, quietiores agimus.*

Trium igitur flagitiorum infamis rumor de nobis spargitur: impietas quæ deos tollat, epulæ Thyesteæ, cõcubitus incesti. Quæ si uera sunt, nulli uel sexui uel ætati parcite, ad pœnas rapite, cum uxoribus & liberis funditus extirpate,

siqui inter nos homines belluarum more uiuunt. quanquã & belluæ gentiles suas (ut ita dicam, siue sui generis) animantes non attingunt: & lege naturæ & destinato ad procreationem tempore, tanquam sobolis potius quærendæ quàm impudenter libidinis causa, inter se misceantur. Eædem beneficos in se agnoscunt. Quòd si quis homo ipsis immanior belluis, ea quæ diximus facinora perpetrarit, quonam ille satis digno suæ prauitatis supplicio afficietur? Si uerò commenta improborum hominum & inanes calumniæ hæ sunt (quum ita natura comparatum sit, ut malitia se opponat uirtuti, & diuina quadam lege, quæ inter se contraria sunt, depugnent) & nihil iniustè à nobis committi, uos ipsi testes nobis esse locupletissimi possitis: uestrum iam fuerit, inquirere de uita nostra, de opinionibus, de studio & obedientia erga uos, familiam & imperium uestrum: atque ita demum tantundem iuris & æquitatis, quantum aduersariis nostris, amplius enim non petimus) concedere. Vincemus enim procul dubio illos, qui pro ueritate uitam etiam effundere parati sumus.

7

Primùm igitur, (ut singulis quæ nobis obijciuntur, respondeam, neque, (simpliciter ea negãdo, risu excipiar) negare nos diuinam naturam, calumnia est. Diagoræ quidem sacrilegam impietatem iure damnabant Athenienses, qui cum arcanos Orphei sermones uulgo exponebat, tum Eleusinia & Cabirorum mysteria publicabat: & Herculis statuam, ne ligna rapis coquendis deessent, dissecabat: denique palàm & disertè Deum esse negabat. Nos uerò qui Deum à materia separamus, & aliud quippiam esse materiam, aliud uerò Deum, docemus: alia insuper quamplurima in medio (partim materiæ, partim Deo propiora: (nempe Deum ingenitum æternúmque asserentes, materiam genitam & corruptibilem: nónne iniquè impietatis accusant? Nam si ita ut

Diagoras sentiremus, quum tot tantæque res agnoscendi colendique numinis nos admoneant, ratus omnium ordo, cõcinna proportio, magnitudo, color, figura, situs atque digestio mundi eiúsque partium, meritò nobis tum impietatis crimen, tum condemnationis pœna impingeretur. Sed quoniam omnis sermo noster Deum *unum cælebrat, conditorem illum universitatis, qui ingenitus ipse (neque enim generari potest quod est, sed quod non est) omnia* Verbo *suo creavit: tum verbis, quòd incusamur: tum re, quòd infestamur ac profligamur, iniuria nobis fit. Atqui poetæ & philosophi, qui animum ad cõtemplationem de* Deo *intendere, & aliter quàm vulgus hominum de eo pronuntiare ausi sunt, impij idcirco iudicati non sunt. Nempe* Euripides *diuinitatem eorũ quos vulgus temere deos esse ex communi persuasione putat, in dubitationem his versibus vocat,*

Si verè in cælo Iuppiter Deus præest,
Debebat ille non facere viros bonos Calamitosos.

8 *Illum verò qui humana ratione cognosci potuit,* Deum *esse affirmat,*

Vidésne sublimem hunc & immensum ætherem,
Omnem qui terram continet sinu suo?
Hunc tu Iouem putabis, hunc credes Deum.

Illorum enim neque essentias uidebat, de quibus efferri nomina solent: (Iouem enim, inquit, alium quàm qui ore hominum circunfertur, nescio:) neque nomina ipsa de rebus existentibus dici arbitrabatur. quorsum enim nomina conducũt non extantibus rebus? Vnum autem & summum Deum *ex operibus quæ oculis & uisu nostro usurpantur, apparéntque, aere, cælo, terra, percipiebat: illum esse coniectans omnium authorem cuius hæc opera sunt, & cuius spiritu reguntur.* Huic & Sophocles *assentitur,*

Vnum re vera numen est, & vnicum,

Quod cælum & terram nutu condidit suo.

Vterque scilicet illorum, Dei naturam ex tanta pulchritudine mũdi tum inuenit, tum unum esse, & ubi illum esse oporteat, ostendit. Philolaus quoque uniuersa tanquam in carcere à Deo contineri dicens, simul unum esse ipsum, simul & materia superiorem non obscurè insinuat. Porrò Lysis & alius quidam philosophus in hac sententia fuerunt, ut Deum numerum quendã esse putarent: alter, ineffabilem: alter uerò exæssium illũ quo numerus maximus proximũ sibi superat. Ergo si numerus maximus, ut Pythagoricis placet, denarius est (qui & quaternarius est, & rationes tũ numerales, tũ harmonicas omnes continet) eum uerò proximè nouenarius antecedit, Deus unitas fuerit, hoc est unus. unitate enim denarius proximum sibi numerũ excedit. Plato etiam & Aristoteles quid senserint, nunc dicam: non quòd placita philosophorum de Deo omnia & studiosè exponere instituerim. Noui enim uos, quantum intelligentia simul & ui imperij præstatis omnibus, tantum etiam exquisita scientiarum cognitione excellere: ita in singulis pariter sapientiæ partibus uersatos, ut nihilo inferiores sitis illis qui unam duntaxat aliquam sibi excolendam delegerunt. Sed quoniam commodè explicare nequeo, non solos nos Deum unitate circumscribere, nisi philosophos eiusdem opinionis nominauero, ad proferenda singulorum dogmata deflexi. Sic igitur Plato, Opificem & patrem uniuersi & inuenire difficile est: & quem inueneris, omnibus effari impossibile. De uno uidelicet ingenito æternôque Deo sentiens. nam etsi alios quoque hoc nomine dignatur, ut Solem, Lunam & stellas: genitos tamen illos fatetur: [ut quũ ibidem Deum summũ his uerbis concionantem inducit,] Dij deorum, quorum opifex ego & pater sum, hæc attendite, Quæ à me facta sunt, me ita uolente indis-

lubilia sunt. Omne siquidem quod uinctum est, solui potest. Sed mali est, quod pulchrè compositum est, seque habet bene, uelle dissoluere. Quapropter, quia generati estis, immortales quidē & indissolubiles omnino non estis, nec tamen unquam dissoluemini, nec mortis fatum subibitis. Nam uoluntas mea maius præstantiúsque uobis est uinculum ad uitæ custodiam, quàm nexus illi quibus estis tunc quum gignebamini, colligati. Quòd si non impia est hæc Platonis de uno uniuersitatis ingenito Deo sententia: ne nos quidem fuerimus impij, qui illum agnoscamus & obseruemus Deum, cuius ut uerbo fabricata sunt, sic spiritu continentur hæc uniuersa. Aristoteles uerò eiúsque sectatores Deum & ipsi unum celebrant, sed illum, tanquam animal quoddam, ex corpore & anima componunt: corpus eius æthereum, uel ipsum æthere esse arbitrati, & stellas erraticas, & siderū fixorum sphæram, quæ in orbem suo motu aguntur: animam uerò, rationem motionis istius, quæ quidē ipsa non moueatur, sed corporis motum efficiat, eique præsit. Porrò Stoici etiamsi nominibus, pro diuersitate materiæ per quam spiritum Dei penetrare aiunt, aliis atque aliis utentes, multiplicare Deum uidentur: re ipsa tamen unicum esse Deum statuunt. Quippe si Deus est ignis artificiosus, ratione & uia ad generationem & creationē mundi procedens, omnes seminales & primigenias rationes in se complectens, iuxta quas res singulæ fato fiunt: spiritus autem ipsius mundum uniuersum penetrat: sequitur ex illorū quoque sententia, ut Deus sit unus: isque dicatur à Græcis ζεὺς, ea parte materiæ, qua feruet: ἥρα uerò, (id est Iuno) qua aer est: & aliis, iuxta singulas materiæ per quam transit, partes, nominibus appelletur. Quū igitur Deum esse unum, plerique omnes ut plurimum uel inuiti consentiant, ubi ad uniuersorum principia animum ap-

plicuerint: nósque Deũ illum esse asseramus, qui hãc rerũ uniuersitatem digessit: quî fit ut illis impune pro arbitrio de Deo *tum scribere tum loqui liceat, nobis uerò aduersaria lex sit? qui tamẽ quòd Deum esse unicũ & rectè sentiamus, & iure credamus, signis atq; rationibus ueerissimis astruere possumus. Etenim poetæ & philosophi qui probabiles quasdã & suo cõsentaneas ingenio rationes, ut aliis quoque in rebus indagandis, sequi se oportere putabãt: impulsi quidẽ diuinitus primũ ut hoc aggrederẽtur, sua quisque & propria intelligentiæ ui, Deũ inquirere, tanquã inuenturi, nimia de se fiducia conati sunt. Non tamen illum, cuius uis adeò immensa patet, uel reperire, uel animo & cogitatione complecti potuêre: meritò quidem, quòd Dei notitiam non ab ipso peterent* Deo, *sed intra se quisque cum disquireret. Hinc adeò factum est ut alij aliter pronuntiarent de* Deo, *de materia, de formis, de mundo. At nos sententiæ fideique nostræ testes habemus* Prophetas: *qui spiritu diuino de* Deo *ac rebus diuinis disseruerunt. Hîc uestrum* Imperatores *iudicium, & uestram ergà uerum numen pietatem, quibus plerosque excellitis, appellamus: æquũne & hominis ratione dignũ sit, ut fides spiritui diuino, qui* Prophetarũ *ora tãquã instrumẽta permouit, abrogata, humanis persuasionibus adhibeatur.*

Porrò *Deum esse unum, uniuersitatis huius opificem, ut professionis nostræ etiam rationes percipiatis, hoc modo cõsiderate. Si duo aut plures ab initio dij fuerunt, uel coniuncti illi pariter in una eadémque natura, uel separati fuêre singuli. At coniuncti simul esse non poterant, utpote dissimiles. nam ut diuinitate similes sint: eo tamen erunt dissimiles, quòd alij ingeniti unus nempe uerus & summus* Deus, *ingenitus est alij uerò geniti sunt. Genitum autem exemplari suo simile est: ingenitum, non item: quum neque de aliquo*

neque ad aliquid factũ sit. Quòd si quis ita plures deos in unum coniunctos existimet, ut partes quædã unius sint atque totius: sicuti unum animantis corpus partes diuersæ constituunt, manus, pes, oculus: audiet ille à nobis, Socratem, quatenus generationi & corruptioni obnoxius est, è partibus componi, ac rursus in eas diuidi: Deum uerò ingenitum
11 & impassibilem, diuisionem nullã admittere, neque ex partibus constare. At si eorum quisque seorsum fuerit, eo qui mundum fecit, supra mundum, & circa opera sua quæ fecit atque digessit, existente, alter aut reliqui ubi erunt? Si enim mundus, orbicularis quum sit, sphæris cælestibus concluditur, mundi uerò architectus suis est sublimior operibus, isque prouidendo præest mundo, quémnam alteri aut reliquis assignabimus locum? Nempe in mundo non est, quum is sit alterius supremi Dei, neque circa mundũ: supra hunc enim Deus mundi opifex est. Quòd si neque in mundo est, neque circa mundum (omnis enim ille circuitus ab opifice occupatur) quo tandem in loco supra mundũ supráque Deum erit? In alióne mundo, aut circa aliũ? Sed sive in alio mundo sive circa alium est, non amplius circa nos est & nihil ad nos qui mundum nostrum non regat. Item si intra mundum est potentia eius magna non fuerit, quòd loco definiatur. Ergo si neque in nostro mundo est, neque circa nostrum: neque in alio, aut circa alium: quoniam ut unus hic noster mundus corpora omnia occupat, completúrque ex omnibus ita ut nihil extra ipsum relinquatur: sic opifex eius totum ipsius ambitum unicus obtinet: sequitur ut omnino non sit, quũ nullus ei locus supersit. Sed ut sit aliquibi, quidnam operis faciet? Nihil, ut apparet: quũ alius sit ad quẽ mundus pertinet: ipse uerò neque in mundo, nec circa eum, sed extrinsecus aliquibi supra opificem mundi. Nihil certè

aliud supereſt ubi Deus genitus cum ente| id eſt ſummo ingenitóque |cõſiſtat. Hic enim ingenitus & ea quæ ipſius ſunt, mundum ita exædit, ut impleat undiquaque quicquid ſupra ipſum eſt, nec locũ ullum ſe uacuum relinquat. Sed prouidere forſan eum aliquis dicet. Verùm ne prouidet quidẽ iis quæ non fecit. Itaque efficitur, ut ſi nihil facit, neque prouidet, neque locus ei ſupereſt ullus| nuſquam & omnino non extet| : unus uerò ille à principio & ſolus mundi opifex Deus relinquatur.

His & huiuſmodi tantùm rationibus ſi niterẽtur, meritò humanam eſſe perſuaſionem noſtram aliquis iudicaret. Verùm inſuper Prophetarũ uoces animos noſtros muniunt: nec dubito quin uos etiam, doctiſſimi & ſapientiſſimi principes, hiſtorias & ſcripta Moſis, Eſaiæ, Hieremiæ, & reliquorũ Prophetarũ aliqua ex parte cognoueritis. |Prophetas nomi no qui extra ſe ſuáſque cogitationes poſiti, diuini ſpiritus im
92 pulſu, quicquid ille in ipſis efficiebat, eloquebãtur: quum ſpiritus eis cæu organis uteretur: ut tibiis ad inflandum uti ſolet tibicen. Sed quid illi? Dominus (inquiunt) eſt Deus noſter, nõ cõparabitur alius ad ipſum. Et rurſus, Ego ſum Deus primus. Et poſt hæc, Et præter me non eſt Deus. Similis ante me non fuit Deus alius, & poſt me non erit. Ego ſum Deus, & non eſt præter me. Et de magnitudine eius, Cælũ mihi thronus eſt, terra uerò ſcabellum pedum meorum. quam uos mihi ædem conſtruetis? aut quis locus me, ubi quieſcam, capiet? Sed uobis relinquo quã libros nouiſtis, ſtudioſius in illorum prophetias inquirere ac perpendere, ut à contumeliis ac iniuriis quas patimur, iuſta ratione nos uindicetis.

Verùm ſatis iam mihi demonſtratum eſt, non negare nos numen, qui unum illum ingenitum, æternum, inuiſibilẽ, impaſſibilem: qui nec loco includi poteſt, nec aliter quàm ſola

mente & ratione comprehendi: qui luce, pulchritudine, spiritu & potentia ineffabili continetur: à quo facta sunt omnia per uerbum ipsius, per quod & digesta sunt & stabiliuntur: hunc inquam unum prædicamus Deū. Quim & Dei filium mente complectimur. Nec est quòd aliquis ridiculum putet, Deo filium à me attribui. Non enim, ut poetæ fabulantur, qui nihilo meliores hominibus suos deos faciunt, uel de Deo & Patre, uel de Filio sentimus. Sed Filius Dei, est uerbum Patris, in idea & efficacia. ab ipso enim & per ipsum facta sunt omnia, quum Pater & Filius unum sint: ita ut Filius sit in Patre, & Pater in Filio, per unionem & potentiam spiritus. si quidem mens & uerbū Dei, Filius Dei est. Iam si uobis, qui intellectus subtilitate excellitis, altius repetendum uidetur, quidnam sibi uelit hic Dei Filius: paucis dicam. Primogenia hic est Patris progenies quæ non ut facta (à principio enim Deus, qui est mens æterna, ipse in seipso λογον, hoc est, uerbum aut rationem, habet, quum rationalis ipse æternùm sit) sed ut rerum cunctarum idea & perfectio foret,
13 progressa est. hac enim indigebat materia informis illa natura, & terra [cæteráque elementa] quæ omnia quum materiæ duntaxat rationem obtineant, & subiecti quod se formandum præbet: confusa inter se adhuc, necdum discretis crassioribus ab iis quæ leuiora sunt, diuinitus digeri perficique opus erat. Orationi nostræ Propheticus etiam spiritus assentitur. Dominus enim (inquit) creauit me, initiū progressionis eius ad opera sua. Quanquā & ipsum Spiritum sanctum, agentem in illis qui Propheticos sermones fundunt, ita à Deo emanare ad ipsúmque reflecti dicamus, ut emissi à Sole radij reciprocant. Quis igitur non miretur, nos qui Deū Patrem prædicamus, & Deum Filium, & Spiritū sanctum, ita ut & unionis eorum uim, & ordinis distinctionem expe-

ramus, impios & sine Deo homines uocari? Neque tamẽ intra hunc finem nostra de diuinis essentiis professio continetur: sed etiam magnum numerum Angelorum & ministrorum Dei esse fatemur: quos opifex & architectus mundi Deus uerbo suo tanquam in classes ordinauit centuriauitque, ut elementa, cælos, mundum, & quæ in mundo sunt, uicésque & ordinem omnium moderarent. Quòd si accuratius fortè causam nostrã expono, principes, non est quòd admireminí: idcirco enim hoc facio, ut ueritatem noscatis exactius, neque uulgatã de nobis ac sine ulla ratione sparsam existimationem, ceu fluctum quendam aut æstum impetuosum, sequamini. Possumus certè etiam per ipsa religionis nostræ quæ uitam morésque attinent dogmata, approbare uobis quàm non simus à numine alieni. Quænam sunt igitur placita illa & pronuntiata, quibus nos assuefacimus? Dico uobis, Diligite inimicos uestros: bene precamini execrantibus uos: orate pro iis qui uos insectantur, ut fiatis filij Patris uestri qui in cælis est: qui solem suum exoriri facit bonis & malis, & pluuiam demittit iustis ac iniustis. Permittite hîc mihi, obsecro, dicendi, imò exclamandi altius libertatẽ, quam mihi coram Regibus philosophis differenti nõ negatum iri spero. Ecquinam illorum qui syllogismos resoluunt, & ambiguè dicta dissoluunt, & origines dictionũ exponunt: aut illorum qui homonyma & synonyma æquiuoca & uniuoca aliqui Latinè dicunt & categoremata prædicamenta uel summa
14 genera rerum & axiomata, & quid sit subiectũ, quid prædicatum, docent: his & huiusmodi edifferendis auditores suos se beaturos pollicíti: ecqui illorum, inquam, tam puri & synceri sunt animi, ut odij loco, amore prosequantur inimicos: ut maledicta in eos qui effutire ea cœperit, animo summa moderatione composito, non regerant, sed bene precentur: & pro

iis qui uitis ipsorum insidiantur, Deum orent? Quin contrà potius illi nunquam non pergunt aduersus eos à quibus offensi fuerint, nefanda quæuis excogitare: & semper aliquid in eos mali patrare cupiunt: nec benefaciẽdi hominibus, sed ar tembene diẽndi sœpium sibi proponunt. Apud nos uerò homines etiam priuati, quique ex manupretio uictitant, & anicu læ, si nullam diẽndo professionis suæ utilitatem exhibere queant, rebus ipsis & operibus eam declarãt. Neque enim orationes compositas recitant, aut annumerant uerba, sed actiones honestas & uirtutum exempla de se præbent: dũ percussi non repercutiũt, spoliantibus dicam non scribunt, petentibus largiuntur, proximos quosque tãquam seipsos amant. An uerò, nisi Deum genus humanum respicere, eique præesse putaremus, adeò puritati & innocẽtiæ studeremus? Nequaquam. Sed quoniam persuasissimi sumus, Deo qui & nos & mundum hunc condidit, transactæ hîc uitæ totius rationes nos reddituros, moderatum, benignum & plerisque contemptum uiuendi genus deligimus. Quippe nullũ in hac uita tantum malum, etiamsi capitis periculum agatur, superuenire nobis posse arbitramur, quod non omnino sit minimu, imò nihili faciendum, præ illa quam à summo iudice expectamus olim fœlicitate, mansuetæ, benignæ moderatæque uitæ causa, nobis promissa. Plato à Minoë & Radamantho iudicãdos puniendósque malos pronuntiauit: nos uerò neque si Minos aliquis fuerit, nec si Radamanthus, aut horum etiã pater, iudiciũ Dei ab illo uitari posse asserimus. An uerò illi quibus hæc sententia animo inoleuit, Edamus, bibamus, cras enim
25 morieмur: & mortem, profundũ quendam somnũ rerúmq; omniũ oblitionẽ statuunt, (ut ille ait, Germanus mortis somnus) pietatis in Deum studiosi uidẽtur, nos non uidemur, qui innocẽtiæ & sanctitati uitæ omnẽ operã damus, ut deuite-

tuus iudicium? nos inquam, qui præsentẽ hanc uitam minimè magni facimus, & illum duntaxat ducem pertranseuntes sequimur: quem utpote Deum cum uerbo suo cognoscere optamus, ut quænam Filij ad Patrem sit unio, intelligamus, quid Pater cum Filio communicet, quid sit Spiritus: quæ unitas trium, quæ discretio unitorũ, Spiritus scilicet, Filij & Patris. & qui longè præstantiorem quàm uerbis exprimere quisquam ualeat, eam quæ nos excapiet uitam agnoscamus: si puri ab omni crimine ad ipsam transierimus: qui denique adeò benigni sumus, ut non amicos tantùm, sed inimicos etiam diligamus. Si enim redametis, inquit, illos qui uos amant, & munũ detis illis qui uobis etiã dederint, ecquidnam mereminì? Tales inquam nos quum simus, existimamur impij. Et hæc quidem parua è magnis, pauca è multis retulimus, ne nimium importuni uobis aut molesti essemus. Nam & qui mel aut uinum explorant, exigua tantùm parte gustata, de toto iudicant. Cæterùm quoniam multi sunt qui nos, quum impietatis numen tollentis crimine arcessant, ne minimam quidem ipsi cognitionem Dei habent (homines plane rudes, neque uel de natura uel de Deo doctrina ulla imbuti,) pietatem uerò ex sacrificiorum ritibus metiuntur, & nos inuisant quòd non eosdem quos pleræque ciuitates deos colamus: rem ita considerate Imperatores. & primùm cur sacra nõ faciamus. Opifex ille & pater uniuersorũ, nõ sanguine eget, non nidore, non floribus & suffimentis fragrantibus: quũ ipse sit odor longè suauissimus: quum nulla re indigeat, nihil extra se desideret. Imò maximum hoc sacrificium ducit, si cognoscamus quis ille sit tantus qui cælos extendit & conglobauit, qui terram centri instar cõstabiliuit, qui aquas in mare deriuatas congessit, lucem à tenebris discreuit, æthera stellis ornauit: & omne genus fruticis è terra

produxit: qui animalia creauit, & hominem finxit. Hæc quum cogitamus, & animo complectimur Deum opificẽ, conseruantem & gubernantem arte ac scientia res uniuersas, manúsque ad eum puras attollimus, quanam amplius hecatombe, quo magnificentiore sacrificio indiget? Canit quidem poeta,

Sacrificant, adolent, libant, orántque, vouéntque
Mortales Superis, si quid peccauit iniquè
Quisquam: vt placati pœnas irámque remittant.

Sed quid ego sacrificia & holocaustia curem, quibus non opus habet Deus? Deposcit ille sibi victimam incruentam, & animum rationis compotem sibi offerri ac ministrari.

Iam quod à nobis requirunt, cur statuis non supplicemus, & eosdem, quos ciuitates pleræque omnes, deos honoremus: nulla ratione faciunt. Siquidẽ ne illis quidem ipsis, qui nobis hoc uitio uertunt quòd non eosdem quos ipsi agnoscunt, deos sequamur, inter se conuenit. Nempe Athenienses sibi Celeum & Metanirã deos statuerunt. Lacedæmonii Menelaũ, cui & sacrificia & dies festos peragunt. Ilienses, qui ne nomẽ quidem illius audiunt, & tanquã hostis audire nollent, suum celebrant Hectorem. Chij Aristæum, eundem & Iouem & Apollinem existimantes. Thasii Theagenem, à quo cædes etiam in Olympiadibus commissa est. Samii Lysandrũ, post tot illatas ab eo cædes, tot mala perpetrata. Alcman & Hesiodus Medeam: & Ciliæs Nioben. Siculi Philippum Butacidæ, Onesilaum Amathusii. Amilcam Carthaginienses. Sed deficiet me prius dies quàm omnes recensuero. Quum igitur ipsi inter se de suis diis dissentiant, quid est quod in nobis non assentientibus uituperent? Porrò AEgyptiorum cæremonias quis non ridiculas dixerit? plangunt illi per festos frequentésque conuẽtus, & pectora feriunt, tanquam propter defunctos, & rursus sacrificant tanquã diis. Sed hoc rursum

non est in illis qui etiam in bestias honores diuinos cõferunt: quæ quum moriuntur, capillos tondẽt, eáque in templis sepeliunt, & planctus publicos decernũt. Ergo si nos impietatis postulamur quòd non communes cum ipsis cultus exerceamus: omnes eodem nomine ciuitates, gentésque pariter omnes impiæ fuerint. non enim omnes eosdem deos uenerãtur. Sed quanuis inter sè conuenirent: oporteretne idcirco nos etiam ad statuas eorum adire & supplicare? Non discernentes plerique, quid materia sit, quid Deus, & quantum utrumque interualli pateat, coniunctis materiæ simul achris accidunt. Nos uerò discrimen facimus inter genitum & ingenitum, inter ens & non ens: inter id quod intellectu, quòdque sensu percipitur: & suũ unicuique nomen tribuimus. Nam si materia & Deus inuicem nihil differrent, sed nomina tantùm diuersa, res una foret, impij sanè essemus non adorando lapides, ligna aurum & argentum. Si autem maximo distant interuallo non minus quàm artifex & ea quæ ad artem ei cõparata sunt, quid mouemur? Nam sicut figulus, ita Deus est opifex, materia uerò ad artem ei sè præbet. Et ut lutum per sè aut suapte ui figlinorum formam accipere non potest, sic rerum omnium formis in sè recipiendis apta materia illa prima sine opifice Deo discerni, figurari, ornarique non potuisset. Iam ut figlinũ figulo præferre nemo solet, neque phiala uel aurea uasa magis quàm fabrum eorum honorare: sed si quid in illis probè, eleganter, artificiosè factum est, inde laudatur artifex, cui omnis uasorum laus meritò cedit: similis arca Deum & materiam ratio est. non enim ad materiam pertinet gloria & honor, quòd ordine situque tã certo, ornatu tam pulchro digesta sint omnia: sed ad architectũ eius Deum. Quamobrem si materiæ species, elementa, aut quæcunque ex eis coaluere pro diis habeamus, meritò Deũ

uerum ignorare existimabimur, ea quæ solui corrumpique oportet, æquantes æterno. Est sanè pulcherrimus hic mundus. nam & magnitudine quum sit excellens, ut omnia, sic pulchra omnia continet. Ex dispositione etiam & uarietate syderum pulchritudo eius eluceat, cum illorum quæ in Zodiaco circulo, tum quæ circa Septentriones sunt: denique è figura sphærica. Non ipse tamen mundus, sed artificiosus ille conditor eius adorandus est. ut neque uestro imperio subditi, quum aliqua re indigent, ut assequantur, quum uos
18 adierint, omissis uobis dominis ac principibus, nullóque affectis honore, ad palatii uestri magnificentiam se conuertunt. sed ædificij regij tam elegantem structuram, obiter & prætereuntes tantùm admirati, uos ipsos antè supráque omnia honorant. Verùm hoc interest, quòd uos Reges in uestrum usum ædes regias adornatis: mundus à Deo non indigente factus est. Est enim Deus ipse sibi omnia, lux maxima, mundus perfectus, spiritus, potentia, uerbum. Siue igitur mundus ueluti organum quoddam concinnum est, & numeroſè [hoc est suis numeris & rythmis] mouetur: illum duntaxat qui sonos dirigit tangit que, & concinnam modulationem accinit, non organum ipsum adoro. Itidem in certaminibus muneratorij [sic appello qui præsunt, & munera uictoribus proponũt] non citharœdis neglectis, citharas eorũ coronant. Siue idem mũdus ars Dei est (ut Platoni uidetur) pulchritudinẽ quidẽ eius admiramur, ad ipsum uerò artificem accedimus: siue corporea eius essentia, (ut Peripatetici sentiebant) non ipso Deo, quo authore [mundi] corpus mouetur, prætermisso, nullóque cultu affecto, egenis & infirmis elementis nos prosternentes submittimus, impassibili spiritu [anima rationali] ut ipsis [quoque] uidetur, passibilem materiam adorantes. Siue

denique mundi partes, potentiæ Dei esse existimantur, non ad ipsas colendas nos conferimus, sed ad conditorem eorum & dominum. Non ea propter à materia, quibus ipsa caret: neque, Deo præterito, elementa honore prosequor, quibus ultrà concessum est nihil quàm quod facere iussa sunt. Etsi enim pulchra sunt propter opificis artem: à materiæ tamen natura non degenerant. Sententiæ nostræ Plato quoque astipulatur. Essentia illa (inquit) quam cælum & mundum appellauit, multos quidem fœlicitatis numeros à parente consequuta est: non effugit tamen quominus esset corporea, quam ob causam mutationis expers esse nõ potest. Quòd si cælum & elementa, in quibus diuinum opificium agnoscõ non aloro tanquam deos, quum dissoluenda olim cognoscã: qua tandem ratione deorum nomine salutabo illa quæ ab hominibus fabricata esse noui? Vos obsecro rem breuiter æstimate. Necesse est autem me qui defendendæ causæ nostræ negotium susceperi, diligentius altiúsque repetere omnia, 19
& cum de nouorum deorum, quòd nuper à sint: tum de statu, quòd heri & nudiustertius (ut aiunt) factæ, differere. quanquam & uos ipsi, in antiquissimis quibusque scriptis, si alius quisquam, uersati, accuratè hæc intelligitis. Orpheũ igitur dico, & Homerum & Hesiodum uel æquales, uel non multo inferiores ætate illis quos celebrant diis fuisse. quod uel Herodoti testimonio comprobarim. Vnde singuli deorum extiterint (inquit ille) an cuncti semper fuerint, aut qua specie, hactenus ignoratũ est: nisi nuper atque heri, ut sic dicã. Nã Hesiodus atque Homerus, quos quadringẽtis nõ amplio annis ante me opinor extitisse, primũ Græcis deorũ generationẽ suis carminibus decãtarũt, eísq & nomina posuerũt

& cognomina assignarunt: & eorum genera | uel sexus | honores, artes diuersas, figuráque descripserunt. Cæterùm imagines deorum, antequam plastica, pingendi & statuaria ars in usum uenissent, ne nominabantur quidem: donec tandem nati floruerunt, Saurias Samius, Craton Sicyonius, Cleanthes Corinthius, & Core κορη hîc tanquam proprium nomen accipere licet, uel uirginem interpretari | Corinthia. Umbratilem enim picturam equi, umbra in sole circunscripta, Saurias inuenit. Graphicen uerò id est picturam res cum suis coloribus repræsentantem | Craton ostendit, qui in tabula dealbata uiri & mulieris umbras delineauit. Cores inuentum est coroplastice. hæc enim illius quem amabat dormientis umbram in pariete quum consignasset, patertam expressa simulitudine delectatus | figlinam is exercebat | lineamenta exsculpta luto repleuit. qui typus etiamnum in Corintho seruatur. His posteriores Dædalus & Theodorus Milesius statuariam & plasticen admuenerunt. Nempe adeò breue tempus post inuentas imagines & simulachrorum usum effluxit, ut nomina etiam artificum qui deos expresserunt, singillatim referre possimus. Dianæ enim Ephesiæ idolum, & Minerue (quam Græci Ἀθηνᾶν uocant, alij secretius Ἀθηναῖ oleaginum uetus, & eandem | sedentem Endyus Dædali discipulus fecit. Pythius Theodori & Telecli opus est. Delius Apollo & Diana | in Delo | Idez Æi & Angelionis ars. Iuno in Samo & Argis, Smilidis manus: simulachra cætera, Phidiæ. Venus hetæra hoc est meretrix | in Cnido, Praxitelis: denique AEsculapius in Epidauro, Phidiæ. Et ut paucis absoluam, omnes ubique imagines ab hominibus factæ sunt. Quòd si dij isti ab initio non erant, illi sne à quibus facti sunt, posteriores erunt? uel cur, ut essent, hominibus & arte indiguerunt? Terra hæc sunt, & lapides, & materia,

& ars curiosa. Cæterùm quoniam non desunt qui hæc nihil quàm simulachra esse dicant, deos uerò, quorum honori ea sint dedicata: & quæcunque in ipsos conferuntur, redeant, sacrificia, ad ipsos pertinere deos, neque alio modo homines conuenire deos posse: (conspectúsque deûm grauis est, ut inquit poeta:) & ad hoc comprobandũ, historias quasdam recitant, idolorum quorundã opera: agedum inquiramus quænam illorum qui dij nominantur, uis atque efficacia sit. Rogo autem uos, summi Imperatores, priusquam instituum hunc sermonem ingrediar, ut mihi, si ueras protulero rationes, ad ignoscendum faciles sitis. Neque enim idola redarguere ego mihi proposui: sed ut calumnias refellam, religionis nostræ rationes expono. Vos quidem in summa imperij maiestate, adeò coniunctis animis orbem gubernatis, ut inde cælestis etiam regni contemplationem clarius animo quis cõplecti queat. Vt uobis enim patri & filio in potestate sunt omnia, regno diuinitus in uos collato (Regis enim anima, inquit spiritus Propheticus, in manu Dei est:) sic uni Deo, & Filio eius, hoc est Verbo inseparabili, subiecta sunt omnia. Illud uerò imprimis animo perpendite. Dij, inquiunt, non erant ab æterno: sed ita eorũ natus est quisq; ut nos etiã nasci mur. & in hoc omnes consentiunt. Sic enim canit Homerus,

Oceanum Tethynque deorum progenitores.

Orpheus uerò qui & nomina eorũ inuenit primus, & generationes & gesta singulorum carmine prosequutus est, & in explicandis rebus diuinis, cæteris fide dignior uisus est: quẽ & Homerus cum in aliis multis, tum circa deos maximè sequitur) similiter primam eorũ generationẽ ex aqua constituit,

Oceanusque deis cunctis communis origo.

Fuit enim aqua secundum ipsum, principium omnium: ab aqua subsidente creata est Ilys, hoc est lutum, his parentibus

ortum est animal draco: cui adnatum erat caput leonis: corpus uerò medium continebat faciem Dei, Herculis aut Chronidicti. ab Hercule natum est ouum immensæ magnitudinis, quod dum completur, [fouetur & incubatur] uim passum à genitore suo ex attritione, in duas partes dissilijt: & superior quidem, in Cæli formam perfecta est: inferior uerò delapsa, Terram constituit. Itaque Terra iam integro corpore, iámque dea prodijt. Huic mistus est Cælus, & genuit ex ea fœminas, Clotho, Lachesin, Atropon: mares uerò centimanos, Cottum, Gygen, Briareon, & Cyclopes, Brontem, Steropen, Argum. quos etiam uinctos in tartarum præcipitauit: quum se regno pellendum à filiis, intellexisset. Quamobrem irata ei Terra Titanes peperit.

Tum Tellus peperit cælestes Vraniones,
Quos & Titanes alii cognomine dicunt,
Quòd Cæli fuerint vltores stellimicantis.

Et hæc, secundum illos, tum deorum tum mundi initia sunt. Nos genitum unumquodque ita accepimus, acsi prius non fuerit. in hanc igitur contemplationem incumbamus. Ergo si geniti sunt, nec erant antea, non sunt. Res enim omnis, aut ingenita, aut genita est: hæc corruptibilis, illa æterna. Neque hoc secus mihi atque philosophis uestris uidetur. Quidnam sit (inquit Plato) ens sempiternum, & ingenitum: item quid genitum quidē, ens uerò nunquā, distinguendū est primùm. Differit autē de intelligibili & sensibili: & ens sempiternū, quod intellectu solo percipitur, ingenitū esse docet: sensibile cōtrà, genitū & non ens, quod & incœperit esse, & desiturū sit. Hac ratione etiā Stoici cōflagratura omnia & denuo futura dicūt, & renouatū iri mundū. Quòd si mundus, quanquam prouidentia regitur (nam duplex secundum eos causa statuitur, principalis una & efficiens, ut prouidentia: altera uerò, ut materia, quæ passiones ac mutationes sustinet,) in

eodem durare statu non potest, quoniam factus est: quomodo deorum permanebit constitutio, qui & ipsi non suapte natura, sed nati sunt? Quid est autem quòd materiæ præferatur 2
dij, qui ex aqua constituti sunt? Hæc enim ipsis asserentibus principiũ est omniũ. Item ex simplicibus & uniformibus elemẽtis quidnã constare potest? Opus est sanè ut & materiæ accedat artifex, & artifici materia. Quomodo enim formæ rerũ absque materia aut artificæ consistrent? Sed neque materiam Deo antiquiorem fieri ratio admittit. necesse est enim ut causa efficiens, ea quæ fiunt, antecedat. Nunc postquam ostendi, nihil genitum esse quod non etiam dissolui oporteat, ad reliqua etiam quorum accusamur diluenda me conuertrem: sed remoratur hæc ipsorum theologia, quæ nõ modò præter omnem uerisimilitudinem, genitos deos & ex aqua constitutos inducit: sed alia quædam absurda addit. Primùm enim figuras corporibus eorũ indignas tribuerunt: ut qui de Hercule scripserunt, Deus draco uolubilis: & qui antimanos quosdam finxerunt: & filiam Iouis, quam è matre Rhea uel Cerere (eandem enim faciunt) susceptit, oculos secundum naturam duos habere dixerunt, & insuper duos in fronte, & rostrum posteriore colli parte: & in capite cornua. ideóque Rheam partu tam monstroso territam, fugisse, neque papillam præbuisse infanti. Vnde mystice (inquiunt) Ἀμμᾶς [id est non lactata] uocatur, communiter uerò Proserpina & Core [id est uirgo] alia quàm Minerua illa glaucõpis à pupilla glauco pupillarũ colorẽ sic nominata. Deinde gesta eorum accuratè, ut ipsi putant, conscribunt. Saturnus (aiunt) parenti uerenda execuit, ipsúmque à curru deiecit: filios proprios deuorauit. Hunc patrem suum Iupiter uinctum in tartara præcipitè dedit, sicuti & suos filios Cœtus: & aduersus Titanes bellũ de regno gessit. Matrẽ Rheã,

quæ concubitum eius respuebat, persequutus est. & quũ illa se in draconem serpentem fœminam conuertisset, mox ipse draco factus, mistus est cum illa, Herculeo, quem uocant, nodo | suis spiris | astricta. & huius concubitus species in caduceo Mercurij spectatur. Postea etiam Proserpinam filiam
23 suã similiter sub draconis specie uiolauit: & Dionysium ex ea genuit filium. Hæc quum ita se habeant, hoc saltem dicam, Ecquidnam boni ad huiusmodi traditiones sequitur? Quæ inde diis uestris, Saturno, Ioui, Proserpinæ, & reliquis accedit maiestas? aut quidnã est quod nobis persuadere possit ut eos uerè deos esse credamus? Corporúmne figuræ? quis enim iudicio & intelligentia præditus, uiperam à Deo progenitam credat? quum sic fabuletur Orpheus,

Progeniémque Phanes aliam susceptt acerbam,
Ex utero sacro, specie terrente draconis.
Crinis erat capiti, faciésque decora supernè:
Vipereum corpus reliquum, visuque tremendum.

Aut quis ipsum Phanetã, quem deorum primogenitum faciunt | hic enim est ille ex ouo profusus | draconis uel corpus uel speciẽ habuisse approbet? aut deuoratum à Ioue | Mẽtin | esse, ut Iupiter securus tranquillũ possideret regnum? Nam si ab improbissimis bestiis nihil differunt, (liquet autem, ab iis quæ ex terra & materia constant ac generantur, substantiam diuinam esse discernendam,) dij profectò non fuerint. Quid igitur supplices ad illos accedimus, quorum generatio non aliter quàm iumentorum aut pecorum se habet: & facies ferina & informis est. At qui etiamsi carne tantùm eos constare, sanguinem & genituram habere, passionibus iræ & cupiditatis obnoxios esse dicerent, sic quoque, tanquam nugaces, risu excipiendi forent. Neque enim uel ira, uel cupiditas & appetitus, uel prolificum semen in Deum cadere potest. Sed sunto illi corporati & carnei, dum iræ & furori non

succumbant: ne Minerua *appareat*
Tristitia mœrens, altoque irata Tonanti.
Et de Iunone *non audiamus*,
Impatiénsque iræ Saturnia talia fatur.
Neque de Ioue *hæc*,
Hei mihi, qui charum fugientem mœnia circum
Hectora conspiciens, in pectore voluo dolorem.
Quippe natura luctu & mœrore superior eos decet. Ego enim uel homines qui iracundiæ & tristitiæ cesserint, imperitos & rudes dixerim. Quum uerò parens hominúmque deúmque suum deplorat filium,
24 Væ mihi, quandoquidem charum Sarpedona cogũt
Fata Menœtiadæ forti succumbere dextræ:
Et quanuis lugens, periculo eum eripere nequit,
Sarpedon Iouis est proles, Sarpedona prolem
Iuppiter ipse suam non quit subducere morti.
Quis non illorũ qui huiusmodi fabulis delectantur, tanquã philothei, imò potius athei, quis non illorum, inquam, ruditatem impiam magis quàm puerilẽ reprehendat? Rursus carnem eis cõcedam: modò ne uulnera accipiant: ut Venus *à Diomede, suo corpore*,
Vulnere Tydides afflixit me Diomedes.
Animo uerò à Marte,
Semper me claudum Venus aurea diua maritum
Despicit, & rigidi præfert mihi Martis amores.
Neque Mars *ab eodem* Tydide,
Et corpus formosum hasta penetrauit acuta.
Terribilis ille in bellis, & Ioui contra Titanes auxilaris, infirmior Diomede *apparet*,
Non minus ille furit, quàm Mars vesanus, in armis.
Quin tues Homere? *non furit* Deus. *Tu uerò mihi & sanguinarium & homicidam facis* Deum:

Mars funeste, cruente.

Et adulterium eius & uncula describis,

Mollibus in stratis dum Marsque Venúsque soporé
Indulgent: mirum, subtili Mulciber arte
Retia circundat. non amplius vlla mouere
Illi membra queunt.

Annon immodicæ istæ non expertes impietatis nugæ de diis effutiuntur? Cælus castratur, ligatur & in tartarum præcipitatur Saturnus, insurgunt Titanes, Styx desideratur in pugna. Ergo & mortales eos faciunt. Amoribus quoque tum mutuis tum in homines ardent.

AEneas, formoso olim quem diua parenti
Mista viro peperit, nemorosæ in saltibus Idæ,
Anchisæ Cytherea Venus.

An hoc non est amare & pati? Quòd si dij essent, non concupiscerent. imò etiamsi carnem Deus, prouidentia diuina, assumeret, non deberet tamen [aut ne posset quidem] in ipsum cupiditatum seruitus cadere.

--nec enim maioribus vnquam
Me flammis arsisse puto: non me acrius vsit
Seu dea, seu fuerit mortali sanguine creta.
Non Ixioniæ tantos ego coniugis ignes,
Acrisioneæ Danaes nec vulnera sensi,
Non adeò vsserunt Phœnicis membra puellæ,
Non Semele, non Alcmene, Thebaides ambæ.
Non Cereris, non Latonæ sic ardor amantem
Me tenuit: non igne tuo sic perditus arsi
Vnquam aliàs antehac: vt nunc mea pectora tangit
Summa cupido tui.

Quisquis hic est genitus est, corruptibilis est, nec Dei quicquam habet. Quid quòd hominibus etiam famulantur?

O Regia Admeti domus, in qua seruiens,
Quanuis Deus, quibusque gaudebam cibis,

Mensaque vili.

Et armenta pascant.

Et hoc profectus in solum, meo hospiti
Custodiebam quotquot illi erant boues,
Domumque seruabam hanc.

Admeus ergo præstantior Deo est. O uates, ô sapiens, qui futuros aliis euentus præsagiebas, pueri quē amabas casum non præuidisti? tu manibus tuis occidisti charissimum.

Non posse mentiri putabam Apollinem
Ego quoque, vatémque esse veracissimum.

(Vide ut Apollinem Æschylus œu falsum uatem traducit.)

At ipse præsens his epulis, qui talia
Loquutus est, meum necauit filium.

Verùm hæc fortè aliquis mihi dicat | figmenta sunt poetarum: quæ interpretando, ad naturam referri oportet: sicut Empedocles his carminibus nos docuit,

Iuppiter igne micans, Iuno vitalis, & imus
Diuorum Pluto, vis Nestidis vda rigandi.

[Permittam & hoc tibi: | esto Iupiter ignis, Iuno terra, Pluto aer, & Nestis aqua. Constat autem hæc elementa esse mundi, ignem, aerem, aquam & terram. proinde conijcatur ut nullus istorū deus sit: non Iupiter, neque Iuno, neque Pluto.

Materiæ enim à Deo discretæ originē suā debent elemēta.

Ignis, aqua, & tellus, vis aeris atque benigni:
Vinclum & amicitiæ pariter.

Hæc enim absque amore mutuo permanere & coalescere nequeunt: lite & contentione dissipantur. Quo pacto igitur hæc qui quam deos esse dixerit? Summum & principale quid, amicitia est, ut Empedocles sensit: concreta uerò ex elementis corpora illi subijciuntur. Quod uerò principale est, dominatur. Quamobrem si unam eandémque principali & subiecto uim attribuamus, temere ac imprudenter tantundem

honoris corruptibili, fluxæ & mutabili materiæ decernimus, quantum uni, ingenito, æterno & semper sibi constanti Deo debetur. Iupiter, ex sententia Stoicorum, nomen apud Græcos à feruore tulit, ut nihil aliud sit quàm feruidissima natura. & Iuno aër, quod uel nomen eius Græcum approbare potest. ἥρα enim Iuno est, cuius uocabuli eædem literæ dissolutæ, si alio modo coniungantur, ἀὴρ sonabunt. Similiter Neptunus etymologiæ ui, a qua est: nempe πολλὰ ὧν ἡ πόσις. Sed alij etiam aliter hæc interpretantur. Sunt qui Iouem faciant aerem, masculæ simul & fœmineæ naturæ. alij καιρὸν, id est anni partem, quæ χρόνον | tempus, annum, aut tempestatis præsentis intemperiem] ad moderatam cæli constitutionẽ redigat & attemperet. quare & hic solus | auunt Cronum | Saturnum | effugit. Et cum Stoicas quidem hoc modo disceptarim. Quòd si unum duntaxat, summum illum, æternum & ingenitũ Deum arbitramini: corpora uerò ex elementis concreta, omnem materiæ uarietatem: & spiritũ Dei, qui penetrando materiam uegetat, secundum uarias ipsius species, nomina quoque diuersa sortiri dicitis: sequitur ut ex diuersis materiæ formis corpus Dei constituatur. & olim quum elementa | ut uos sentitis | deflagrabunt, necesse erit ut nomina etiam formarum materiæ simul intereant, solus autem Dei spiritus relinquatur. Quis ergo corpora illa quorum materia mutabilis & corruptibilis est, deos esse credat? Cæterùm illis qui Cronum | Saturnum | dicunt esse chronon | hoc est tempus: | Rheam uerò, terram: & hanc è Crono concipere atque parere, unde & mater omnium existimatur: illũ gignere, in quem lucem edita rursus cõsumere: & uirilium exectionem, nihil aliud esse quàm uiri cum muliere coitum. quo ueluti resecta à uiri corpore genitura in uterum demittitur:
27 & hominem cui Venus, nempe concupiscentia insita est, gene-

rat: Saturni uerò insaniam, anni & tẽpestatis mutationem interpretantur. unde & animata & inanimata corpora intereunt. Vmaula & tartarum, ipsum tempus, quod ab annui partibus ac tempestatibus uariis subinde immutatur, & nec animã uertẽtibus nobis aboletur. Illis, inquã, respondeam, Siue tempus, siue pars eius aliqua & tempestas Cronus est, conuertitur & mutatur: siue tenebræ, aut summa frigiditas, aut natura humida, hæc omnia transeunt. Deus uerò, immortalis, immobilis ac inmutabilis est. Quocirca neque Cronus, neque deiectum ei simulachrum, Deus fuerit. Similiter etiam Iupiter, siue is aer est à Saturno prognatus, cuius natura altera masculasit, Iouis: altera fœminea, Iunonis nomine (quare & soror & coniunx illius fertur) mutationi obnoxius est: siue tempestas aliqua, non constat sibi. Numen uerò mutationis atque inconstantiæ omnis expers est. Sed quid est quòd multis importunus sim uobis, ea referẽdo quæ uos ex illorum libris qui naturales huiusmodi commentationes tractant, melius cognouistis? ut quæ uel de natura sentiunt scriptores: uel de Minerua, quam dicunt esse mentem per omnia extensam: uel de Iside, quam faciunt naturã æui, ex qua nata sint omnia, & per quam omnia existant. uel de Osiride, cuius à Typhone fratre occisi Isis cum Horo filio membra quærens quum inuenisset, ad sepulturam comparauit: quæ etiamnum Osiriaca nominatur. Quid, inquam, est quòd pluribus his immoremur: quũ sursum deorsum circa diuersas materias occupati, à uero illo qui mente sola comprehenditur Deo aberrent? Itaque elementa corũmque partes deificant, aliâs alia nomina eis imponẽtes. Nam frumenti sationem, Osirim uocant: aiúntque Isin, quum siue Osiridis membra, siue fruges inuenisset, exclamasse, Inuenimus, gaudemus. Vitis uerò fructum, Bacchũ appellant:

uitémque ipſam, Semelen: & fulmen, æſtum Solis. Atqui illi qui fabulas in rebus diuinis introduxerunt, quidnam potius quàm theologi ſunt dicendi: nec uident ſe, interim dũ deos ſuos huiuſmodi argumentis defendunt, uanitatis ipſorum ſuſpicionem magis augere. Eſto Iupiter aer, Iuno terra, ſitque aliquod ſecundum naturam ipſorum coniugium: Europa uerò quid ad aerem pertinebat, quid Leda, ut cum hac in cygnum, cum illa in taurũ turpis adulter mutatus Iupiter rem habere uoluerit? Huiuſmodi ergo deorũ aſſertores, ut iam dixi, nõ aſſequuti maieſtatem Dei, quum ratione in locum cæleſtem (nulla ad eum mentis cognatione aut deuotione ducti) conſcendere non poſſint, circa materiæ ſpecies hærẽt: & ſemper deorſum uergentes, elementorum mutationes deificant: perinde acſi nauigium aliquis, quo uectus eſt, gubernatoris loco haberet. Atqui ut nulla eſt utilitas nauis, utcunque rebus omnibus inſtructæ, ſi deſit gubernator: ſic elementa in hoc mundo digeſta, nihil abſque Dei prouidentia iuuerint. nam & nauis per ſe nunquam nauigat: & elementa ſine Deo ne mouerentur quidem.

28

Porrò uos, qui intellectu omnibus præſtatis, hoc forſan à mẽ interrogabitis, Qua igitur ratione ſimulachra quædã æra tos edunt effectus, ſi dij quorũ honori dedicantur, non ſunt? neque enim inanimatas & immobiles imagines per ſe aliquid poſſe, abſque eo qui moueat, credibile eſt. Fieri quidem in diuerſis ciuitatibus & populis aliquos ab idolis eorúmque nonũne effectus, nos etiam non negamus. non tamen idcirco quòd ab aliis fructum aliquem peræperint aliqui, uel etiã læſi fuerint nonnulli, deos eſſe qui aut obfuêre, aut profuêre, putamus. Verùm qua ratione poſſe aliquid exiſtimentur idola: & quinam in eis agant, eorum ſibi nomina uſurpantes, diligentius trutinemus. Sed antequam hoc ag-

grediar, ut quinã in idolis operentur, quódque dij nõ sint, demõstrem, necesse erit philosophos etiam aliquos testes mihi proferre. Primùm igitur Thales, triplici diuisione (ut referũt qui philosophiã eius altius scrutati) deũ, dæmones, & heroes seu genios nuncupat. Deum autẽ definit esse mẽtem mundi: dæmones, essentias animales siue spirituales: heroes, separatas hominũ animas: bonos nimirum, bonas: malos uerò, improbas. Plato uerò quum de cæteris de heroibus nihil pronuntiet, substantias naturã superiores, in Deũ ingenitũ, & stellas ab ingenito illo creatas, per quæ mundum siue cælum digestas, tum fixas, tum planetarum, tertiò in dæmones distribuit. de quibus dæmonibus quũ quid sibi uideretur, exponere recusaret, maioribus qui de illis aliquid protuliſſent, adhibendã fidem iudicat. Cæterorũ uerò inquit: dixerat autẽ prius de stellis tanquã diis qui dæmones appellantur, & cognoscere & enuntiare ortum, maius est opus quàm ferre nostrum ualeat ingenium. Priscis itaque uiris hac in re credendum est: qui dijs geniti, ut ipsi dicebant, parentes suos optimè nouerant. Impossibile sanè deorũ filiis fidem non habere, licet nec necessarijs, nec ueri similibus rationibus eorum oratio confirmetur. Verùm quia de domesticis rebus loqui se affirmabant, nos legem sequuti, fidẽ præstabimus. Sic igitur ut ab his est traditũ, horum deorum dæmonũ generatio habeatur, atque dicatur, Terræ Cæli qi filij Oceanus & Tethys fuisse traditur. Ab iis Phorcyn, Saturnus & Rhea, geniti, & reliqui horum fratres. Ex Saturno & Rhea, Iupiter & Iuno, & reliqui, quos eorum fratres quotidie memorari audimus, nati dicũtur. Ex his deinceps, ut traditur, alij. An uerò Plato ille, qui excelso animo mentem æternam, & sola ratione comprehendendum Deum est cõtẽplatus: & perpetuò ei adiunctũ effatus: nẽpe id quod uerè

est ens, quod uniforme, & quod ab eo emanat bonum, hoc est ueritatem: qui de potestate suprema disserunt, & quòd circa Regem omnium omnia sint, & omnia ipsius gratia: quódque ipse causa sit omnium & rebus omnibus adsit: non uno quidem modo, sed secundo secundis, tertio tertiis: illéne, inquam, de diis aut dæmonibus illis, qui ex sensibilibus corporibus Cælo & Terra nati ferũtur? ueritatẽ intelligere supra sui ingenii captum existimasset? Nequaquam, opinor. Sed quum deos gignere & gigni impossibile putaret, quũ omne quod inœpit, finiri aliquando oporteat: nec minus impossibile persuasionem uulgi, quod temere fabulas recepit, immutare. has ob causas supra suas uires esse dixit reliquorũ dæmonũ generationẽ uel noscere uel efferre: quum neque ingenio consequi, neque uerbis exprimere posset quo pacto generarentur dij. Nam quod alibi ait, Magnus utique dux in cælo Iupiter, citans alatum currum, primus incedit, exornans cuncta, proudéque disponens: hunc sequitur deorum dæmonúmque exercitus: Nõ de Saturni filio Ioue, sed de conditore
30 *uniuersitatis intelligendum est. quod & ipse Plato innuit: qui quum aliud conueniens nomen [unum] non haberet, communi uocabulo Iouis, non tanquam proprio Dei, sed perspicuitatis causa, (Deum enim illũ summum in uulgus efferre honuni possibile non est,) uti uoluit: adiecto tamen magni cognomine, ut cælestem à terrestri distingueret, ingenitum à genito: qui non modò Cælo Terráque, sed ipsis etiam Cretensibus (infantem ipsum, ne à patre occideretur, suffuratis) posterior est. Sed quid opus est, coram uobis, qui omne genus literarum scrutati estis, uel poetarum carmina, uel aliorũ sententias examinare? Hoc [summatim] à me dictum, sat fuerit: quòd si non etiam poetæ & philosophi Deũ unum agnouissent, de reliquis uerò [qui uulgò dij habentur] tan-*

quam uel dæmonibus, uel materia duntaxat, uel hominibus olim clariis, sensissent: meritò nos, qui Deum & materiã & utriusque essentiã discernimus, reijceremur. Quippe ut Deum asserimus, & Filium ipsius Verbum, & Spiritum sanctum: (tria quidem secundum potentiam, Patrem, Filium & Spiritum: actu uerò & essentia unum. Filius enim, Patris mens, uerbum & sapientia est: & [ab eodem] Spiritus, ut lumen ab igne, profluit:) sic & alias quasdam potestates esse cognoscamus, quæ uel circa materiam uel intra eam uersantur: unam Deo inseruientem, alteram uerò ei aduersantem. Non quòd ulla uis cum Deo pugnare queat, ut amicitiæ lis aduersatur, secundum Empedoclem, & nox diei: sicut sensibus nostris apparet: (nam etiamsi quid Deo se opponeret, nox abderetur, ui & potentia Dei dissipatum:) sed quoniam Dei bonitati, quæ ei adiuncta copulatáque est ita ut corpori color, (hic enim sine illo non est, non ueluti pars ipsius, sed tanquam res necessariò consequens, unita illi ueluti quæ concorporata: ut igni color fuluus, ætheri cæruleus,) spiritus materiæ adhærens aduersatur: qui tamen & ipse a
31 Deo creatus est, ut reliqui angeli, & materiæ eiúsque formis administrandis præfectus. Idcirco enim angelos Deus creauit, ut rebus à se digestis prouiderent. quanuis enim ipse uniuersali sua & communi prouidentia uniuersis prospiciat: particularem tamen rerum singularum, quæ cuique fuerint commissæ, angelis imposuit. Cæterùm ut hominibus arbitrij libertas circa uirtutes & uitia data est, (neque enim uos uel honore bonos, uel pœna malos afficeretis, nisi sponte consultóque alteri boni, alteri mali essent:) & alij bona fide res sibi creditas procurant, alij improbi perfidique deprehenduntur: sic etiam circa angelos res se habet. alij enim ultro tales manserunt quales à Deo facti erant, & in munere suo

fideles se præbuerunt: alij & res sibi concreditas proteruè contumelioseque tractarunt, & præter omne officij sui ac dignitatis decorum se gesserunt: hic inquam materiæ eiúsque formarum constitutus princeps, & alij ex illis qui circa primum mundi firmamentum erant. Neque uerò hîc communiscimur quicquam, sed ea quæ tradiderunt Prophetæ, exponimus. Itaque à statu suo defecerunt, alij quidem amoribus capti uirginum, & libidine carnis accensi: ipse uerò princeps, tum negligentia, tum improbitate circa procurationem sibi concreditam. Ex *amatoribus igitur uirginum, gigantes, ut uocant, nati sunt. (quorum si poetæ etiam aliqua ex parte historiam prodiderunt, non est quòd miremini: quum diuina & cælestis sapientia tantum à terrestri & humana absit, quantum ab ipsa ueritate ueri similitudo. nam secundum principem materiæ,*

Nouimus effari mendacia plurima, veri
Quæ speciem referant.)

Hi igitur angeli qui quũ cælis excidissent, circa aerẽ & terrã obuersantes, non amplius euehi supra cælos potuerũt: necnon animæ gigantum, dæmones illi sunt qui circa mundum oberrant: & motus, hæ quidem constitutioni quam à
32 *parentibus] acceperunt: illi uerò pristinæ libidini suæ, conuenientes edunt.* Cæterũm *princeps ille materiæ, ut ipse rerũ euentus probat,* Dei *bonitati sua procuratione se opponit.*

Sæpe mihi subiuit cura
Animum, dubitanti anxiè,
Deus an fortuna regat
Hominum inconstantem vitam.
In qua & inopinatò sæpius
Et iniquè miseri sunt quidam.
In familiis etiam claris
Aliqui, quod nemo speraſſet,

Absque Deo fortunati.

Perplexum se his carminibus fatetur Euripides, *neque scire cuinam rerum terrestrium huiusque mortalis uitæ gubernatio sit adscribenda, in qua boni plerunque miserè, mali uerò fœliciter degant: & in qua aliquis dixerit,*

Hæc nos videntes, quomodo vel legibus
Vtemur, esse vel deos fatebimur?

Hinc & Aristoteles commotus, ea quæ infra cælũ sunt, nulla prouidentia regi putauit. At qui æterna Dei uniuersalis prouidentia undiquaque ex æquo se nobis extendit.

Coacta tellus, seu velit, seu non velit,
Producit herbas, & pecus pascit meum.

La uerò quæ ad singulos pertinet, non pro hominum opinione, sed ueritatis ui, ut quisque meretur, procedit, & res etiã cæteras secundum communem earum constitutionis legem gubernat. Quoniam autem cõmotiones illæ & operationes dæmonicæ, quæ à contrario spiritu proficiscuntur, inordinatos istos impetus excitant: atque insuper homines, alium aliter, tum singulos, tum integras gentes, particulatim & publicè, pro ratione materiæ & erga Deum affectionis, mus forisque mouent: eam ob causam aliqui, quorum non parua authoritas est, non ærto ordine hanc uniuersitatem esse constitutam, sed tẽmere fortuitóque agi ferrique omnia consuerunt. Nesciebant enim illi, nihil eorum quæ ad totius mundi constitutionem spectant, uel inordinatum uel neglectum esse: sed singula quæque certa ratione facta. quamobrem præscriptum sibi ordinem nihil est quod transgrediatur. Homo etiam ordinem à creatore sibi decretum seruat, tum in generationis suæ natura, quæ una communique ratione in omnibus perficitur: tũ formationis & mẽbraturæ modo, qui ueluti lege quadam intra suos fines cohibetur: tum termino uitæ,

qui æqualis communisque omnes manet. Quanquam uerò etiam ratio canandi uis eadem & communis omnium sit, unusquisque tamen, prout partim suo ingenio inclinat, partim
33 *à principe [materiam] obtinente & affectus eius malis grauis afficitur, alius aliter fertur mouetúrque. Et hi quidem qui adidola eos pertrahunt, geniti sunt illi de quibus diximus: qui sanguine uictimarum gaudent, eásque lambunt. Dij uerò illi qui uulgo hominum placent, & sua statuis nomina communicant, aut ab eis accipiunt, homines fuerunt, ut ex ipsorum historiis cõstat. Quòd autẽ dæmones sint qui hominum illorum [aut deorum, ut uulgus credit] nomina sibi assumũt, ex actionibus singulorum comprobari potest. Alij enim ut pudenda excindãtur, authores sunt, qui coniuncti sunt Rheæ: alij ipsa hominũ corpora uulnerant aut incidunt, qui Dianæ adhærent. Taurica quidem etiam hospites iugulat. Vt nihil dicam de [hominibus] illis qui cultrus & flagellis nodatis seipsos discruciant: nihil etiam de diuersis dæmonum generibus. Deus certè ad ea quæ præter naturam sunt, neminem mouet.*

At dæmon homini quum struit aliquod malum,
Peruertit illi primitus mentem suam.

Deus uerò quum absolutè bonus sit, perpetuò beneficus est.

Porrò quòd alij sint qui agunt, alij uerò quorum in honorẽ collocantur statuæ: illustria nobis argumẽta Troas & Pariũ fuerint. habet enim illa imagines Neryllini, uiri qui nostro seculo claruit: Pariũ uerò, Alexãdri & Protei. Alexandri quidẽ etiamnum in foro & sepulchrũ & simulachrum est. Porrò Neryllini cæteræ quidem statuæ, ornatus sunt publicus (nam his quoque ciuitas ornatur) una ex illis tum consulentibus respondere tum medicari creditur. Quamobrem & sacra ei faciunt, & auro illinunt, & coronant statuam Troæ

denſes. Protei uerò (quem non ignoratis ignem ſe inieciſſe circa Olympiam) ſtatua ſimiliter reſponſa dare perhibetur. Alexandri uerò ſtatuæ

(O Paris infœlix, quanquam formoſe, libido
Te facit inſanum)

14 ſacrificia publicè & feſta peragunt, tanquã propitio & exaudienti deo. Anne igitur Neryllinus, & Proteus & Alexander ea quæ circa ſtatuas fiunt, efficiunt, an materiæ natura? At qui materia, æs eſt: quod quidnam poſſet per ſe? quũ in aliam quauis figuram conflari queat, ut peluis ab Amaſide illo apud Herodotum? Cæterùm Neryllinus, & Proteus & Alexander, quidnam opis laborantibus adferrent? Nam quæ hoc tempore ſtatua Neryllini efficere dicitur, uiuente ipſo & ægrotante facit. Quid igitur dicendum? Primùm ſanè irrationales animæ & phantaſtici circa opiniones motus, aliàs alia idola [ſpectra aut ſimulachra] partim à materia trahunt, partim ipſimet ſibi confingunt & pariunt. Et hoc tunc maximè in animam cadit, quum ſpiritum materialem in ſe admiſit, eique unione quadam permiſta eſt. quod fit quum non ad cæleſtia & eorum conditorem, ſed deorſum ad terreſtria reſpiciens, tota in terram declinat, nihil iam quàm ſanguis & caro, non amplius ſpiritus ſynœrus. Iſti irrationales inquam & phantaſmatii (hoc eſt inanium uiſorum) pleni animæ motus, imaginationes procreant, quarum inſana in idolorum amorem ruit cupiditas. Quum uerò molliculæ & flexibilis anima, rudis & expers ſanæ doctrinæ, quæ nec ueritatem eſt contemplata, neque patrem & opificem uniuerſorum cogitatione complexa, falſis ipſa de ſe opinionibus fuerit imbuta: dæmones illi materiæ dediti, nidoris & ſanguinis uictimarum auidi, & hominum impoſtores, per falſos illos & uanos in uulgi ac imperitorũ animis mo-

[æu instrumenta quædã] imaginationes quasdã, tanquã ab idolis & simulachris, quorum ipsi nomina usurpant, profectas, eis infundũt. Et quũ suapte ui ac ratione anima, ut pote immortalis, plerunque moueatur & agat in homine, ita ut futura prædicat, & rerum præsentium statum dirigat aut emendet, huius sapientiæ laudem dæmones sibi lucrantur.

Sed de nominibus etiam deorum aut dæmonum ut aliquid adferamus, quæ antehac expositæ sunt, postulare uidentur. Herodotus itaque, & Alexander Philippi filius in epistola ad matrem (qui utrique in diuersis ciuitatibus AEgypti, Heliopoli, Memphi & Thebis, in colloquium cum sacerdotibus uenisse dicuntur) homines eos fuisse, ex illis cognouisse se aiunt. Sic enim scribit Herodotus, Eos itaque quorũ imagines erant, [pontificum, in grandi quodam cœnaculo,] demonstrabant tales omnes extitisse, [eo uultu & forma corporis, habitú que in uita,] sed multum à diis distantes. priores tamen his uiris fuisse deos in AEgypto principes, unà cum hominibus habitantes: & eorum semper unum extitisse dominatorem, & postremum illic regnasse Orum Osiridis filium, quem Græci Apollinem nominant. Hunc, postquam extinxit Typhonem, regnasse in AEgypto postremũ. Osiris Græca lingua est Dionysus [id est Liber.] Ergo tum alij tum ultimus rex AEgypti, homines fuerunt: ab illis uerò ad Græcos trãslata sunt nomina deorũ. Apollo Dionysi & Isidis filius fuit: ut idem Herodotus ait, Apollinẽ & Dianam aiunt Dionysi & Isidis filios esse: Latonã uerò, nutricem horũ ac liberatricem. quos cælesti origine natos, primos habuerunt reges: & partim ignorãtia ueræ ergà Deũ pietatis, partim quòd imperio eorũ adularentur, unà cum uxoribus eorũ, diuinis honoribus affecerunt. Boues mares eosdémque mundos [inquit Herodotus] ac uitulos uniuersi AEgyptij immolant: fœminas eis immolare nõ licet, utpote Isidi consecratas. Nã Isi-

dijs simulachrũ, muliebre est, bubulis præditum cornibus, quẽ admodum Io Græci describunt. Cuinam uerò fides his de rebus æquius adhiberetur, quàm qui à maioribus suis, secundum generis successionẽ, filij subinde à parentibus, ut sacerdotij munus, ita historiam accepe|runt? neque enim ipsos ministros ædium sacrarũ, qui magnificare idola assolent, deos suos homines fuisse mentiri uelle | si res secus haberet | ueri|simile est. Quòd si Herodotus solus dicæret, AEgyptios tradere, illos qui pro dijs ducuntur, olim homines fuisse: forsan ei hæc prodẽti, & huiusmodi (Atque ex iis narrationibus, quæ ad rem diuinã pertinentia | ex sacerdotibus AEgyptijs | audi-
6 ui, ea nõ libenter enuntiauerim, nisi ipsorũ tantummodo nomina: æquum existimans omnes homines idem sentire de his) tanquã fabulatori, fides habẽda non esset. Nunc quoniã Alexander quoque & Mercurius ille termaximi cognomento, generis eorũ æternitatem consentiẽtes inter se negant, & alij insuper innumeri (quid enim singulos recẽserẽ?) ne suspicandi quidem locus relinquitur, quin reges quũ essent, diuini cultus eis decreti sint. Hoc & doctissimi quique AEgyptiorũ testantur: qui deorum nomine cælum, terram, solem & lunam cõprehendunt: reliquos uerò homines, mortales existimant, & templa, ipsorũ sepulchra. Idem in libro de dijs Apollodorus docet. Herodotus etiam passiones eorũ, mysteria nominat. In Busiri urbe (inquit) quòd diem festum Isidi agunt, superius à me dictũ est. Verberantur enim post sacrificium cuncti, multa sanè hominum milia, uiri & mulieres. quomodo autem | aliâs, quo autem | uerberentur, non est mihi fas dicere. Si dij sunt, immortales sunt: sin uerberantur, & passiones eorum, mysteria sunt, homines fuerint. Rursus enim Herodotus, Sunt etiam, inquit, sepulchra (cuius nomen si nuncupauero hac in re, haud sanctè fecero)

in urbe Saï in templo Mineruæ, poſt totum delubrum, eius parieti contiguæ. Atque in fano ſtant ingentes obeliſci id eſt ueruæ lapidei: locúſque contiguus lapidea baſi adornatus, & circunquaque prorè elaboratus: magnitudine, ut mihi uidebatur, quanta in Delo lacus qui dicitur trochoides. In hoc ſimulachra habentur paſſionum eius, quæ, myſteria nocturna AEgyptii *uocant.* Non ſolùm autem ſimulachrum Oſiridis *apud* AEgyptios, *ſed conditura quoque oſtenditur.* Et *alibi, Certi quidam homines condiendis mortuorum corporibus conſtituti ſunt. qui, quum ad ipſos cadauer portatum eſt, oſtendunt iis qui portauerunt exemplaria mortuorum lignea, pingendo aſſimulata. Et eorum unum accuratiſſimè fabrefactum eſſe aiunt: cuius ego nomen ſi nuncupauero, haud faciam ſanctè. Quinetiam ex Græcis quidã eruditione circa poeſin & hiſtorias clari, diis ſuis paſſiones quaſdam animi abſurdas tribuunt, ut Herculi Homerus,*

Crudelis, quem non potuit reuerentia diuûm,
Non ius hoſpitii fidum, ſacratáque menſa,
Flectere, quin ipſum miſerè demitteret orco.

37

Talis ſi fuit Hercules, mirum nõ eſt quòd inſaniuit, quòdque rogo ſuccenſo ſeipſum cremauit. De AEſculapio *autem Heſiodus,*

Pater hominúmque deúmque
Fulmine Latoiden, ſublimis ab æthere, diro
Iratus percuſſit.

Et Pindarus,

Vincitur & ſapientia lucri ſpe.
Ceſſit & Aſclepius auro
Præſenti, opifer virum
Iam leto unctum vt reuocaret.
Iratus at illos Saturnius
Atro fulmine traiecit.

Vnde viis spirandi clausis
Ambo interierunt statim.

Atqui tales si dij fuerunt, quis credat ita pecuniæ & auri cupidine captos, ut homines solent?

O quàm beari se putat ab auro genus
Mortalium: non vt magis vel liberi
Parentibus, vel gaudeant hi liberis.

Nulla enim re indiget numen, & omnem concupiscentiam superat. Sed neque mortem obire potuissent. Sunt homines, improbi illi profectò, rudes, & nimium auari erant. Quid multa? An etiam Castor & Pollux & Amphiaraus me detinebunt? qui non ita dudum homines ex hominibus nati, numina censentur? Quid quòd etiam Ino fœminam, post suum furorem, & quæ in illo perpessa est, deorum ordini ascisunt?

Periclitantes in mari hanc cognomine
Diuam vocabunt Leucotheam.

Et de filio,

Nautæ inuocabunt opiferum Palæmonem.

Quòd si reprobi etiam & Deo inuisi homines, in deorum numerum relati sunt: & Derœtûs filia Semiramis, libidinosa & sanguinaria mulier, Syriæ deæ nomine culta est: & propter eandem Derœtûm, columbas & Semiramin honorant Syri (in columbam enim mutata est mulier, ut nugatur Cteſias:) quid mirum si imperio & tyrannide florentes aliqui, à subditis deorum nomine nuncupati sint? Consentit nobis Sibylla, cuius & Plato meminit,

Extitit in terris decimum mortalibus æuum,
Postquam diluuiis homines periere priores:
Porrò Saturnus, & Titan, Iapetúsque
Regnarunt: Cælo quos & Tellure creatos
Dixerunt homines, Terræ Cælique vocantes
Nomine: quòd cunctos homines virtute præirent.

Alij verò propter sui corporis robur diis adnumerati sunt, ut

cules & Perſeus. Alij ob præſtantiam artis, ut Aeſculapius. Itaque factum eſt ut alios ipſi ſubditi ultro [& aſſentatione] uenerarentur: alij uerò à ſubditis, uel metu affectis, uel uirtutis ipſorum reuerentia imitatis, cultum diuinum obtinerẽt. Antinoo quoque, maiorum ueſtrorum facilitate, contigit ut à ſubditis Dei loco haberetur: cuius etiam poſteri cultum, nullæ amplius inquiſitione habita, admiſerunt.

Mendaces ſemper Cretes ſunt: atque ſepulchrum
Creta tuum oſtendit defuncti Iuppiter: at tu
Immortalis eras, es, eriſque per omnia ſecla.

Tu uerò Callimache genitum quum credas Iouem, non admittis ſepulchrum? Imò quũ ueritatem ita te putes obumbraturum, ignorantibus, etiam ut mortuum eſſe non dubiè ſuſpicentur, author es. Tu quum uides antrum, Rheæ partum animo recolis: loculum uerò cernens, mortem eius offuſcas. neſcis nimirum ſolum æternum eſſe Deum, qui & ingenitus eſt. Certè aut fide dignæ non ſunt quas de diis uulgus hominum & poetæ celebrant fabulas, & ſuperfluus omnis illorũ cultus eſt: (neque enim uſquam extant illi de quibus inanes feruntur fabulæ:) aut ſi uerè prædicantur eorum generationes, amores, cædes, furta, caſtrationes, fulmina, nõ amplius ſunt, & iampridem eſſe deſierunt: ita ut antequam naſcerentur etiam, non erant. Quæ enim ratio hæc perſuadebit, ut gigni quidem credamus, interire non item? At qui credibile non eſt, poetas, à quibus & dij eſſe crediti ſunt, & hiſto
39 *ria eorũ ſplendidè celebrata eſt, paſſiones & mortes eorum ementiendo, gloriæ ipſorum detrahere uoluiſſe. Quantũ igitur in me fuit, etſi non pro dignitate rei, nequaquã nos eſſe à Deo alienos, qui uniuerſitatis huius opificẽ, ſimúlque eius Verbũ, cæu uerum Deum, ueneramur, demonſtratũ eſt.*

Illi uerò etiam epulas deteſtandas & concubitus mœſtos

fingere de nobis audent, partim ne temere nobis infensi uideantur: partim quòd ita existiment uel nos metu perculsos à nostra professione abduci: uel principum animos, propter flagitiorum magnitudinem, aduersus nos concitari & exasperari posse. Nos uerò illudi nos intelligimus, & non contra nos tantùm, sed omnibus retrò seculis, morem hunc fuisse scimus diuina quadam lege & ratione, ut cõtrariam sibi uirtutem improbitas impugnaret. Sic & Pythagoras cum trecentis aliis igne combustus est: Democritus ab Ephesiis pulsus: Heraclitum Abderitæ, tanquam insanum, exilio, Socratem Athenienses morte affecerunt. Verùm ut illorum uirtus nihil est imminuta propter existimationẽ uulgi: sic nobis etiam temerariæ quorundam calumniæ sanctioris uitæ institutum non obscurant: neque per eas gloriæ nostræ coram Deo aliquid decedit. Respondebo tamen ad hæc etiam obiecta nobis facinora: etiamsi uobis, sapientissimi principes, ex iis etiã quæ hactenus dixi, satis ea esse dissoluta uideri possint. Neque enim dubitare uos puto, homines illos, quorum uita omnis ad Deum, ueluti normam ac regulam, dirigitur, ut inculpatum & irreprehensibilem unusquisque ei se præbeat, ne cogitatione quidem uel minimum crimen ullum admissuros. Si enim solam hanc præsentẽ uitam nos uicturos crederemus, suspicioni foret locus, nos carni & sanguini indulgentes, aut auaritiæ aut concupiscentiæ captos, peccare. nos uerò omnibus non modò factis, sed etiam cogitationibus & sermonibus nostris, tum noctu tum interdiu, Deum adesse scimus: eúmque & totum esse lumen, & quæ in cordibus nostris latent uidere, & hac mortali defunctos uita, alteram hac terrestri longè meliorem, nempe cælestem, nos uicturos, (ut apud Deum & cum ipso, iam immutabiles & impassibili anima, non tanquam caro, etiamsi eam circumferamus, sed

tanquam ſpiritus cæleſtis, maneamus) non autem aliorum lapſus ſequuti, deteriorem & in ſupplicijs ignis, perſuaſi ſumus. Non enim nos quoque Deus obiter tanquam pecora aut iumenta, neque ut periremus & aboleremur, creauit. Quod quum ita ſe habeat, ſponte nos malos eſſe, & magno iudici tradere nos ipſos puniendos uelle, probabile non eſt. Illos quidem ea de nobis fingere, quæ de ſuis etiam diis referunt: quorum [ut dixi] paſſiones [& libidines] myſteria nominant: mirum non eſt. At qui ſi licentioſum & promiſcuum coitum tantopere damnant, oportebat eos uel Iouem odiſſe, qui ex Rhea matre, & Core [Proſerpina] filia liberos ſuſtulit, & ſorori ſuæ matrimonio iunctus eſt: uel Orpheũ poetam & fictorem huiuſmodi ſcelerum, qui ipſo etiam Thyeſte deteſtandum magis ac ſceleſtum Iouem fecit. Nam Thyeſtes etiam oraculo monitus ut ſe ſuũmque regnum conſeruaret, cum filia rem habuit. Nos certè tantùm à promiſcua illa uenere abſumus, ut ne intuitus quidem nobis laſciuior aut libidini coniunctus permittatur. Nam qui mulierem, inquit [magiſter noſter] uel aſpectu ſibi deſiderarit, adulterium iam corde ſuo deſignauit. Quomodo igitur non caſtos aut pudicos ſuſpicetur aliquis illos, quibus in alium uſum oculos ſuos uertere nefas eſt quàm à Deo conditi ſunt, hoc eſt ut corpori luceant: & quibus laſciuius intueri, adulterij inſtar eſt. quum in alios uſus oculos ſibi factos, & ſe contemplationũ quoque ſuarum reos futuros intelligant? Nõ enim cum humanis legibus nobis res eſt, quas etiam improbus aliquis effugerit. A Deo quidem diſciplinam noſtram eſſe traditam, Domini, ab imitio aſſerui. Summa apud nos lex eſt, quæ iuſtitiæ modum & exemplar in nobis ipſis requirit, à nobis ad proximũ tranſ-
41 *fert. Quamobrem etiam pro ætatis diſcrimine, alios pro filijs & filiabus, alios pro fratribus & ſororibus habemus:*

grauectiores ætate patrum & matrum loco honoramus. Illorum igitur quos tanquam fratres & sorores, aut alio cognationis nomine cõiunctos nobis ducimus, inuiolata & integra manere corpora, maximũ apud nos fit. Rursus quũ religio *nostra nos doceat,* [*sicut iam quidã sanctus scripsit:*] *Si quis osculum suæ cupiditatis causa repetierit.* Et mox, *Summa igitur cautione communicandum est osculum, ut non aliter quàm pia salutatio, uel potius adoratio quædam habeatur: quæ si uel parum impura cogitatione inquinata fuerit, à uita æterna nos alienet. Ergo spe uitæ æternæ freti, præsentem hanc eiúsque delicias, & sensuum etiam animæque* [*non puras*] *uoluptates contemnimus. Itaque uxorem quam secundum approbatas nobis leges, sibi quisque duxerit, reputat, non in alium quàm in procreandæ sobolis finem. Quemadmodum enim agricola, postquam semina terræ mandauit, messis tempus expectat, nec alia superinijcit: sic nobis etiam concupiscentiæ modus liberorum procreatione definitur. Inuenias autem multos ex nostris in utroque sexu, qui in cælibatu consenescant: quòd in hoc statu Deo coniunctiores se futuros sperent. Quòd si uirginum & illorum qui* [*ultro eunuchi sunt, uita, Deo magis conciliat: concupiscentia uerò & impurior cogitatio*] *quamuis non erumpens* [*abducat: certè illa quæ cogitare non sustinemus, multo prius magisque, ne ipso perpetremus facinore, cauebimus. Non enim in meditatione sermonis, & structura uerborum, sed in rebus opere declarãdis, tanquam doctrina uiua, professio nostra posita est. quare uel ut natus est unusquisque nostrũ manet, uel nuptiis copulatur unicis. Secundæ enim, decorum quoddam adulterium sunt. Qui enim uxorem suam dimiserit, & duxerit alteram, adulteratur, inquit* [*Dominus noster:*] *neque illam dimittere concedens cuius delibata est pudicitia, neque alterã*

ducere. Nam qui prima uxore, licet defuncta, seipsum priuat, adulter est, quanquam dissimulanter: & manum Dei transgreditur. quoniam à principio Deus uirum unum & mulierem unam creauit: & carnem à carne, & unionem mi
42 *scendi utriusque sexus separat. Cæterùm tales quũ simus, (quid dico tacenda?) non desunt qui hæc crimina nobis obijciant, & ut prouerbio dicitur, Meretrix pudicã. nam qui libidinis mercenariæ ceu forum statuunt, & diuersoria nefanda omnis obscenæ uoluptatis adolescentibus proponunt, & ne maribus quidem abstinent: masculi cum masculis scelus perpetrantes: corpora quæque speciosa multis uiolantes modis: in pulchritudinem à Deo factam contumelioſi. neque enim pulchritudo ullius in terra rei per se exoritur, sed manu & uoluntate Dei immittitur. Illi inquam facinorum de quibus ipsi sibi conscij sunt, quæque in suos etiam deos referunt, déque ipsis eadem tanquam præclara prædicant, nos accusant. Itaque adulteri & puerorũ corruptores, in eunuchos & semel nuptos nos inuehũtur: quum ipsi pi scium instar uiuant. Nam & pisces obuium quenque deuorant, & qui inter eos ualidior fuerit, imbecilliorem persequitur. Hoc nempe est [quod nobis obijcitur ab illis] carnibus humanis uesci, quũ præter leges, quas uos & maiores uestri rebus omnibus iusſissimè perpensis, sanciuſtis, innocentium fama uiolatur, tanta quidem calumniatorum frequentia, ut Proconsules & præfecti à uobis in diuersas prouincias missi, causis audiendis non sufficiant: traducitur inquam fama illorũ, quibus, quum uerberantur, non licet non præbere seipsos, & quum maledicuntur, non benedicere non licet. Neque enim illis iustis esse satis est (quũ talionem, & par pari referri iustitia postulet) sed bonitatem & patientiam insuper sibi proponunt. Quis igitur non amens, in hoc uiuendi instituto, nos homicidas ap-*

pellet? non enim carnes gustare hominũ licet, antequam cæsus aliquis fuerit. quemadmodũ autem primum ab eis falsò dicitur: ita secundum quoque, mendacium est. Iam si quis ab eis roguet an uiderint ipsi quæ dicunt, nullus tum adeò impudenter mendax est, ut se uidisse fateatur. Atqui & seruos aliqui nostrũ possident, alij plures, alij pauciores: quos ea quæ facimus latere non possunt. uerùm ne ex illis quidẽ ullus aduersum nos tale quicquam mentitus est. Quomodo enim quisquam uel homicidij uel humanarum carnium epulationis insimularet illos, quos ne iustè quidem occidendi hominis supplicium intueri uelle aut posse cognouerit? Quis non spectacula illa, in quibus gladiatores & belluas populo, præsertim uos Imperatores exhibetis, maximi facit? Nos uerò nõ ita multũ, siue spectator sit aliquis, siue author cædis, interesse indicantes, alieno ab his spectaculis animo sumus. Quomodo igitur qui ne ab aliis quidem fieri, ne quid inde sceleris & piaculi in nos redundet, uidere sustinemus, homicidium cõmittemus ipsi? Et qui mulieres medicamentis abortiuis uterum, homines occidere, & rationem reddituras Deo dicimus: qua ratione iam natos & perfectos homines nos iugulabimus? Non enim eiusdem est, fœtum in utero, animal esse, ideóque curam eius à Deo susci pi existimare: & postquam in lucem editus est, interficere. ut neque, non exponere infantem, tanquam omnes qui exponunt parricidæ aut si ita dicere licet, infanticidæ sint: iam uerò educatum occidere. Atqui per omnia nobis constamus, & consentanea rationi ubique facimus, à qua leges accipimus, non ipsi præscribimus. Quis obsecro futurã resurrectionẽ persuasus, corporibus resurrecturis seipsum præbeat sepulchrũ? Nõ enim ad eos dẽ pertinet, & resurrecturam corpora nostra nõ dubitare, & ijsdẽ, æ non resurrecturis, uesci: & terrã quos acceperit

mortuos redditurã, à se uerò quos intra se aliquis sepeliuerit, ne repetendos quidem existimare. Imò contrà, longè credibilius est, illos qui præsentis huius siue probæ siue improbæ uitæ nunquam sibi rationem reddendam, nec ullam fore resurrectionẽ, sed animã cum corpore simul interituram, uel uti in eo extinguendam, putauerint, nullum non facinus ausuros: eos uerò qui in omnia & singula inquisitionem à Deo futuram, & corpus quod temerariis animæ motibus libidinibúsque inseruiunt, communes ei pœnas luiturum crediderint, uel in minimis delinquere nequaquã consentaneum est. Quòd si cui friuola & stulida hæc sententia uidetur, putrefactum, solutum & planè abolitũ corpus, denuo coagmentatum iri, non improbitati tamen, quod nos credimus, ipse deridet, sed simplicitati nostræ imputari ab eo æquum fuerit. Vt enim opinione hac nos ipsos decipiamus, cui per eam nocebimus? Resurrecturos quidem mortuos, non nostra tantùm aut noua persuasio est, sed philosophis etiam multis approba
44 *ta· quod in præsentia si demonstrarẽ, extra orationis meæ propositum euagari fortè uiderer.] *quamobrem paucissimis attingam.] Qui de rebus intellectilibus & sensilibus, earúmque constitutione aliquid prodiderũt| philosophi], corpora subtilissima & intellectu tantùm percipienda, priora antiquioráque illis faciunt quæ sensu percipiuntur: etiamsi cognitioni nostræ sensilia primùm occurrant| atque ab illis disendi plerũque initium fiat. ordine naturæ conuerso: | hæc autem (sensilia inquam) ex primis & subtilissimis quæ, crassiorũ & sensilium comparatione, incorporea dixeris) inuicem coagmentatis constitui aiunt. Ex principiis igitur & elementis illis intellectilibus, unde ab initio concreta sunt corpora, ut & Pythagoras & Plato sentiunt, rursus postquam dissoluta fuerint, coalescere, & constitui denuo quidnam prohibet?*

Verùm hæc de resurrectione disceptatio differatur. Vos ue rò ô undiquaque in omnibus natura simul & disciplina boni, moderati, benigni & imperio digni Principes, mihi (obsecro) qui crimina nobis obiecta dissolui, & insuper nos esse pios erga Deum, uita & moribus honestos, animo sobrios ac temperātes ostendi, capitibus regis annuite. Ecqui enim cōsequentur æquius ea quæ petunt, quàm nos adeo uobis deuoti addictíque? Nos enim pro imperio uestro precēs ad Deū fundimus, & ut filius (quod iustissimum est) in regno olim parenti succedat, útque imperium uestrum magis magísque semper augeatur, denique omnia ex animi sententia uobis eueniant, oramus. quod & nobis salutare fuerit, ut quietam trāquillámque uitam degentes, uobis interim ad quælibet imperata prompte inseruiamus.

FINIS.

CONR. GESNERVS LECTORI.

ETSI *propter alias occupationes in trāslationem Apologiæ Athenagoræ non licuerit mihi ita incumbere ut optabam, & par erat: uolui tamen, quod res ipsa postulare uidebatur, annotationes quoque adijcere, quibus partim obscurius quædam ab authore dicta elucidarem, partim contextum orationis eius Græcæ emendarem, partim & translationis meæ rationem redderem: atque hæc omnia non penitus, nec accuratè, sed quantum præpropera festinatione licuit. Quòd si aliquid desiderent in me oculatiores, non tam ab illis ignoscī mihi petam, quàm ut suppleant ipsi & perficiāt ea, quæ ego tum ob angustiam temporis, tum insatiam, præterij. Certè homines moderatos (qui neque ipsi nimium sibi placent, neque aliena tantùm mœssere, ipsi nihil præstare solent) neque omnia, neque nihil in hac utcunque festinata lucubratione uidisse me dicent: nec deerit fortè unus aut alter qui etiam gratias agat. Non patiebantur negotia mea integros authorum locos à me exscribi, quibus, Athenagoræ dictis lux maior afferretur: itaque citare ipsorū libros, & ueluti digito per capita & pagnas interdum demonstrare, sat habui. Si tantum mihi otii fuisset, ut Tatianum, Theophilum, Iustinum, Cyrillum, Eusebium, Theodoretum, Clementem, Arnobium, Lactantium, & alios qui idem quod Athenagoras argumentum tractarunt, studiosius euoluere licuisset, nulla fortassis aut minori excusatione mihi opus fuisset. sed hanc lampadem trado aliis.* Hæc interim, *æu lucrū quoddam & ἕρμαιον, non quidem theologi & philosophi, sed homines philologi habebunt.*

CON. GESNERI ANNOTATIONES in Athenagoræ Apologiam, siue Legationem pro Christianis.

Pa.3.Ver.12. γελοία videtur referri ad δίκη. ego γέλοια proparoxytonō legerim, gen. neutro, num. plurali, vt referatur ad πάντα: nisi quis malit γελοῖα penanflexū, sicut veteres Attici protulerunt. Lege Indicem Eustathii in Homerum, in vocabulis ὁμῶιον & ὁμοῖος.

V.13 Στὸν Ἑκτορα λόγ. idem dicit infrà pagina 16.

14 Ἑλένιον Ἀδραστίαν. Helenæ templum apud Lacedæmonios fuisse Pausanias scribit: & alterum apud Rhodios Helenæ cognomine Dendritidis, cuius ipse causam affert. Adrastiam verò Helenam hactenus non legi.

15 Agamemnonē in Clazomeniorū lauacris coli author est Pausanias. De Phylonoe nihil inuenio. Tyndari verò filios pro diis habitos idem Pausanias scribit.

16 Pro Οδίαν fortè legendum Τενέδιος. Tenem apud Tenedios putant esse sanctissimum deum, ac eorum vrbē condidisse. Cicero 3. Act. in Verrē. Eustathius Τένιον scribit ν simplici, alii duplici. Cycni filium hunc fuisse aiunt, arcæ inclusum, & in mare immissum.

17 Neptuni Erechthei meminit Gyraldus De diis. Erechthei etiam filias in numero deorum habitas, M. Cicero refert. Agraulos [alias Aglauros] & Pandrosos Cecropis filiæ fuerunt. Aglauron in lapidem cōuersam canit Ouid. Agraule Minerua legitur apud Eusebium.

P.4.V.7. ἡ σύμπασα οἰκουμένη ἀποκαύσει, pulchra est locutio, qualis & ab initio libri stati. nā & in οἰκουμένη synecdoche est, & in cōstructione figura, vt in illo, Turba ruūt.

13 ἐλαύνεσθαι καὶ φέρεσθαι. Vide prouerbium, Agi & ferri, apud Erasmum. Inferius 32.22, dicit ἄγεσθαι καὶ φέρεσθαι.

22 Lego τὸ μὴ ἀνάπαυσιν.

5.23. Lego, ἐν ἴσῃ τάξει.

6.17 Thyestæ & Œdipi fabulæ satis protritæ sūt. vo

cat autẽ Thyesteas epulas, quibus caro humana deuoratur:& Œdipodios coitus,incestos.quæ duo crimina Chrîstianis obiecta, in postrema huius orationis parte refellet. Impio ore ore garriunt nos humanis vesci carnibus, &c. Theóphilus contra Gentes lib.3. pag. 331 voluminis nostri Locorum communium Theologicorum, quod è Græco trãstulimus: & Theophili Tatianique aduersus Gentes scripta addidimus:ac idem volumen Græcè edidimus. Apud nos non inuenitur anthropophagia,&c. Tatianus in eodem volumine,pag.358, huius rei meminit.

22 ἐπ' ἀδείας]licentioſè & libidinis tantùm gratia.Sic infrà pag.40, εἰ δηνὸν τὸ ἐπ' ἀδείας ἢ ἀδιαφόρως μίγνυσθαι.

26 φυσικῷ λόγῳ τοῦ τὸν ἔρεβον]Eandem ſententiam repetit inferius pag.39,paulo ante medium.

29 κελεύοντες μὴ ὁμονοεῖν]Hæc verba, quòd parũ quadrare viderentur,omiſi: mallem ea præcedente verſu legere poſt θεὸν νόμῳ,ſed κελεύοντ pro κελεύοντες.

7.9 De Eleuſiniis ſacris, quæ viris occultabantur, vnde & myſteria dicebantur, nimirum propter Baubo mulierem, quæ vt Cererem triſtantem exhilararet, ſua ei pudenda detexerat, &c. lege Euſebium de præparatione Euangelica 2.5. Horum mentionẽ facit & Arnobius cõtra Gentes,libro 5.

22 ὅπερ τὸ ὂν δ' γίνεται,ἀλλὰ τὸ μὴ ὄν. Vide Ariſtotelem libro 1.phyſicæ auſcultationis.

28 & 29 Hos verſus ſic lego, Ὠφειλε δ' εἴπερ ὄβριμου ἐν οὐρανῷ Ζεὺς,μὴ τὸν ἐσθλὸν δυσευχῆ καθιστάναι. Alios etiã Euripidis verſus, quibus dubitat Deus an fortuna res humanas regat,eodem argumento, quoniam boni ferè infortunati, mali verò fortunati ſint, Athenagoras affert infrà pag.32. Euſebius quoque de præp. Euang. lib.14. cap.6,in Trapezuntii tranſlatione, Euripidis,Diagoræ & aliorum, qui Deo hæc inferiora curæ non eſſe putauerũt, ſententias explicat. item Plutarchus de placitis philoſo-

phorum lib.1.cap.7.

8.1. ὡς ὁκεῖνος] Vide an melius legatur ὅπ θεός.

10 Lego, ἀκ ἀδήλων νοῶν ἢ [vel τῆ] φαινομένων.

15 πῶς πὼ τῆ θεοῦ φύσιν] Constructio verborum hoc in loco nō bene quadrat. Quid si sic? πὼ τῆ θεοῦ φύσιν ἀπὸ τῆ κάλλους τῆ ὁκείνου [τῆ ὑρανοῦ] αἰθυρίσκων ἑκάπρος, &c. nam ex pulchritudine mundi homines primùm commotos, de Deo cogitare cœpisse, Plutarchus De placitis philosophorum docet.

19 Λύσις δὲ ἔ ὄψ] Vox ὄψ corrupta est. debebat enim esse nomen philosophi alicuius.

20 πῶς πῆ ἐγγυπάτων] Lego πῶς τ ἐγγυπάτω, vt mox etiam sequitur, scilicet ἀριθμόν.

25 pro ὁ ἐλάχιστον, malim ἀριθμόν.

9.5. Τὸν μὲν οὖν ποιητὴν καὶ πατέρα] Timæi apud Platonem verba sunt. Eandem sententiam pluribus & grauissimè quidē Mercurius Trismeg. ad Tat. expositi, quā recitat Stobæus in Sermone de diis.

9 Iouis verba ex Timæo sic leges, θεοὶ θεῶν ὧν ἐγὼ δημιουργὸς πατήρ τε ἔργων· ἃ δι' ἐμοῦ γιγνόμενα, ἄλυτα ἐμοῦ γε θέλοντος. τὸ μὲν οὖν δὴ δεθὲν πᾶν, λυτὸν· τόγε μὴν καλῶς ἁρμοσθὲν καὶ ἔχον δύ, λύειν ἐθέλειν, κακοῦ. &c. Locus est in Basilienſi editione, pag. 481, paulo infra mediū. Nos in translatione plusculā addidimus quàm Athenagoras citarit.

14 Aristotelis de Deo sententiam Plutarchus De placitis philosoph. lib. 1, cap. 7 (ex quo etiam Eusebius lib. 1. cap. 6. De præp. Euangelica repetiit) aliter quàm hic Athenagoras, & melius exponit.

24 ὅπ γλυέσις] Plutarchus & Eusebius, locis proximè citatis, hanc quoque Stoicorum definitionem afferunt, & pro γλυέσις habent γλυέσι, & pro ἐμπλεκτικὸς, ἐμπλεκτικόπος. Apparet autem eos Deum vocasse ignem artificiosum, vt à naturali distinguerēt: & artificiosi vocabulum actiuè vsurpare, quòd arte, id est ratione, mensura, pōdere & numero, certis omnibus omnia faciat, vt Plato

alicubi ſcribit. Cicero 2. de Nat. Zeno igitur naturam ita definit, vt eam dicat eſſe ignem artificioſum ad gignendum progredientem via. Cenſet enim artis maximè propriũ eſſe creare & gignere, &c. Et paulo pòſt, Ipſius enim mundi qui omnia complexu ſuo coercet & continet, natura, non artificioſa ſolùm, ſed planè artifex à Zenone dicitur. Porrò Deum eſſe vnũ, pro diuerſitate autẽ materiæ & operum eius, nomina varia ſortiri, multis & eleganter Ariſtoteles quoque differit circa finem libri De mundo, quem Alexandro dicauit. Spiritus (inquit Tatianus) ineſt ſtellis, Angelis, ſtirpibus, aquis, hominibus, animalibus: & quanuis vnus ac idem ſit, differentias tamen in ſe habet.

10.7. pro ὡς, malim ὃ, & mox poſt σχασπῶς diſtinxerim, non poſt ἐπίβαλον.

8 συμπάθειαν hic ἐνέργειαν vel συνέργειαν interpretor.

10 lego ποῦπον ὃ ὅσον μὴ διωνήκεπες θεωνοῦσας. Dictio quidem ὅσον ſæpe vel abundat, vel potius auget: vt, ἀμήχανον ὅσον, θαυμαστὸν ὅσον, ὀλίγον ὅσον. Verbum νοῆσαι ſimpliciter aliarum rerum cogitationi, θεωνοῦσαι verò contemplationi de Deo cõuenit. eſt enim τὸ θεωρητὸν καὶ διαφορὸν τῆ νοήσαι.

11 pro ὃν, lego ὡς vel οἱ.

14 ὃ γὰρ εἰ θεοὶ] Legendum fortè, εἰ γὰρ ἦ θεά.

11.2. Lego, καὶ τὸν τὸν κόσμον.

12 Lego, εἰ ἐπέρωθεν ἐπέρον.

16 ἢ ἐκεῖσε] hîc eſt particula illatiua, vt etiã aliquando Latinis in hypothetico ſermone.

19 ἀλλ' ἔστι πέρατον] ἀλλὰ hîc interrogat, & eſt interrogatio negationis loco. Ibidem pro χῆ lego μετὰ.

20 τὰ τῆ θεοῦ] intelligo bonitatem, ſapientiam & potentiam Dei, quæ infrà ὀνομυμεύονται Dei nominat, pagina 29, circa medium.

21 Legerim, καὶ μὴν ὃ δὲ θεωνοῖ, εἰ μὴ πεποίηκε.

27 Lego, νομίζω δὲ ἢ ὑμᾶς.

12.18. Pro τὸ, malim δέ.

23 Lego, ἑνὸς μὸν ὄντος.

13.1. Materiam omnē dicit esse subiectā Verbo opifici, ὀχείας instar. quod vocabulum quomodo vel commodè vel honestè satis hoc loco exprimam, vix inuenio. neque enim etiam iisdem vocabulis, hoc est rē eandem significantibus, in diuersis linguis honestas eadem est. itaque sententiam potius quàm vocabulū (cuius similem apud alios authores vsum non memini legisse) respexi, quum verti, materiam rationem habere subiecti quod se formandum præbeat. ὀχεύεται γὰρ πως ἡ ὕλη, καὶ ἐποχεῖται αὐτῇ ὁ δημιουργὸς, ὁ ὀπτεύεικὼς τῇ σφαίρᾳ τῶ παντός. vt materia vehiculi instar sit, super quō opifex inuehitur ipse immobilis: (quod si verum esset, per accidēs moueretur, quod falsum est. neque enim per se neque per accidens, qui vndiquaq; immutabilis est, moueri potest. (sed ὄχιον Græcis vehiculum est, ὀχεία nō item. An quoniam Deus pater est omnium, materia, veluti mater, quæ in suo veluti vtero concipit omnia, & formas recipit omnes, ὀχεία idcirco dicenda est? Timæus de Deo, Ξυνήσας ὃ τὸ πᾶν, διεῖλε ψυχὰς ἰσοῤῥίθμους τοῖς ἄστροις, ἕνειμέ θ' ἑκάστην πρὸς ἕκαστον, καὶ ἐμβιβάσας ὡς εἰς ὄχημα, τὴν τοῦ παντὸς φύσιν ἔδειξε.

2 An filius idea dicetur, vt in patre ab æterno fuit, ἐνέργεια verò, quòd ab eo veluti exierit, & in condito mūdo se manifestarit?

4 Κύριος ἔκτισέ με] Epiphanius in Panariis contra Ariomanitas hæreticos agens, Hebraica lingua, inquit, nō sic habet. Vnde & Aquila dicit, Dominus possedit me. Semper autem ii qui liberos generant, dicunt, Possedi vel adeptus sum filium. Hebraica veritas dicit קנני quod dici potest, tum, excluſit me, tum, possedit me, &c. Athenagoras simpliciter vulgata translatione vsus est, nō opportunam nactus subtiliorē huius loci explicationem.

5 τὸ ὂν ἐργῷ ὂν πῆς ἐκφωνῶσαι. De filio & patre plura leges inferius p. 20, quæ melius ad hūc locū quadrassent.

14.2. post κατηγορήμενον, addo δὶ ἀσκ'νπων.

29 φάσματα δὲ πάνυ μικρὰ. αὔειον δὲ τὸ ὑποθηκόμενον] Apud locupletes Aegyptiorum (inquit Herodotus lib. 2.) quũ multi conuenerũt, & à cœna discessum est, circumfert aliquis in loculo mortuum è ligno factum, sed pictura & opere verum maximè imitantem, longitudine cubitali omnino, aut bicubitali: ostendénsque singulis cõuiuarum, ait, In hunc intuens, pota & oblectare, talis post mortem futurus. Idem scribit Plutarchus in libro de Iside & Osiride, Τὸ δηκνύμενον αὐτοῖς εἴδωλον ἀνθρώπου τεθνηκότος ἐν κιβωτίῳ περιφερόμενον, ὃν ἔστιν ὑπόμνημα τοῦ μὴ χρῆσθαι πάθεσιν, ἢ ἔνιοι ὑπολαμβάνουσιν· ἀλλ' οἰομένοις [fortè ἀλλ' οἰομένων, vel ἀλλὰ μόνον εἰς τὸ] προσκαλεῖν, αὐτοὺς χρῆσθαι τοῖς παροῦσι καὶ ἀπολαύειν, ὡς παύσεσθαι αὐτίκα μάλα τοιούτοις ἐσομένους. ἔοικεν ὑπομνῆμον ἐπεισάγεσθαι. Non igitur ad moderationem aliquam aut tristem de morte cogitationem, sed ad hilaritatem & lætitiam conuiuii promouendam, vt ederent ac biberent omnes, hoc est hilaritati & lasciuiæ indulgerent, tanquam citò morituri, nec vlla amplius fruituri voluptate, mortis hoc simulachrum in conuiuiis ostentabant illi. Talis Sardanapali vita fuit, & dignum tali vita epitaphium, quod incidi iussit in busto, vt refert Cicero lib. 5. Tuscul.

Hæc habeo quæ edi, quæque exaturata libido
Hausit: at illa iacent multa & præclara relicta. Plura leges in Onomastico nostro, in Sardanapalo.

15. 1. ὕπνῳ δὲ θανάτῳ διδυμάονε] Casus sunt tres dualis numeri, nescio quàm rectè, neque cuius authoris. malim ego datiuos, ὕπνῳ δὲ θανάτῳ διδυμάονι. Tũ consanguineus leti sopor, Virgilius. Et alibi, Dulcis & alta quies, placidáque simillima morti. Hesiodus quoque in Theogonia, Somnum & Mortẽ fratres, & Noctis filios, facit.

4 ὃν ἴσως θεὸν] pro ἴσως lego ὅπου μοῦσι vel δ' ἔχουσι, vel tale quid. Prolixa est hæc periodus: sed alibi apud hũc scriptorem etiam prolixiores inuenias, & hyperbata quoque. nos vtrunque in translatione nostra plerunque

canimus.

7 πῆλ πατύτων] Bene quidem est : sed etiam πύτων, vel ἡ πῆλ πειῶν legi poterat.

17 πὸν ὀρὸν] Fortè ὄινον, vel μύρον, vel ὀπὸν legendum. dicitur autem ὀπὸς per excellentiam de lasere seu liquore Cyrenaico.

16.11. Lego, Ο δὲ πρὸς τὲ μὴ πρεσπαίναι, scilicet τοῖς εἰδώλοις. nam & paulo pòst aliquoties expressè coniungit.

17 Lego Λειτᾶον. Vide Gyraldum De diis Syntagmate primo, vbi de Aristæo scribit: & rursus secundo, vbi de Ioue Aristæo.

18 De Theagene scribit Pausanias in Eliacis, cũ alia, tum quòd eius statua ærea collapsa quendã oppressérit.

20 Lego, Ἀλκμαὼ ἢ Ἡσίοδος Μήδειαν, Νιόβεω Κλικιες. Nã Hesiodus in Theogonia circa finem Medeæ tantùm meminit, non etiam Niobes. Bonã deam siue Gynæceam aliqui Medeam putauere, quòd in eius æde omne genus herbarum esset, &c. Gyraldus. Osiris quidem ab aliquibus traditur Iouis filius ex Niobe Phoronei filia.

26 πύπλοπται γὰρ ὧν πῖς ἱεροῖς ταῖς ἡμῆν] vt pluribus scribunt Herodotus lib. 2 & Plutarchus in libro de Isíde. sicut & de cultu & sepulturis ferarũ in Ægypto Herodot.

17.9. ὕλαν, id est materiã, passim Athenagoras vocat omne corpus, siue simplex, id est elementum: siue ex elementis compositum. mox verò in hac pagina versu 16, ἡ παντελὴς ὕλη ab eo dicitur, materia prima tantùm, omnium scilicet formarum capax, chaos poetarũ, terra inanis & informis, in sacris literis.

15 pro ἀλλὰ lego ἢ.

24 pro ὡς legendum puto ὥσπε.

27 τῇ διαθέσει πῆλ πε] scilicet ἀέρων. Et proximè antè, ἢ παρ' μεγέθη πρειέχων. Paraphrasin huius loci de pulchritudine mũdi, ratione figuræ, coloris & magnitudinis, Plutarchus dabit libro 1. de placitis philosophorum, cap. 6, vbi inter cætera de magnitudine sic scribit, καθ' ὃν τ με-

γέθοις καλός. παύπωι τὸ τῷ ὁμογλώων τὸ ὠφελέχει καλόν. hoc est, Magnitudinis etiã ratione pulcher est mundus. quod enim omnia suæ naturæ cognata in se contineat, pulchrũ est. vel potius, quod enim omnibus suæ naturæ cognatis excellat, pulchrum est. nam ὠφελέχει verbum aliquando excellere significat.

18.4. παύπα] melius ὑαῦ παύπα.

23 Cælũ & mundũ pro eodẽ corpore cælesti vsurpãt philosophi. Ὁ δὴ παῖ ὐρανὸς, ἢ κόσμος, ἢ ἂλλο ὅ, τι ποτὲ ὀνομα ζόμδμος μάλις' ἂν δέχοιτο, τοῦτ' ἐγὼ ὠνομάκθω, Plato in Tim.

19.2. χθὲς ἢ τρεῖς] Vide prouerbiũ apud Erasmũ, Heri & nudiustertius. qui & hoc citat absque authore, ὁ χθὲς καὶ τρεῖς ἑαυτῷ σήσας θεοὺς, simile iis quæ hîc ab Athenagora dicuntur.

5 Post Ἡσίοδον addiderim ἰσοχρόνους vel ὁμήλικας.

7 τοὺς καὶ γῆν καὶ ὀνόματα δόντας] Hæc verba nõ sunt in Græco codice Herodoti nostro.

12 ὠνομίζοντο] Maluelim ὠνομάζοντο.

Plastices fuit fingere ex argilla similitudines, è gypsõ reddere hominũ imaginẽ, rubrica item & creta, vt ex ca. 12. lib. 35. Plinii didicimus. Nostræ ætatis artifices (inquit Guilielmus Philander) quod huiusmodi in antiquorum ruinis reperiunt, Stucchum appellant. illósque imitati, marmoreas nonnulli assulas pilis ferreis cõtusas cribris excernũt, subtilissimá q; scobe, admista purissima calce, in lacu macerata vtũtur, effingúntque quodlibet. Longè politius fuerit, illustriúsque, si pro marmore, silice fluuiatili cãdido & pellucido, vt vna pars ad duas calcis respondeat, vtaris. &c.

Coroplastes figilla fingit ex argilla: ceroplastes è cera. κηροπλαστεῖν Diodorus de apibus fauificantibus dixit. sed κηροχοϊκὴ nuper inuẽta (vt rei nouæ nomen ponamus nouum) elegãtiora magisque ad viuum quàm ceroplastice opera facit. vt ex argento etiam non pridẽ apud Germanos excogitata argyrochoice. Aleuroplastas dixerim qui farina triticea cum melle subacta placentas formis

ligneis imprimendas, vel imagines varias conficiunt.

14 ἡ γραμμικὴ γραφίας μὲν εὕρεθ.] Picturam (inquit Plin. lib. 35. cap. 3.) Græci alii Sicyone, alii apud Corinthios repertam affirmant, omnes vmbra hominis lineis circũducta, [sciagraphiam hanc vocat Athenagoras] itaque talẽ primã fuisse: secundã singulis coloribus, & monochromatõ dictã, postquã operosior inuẽta erat: duratque talis etiã nunc. Inuentã linearem dicunt à Philocle Aegyptio, vel Cleãthe Corinthio. Primi exercuere Ardices Corinthius & Telephanes Sicyonius, sine vllo etiãnũ colore, iã tamẽ spargẽtes lineas intus: [quasi sciagraphia tãtùm foris circunscripserit] ideo & quos pingerent ascribere instituũ.

15 ἐν πίνακι λευκῷ μόνῳ] Picturam hanc ex Plinio monochromaton dixeris.

23 χρόνος ὀλίγος ποσὸς] tẽpus adeò breue, elegãter dictũ. Y.

26 ὡς οἱ μωσικώτερον] scilicet ὀνομάζοντες: vel potius οἱ μωσικώτεροι, scilicet ὀνομάζοισι. sed hic Ἀθηναῖ & Ἀθηλαῖ pro eadẽ ea accipit: infrà verò pag. 22, diuersas facit. Eust. in Iliad. α, Ἀθηναῖ dictã ait quasi ἀθήλεω, quòd è capite Iouis sine matre nata, neque lactata sit. Statua quidẽ eius oleagina facta nõ temere videtur. nã & oleũ ei sacrũ est: & oleã ipsa reperit: & galea ei oleagina corona tegebatur.

27 καθημένην] Legimus Mineruam sæpius stantem, (inquit Gyraldus,) sed & sedentem, cuius & Eustathius meminit. Pernam enim scribit, mulierem quandã Aegypti, ipsam sedentem contexuisse: vnde ait, Mineruæ sedentis statua fieri cœpta est.

20. 1. pro ἑταίρας lege ἑταῖρα, quod est meretrix. Hetæræ autem Veneris Athenis & in Samo cultæ Gyraldus meminit.

4 εἰ πίνυν θεοὶ οὐκ ἦσαν οὐδ' ἀρχῆς] Vir quidã eruditus negationem hîc expungendam putabat: sed inferius etiã in hac pagina sic legitur, Οὐκ οὖν ἀρχῆς, ὡς φασὶν, ἦσαν οἱ θεοί.

9 πρεσβείαν] Apud Aristophanẽ etiam legitur πρεσβεῖαι θεοῖς τὰ πρεσβεῖα.

17 Fortè ἔχπ vel ἔχειπε αὖ.

18 εἰληφόσι] si inducatur, sensus erit clarior: & erroris occasio videtur, quòd in altero mox versu εἰληφόσι similiter post βασιλείαν legatur.

25 Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν] Iliados ξ, vbi & versus ille, quem Athenagoras Orpheo (à quo fortè mutuatus est Homerus) in fine huius paginæ tribuit, sic legitur, Ὠκεανοῦ, ὅς περ γένεσις πάντεσσι τέτυκται.

21.2. ἐκ τοῦ ὕδατος ἰλὺς κατέσση] Similia quædā in sua theologia circa limum & ouum Phœnices apud Eusebium de præparat. Euang. fabulantur.

4 αὐτῶν] malim ἀυτὸ.

10 Hesiodus in Theogonia Κόττον, Γύγλω, καὶ Βριάρεων ἑκατόγχειράς Cæli Terræque filios nominat.

17 ἐκεῖνο πίνω. ἕκαστον τὸν τῶν παλαιῶν θεολογημάτων ὡς πρὸς ἀρχὴν ὂν ἔλθῃ). Locum hunc corruptum, ex coniectura sic restituo, ἕκαστον δὲ τῶν γεγονημάτων, ὡς πρὸς ἀρχὴν ἐκ ὄν, φαμέν. ἐκεῖνο πίνων σκεπτέον. εἰ τὰ γεγόνασιν, &c.

21 Τί τὸ ὂν ἀεὶ] Locus est in Timæo Platonis, vbi sic legitur, Πρῶτον διαιρετέον τάδε· Τί τὸ ὂν μὲν ἀεί, γένεσιν δὲ οὐκ ἔχον; Καὶ τί τὸ γιγνόμενον μέν, ὂν δὲ οὐδέποτε.

22.2. ἀλλ' οὐδὲ κατ' αὐτούς] lego πάγε τὰ κατ' αὐτούς, & post ἀρχὴ punctum noto.

7 εἰ μὲν οὖν μέχρι τῶν φῶτων] Prolixissima hæc periodus, membra magna & parentheses duas magnas continet: priorem de formis seu figuris deorum absurdis, alteram de facinoribus eorum. extenditur autē vsque ad hæc verba secundi versus paginæ sequentis, Τί τὸ σημαῖνον, &c.

14 Ῥέας δὲ Δήμητρος] pro ἢ lego ἤ. etsi Rheam & Cererem, eādem esse deam num quis alius tradiderit, ignoro. Hesiodus omnino discernit, Rheam è Saturno Cererem peperisse canens.

15 τὸν αὐτῆς] lego τῆς αὐτῆς, sine commate præcedente.

29 De Herculeo nodo lege Erasmum in Prouerbiis.

23.5. αὐθρωπος κεκριμένος] id est homo alicuius iudicii, pru

dens. participium passiuum, nominis significatione actiua, ὁ κρίνειν δυνάμενος. Valla etiam Latinè discretum vocat virum, qui personarum qualitates ac rerum momenta discernit: sed authoris, qui ita sit vsus, testimoniū nullius affert.

6 Talem seu deam seu nympham semiserpentem, ex Phorcyne & Ceto prognatā Hesiod. in Theog. describit.

14 ἣ καπποθέωσαν ἐκ τοῦ Διὸς] addo τὴν Μῆτιν. non enim Phanetem à Ioue deuoratum legimus, sed Μῆτιν (apud Hesiodum, Clementem, Epiphanium, Theophilum Antiochensem episcopū) qua deuorata mox Mineruam cōceperit. Vide Gyraldum De diis Syntagmate 11, in Mineruæ historia. Iupiter (inquit Hesiodus) quū deberet parere Mineruam, Mētin vxorem suam, deorum atque hominum sapientissimam deuorauit, Cæli Terræque consilio, ne quis alius deorum imperium ei præripere posset, &c. Si cui vacat, Græcorū etiam (Procli & Moschopuli) hunc in locū annotata adeat. Ibidē pro ἀχώρητος equidē malim ἀκόρητος, quod est insatiabilis, idē quod ἀκόρεστος.

17 τῶν ἀπὸ τῆς ὕλης ἀποκρινομένων] eorum quæ à materia separantur, hoc est, ex materia gignuntur: tanquam materia vna quadam & communi ceu massa existente, cuius veluti segmenta quædam sunt res singulæ quæ generantur, & per generationem ab ea separantur, superueniente forma: vt fœtus iam formatus & perfectus ab vtero matris separatur. Sic infrà in fine paginæ 25, ἀπὸ γὰρ τῆς ὕλης διακριθείσης ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ τούτων σύστασίς τε καὶ γένεσις.

24. 1. Versus in hac pagina primus apud Homerū Iliad. π, sic habet, Ὦ μοι ἐγὼν ὁ μοι Σαρπηδόνα, &c. ἐγὼν facilè in κἠγὼν mutatum est.

Post versum vndecimū huius paginæ, nēpe post hæc verba, αἰδήλον Ἄρηα, addiderim, μισῆ Ἄρης ἐκ τοῦ ἀυτῆ.

27 Lego, εἰ γὰρ θεοί, οὐχ ἅ ψεται αὐτῶν ὀπὶ θυμία.

28 κἂν σφέα θεός;] Interrogatio est loco negationis.

25. 17. Hyacinthus Amyclæ filius ab Apolline disco lu-

dente interfectus est. Vide Onomasticon nostrum.

18 pro ἃ malim τὸ.

26 Ἀϊδωνεύς, id est Pluto, creditus est esse aer, vnde & ἀΐδης quasi ἀϊδὴς dicitur, id est obscurus & inuisibilis, (& ἄϊδος κυνῆ, Orci galea, inuisibiles reddere putabatur,) quòd aer omnis suapte natura opacus & caliginosus sit, nisi extrinsecus illustretur, Iuno verò, terra: vnde & φερέσβιος epitheton ei attribuitur. vt terra ab Homero ζείδωρος cognominatur, quòd fruges & alia omnia ad vitã victúmque necessaria producat. Stoicis tamen ἥρα aerẽ significat. Cæterùm νῆσις Empedocli aqua est, fortè à verbo νάω, quod est Fluo: vnde & Naides dictæ sunt, & νῆσος, insula. In versibus Empedoclis, quos libro primo de anima Aristoteles citat, Philoponus νήσσα αὐγλώ (liquidũ vel humidum splendorem) aquã & aerem interpretatur: quòd vtraque hæc elementa & humida & splendida seu pellucida sint. Eustathius in Iliad. 7, Νῆσις, inquit, perhibetur etiam dea quædam esse in Sicilia, Σικελική τις θεός.

Quòd autẽ κρύναμα βρότειον in his versibus legimus, hinc forsan est, quòd de humani corporis constitutione ex elemẽtis Empedocles in eis verba faciat. βρότειον enim humanum est. Per κρύναμα intelligo κρουνούς, venas & meatus qui humorem continent.

29 ὁ ἀὴρ] addo ἡ γῆ.

26.3. De Empedoclis opinione, quatuor elemẽta cũ amicitia & lite, vnientibus vt dissipantibus illa, mutationum omnium causam facientis, Aristoteles etiam scribit lib. 1. de anima. Athenagoras quidem videtur amicitiæ nomine Deum accipere: vel potius, tanquã Empedocles ita acceperit, suæ orationis argumentũ ducere.

7 Lego, ὥς τε ἐὰν μίαν τε πᾶν τὸν παρ' ἀλλήλοις.

12 συνεκφωνουμένου] Fortè συμφωνεμένου.

13 διχῦῆ] duplicis vel vtriusque sexus, vt ipse per epexegesin interpretatur, ἀρσενόθηλυν: quod in homine ἀνδρόγυνον & ἑρμαφρόδιτον dicimus. Cecrops Athenis olim δι-

φτὴς dictus est, vt Eusebius scribit, hoc est duplicis naturæ: siue ob longitudinẽ corporis: siue idcirco quòd quum esset AEgyptius, vtranque linguam callebat, Græcam & AEgyptiacam: vel quòd primus vtrunque sexum instituto matrimonio copularit. vel quòd superior in eo pars, virilis, inferior, muliebris aut ferina fuerit. &c. Vide Suidã. Hac vltima ratione & Γαῖα δίφυῆ Plato vocat in Cratylo.

17 ἴσα] Lego ὅσα.

20 τὰ εἴδη τῆς ὕλης] Mundi partes, cælum & elementa.

28 αἰσχύνα vocat pudenda. quam significationẽ Camerarius etiam obseruauit, de partibus humani corporis scribens.

30 Venerem, exectis Cæli virilibus in mare proiectis, è spuma esse natã fabulantur. vnde & ἀφροδίτη & ἀφρογένεια dicitur à spuma: & à coleis φιλομμήδεα. Ἡ δὲ φιλομμήδης, ὅτι μηδέων ἐξεφάνθη, Hesiodus in Theogonia.

27.5. πάγος, id est summa frigiditas, quæ gelu & glaciem parit, quam similiter πάγον & κρύσταλλον vocant. Αἱ φλόγες μὲν τὸ παγετῶδες παίγνιοσιν, (fortè χλιαίνουσιν,) αἱ πάγοι δὲ παῖς φλόγας ἀνιᾶσιν, Aristot. de mundo.

11 ἀνοχλεῖν] addo ὑμῖν.

15 Pro παντὸς bis lego παῦτα. Simpliciter omnia ab Iside esse facta testis esse potest Plutarchus in libro de Iside, Τὸ δ' ἐν Σάϊτῃ Ἀθηνᾶς, ὃν Ἴσιν νομίζουσιν, ἔδος ὂν ἔφη αὐτὸς εἶναι τοιοῦτον· Ἐγώ εἰμι πᾶν τὸ γεγονὸς, καὶ ὂν, καὶ ἐσόμενον, καὶ τὸν ἐμὸν πέπλον οὐδεὶς πω θνητὸς ἀπεκάλυψε. Et rursus, Ἡ δὲ Ἶσις ὀξὺ μὲν τὸ τῆς φύσεως ὅλον καὶ δεκτικὸν ἁπάσης ἡδονῆς καὶ πθυμίας καὶ παιδεχὴς ὑπὸ τῶ Πλάτωνος, ὑπὸ δὲ πλῆθος πολλῶν μυελούνομος κέκληται, ἀφ' ὧ τὸ πάσαι ὑπὸ τῶ λόγου πεπεισμένη μορφὰς δέχεσθαι καὶ ἰδέας. Et rursus, Σπλαι δὲ αἱ μὲν Ἴσιδος, ποικίλαι ταῖς βαφαῖς· ὠδεῖ δὲ ῥύλιον ἡ δύναμις αὐτῆς, πάντα γονιμοῦσα καὶ θεραπεύουσα. Verùm de Iside, Osiride & Typhone innumera eodem libro scribit Plutarchus.

17 Περὶ Πτολέμου] fortè ὧδε (vel potius μετ') Ὥρου. Pelorum enim Isidis filium nusquã legi. In Onomastico

autem noſtro,non allegato authore,ſic legitur, Horus Iſidis filius, quem quum Iſis amiſiſſet, verita ne obueniret quod Oſiri patri acciderat,multũ fleuit:ſed eo inuento mœrorem in lætitiam conuertit. Plutarchus in libro de Iſide,Horum ſeniorem fratrem Iſidis facit,qui aliàs Apollo & Arueris dicatur: item fratres alios Typhonem & Oſirim:Nephthen ſororem: parentes Saturnũ & Rheam.Idem non ex filio ſuo, ſed ex Anubide Nephthes ſororis filio, vbinam Oſiridis cadauer eſſet, cognouiſſe ſcribit.Et filium quoque eius Horum nominat, pag.334, in Baſiliẽſi editione Frobeniana,πῖς δὲ Ἴσιδος τοῦς τ ὑὸν Ὧρον ὃν βούπω τρεφόμενον πορὺ θείοις,&c. Et pag.335,circa finem, AEgyptios ait deorum quorundam genitorum & corruptibilium ſepulchra habere, quorum animæ in cælo,mutatis nominibus,ſplendeant: intérque cæteras Horum eſſe, qui Orion dicatur. Herodotus Horum Oſiridis filium,quem Græci Apollinem nuncupent, nominat. Et fortè aliqui Horum Iſidis fratrem cum filio eius eiuſdem nominis confundunt.

18 De Oſiridis ſepultura quoque, à quo Taphoſiris vrbs nominata,Plutarch.leges pa.335, mox infra mediũ.

19 Ἄνω κάτω] Vide in Chiliadibus Eraſmi, Surſum, deorſum.

20 πῷ λόγῳ] Lego τῷ λόγου.

26 καὶ πὰρ] Lego,καί πι γε.

28 λόγοις,id eſt fabulas.

30 τοῦς ζῶπα] fortè ζῶπας.

28.1. poſt ἄειρος, ſignum interrogationis noto:& τὸ πίπτοντες lego in recto plurali.

2 lego ἐπορκώλαι, vt inferius pagina 31 circa finem rectè habetur.

19 ἐξπάκαμδω.] Defendi poteſt,ſed malim ἐξεπάυσωιδω.

22 διαμρεῖ] Addi poteſt τὸ θεῖον. Ibidem διαμροῶντες abundare videtur.

28 τ ἐρανοῦ] Malim τῷ οὐρανοῦ,ad ornatum cæli.

29.6. φασκόντων] Codex Platonis noster habet φάσκουσι

8 περὶ αὐτῶν] Lege, καὶ περὶ πάντων τῶν θεῶν.

10 Φόρκος] aliàs Φόρκυς.

14 De accidentibus Dei, vide annotata in sequentis paginæ versum 25.

15 Lego ἐξεπῶν.

17 περὶ τ πάντων βασιλέα πάντα ὄντ] partim necessarió: (quid enim ab eo separatum duraret) partim ministerii causa.

19 δεύτερον ἢ περὶ τὰ δεύτερα.] Videtur Deus aut natura Dei primùm esse & cõsiderari circa substantias immortales, Angelos & corpora cælestia, vt Platoni videtur: deinde ex immortali simul ac mortali natura mistas, vt homines animo immortales, corpore mortales: tertiò circa reliqua quæ vndiquaque mortalia sunt. Vel, circa essentias & formas materiæ expertes primùm, deinde circa formas à materia inseparabiles, tertiò circa ipsam materiam. Plato in Timæo de Deo mundi conditore sic scribit, Καὶ πάλιν ὅτι τ περότερον κρατῆσαι, ἐν ᾧ πᾶν τὸ παντὸς ψυχικὸν κεραννὺς ἔμισγε, τὰ τ περόντων ὑπόλοιπα κατεχεῖτο μίσγων, ἔσπον μὲν πρὸς τ αὐτόν, ἀκήρατα δ' οὐκέτι κ' ζωτὰ ὡσαύτως, ἀλλὰ δεύτερα καὶ πεῖτα. Ergo Deus, qui & ingenitus & incorruptibilis est, vnus & ipsa vnitas fuerit: deinde genita quidem, sed incorruptibilia τὰ δυο dixerim: tertiò genita simul & corruptibilia, τὰ πεῖα. Possem & ex Pythagoræ philosophia aliquid de his numeris depromere, sed properandum est. Hoc tantùm addam, Deum etiam alio modo primum esse in seipso, τ ὑπερφυῆ, πὸν ὑπερέσιον, τὸ νῶ πεκαὶ νοητῶ παντὸς ὑπερτερον καὶ κρεῖττω, τ κ' πάντα ἀρρητον καὶ ἄπειρον: secundò ἐν τοῖς νοητοῖς: tertiò ἐν τοῖς αἰσθητοῖς. Immensa hæc cõtemplatio est, neque humanæ opis: sed, quæ ad tertium vsque cælum rapiatur, mentis.

23 τὸ] malim ἑ π.

27 δωαμβόις] Lego δωάμβος.

28 Ο δὴ μέγας ἡγεμὼν] Vndenam quæso didicit retu-

litque Plato (inquit Iustinus in Paræneticō) alato curru Iouem per cælum duci, quàm à Prophetarum historiis: quibus nouit de Cherubinis ita memoriæ mandatum: Et à domo egressa est gloria Domini, & ascendit super Cherubin: & susceperunt Cherubin alas suas, in quibus erant rotæ.

30.3. ἐπέρῳ] adde τῷ.

5 χῇ δώαμιν] Videntur hæc abundare nisi addas ἀνθρωπίνην. Locus est ex Timæo. Vide suprà 19.6.

10 παύπα λόγον κενικικότας] Loquutio est affinis prouerbio, Omnem lapidem mouere.

11 εἰ καὶ μή] Lego, εἰ μὴ καί.

12 ὡδὲ ὃ τούτων] Clarius legeretur, ὡδὲ ὃ τῶν ἄλλων.

14 Lego ἡμεῖς γε αὖ. nisi malis ἡμεῖς γε ἀνεικότως. & ab initio huius periodi, εἰ καὶ οἱ ποιηταί. sed sensus eodē recidit.

17 ἑνάμα μὲν χῇ δύαμιν] Quid si fiet τέα μὲν χῇ δύναμιν, ἑνάμα δὲ κατ' ἰδέαν, τὴ πατέρα, &c.

19 Post παῖδος punctum geminum signo. Ibidem sensus & constructio videntur requirere vt ad ἀπόῤῥοια subaudiamus τῷ παῖδι, vel τῷ ἁγίῳ: quare vertimus, & [ab eodem] Spiritus, &c. quod moneo, nequis me cum Græcis illis sentire putet, qui Spiritum à solo Patre procedere asserunt.

25 ὃ χῇ συμβεβηκὸς] circa medium etiam præcedentis paginæ, τὸ ἀγαθὸν, τὸ ὄντως ὄν, &c. ὅπου συμβεβηκότα τῷ θεῷ, hoc est accidentia vel adiuncta Dei, appellauit. hîc autē docet accidentia hæc huiusmodi esse vt perpetua & inseparabilia sint. In Deum quidem, qui simplicissima purissimáque & totus vndiquaque essentia est (quamobrē & verè ens, & ens entium appellatur, & in sacris literis, Ego sum qui sum) accidentia non cadunt: sed veluti accidentia quædam ei attribuit contēplatio nostra, quæ absque phantasia in hoc ergastulo nihil cogitat, ὥσπερ καὶ τὰ ἀμερῆ μεμιγμένως νοεῖ.

26 Color est accidēs corporis necessarió. sine corpore enim aut superficie eius, nec esse nec definiri potest. Sepa

rabile tamen accidens dicitur, non quòd ipsum sine cor pore esse queat: sed contrà corpus sine ipso: siue reipsa: (corpora enim quædã colorẽ nullum habẽt, vt aer, aqua) siue cogitatione & definitione. nihil enim ad corporis es sentiam facit. Sic bonitas, sapientia, &c. & primò & necessariò in Deo insunt, sed tãquam ideæ & essentiæ quædam potius, id est formæ essentiales, vt Platoni videtur, quàm accidentia. itaque sine iis Deus esse non potest, ne sine seipso sit. ipse enim ipsissima bonitas est. Sic fons sine aqua esse non potest: ratione tamen ab ea distinguitur, quòd aquæ principium sit, nõ simpliciter aqua: & quòd aqua in eo purissima: & quòd perennet, nec exhauriri possit, vt aliæ in lacunis aquæ: & quòd corpore aut loco minimus, potentia maximus sit. Verùm hæc omnia magis vt intelligentiæ nostræ accõmodantur, quàm vt reuera sunt, de Deo dicuntur aut dici possunt. Et pulchrè Timæus apud Socratem, Ἐὰν ἄρα μηδενὸς ἧττον λόγους παρεχόμενα εἰκότας, ἀγαπᾶν χρή, μεμνημένον ὡς ὁ λέγων ἡμεῖς τε οἱ κριταὶ φύσιν ἀνθρωπίνην ἐσόμεθα· ὥστε πρέπει μηδὲν ἔτι πέρα ζητεῖν.

28 συγκεχεσμένου] Pulchrum hoc verbum est, tum raritate (non memini enim apud alios legisse) tum significatione. videtur autem idem significare quod συσσωματοῦσθαι, vt ita dicam, hoc est concorporari, in vnã & eandem corporis essentiam redigi (nam χεῶς χεῶτος corpus est) vt aqua & farina subigendo in vnam massam vniuntur. Præsens huius participii videtur συγχέω, inusitatum.

31.2. πιστευσάμενον] Passiuè accipitur: quod rarum est in aoristis mediis. Ibidem pro τῶν τὸν, lego ᾧ τὸν, vel ἐξ᾽ τῶν τὸν.

5 Post προσήκειαν deest verbum quod accusatiuũ illum regat, vt ἔχῃ, vel ὀφείληται, vel διοικῇ, vel aliud simile. Ibidem post τῷ ᾗ, adde τῷ.

7 αὐθαίρετον καὶ τῷ ἀρετῷ] Plerique veterum Græcorum nimium videntur tribuere libertati arbitrii: nimi-

rum quòd ex philosophia eam opinionem sibi retinuissent. Augustinus, vtpote exercitatus à Pelagianis, multo circunspectius de eo disseruit. Dominus in Euangelio dixit, Sine me nihil potestis facere. Et Paulus, Non sumus idonei ex nobis ipsis cogitare bonum, &c.

20 Quæ de Angelis virginum amatoribus dicit, cautè legenda sunt. Nam quæ Moses de filiis Dei, id est religiosis hominibus, aut saltem prognatis ex piis, qui se matrimonio iunxerant cum puellis impiis (vnde נפילים gigantes, prognati sunt) scribit Gen. 6, ipse ad Angelos transfert, qui alicubi in Scripturis filii Dei nuncupantur.

23 ἐξαλλαπτουσῶν] Clarius dixisset ἐξαλλαπτούσης θεᾶς vel θεοφιλικῆς.

25 τὴν ἀρχοντα τῆς ὕλης] Sic & Christus principem huius mundi vocat.

30 οἱ δαίμονες] Lego οἱ γίγαντες.

32.5. ἀπ' οἴκων σὺ ἐναπίπτοντας] Lego ἀπ' οἴκων καταπίπτοντας (vel ἀποπίπτοντας) ἅπερ Θεοδ. τοὺς δ' ἀτυχοῦντας ἄγαν πολὺ videtur abundare] παρ' ἐλπίδα γὰρ δίκαν. vt hactenus sint verba Euripidis, deinde author subiiciat, δεῖ θεραπεύειν ἢ κακῶς.

13 Lego, φύουσα πόαν.

16 λόγῳ.

22 ἄγεσθαι καὶ φέρεσθαι] Vide prouerbium, Agi & ferri, apud Erasmum.

33.10. ἐλαφόβολον] Huc pertinet quod de Nemorensi vel Aricina Diana scribit Gyraldus, cuius sacerdos rex dicebatur. serui de honore decertabant, fugitiui. qui victimam prior mactasset, alteri quem gladio vicisset, succedebat, &c. Meminit idem Tauricæ Dianæ, cui hospites mactabantur: & virgines etiam Dianæ aliquando mactatas refert. Herodotus libro 2, Gladiis (inquit) frontes concidunt Cares in AEgypto, in festo Isidis: & in aliis quibusdam sacris, fustibus se inuicem cædunt.

12 τῆς ἀγραυλοις] ἀγραυλωτὴ μάτηρ ab Eustathio

nominantur Iliad. ξ & ψ. κατεκρεπῶπο δέ[φησὶν] ὀξυάχαλάλων ἢ πισύπων ζωνῶν ἐνεροιδῴων.

18 ἐφ' ἑπέρων] Fortè ἐφ' ἑπέροις. sic enim aliquoties hanc præpositionem cum datiuo construit Athenagoras, hoc sensu, in alicuius honorem.

20 De Neryllino an alius quisquã meminerit nescio.

29 Δύσασει] Versus est Homeri: vnde Parianos Alexandrum Priami filium, qui alio nomine Paris dicebatur, coluisse suspicor. Est autem Parium ciuitas Asiæ in regione Mysiæ.

34.6. Peluis aureæ Amasidis AEgypti regis historiam prosequitur Herodotus lib. 2.

25 ὑπεισπύοντες αὐτῶν τῆς νούμασιν] Lego τῆς ὀνόμασιν: hoc est, eorum nomina inuadentes, vel subeuntes, nomina aliena sibi vsurpantes. nam & suprà pagina 33, similiter hac loquutione vtitur author, & similiter de idolis loquens, quorum nomina sibi dæmones vsurpant.

35.2. μέμφι] Datiuis huiusmodi ἴσι, βυσίεϊ, μέμφι, Herodotus uti solet.

8 ὕστερον] ὕσταπον scribo, ex Herodoti codice.

12 οἵ τε οὠῦ ἄλλοι] Videtur verbum aliquod deesse, vt sensus sit, Ergo & alii quos pro diis AEgyptii colunt, homines fuerunt, vel potius, reges AEgypti, & postremus eorum Horus.

20 ἀρσένας] Lego ἔρσενας Ionica dialecto, qua vsus est Herodotus. cuius & hæc sunt, θηλέας pro θηλείας, κατάπερ pro καθάπερ: & Ιοῶ pro Ιῶ in accusatiuo, eiusdē, ni fallor.

26 post δέμεν χρόμενοι interrogatio signanda est.

27 ζακόρους hic vocat ipsos sacerdotes. Annotarunt quidam ζάκορον honestiore loco habitũ quàm νεακόρον.

30 Lege ἀπιγμάπων, Ionicé.

36.1. Sic lege, ὑκ εἰμὶ τοιόθυμος ἐξηγέεσθαι, ἔξω ἢ τὰ ὀνόματα αὐτέων μοῦνον, νομίζων πάντας ἀνθρώπους ἴσα τοῖσι αὐτέων ὁπίσω εἰδέναι: & ita subiunge, μὴ πιστεύειν ὡς μυθ. &c.

4 σωσάπων] Ex coniectura sic lego, συμφωνοῦσι μὴ τῇ

εἰδοτοῦ αὐτοῖς ἧκος.

6 Negationem μὴ ante βασιλεῖς reposuerim, perspicuitatis causa.

7 Ἕως ὅπ μὲν ἄνθρωποι] pro ὡς lego ἦσαν: quod & sententiæ conuenit, & constructioni. alioqui enim ad μὲν nihil redditur.

10 Apollodori bibliothecam siue de diis librum Romæ nuper euulgatum esse audio. Pro μαθήματα lego παθήματα: quod ex sequentibus tribus aut pluribus locis approbari potest, & res ipsa loquitur.

14 τὸν δὲ τύφονται ἕτερον] Herodoti codex noster habet, τῷ ὃ τύφονται ἄμοι ὅσιόν ἐστι λέγειν. Suspicetur autē aliquis rem turpem & obscœnā, quam aures honestæ vix etiam in profanis rebus nominandam audire sustineant. Quū Typhon inuentum Osiridis cadauer (vt refert Plutarch.) in partes xiiii diuisum disiecisset: Isis perquirendo singulas reperit, præter pudendam: quæ in fluuium proiecta mox à phagro & oxyrycho piscibus deuorata fuerat. illius igitur loco ad eius similitudinem factum τὸ φαλὸν cōsecrauit. cui etiam nunc diem festum AEgyptii celebrāt. Hæc ille. hoc autem phalo (aut potius phallo) percuti solitos in sacris illis execrandis AEgyptios probabile est.

16 εἰπὲ δὲ καὶ τοῦτο] De Osiridis sepultura cum sentire coniicio.

18 & deinceps, sic lege ex codice Herodoti, ἐν τῷ ἱρῷ τῆς Ἀθηναίης, ὅπισθε τοῦ νηοῦ παντὸς ἐχόμενα τοίχου, καὶ ἐν τῷ τεμένεϊ ὀβελοὶ ἑστᾶσι μεγάλοι, λίθινοι. λιμνηστὶ ὄζαν ἐχούσῃ, λιθίνῃ κρηπῖδι κεκοσμημένῃ, καὶ ἐργασμένῃ οὐ κύκλῳ, μέγαθος, ὡς ἐμοὶ ἐδόκεε, ὅσον περ ἐν Δήλῳ ἡ Τροχοειδὴς καλεομένη. ἐν δὲ τῇ λίμνῃ ταύτῃτὰ δήκηλα, &c. quanquam etiam δήκηλοι per ε in medio scribi potest.

23 καὶ μόνον ὁ τάφος τοῦ Ὀσίριδος] His verbis Athenagoras ipse insinuat Herodotū de Osiridis sepulchro sensisse. Memorantur & aliorū deorum sepulchra passim ab Arnobio & aliis. Sepulchrum Olympii Iouis apud vos ostē-

ditur, Tatianus contra Gentes: apud quem & Dionysium in Omphalo sepultum legimus. De diuersis quidem Osiridis sepulchris non pauca tradit Plutarchus in libro de Iside,&c.

26 Ὀργάσματα τῶν νεκρῶν ξύλινα] Vide quæ ex Plutarcho scripsi,suprà ad paginam 14.29.

27 Τὸ αἰσχύνον ποιοῦμαι οὔνομα] Iterum de Osiride eum sentire dixerim: cuius & phallum & sepulturam suprà nominare noluit. Vide annotata superius ad pag. 14.29.

37.1. Lege Τῶν δή οἱ.

4 Lego ἀνδρῶν τε] Χώσατ', &c. Hos versus Hesiodi in ipsius poematis non reperio.

7 post ἐν χερὶ φανείς, sic lego ex codice Pindari, Ἀνδρ' ἐκ θανάτου κομίσας Ἤδη ἐ ἀλαλκόπα. χρεὶ δ' ἄρα κρονίων Ρίψας,&c. Locus est in Pythiis, Carmine 3,in quem scholia Græca leget cui vacabit.

12 Lege Ὦ χρυσὲ δεξίωμα, vt alii legunt, locum hunc citantes.licet cum ἀξίωμα sit aliquis sensus.

14 Οὐ πᾶσδες ἀνθρώποισιν, οὐ φίλος πατήρ. Versus sunt Euripidis, quos & Stobæus recitat in Laude diuitiarum, cum aliis pluribus.

17 Ἴ με] Lego Ἰδεῖ, vel Ἴ μα δέ.

20 De Ino vel Inone, & Melicerte seu Palæmone lege Onomasticon nostrum,& Eustathium in Odysseæ ε.

24 ὡς,lego οἱ.

25 De Derceto vel Dercetone est quod legas in Onomastico nostro. De Syria dea Luciani libellus extat.

38.3.Lege δεκάτη γ ἡμέν,vt sint duo nominatiui.

Versibus 6.7.8, Γαίης τέκνα φέεσθε καὶ οὐρανοῦ ἀστερόεντος Ἄνθρωποι,Γαίης τε καὶ Οὐρανοῦ ἄνομα γέντες, Οὔνεκα οἱ πρεσφέεσθε ἔσαν μερόπων ἀνθρώπων.

12 De Antinoi cultu apud Romanos, & sacratis ei lucis, Theophilus etiam & Tatianus mentionem faciunt: & nos in annotationibus in Tatianum multa diximus, pag.371 editionis apud nos excusæ.

16 Κοῦπες ἀεὶ ψεῦσαι] Versus sunt Callimachi in hymno Iouis, qui hodiéque extat. secundus integer erit si addas, ἐσσὶ γὰρ αἰεί. A discholiaste Callimachi super his versibus: & prouerbium in Chiliadibus Erasmi, Cretiza cum Cretensi. Epimenidis versiculum diuus Paulus citat, Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί. Sic & Hesiodus in Theogonia, Ποιμένες ἄγραυλοι, κάκ' ἐλέγχεα, γαστέρες οἶον, Musis sic alloquentibus pastores.

22 ὁ ἄγνυπτος] Lege, ὁ ἀγρύπνιος, vel ὁ μὴ ἄγνυπτος.

26 Lege οἱ ἔρωτες.

28 ὅπῃ τὸ σεμνότερον τοῖς ἀνθρώποις] Simili argumento vsus est superius à sacerdotibus AEgypti, qui & ipsi deos mortales faciunt.

39.6. νομίζοιεν] Melius νομίζοιντο.

21 Post ἐμαυτὸν videtur deesse verbum νομίσεται, aut simile, sequēte commate, & mox legendum, σωθέσῃ γε πάντας ὑπὸ φρονοῦντες. οἷς γὰρ ὁ βίος. &c.

23 Lego ἕκαστος.

40.2. Lego, καὶ τῶν ἀνθρώπων.

4 μετὰ θεοῦ ἢ σὺν θεῷ] An pleonasmus hîc est? an μετὰ θεοῦ simpliciter apud Deū significat? σὺν θεῷ verò, Deo adiuuante? an σὺν præpositio maiorem coniunctionem & veluti vnionem quàm μετὰ insinuat?

6 pro ἢ lego ἐ.

18 καὶ γὰρ ἔσται τῇ θυγατρὶ] Alii non cum filia Thyesten, sed cum fratris vxore concubuisse dicunt. Vide Onomasticon nostrum. Quæ ibidem sequuntur, βασιλεὺς ἐθελων καὶ Θυέστης ἀκδικηθῆναι, nescio quomodo commodè reddam.

23 pro τὸ lego π.

28 δεσπότας.

30 αὐτοὺς δὲ πὺς πέλας] Pro δὲ lego θεός.

41.6. ἡμῖν λέγοντος τοῦ λόγου] Hæc citatio videtur tantùm sacræ scripturæ aut ipsius Filii Dei verbis cōuenire: quis autem horum verborū sit author, iam non inuenio.

15 Λιμπος proparoxyt. messem interpretantur, hoc est ipsas fruges: oxytonum verò, tempus messis.

22 Lege. ἢ γὰρ ἐν μελέτῃ.

24 ὁ γὰρ δεύτερος] Atqui coniugium institutum est, teste Paulo, non modò ad procreandos liberos, sed etiã ad vitandam scortationem. Idem satius esse docet matrimonium contrahere quàm vri. Et vetustas concubitũ cum vxore legitima (siue secunda siue tertia) castitatem appellauit. Fieri potest vt ab Encratitis vel Tatiano, qui & ipse doctrinam suam sub Antonino philosopho sparsit, hæc inserta sint.

29 πῶ χεῖρα τῷ θεοῦ] Hoc est πῶ πλάσιν ἢ κτίσιν θεοῦ. sequente pagina, χεῖρα γὰρ γνώμην θεοῦ nominat.

42.1. Pro τῷ fortè legendum ἐκ. Rara quidem est hæc loquutio, λύειν τι πρός τι, pro ἀπό τινος.

2 ἡ πόρνη πῶ σώφρονα] Subaudi, monet vel arguit. Speciem habet prouerbii quale est Sus Mineruam. Vsus eius esse poterit, vbicunque improbi homines bonos ex suo animo suisque moribus metiuntur, aut immerentes vituperant. Erasmus in suis Chiliadibus non obseruauit.

7 ἀπιμοῶπες] ab ἀπιμόω, sed receptius est ἀλιμάω.

9 ἅτοι ὃ] Lego, ἅτ' οἵ γε.

11 οἱ δίκην ἰχθύων ζῶντες] Alludit ad versus Hesiodi lib. 1. Operum, Ἰχθύσι μὲν γὰρ καὶ θηρσὶ καὶ οἰωνοῖς πετεηνοῖς Ἔσθειν ἀλλήλους [νόμος ἔστιν·] ἐπεὶ οὐ δίκη ἐστὶν ἐν αὐτοῖς.

17 Pro αὐτοὺς fortè ἄλλους reponendum.

25 τὸ δεύτερον] Addo ψεύδονται.

43.1. Malim, πῶς ἐχ ὑμῶν θελεπουδάστοις ταῖς δι' ὅπλων, &c.

44.2. ἢ] Lego οἱ, præcedente commate, vt sit vna periodus vsque ad ὃν δὲ τῶν νοητῶν. vbi sic lego, ὃν δὲ τῶν νοητῶν οὐδὲν κωλύει, κατὰ τὸν Πυθαγόραν καὶ τὸν Πλάτωνα. De Platonis sententia lege Eusebium De præpar. Euang. 11.18. Quòd si atomi rerum principia sunt, veluti incorporea, νοητὰ καὶ λόγῳ θεωρητὰ μόνον, & horum dissipatione interire

mundus,& rursus coagmentatione nouus exoriri potest, cur non singulorum etiam corpora noua oriri & resurgere possent? Quòd si etiam alia statuantur principia,homœomeriæ, elementa quatuor, si mundus poterit nouus ex eis coalescere, eadem & de singulis corporibus fuerit ratio.aut vt nihil tale circa mundum eueniat,poterunt tamen singula ex quibus constituta sunt initio, in eadémque resoluta, denuo ex iisdem principiis renasci. Plato mihi videtur(inquit Iustinus)etiam de resurrectione sententiam,à Gētibus minimè creditam,à Prophetis didicisse . in eo enim quod affirmauit animā vnà cum corpore iudicari,nihil aliud insinuauit, quàm si sententiæ de resurrectione astipularetur.

16 Lego δεῦτε δεῦτε πάντες.

17 ἐγὼ redundat.

18 πάντων ὑπηκόων γενομένων] Poterat & ὑποχείων legi,hoc sensu,vt omnes homines vobis subiiciantur, vel omnes hostes vestri in potestatem vestram veniant.ὑπήκοον quidem vel ὑπήκοιον, mercedem, præmium & manupretium significat.

20 Lego ἡμῖν per η.

FINIS.

REVERENDISSIMO D. ANTONIO à Granuella, Episcopo Atrebatensi, Petrus Nannius S. P. D.

SERIVS quidem quàm volebam, non tamen importunè tibi libellum de resurrectione mortuorum offero. Paschales enim feriæ, quibus Christus resurrexit, primitiæ dormientium, solennem habẽt de resurrectione tractatum: adeo vt quod fortuitò factum est, consilio procuratum videri possit. Non iniquus igitur hac in parte sum meis istis perpetuis negotiis, quæ mihi hanc cõperendinationem attulerũt: quanquam alias ea satis molestè ferre soleo. Non hic me vendito de laboribus: id tantùm dico, ludum iocumque esse cætera, præut est in philosophis vertendis operam sumere. Habent ipsi suam phrasin etiam in Græca lingua à cæteris scriptoribus diuersam, & à vulgo abhorrentem: tantum abest vt cũ Latino sermone conueniant. Hinc est quòd tam pauci philosophos transferunt, atque inter eos qui transtulerunt, pauciſſimi probentur. Nobis præter ista incommoda id quoque molestiæ fuit, quòd hic noster Athenagoras non in philosophicis rebus, sed in altissimis Christianitatis mysteriis philosophetur: vt qui eum aggrediatur, non minus cum peritissimo theologo, quàm prudentissimo philosopho negotiũ habeat: idque in re grauissima, nimirum defunctorum corporum resurrectione, de qua cardo ac summa totius Christianæ religionis pendet. Nobis porrò nonnisi vnicũ exemplar fuit, à doctissimo quidem viro descriptũ, sed tamen non paucis vitiis infectũ. nec mirũ. non enim meliora mihi poterat tradere, quàm in archetypo inuenerat, quod vnum supereſſe aiunt in vniuersa Europa. Vtinam qui nostra legent, prius Græca inspiciant, vt ipsi suapte experientia cognoscant quàm difficile sit huius philosophi linguam intelligere, atque, vbi intellexerint, ita in Latinum idioma refundere, vt

nec Græcitatis peregrinitas, nec philosophicæ spinositatis asperitas appareat: sed obuium quiddā habeat & attemperatum vulgi ingeniis. Nihil mihi tale arrogo, sed me id conatum fuisse non dissimulo. Hermolaus certè ea omnia ad amussim præstitit. hic enim philosophos aliquot cum pauculis scholasticis in diatriba murmurātes in forum & in publicum protraxit, ac luci assuefecit. Cæterùm inter elucubrandum semper mihi laborem mitigauit recordatio tui, cogitanti id operis summo viro desudari, cui non minus Ecclesiæ negotia, quàm Cæsarianarum rerum curæ incumbunt & fœliciter innituntur. Non sentit faber, aut, si sentit, sine animi ægritudine lassitudinem transmittit, quum corona principi suo excudenda eum in labore occupatum tenet. Nec Nannius eam fatigationē duram existimauit, quæ mæcenati suo impenderetur in libello verè aureo, & super omniū gemmarum pretia æstimando. Hîc enim refutantur omnia quæ resurrectionem ambiguam faciunt: afferuntur ea quæ incredulis hominibus velint nolint resurrectionis fidem infigant. Non enim hic Athenagoras noster verisimilibus agit, quæ pronitatem credendi, non necessitatem habeant: sed omnia demonstrationibus communit, omnia inexpugnabilibus rationibus instruit, vt nihil habeat ceruicosa Gentilitas quod opponere possit. Accipe igitur eruditissime & religiosissime præsul, eum libellū qui de basi ac fundamento totius Christianitatis fœlicissimè disceptat, ac Nannium vt soles tua propitia beneuolentia foue. Louanii, 13. Calendas Maias, Anno 1541.

ATHENAGORAE Athenienſis philoſophi Chriſtiani, de mortuorum reſurrectione.

Petro Nannio interprete.

145 OMNIBVS *dogmatibus & rationibus quæ ab harum rerum ueritate pendent & fulciuntur, aliquid falſi adnaſcatur & cohæreſcat. Adnaſcatur autẽ, non ex origine & naturali ductu rerum, aut ex cauſis ſubſtãtiæ, ſed ex ſtudio eorum qui adulterinam ſementẽ ad corrumpendã ueritatem in pretio & ueneratione habent. Id ita eſſe deprehendas ex ueterum lucubrationibus, qui huic curæ operam impenderunt, dum pariter & cum prioris & cũ ſui ſeculi hominibus diſſident: imprimis autem ex ea quæ inter ipſos opinionum tumultuatio eſt. Nullam enim iſtiuſmodi homines ueritatem ſine obtrectatione dimiſerunt, non ſubſtantiam Dei, non cognitionem, non operationem, aut ea quæ iſtas res per ſeriem cõſequuntur: imò nec pietatis depictricem orationem Nam aliqui eorum planè deſperant de iſtarum rerum ueritate: alij pro libidine torquent: alij de manifeſtis dubitationem inſtituunt. Quamobrem puto eum qui de iſtis rebus diſputaturus ſit, duplici oratione opus habere, altera nimirum quæ pro ueritate, altera quæ de ueritate diſceptet: priore oratione aduerſus incredulos & dubitantes, ſecunda aduerſus beneuolos & ueritatis ſtudioſos utendum exiſtimo. Qua de cauſa oportet eos qui hiſce de rebus quæſtionem inſtituere uolunt, ſubinde inſpicere quid res exigat, & eatenus uerba metiri, earúmque rerum ordinem neceſſitati adaptare: ut nõ*

dum prima quæque proserie priori loco constituas, decorum
40 uioles, & necessitatis & congruitatis respectū deseras. Vt enim ad demonstrationem & naturale cōsequium, priora sunt ea quæ de rebus quàm quæ pro rebus disputantur: ita quādo ad utilitatē referuntur, priore loco ponenda ea quæ pro rebus, quàm quæ de rebus disceptant. Neque enim agricola aptè potest inspargere semen, nisi purgato agro à syluestri materia, eisque quæ sementibus bonis noxam adferunt: neque medicus infundere salutare pharmacū ægroto corpori, nisi uitiosa prius expurgarit, aut affluentem purulentiam cohibuerit: neque qui ueritatem docet, de ueritate loquens, persuadere potest, dum adhuc in animis inhabitat falsa opinio, quæ ipsis ueri rationibus obsistit. Quamobrem & nos quoque, cura & respectu utilitatis, nonnunquā prius pro ueritate quàm de ueritate sermonē instituimus. id quod impræsentiarum non mutile factu uidetur, dum quod necessitas exigat, ante oculos habemus, præcipuè in oratione quæ de resurrectione corporum disputatura est. Nam & hîc quoque quosdam uidemus planè incredulos, quosdam dubitabundos, alios quoque qui primas suppositiones & statumina quæstionis admittunt, æquè tamen cū illis qui dubitabundi sunt animo incerto & ambiguo fluctuare: deinde patiuntur istam animi fluctuationem sine ulla quam ex rebus ipsis deriuare possunt dubitandi occasione. Nullā enim causam allegare possunt saltem ueri similem, cur aut dubitent, aut hæsitent. Id ita esse, hoc pacto consideres. Siquidē omnis credendi difficultas non temere ex futili nullius que iudicij opinione nascitur, sed ex ualida causa & ueri similitudine plurimum munita. Tum enim incredulitas rationem iustam habet, quum ipsa res de qua non creditur, quiddam incredibile continet. Nam rebus quæ dubitandi causam non ha-

bent non credere, eorum hominum est qui sano iudicio in
disquirenda ueritate minimè utuntur. Decet igitur qui resur-
47 rectionem non credunt, aut ambigunt, non ad id quod ipsis
temere apparet, aut quod nepotibus & luxuriosis opinari
gratū est, sententiam suam dirigere, sed in exactienda contē-
plandáque huius dogmatis ueritate, aut nullam causam as-
signare hominum creationi (quod facillimum refutatu est) aut
omnia creata Deo authori imputare, atque inde edocere
resurrectionem ipsam nulla ex parte fidem mereri. Atqui
illud facient si ostendent Deo aut uoluntatē aut facultatem
restituēdi mortui dissoluti que corporis deesse, ut illud rursus
consolidet & cōuniat, ad hominis ueteris formā instauran-
dam. Quòd si illud probare nequeant, desistant ab ista
impia incredulitate & blasphematione nefaria. Verūquòd
falsa dicturi sunt, siue Deum allegent non posse siue nō uel-
le, ex sequentibus apparebit. Impotentia enim alicuius inde
deprehenditur, si aut ignoret quid faciendū sit, aut si norit,
imbecillior sit uiribus quàm ut probè efficiat. Qui enim
ignorat quid faciendū, is neque conari, neque perficere quic-
quā potest, earum duntaxat rerū quarum notitiam nullam
habet. Qui autem cognoscit quid faciendum sit, & quomo-
do & unde id cōficia possit, uires aucm aut omnino non ha-
bet, aut non sufficientes habet ad rem exequendam quam
probè intelligit: is si sapiat, suásque facultates inspiciat, aut
nō tentabit, aut ubi incircunspectè tentauerit, fine operis de-
stituetur. Atqui neque possibile est ut Deus ignoret uel ex
parte uel ex particula naturam corporum resurrectioni
destinatorum. Neque enim latere potest quò singula ex ta-
bidis membris abierint, & quæ in se elementorum partes
putrefacta receperint, & in cognatam naturam admi-
serint: tametsi omnino apud homines id quod rursum

uniuersitati elementorum affusum est, in seæ rnihile uideatur & indeprehensibile. Cui enim ante cuiusquã rei procreationem ignota non erat futurorum elementorum natura, ex quibus corpora suum ortum traxerunt, neque partes
48 *elemẽtorum incognitæ fuerunt ex quibus decerpturus erat quod placeret ad humani corporis constitutionẽ: ab undè manifestum est neque eum ignoraturum quò singula recedant quæ ad perfectionem operis assumpsit, ubi integritas illa dissipata fuerit. Quantum enim ad rerum nostrarum ordinem aliorúmque negotiorũ dijudicationem, maius est, ea quæ nondum sunt præcognoscere: quantũ autem ad Dei maiestatem eiúsque sapientiam, ambo ista, naturalia & ex æquo facilia sunt, & nondum nata præcognoscere & resoluta dignoscere. At quæ uires Dei sufficere ad corporum restitutionem indicat uel ipsorum procreatio. Si enim corpora, quum non essent, condidit, eorúmque principia unde originem traxerunt, procreauit, etiam quomodocunque dissoluta, cum eadem facilitate instaurabit. id enim illi æquè possibile est. Neque inde hæc ratio labascet, siue ex materia originẽ rerum deducant, siue ex elementis, ut principiis omnium, corpora constituant, siue ex semine. Cuius enim est potestatis à sua conditione informem materiam transformare, nullâque figura indutam, multis & diuersis uultibus exornare, & partes elementorum in unum cogere, & semen quod unũ est & simplex, in multa diuidere, & quod inarticulatum est, articulis distinguere, & uitam dare rei inanimatæ: eiusdem quoque potestatis est, & quod dissipatum est reunire, & quod iacet surrigere, & quod mortuum, denuo uiuificare, & corruptibile mutare in incorruptibilitatem: eiusdem authoris fuerit, & eiusdem potestatis & sapientiæ, id quod discerptum est à multitudine omnigenarum bestiarum, quot quot*

ísmodi corpora inuadere solent, aut inde satietatẽ colligere, ab ipsis separare, rursúsque adiungere suis membris & partibus: siue illa antea in unam bestiam, siue in plures absæssere, siue inde in alias atque alias abiere, siue cum illis ipsis extabefacta ad initiales origines rediere, prout naturali putrefactione resolui solent. Quod scilicet uiros erudi-
49 *tione admirabiles uisum est plurimum perturbare, qui multi hæsitationes nescio quo pacto ualidas grauésque arbitrati sunt. Ista aiunt multa corpora miserorum in naufragiis & fluminibus piscibus escam de se præbuisse, multa item in bello oppetentium corpora, aut ex alia asperiori causa aliísque circunstantiis rerum, quum sepulturam nõ adepta sint, feris, ut quæque fuit obuia, in prædã cessisse. Corpora igitur ad eum modum absumpta, eorúmque membra & partes unde constabant, quum à multis belluis dilaniata sint, ac proinde ex coalescendi natura, belluarum artubus cohæreãt, impossibile esse aiunt ut secerniculũ aut discriminationem patiantur. Præter hæc & illud secundum, quod adhuc implicatius est, in medium adferunt: in animalibus scilicet de pastu humanorũ artuum nutritis, quum & ipsa uescа sint & idonea ad cibum, ac proinde in humanos uẽtres ingerantur, ac cum deuorantium corpore coalescant: necessarium omnino esse ut hominis membra, quæ prius istis animalibus in escam cesserе, ad alia humana corpora transeant: quũ animalia illa quæ hominum interea carnibus uictitauerunt, acceptas ex eo nutrimento pulpas & thoros rursus in homines illos transmittant à quibus deuorantur. Deinde istis uerbis tragicè accumulant liberorum uel in fame uel in insania mactatos artus, rursúsque per dolos & insidias inimicorũ à parentibus deuoratos filios: simúlque & Medorum mensam, & tragicas Thyestæ epulas adiiciunt, & quæcun-*

que uel apud Græcos, uel apud barbaros nouo & admiran
do modo patratæ sunt calamitates. Ex istis inducunt, ut sibi
persuadent, impossibilem esse resurrectionem, quum fieri ne-
queat ut eadem membra cum aliis atque aliis corporibus
unà consurgant. Nam aut priora corpora constare nequire,
quũ cotransierint membra ubi complementi præbent: aut
si prioribus possessoribus reddãtur, sequentium corpora im-
perfecta fore. Istiusmodi homines uidentur mihi primùm con-
ditoris & gubernatoris omnium non satis scire nec potentiã nec
sapientiam, qui singulis animalium naturis & generibus co-
gnatam & congruentem adaptat alimoniam, neque quam-
libet naturam ad cuiuslibet corporis coagulationem & mistu
ram transire constituit: neque rursus hæsitat in discriminan
dis rerum coalitarum partibus, ac singulis rebus secundum
ipsarum naturam & agere & pati permittit ac nonnun-
quam prohibet, ac omne quod uult & quò uult & traijcit
& aufert. Præter hæc neque ijdem perfectas mihi habere
uidentur uires naturásque tum alẽtium tum alitarũ rerum.
alioqui cognouissent, non omne quod aliunde alicui inaul-
catur, cibum eius naturæ cognatum & idonеum reddi: sed
quædam statim ut complexu uentriculi receptа sint, perire
uel uomendo, uel excernendo, uel alio aliquo pacto dissiciẽ-
do: adeo ut ne pauliſper quidem primum & naturalem sus-
tineant concoctionem, aut ullam cum altricibus rebus cõmi-
stionem. Vt igitur neque omnino omne quod concoctum est pri-
mámque mutationem suscepit, cum similibus corporis com ungi-
tur, quum quædam per uentrem à nutritia uirtute exær-
nantur, quædam post secundam mutationem cõcoctionémque
iecinoris secernantur, & ad alia segregentur, quæ uim nu-
triendi exæssere: ipsa quoque quæ in iecore mutatio est, ut
nec ex toto in alimentum cedit, sed quædam in consuetas su-

perfluitates excolat, ipsa quoque id ipsum quod retinuit ad membra nutrienda nonnunquã in aliud quippiam conuer-
51 *tit, secundum uim eius quod prædominatur aut superabundat: quod aut corrumpere sibi quod proximum est, aut in sui naturam transfundere solet. Quũ multa igitur sit in omnibus animalibus naturalis differentia, ipsumque alimentũ uniciique generi animantium ex natura accommodetur, & cum corpore quod inde alitur commutetur, triplex item in animantium cibis purificatio & excolatio fiat: omnino opus est perire & transmitti quo solet, aut in aliud uerti quicquid alienum est ab alimenia & fomite alicuius animalis, ut quod commiscari & cõtemperari nequeat: oportêtque uim nutrimenti animalis naturaliter consentire, eámque descendere per naturalia, ut sic loquar, cribra & secerniacula, & expurgatam planè naturalibus illis emundationibus, syncerissimam reddi, ut corpori addatur: quam solam, si rerũ uocabulis uerè utaris, alimoniam uoces, ut quæ abierit omne quod alienum est & noxium ad alendi animalis constitutionem, simúlque excusserit magnum illud infarctum & inculcatũ pondus, quo stomachus usus est ad sui repletionem, & appetentiæ remedium. Sed hanc syncerissimam alimoniam nemo ambigat cũ corpore uniri, omnibúsque illius & membris & articulis implicari & coalescere, eámque quæ se ita non habet & contra naturam est, perire quidem statim, si ualidioribus corporis uiribus affundatur, perdere autem paulatim eas corporis uires quas superarit, atque in prauos succos & uenenatos cõuertere: ut quæ nihil familiare aut amicum alendo corpori afferat. Et huius rei maximũ argumentũ est quòd corpora inde uel dolor, uel periculum, uel mors inuadat, si acriori appetitu uenenatum aliquid & alienum à natura unà cum cibis ingurgitauerint: quod haud*

dubiè uniuerso corpori exitiosum est: si quidem quæ nutriũ-
52 tur, familiaribus & naturalibus rebus nutriantur, contrariis autem corrumpantur. Si igitur dissidio earũ rerum quæ cum natura animaliũ pugnant, naturalis quoque alimonia corrumpitur, eáque neque omnia quæ corpori admota fuerint, nec temere quidlibet inde ad coalescentiam carnis assumit, sed illud solum quod omni concoctione purificatum, synœrum peruenerit, ideóque alendis membris accommodum sese exhibuerit: euidens satis est, nihil uniri immaturaliũ iis animantibus, quibus is cibus & naturalis & idoneus non sit: sed uel per ipsam aluum crudum corruptúmque deijci, priusquam in alium succum degeneret: aut quũ diutius inhæserit membris, uel uitium, uel morbum uix curabilem gignere, corrum pẽtem aut ipsam naturalem alimoniam, aut ipsam carnem alimoniæ indigam. Quòd si expellatur pharmacis, aut meliori diæta, aut naturalibus uiribus superetur, nõ tamen sine noxa parua è corpore effluxerit, ut quod nihil paratum naturæ adferat, ob coeundi coalescéndique inhabilitatem. In summa, si quis concedat inde summitti alimoniam, adijciat quoque id usitatum esse, quanquam reuera præter naturam sit ut digeratur & transmutetur in aliquid uel humidum uel siccum, uel calidum uel frigidum: ne istis quidem concessis futurum est ut inde aliquid momenti fiat resurgentium corporibus, ut inde membrorum pleniorem numerum consequantur: quum nec membrum sit corporis, nec speciem uicémque mẽbri exhibeat, imò nec semper permaneat cum membris alendis, aut, si unà consurgat cũ resurgentibus mẽbris, nihil ad usum uitæ conferat: siue sit sanguis, siue pituita, siue bilis, siue spiritus. Non enim quo aliquando indiguerunt alescentia corpora, indigebunt & tunc quũ unà cum fame & corruptione, sublata fuerit necessitas sumendi nutri-

menti. Iam si usque ad creationẽ carnis pertingere quis fin-
§3 gat istiusmodi ex cibis transmutationem, ne ita quidem ne-
cessitas cogit, carnem recenter ex alimonia creatam, ubi acce-
serit ad alterius corpus, rursus ad absoluendam prioris cor-
poris perfectionem, quasi membrũ aliquod ipsius, emigrare:
eo quòd caro quæ aduentitiũ illud ex alieno corpore assum-
psit, neque perpetuò conseruet, neque ipsum illud aduenti-
tium sibi stabile sit quò peruenit, grauémque in diuersum
accipiat cõmutationem, quũ nunc doloribus euanescat, nunc
curis, mœroribus, laboribus morbísque extabescat: nunc æ-
stus frigorísque intemperiis non permutent se humores in
carnem & adipem, adeo ut mancant corpora quæ hos cibos
sumpserunt, id ipsum quod sunt. Quũ istiusmodi contingant
in carnis affectionibus, multo magis ea deprehendas in car-
ne ex impropriis cibis nutrita, quum ea nunc quidem in mo-
lem succrescat, & pinguedinem induat ex cibis assumptis,
mox rursum id abijciat aliquo modo ac diminuatur, aut
unà ex superioribus aut pluribus causis quas superius re-
censuimus: ita ut sola maneat ea caro quæ colligandi,
condensandi, fouendi uim habet: nimirum quæ electa sit à
natura, iísque cibis affinis est & congenita, quibus secun-
dum naturam uitam cõadimplet, uitæque labores sustinet. Sed
neque ut par est excretis iis de quibus loquuti sumus, neque,
ut concalanus, receptis: uerũ ostendi potest quod ab istis ob-
ijciatur. neque affundi & admisceri potuerint humana corpora
iis corporibus quæ sunt eiusdẽ speciei. Siue in edẽdo fallãtur
alicuius fraude, ut sensum eius rei nõ percipiant: siue spon-
te, uel ex fame, uel ex insania, deuorandis sui generis corpo-
ribus sese contaminent. nisi fortasse nos lateat esse feras hu-
mana forma præditas, aut mistis naturis compositas, ut par-
tim ex hominibus, partim ex belluis constent: quales confinge-

re solent audacissimi poetarum. At quid dicam de corporibus
54 nulli animalium in cibum deputatis, & quæ sola dignitate
naturæ honorem sepulchri obtinuerunt? quum opifex rerum
nulli animalium corpus cognatæ formæ in cibum assignauerit, licet secundum naturam diuersæ speciei corporibus pascantur. Quòd si ostendere possunt, humanas carnes hominibus in cibum ex instituto naturæ attributas esse, quid impedimenti erit quominus mutuæ nostri cædes fiant, ut in rebus à natura concessis fieri solet: atque adeo qui istud audent dicere, dilectissimorum corporibus in usum epularũ helluentur, ut magis familiaribus cibis, charissimósque sibi commanducent? Quod si istud dictu impium summúmque & terrimum piaculum est, & supra omnes nefarios cibos & facinora detestandum, humanos artus deuorare: deinde si uerum est, non recipi à membris famelicis quod contra naturam est, ac rursus quod non recipitur pro cibo, cum illis corporibus coalescere non posse quibus ex natura cibus non est: fieri non potest ut unquam humana corpora sui generis corporibus confundantur, quibus præter naturam in cibum obtruduntur: etiamsi in horum uentres ingerantur, ex aliqua perquam acerba calamitate. Resilientia enim à ui nutritiua, eóque disiecta unde primum ortum traxerũt, suis quidem primordiis uniuntur ad tempus aliquod, inde tamen rursus discreta sapientia & potentia illius qui omnia temperat, singula singulis decentissimè coaptabuntur: siue ea igni concremata sint, siue aquis contabuerint, siue à belluis deuorata, siue ex uiuentis adhuc corpore excisa, ante alios artus computruerint: cœuntia autem rursus inter se, eundem locum obsidebunt, ut eandem proportionem constitutionémque corporis reddant, mortúi que uel omnino dissipati resurrectionem & uitam instaurent. Hæc in longum extenderę

55 *non est opportunum. confessam enim & minimè controuersam indicationem habent, saltem apud illos qui ferinos & belluarum ritus odio prosequuntur. Sed quum multa utilia suppetant ad præsentis negotij examinationē, primùm excludi eos opto qui ad humana opera defugiūt, eorúmque operū artifices homines, quorum opera contrita aut tempore cariosa aut alia ratione perdita, renouari nequeunt: deinde ex similitudine inde capta ostendere satagunt, Deum aut nolle, aut, si uelit, non posse eadauer extinctum uel euanidum in integrum restituere: neque secum reputāt quòd per hæc pessimè in Deum contumelioſi sunt, dum inter se comparāt uires undiquaque distantes, uel potius istarum uirium possessores, & artificialia cum naturalibus in contentionē mittunt. Cum istiusmodi hominibus seriò agere, culpa nō uacat. stultum enim reuera est, leuibus uanísque contradicere: longè autem probabilius est, ac omnium uerissimum, illud scilicet allegare, quod hominibus impossibile sit, Deo possibile esse. Si uerò per hæc ipsa ut probabilia, aut per omnia superius excussa, ratio demonstrat, id possibile Deo esse: satis liquet, pro impossibili habendum non esse. imò nequeid à diuina uoluntate abhorrere. Quod enim ille nō uult, id eo non uult, uel quòd iniustum sit, uel quòd indignum sit. Porrò iſta iniustitia uel deprehenditur circa illum qui resurgit, uel circa alium extra ipsum. Cæterùm quòd nemini omnium quæ foris & extra ipsos resurgentes sunt, & in rerum natura inueniuntur, iniuria fiat, manifesta res est. non enim intellectuales creaturæ ex hominum resurrectione iniuriam acceperint. nihil enim inde illorum essentia impeditur: neque hominū resurrectio illis aut contumeliam aut damnum adfert. ut quoque ne irrationalibus quidem aut inanimatis irrogare uidetur: non enim illa post resurrectionem su-*

pererunt: iam uerò circa illud quod nō est, nulla iniuria esse
potest. Quòd si tum ea existere fingas, ne sic quidem ullā in-
iuriam senserint ex hominum resurrectione. Si enim nunc
56 quum cædant hominum naturæ, & ad eorum adhuc mise-
riæ obnoxiorum usum sub iugum atque in omnem seruitu-
tem adigantur, nullam tamen iniuriam patiuntur: multo mi-
nus, hominibus incorrupti ilibus effectis & extra omnē mo-
piam & miseriam constitutis, quum ipsa liberata fuerint ab
omni seruitute, iniuriam patientur. Neque enim si loquendi
facultate instructa essent, incusarent rerum opificem, quasi
præter æquum, infra hominū sortem collocati essent, eo quòd
in eiusdem resurrectionis participatum admitterētur. Quo-
rū enim natura æqualis nō est, istis neque eundem finem &
honorem qui iustus est admetitur: maximè quū præter hanc
rationē brutis illis & inanimatis nullus sit iustitiæ sensus, ac
ideo nulla iniustitiæ indignatio. Cæterū m ne illud quidē dici
potest, quòd circa ipsum hominē ex resurrectione aliqua in-
iuria deprehēdatur. Hic enim ut ex anima & corpore cōpo
nitur, ita in neutrā partem uel in corpus uel in animā in-
iuriam accipit: neque sapiens animam iniuriam pati dicet,
ideo quòd hoc modo non eam rationē uitæ retineat in qua
iam in præsentia agit. Si enim nunc in corruptibili & in
patibili corpore habitans, nulla iniuria afficitur: multo minus,
in incorruptibili & in impatibili habitans, iniuria afficie-
tur. Imò neque corpus iniuriam sentit. Si enim nunc ipsum
corruptibile incorruptibilis animæ contubernio coniunctum,
nullā inde iniuriam accipit: multo minus tum accipiet quū
utrinque ambo incorruptibilia erunt. Porrò neque illud
dici potest, corpora resoluta in integrum restitui, rem esse
indignam Deo. Si enim quod deterius est, mortale salicet
& patibile corpus condere, non indignum Deo usum est,

multo minus indignum erit, quod præstantius est & immortalitate & impatibilitate donatum, in rerum naturam producere. Quod si per ea quæ prima ex natura sunt, eáque quæ his consequuo adhærent, singula quæ in quæstione erant, explicata & ostensa sunt, satis manifestum est, restitutionem corporum extinctorũ talem esse quæ digna sit Deo, & quam uelit & possit efficere. Per hæc enim demonstrata est falsitas contrariorum, & absurditas non credentium. Quid enim opus est dicere de singulorum & ad singula reciproca similitudine, mutuáque inter ipsa cohærentia & congruitate: quasi ea aliqua diuersitate discreta essent, ac non
57 liceat dicere, id quod possibile sit, idem esse uoluntarium: & quod Deo uoluntarium, idem omnino esse possibile. Cæterùm quòd alia est disputatio de ueritate, alia pro ueritate, in superioribus utcunque dictum est, necnon quibus discriminibus altera ab altera differat, & quando & apud quos utilitatem habeat. Nihil tamen impedierit, communis securitatis causa, serieíque gratia, quò dicta cum dicendis cohæreant, ab illis ipsis iisque affinibus denuo exordium facere. deæt enim hoc secundum naturam principatum habere, illud autem, satellitis uice, principi suo uiam facere, & præuio cursu omnia impedimenta & prærupta tollere. Nam disputatio de ueritate quum necessaria sit omnibus hominibus, & ad tutelam & ad salutem primœps consistit, & natura & ordine & ueritate: natura quidem, ut quæ rerum cognitionem adiuuet: ordine, ut quæ in istis & simul cũ istis existat, quorum iudicium & notitiam promit: utilitate uerò, quia cognoscentibus & addiscentibus ipsam, tutelam simul & salutem conciliet. Disputatio autem pro ueritate, natura & potentia inferior est: minus enim est falsitatem redarguere quàm ueritatem stabilire. ordine quoque posterior

est. Nam contra falsa opinantes uim suam exercet, falsa autem opinio, ex secunda quasi sementę & corruptione agnascitur. Verùm quanquam ambo se ita habeant, præponitur subinde illa & utilior existit, ut quæ tollat & præpurget obturbantem incredulitatem, uel recentem dubitationem, uel falsam opinionem. Ad unum tamen ambæ referuntur finem: tendunt enim ad pietatẽ, tum ista quæ falsum reuincit, tum illa quæ ueritatem corroborat: nõ tamen omnino idem sunt, nam ista necessaria est, ut dixi, omnibus credentibus, iisque qui ueritatis propriæque salutis curam gerunt: illa nõnunquam quibusdã in rebus & apud quosdam fructuosior est.

58 Hæc quidem summatim dicta sunt, ad memoriam superiorum uerborum seruandam. nunc autem ad propositum redeundum ostendendúmque uera esse quæ de resurrectione dicuntur, idque ex ea causa secundum quam & per quam primus homo eiúsque posteri nati sunt, etsi non eodem modo creati sunt. Deinde ex communi hominum omnium, quatenus homines sunt, natura. Deinde ex conditoris super illos iudicio, quod de illis faciet prout uixerint: quod iudicium nemo dubitauerit quin iustissimum futurum sit. Causæ autem ratio in hoc cõsistit ut exploremus utrum temere & frustra homo an ob aliquã rationẽ factus sit. Si ob aliquam rationẽ, utrum ut uiueret perseueraretque in sua ad quam ex natura genitus erat uita, an ut aliquẽ usum alicui de se præstaret. Quòd si ob usum aliquẽ creatus sit, rursus an ob conditoris utilitatem, an alterius rei quæ ad conditorem pertinet, eíque maiori curæ est quàm homo. Hîc quidem etiam uulgari & simplici indagatione in rebus cõtemplandis utentes, inuenimus quòd quicunque mentis compos est, & rationali iudicio ad agendum mouetur, nihil eorum quæ ex proposito destinat, temere facit. aut enim id instituit sui ipsius gra-

tia, aut alterius cui studet, aut ipsius rei quam fecit amore & propensitate naturali inductus. Veluti (*adhibebimus enim similitudinem, ut propositum nostrum euidens fiat*) *ædificat homo domum, idque ob suum ipsius usum: construit item cameli aliisque animalibus quorum ope indiget, congruens tectum: non ad suum usum, ut uidetur, quanquam extremus finis ad ipsum referatur: sed secundū continuam & proximam causam, ad usum illorum quorum curam gerit. Liberos autem creat non ob proprium suum usum, non ob usum alicuius suorum, sed ut sint & superstites maneant qui ab eo creati fuerint: quatenus liceat & possibile sit, suæ morti nepotum successione remedium adhibens, & hactenus*
59 *seſe credens mortalitatem exuere. Cæterùm ista quidē ad istum modum ab illis fiunt. Deus uerò nec hominem temere condiderit, quum sit sapiens (sapientis enim opus nullum temerariū) neque ob suum usum & necessitatem: nullius enim indiget. quod autem omnino nullius indiget, nullum usum captat ex rebus à se creatis, neque ad gratiā ullius suorum operū hominem fecerit. nihil enim eorum quod ratione & iudicio utitur, siue id magnum siue paruum sit, creatum est aut creabitur ad alterius usum. illa enim tantūmodo creātur ad suam ipsorum uitam incolumitatémque. Neque ratio inuenit aliquem alium usum cur homines gignantur: quandoquidem immortales extra omnem indigentiam constituti sint, nullámque opem ex hominibus ad tutelam suæ naturæ requirant, bruta omnia subiecta sint, singulāque sui usum hominibus ad quem nata sunt de se præbeant: non autem ex natura hominibus utantur. fas enim neque est neque fuit, imperatricem & dominatricem creaturam deijcere ad usum inferiorum, aut quod rationabile est, irrationalibus ad imperium inidoneis subiugare. Quamobrem si neque sine causa, neque temere aut frustra creatus*

est homo(nihil enim, quantum ad Dei *intentionem, inter opera eius temerarium) neque item ob conditoris aut rerum conditoris utilitatem: satis liquet quòd inspectu primariæ & uniuersalis rationis hominẽ Deus creauerit, ob seipsum suâmque & bonitatem & sapientiam, quam facilè in omnibus creatis perspicias. Quòd si propinquiorem cohærentémque ipsis creatis hominibus causam explores, deprehendes ideo hominem natum esse ut uiueret: non autem uita eiusmodi, quæ pauliſper calesceret, mox deinde in perpetuum extingueretur. Reptilibus enim, existimo, uolucribus item & natatilibus istiusmodi uitam attribuit* Deus: *illis autem qui illius imaginem in seipsis circunferunt, unáque cum ea mentem rerum creatricem possident, iudiciique rationis instructi sunt, perpetuam diuturnitatem assignauit conditor, ut suo creatore cognito, eiúsque potentiam & sapientiam legibus iustitiáque imitantes, unà cum illis uirtutibus fœliciter in æternitate perennent, quibus superiorem uitam, quum adhuc in corruptibilibus & terrenis corporibus agerent, corroborauerunt. Quæ enim alterius gratia condita sunt, deficientibus illis quorũ gratia condita sunt, meritò & ipsa deficiunt, neque frustra permanserint. quoniam non est in rebus à* Deo *creatis frustraneæ otiositati locus. Quæ uerò ideo creata sunt ut sint & uiuant, ipsa hac causa cum natura eorum cohærente & implicita, quũ ea solummodo id exigat & requiratut sint, fieri non potest ut unquã in se ullam uim admittant qua prorsus extinguantur. Porrò quum ista causa ex perpetua essendi ratione intelligatur, in eóque consistat, necessium est molumemanere illud animal quod ita natum fuerit, agerẽque ac pati quæ ipsius naturæ sunt, ambabus illis rebus unde cõstat, quod suum est in medium conferentibus: ita ut anima existat & permaneat æquabiliter in sua*

in qua genita est natura. est enim illa genita ut moderetur affectibus corporis, ac quicquid inciderit, decentibus iudiciis æstimet, & mensuris congruis demetiatur: corpus uerò se moueat ad ea quæ sibi naturalia sunt: eásque recipiat mutationes quæ illi à natura attributæ sunt: & inter reliquas sui euariationes, quæ illi in ætate, forma, magnitudine obueniunt, etiam resurrectionẽ admittat. Resurrectio enim species quædam euariationis, eáque extrema, necnon & illa immutatio in melius, quæ tum futura est in superstitum corporibus. De istis rebus tã certi quàm de illis sumus quæ iã contigerunt, perpensáque nostra ipsorum natura, & uitam istam indigam corruptibilémque non ægrè ferimus, ut præsenti seculo congruam, & perpetuitatem æui synceram à corruptione firmissimè speramus: quam non ex hominum commentis effingimus, mendaci spe nosmetipsos lactantes, sed minimè uanæ locupletique æsti, nimirum conditoris ipsius rationi & instituto, credimus, secundum quod hominem
61 *ex anima immortali & corpore fecit: quémque & mente & æquitate ingenita ad conseruationem & tutelam suorum donorum, necnon eorum quæ prudenti uitæ & rationali animæ congruunt, instruxit. Vnde satis exploratum habemus quòd istius modi animal non ita instituisset, neque omnibus ad perpetuam durabilitatem idoneis instruxisset, si non id quod ita creatum esset, perdurare uoluisset. Si igitur uniuersitatis opifex hominem fecit ut prudentia in agendo uteretur, & ut factus spectator magnificentiæ suæ, eiúsque quam ubique exhibuit sapientiæ, unà cum horũ contemplatione permaneret, idque secundum propositum & uoluntatem ipsius, naturámque quam illi ingenerauit: certè creationis causa confirmat, credibilémque facit æternam perdurabilitatem, perdurabilitas uerò resurrectionem, sine*

qua homo perdurare nequiuerit. Ex prædictis uerò manifestariũ est, nimirum ex causa nascendi creatorisque uoluntate resurrectionem declarari. Quumigitur talis sit causa cur in hunc mundum homo introductus sit, consentaneum iam fuerit ut ea dispiciamus quæ naturali ordine superiores rationes consequuntur. Sequitur enim, pensitato & excusso negotio, creandi causam creatorum hominum natura: creatorúmque hominum naturam, creatoris super ipsis iustum iudicium: & post ista omnia, uiuendi finis. Explicatis autem superioribus, explicanda iam deinceps hominum natura, idque uel per ueras opiniones, uel qualescunque tandem inquisitiones. Demonstratio illa minimè erroneam dictis fidem adstruit, quæ non forinsecus alicunde exordium habet, aut ex aliquorum opinionibus aut placitis cooritur: sed quæ ex cõmuni intellectu surgit, aut ex posteriorum ad priora consequio elicitur. Est enim illa uel de primis placitis, uel de iis quæ sola admonitione naturalem intellectum commouent & expergefaciunt, uel quæ naturaliter primus in comitatu adhærent, naturalísque consequentiæ sunt. oportétque huius
62 *ordinis demonstratorẽ declarare quid prima aut superiora reuera consequatur: ut neque ueritatem, neque ex ueritate natam assertionem negligenter tractet, neque ea quæ natura discreta sunt confundat, aut naturalem seriem dissipet. Quamobrem conuenire arbitror, illos qui proposito argumento student, & prudẽter diiudicare uolunt an humanorũ corporũ resurrectio fiat, primùm dispicere rectè uim eorum quæ hanc demonstrationẽ collatis quasi partibus conficiunt, & quem quæque locũ obtineant, & quid inter ista primum uel secundum uel tertium sit, & quid denique ultimo ordine consistat. In istis digerendis proponi decet causam illam cur homo creatus sit, hoc est, ipsius creatoris mentem siue de-*

ſtinationem, ob quam hominem condendum ſuſcepit. hinc rurſus congruenter conſerenda & coaptanda eſt hominum natura, ut quæ ordine ſecundam ſedem obtineat: tum quia nō ſimul de utraque iudicari poteſt, tum quia ambæ coexiſtunt, & ad præſens inſtitutum idem momentū adferunt, tum quia per iſtas principes primariāſque atque ex ipſo opificio Dei ortum trahentes euidenter reſurrectio oſtendatur: nihilominus tamen & per prudentiæ rationem huius rei fidem colligere licet. Prudentiæ rationem in hoc cōſiſtere dico, ut præmia ſuppliciáque ex iuſto iudicio cuique hominum pro meritis attribuantur, finiſque ipſorum utæ reſpondeat. Multi enim qui de reſurrectione diſputationem ſuſceperunt, ſolo eo quod tertium eſt omne negotium confiĉere tentauerunt, arbitrantes cauſam reſurgendi hominis propter iudicium fieri. Illud autem perſpicuè falſum oſtenditur, eo quòd omnes quidem reſurgant, non omnes tamen reſurgentes iudicentur. Si enim ſola iudicij iuſtitia cauſa reſurrectionis eſſet, neceſſum iudeliĉt eſſet, eos qui nihil peccarunt, aut qui præclaras res in uita geſſerunt, reſurrectionis expertes eſſe: itidem
53 & eos qui in prima ætate uitā finierunt: quod & ipſi quoque æquum cenſent, ut non ob iudicium reſurrectio fiat, ſecundum primariam rationem, ſed ob deſtinationem propoſitúmque conditoris, conditique naturā. Cæterùm quum ſufficiat uel una cauſa gignendi hominis, ſi inſpiciatur, ad probandam reſurrectionem, quæ naturali ductu rationum corpora diſſoluta conſequitur: æquum tamen fortaſſe fuerit nihil eorum refugere quæ propoſuimus, & cohærenti ordine per ſeriem uires efficaciáſque rationum, deinde conſequentium, explicare, in gratiam eorum hominum qui iſta ſuopte ingenio perſpicere nequeunt: & inter reliqua, hominum creatorum naturam exponere, quod ipſum ad eiuſdem rei intelli-

gentiã ducit, & tantundẽ fidei resurrectioni astruit. Si enim uniuersa hominum natura ex anima immortali & corpore pro ipsius creatione attemperato consistit, neque animæ per se, neque corpori seorsum Deus istiusmodi aut ortum aut uitam attribuit, sed hominibus integris, qui istis ambobus componerentur: ut iisdem illis partibus quibus ortum uitámque acceperint, in uiuendo utentes, ad eundem communémque finem & præmium peruenirent: necessarium omnino est, quum unum ex istis ambabus partibus animal conficiatur, quod & omnibus animi corporisque affectionibus imbuatur, paritérque & agat & faciat quæcunque uel sensuum uel rationis iudicium requirunt, ad unum finem referri omnem istarum rerum seriem: ut omnia & per omnia tum ortus hominis, tum natura hominis, tum uita hominis, tũ quicquid egit uel passus est, tum finis naturæ cõgruens ad unam harmoniam eandémque sympathiam decurrant. Si uerò unus est concentus siue harmonia cuiusque animalis, ac sympathia siue cõmunio affectionum, tum earũ quæ ex anima originẽ trahunt, tum earũ quæ ex corpore proueniunt, unũ
64 in istis omnibus finẽ & præmium manere oportet. Vnus autem reuera finis erit, quum idem animal ex suis partibus constiterit: quod ipsius finis gratia futurum est. idem uerò animal synæriter extabit, quum eadem illa ei adfuerint, partésque illæ restitutæ fuerint, quibus eius integritas absolutur. Eadem porrò secundum propriam unitionem erũt, quũ dissoluta & dissipata, rursus coierint ad cõflationẽ & compositionẽ eiusdem animalis. Cæterùm eorundem hominũ instauratio necessariò consequi ostendit corporum defunctorũ resurrectionẽ: sine enim illa eædem partes inter se naturaliter uniri nequeant, aut ijdem homines restitui, aut in pristinam naturam redire. Quòd si mens & ratio datæ sunt

hominibus ad iudicationem non intelligibilium modò substantiarum, sed sapientiæ quoque eius, iustitiæ & bonitatis qui ista dedit: necessium est, permanentibus iis quorum gratia rationalis iudicatio data est, & ipsam quoque permanere iudicationē quæ istis discernēdis attributa est. Hanc autē permanere impossibile est, nisi ea natura permaneat quæ illam intra sedem suam recipit & fouet: qui autem mentem & rationem intra se recipit, homo est, non anima per se: hominem igitur oportet utroque constantem in perpetuum permanere. Hunc autem impossibile est permanere nisi resurgat. nisi enim intercedat resurrectio, nequaquam permanserit hominum natura: hominum porrò natura non permanente, frustra anima attemperata fuit corporis indigentiæ, eiúsque accidentiis & affectionibus. Frustra quoque corpus alligatum est, habenis animæ ædens, & frena patiens, ut quæ appetit adipiscatur: frustra mens, frustra prudentia, frustra iustitiæ obseruatio, & uirtutis omnis exercitatio, legúmque institutio ac dispositio: &, ut summatim dicā, quicquid in hominibus & per homines pulchrū est. Imò quod magis est, ipsa hominū procreatio & natura frustranea est. Quòd si undique ab omnibus operibus Dei & ab illius muneribus excluſa est fru-
65 straneitas, necessariū est omnino cum animæ immortalitate cœternā esse corporis perdurationē secundum suam naturā. Nemo admiretur quòd uitam mortē & corruptione interscissam, perdurationem appellamus, qui nō immemores sumus, non simplicem esse huius uocabuli rationem, neque unum esse perdurandi modum. nec mirum, quum non una sit rerum perdurantium natura. unumquodque enim pro sua natura perdurationem habet. non inueneris in purè incorruptibilibus & immortalibus parem istiusmodi perdurationem, eo quòd substantiæ sublimiorum non cœquētur cum inferiori-

bus. Neque in hominibus par est istiusmodi æqualem sibi & sine ulla uarietate distinctam perdurationem requirere, ut in illis qui ab initio immortales creati sint, & solo instituto creatoris sine fine perdurent: sed quòd secundũ animam, ex creatione habeant sine ulla uicissitudine uariationis perdurationem: secundum corpus uerò, ex ipsa immutatione immortalitatem capiant. hoc enim resurrectionis ratio desiderat: eóque respicientes, dissolutionem corporis, ut sequentem hanc uitam inopem & corruptibilem, expectamus: & postmodũ incorruptibilem speramus perdurationem: neque cum brutis nostrum finem, neque cum immortalium perdurationem æquiparantes: ne per imprudentiam, hac in parte hominum naturam & uitam adæquemus quibus minimè conuenit. Non igitur stomachandum est si qua inæqualitas spectetur circa hominum perdurationem: neque ubi segregatio animæ à corporeis membris & partium dissolutio continuam intersecat uitam, desperare oportet de resurrectione. Neque enim postquam sensualem uitam interscindere uidentur in quietę oborientes naturaliter sopitiones sensuum, necnon & naturalium uirium, idque ad certa temporis interualla dor-
66 *mientibus hominibus, & quodammodo reuiuiscentibus, illud ipsum recusamus uitam ducere. qua de causa existimo nonnullos somnium fratrem Mortis appellitare, non quòd genus utriusque indicare uelint, quasi ex ijsdem maioribus & parentibus sint nati: sed quòd similia accidant sopitis & defunctis, ratione quietis otióque sensuum, quum nihil intelligant de rebus præsentibus, aut quæ tum fiant, imò nec seipsos esse aut uiuere sentiant. Si igitur humanã uitam tanta inæqualitate à natiuitate ipsa usque ad dissolutionẽ refertam, & interruptam omnibus illis quæ superius enarrauimus, non detrectamus uitam dicere: neque ultra dissolu-*

tionem constitutã uitã, quæ unà secum resurrectionẽ inducit, desperare debemus, tametsi aliquãdiu interscindatur ipsius animæ à corpore recessu. Ipsa enim hominum natura primitus & secundũ mstitutum creatoris coattributam possidens inæqualitatem, mæqualẽ uitam & permansionem habet, nũc somno, nunc morte interscissam, singulisque ætatũ euariationibus: ita ut non appareant euidẽter prima, quum posteriora superuenerint. Quis enim crederet, nisi rerum experimentis doceretur, in similari & molli semine tot & tantas uires esse repositas: aut quæ istinc surgit & cõpingitur, tantã molliũ ac magnitudinũ diuersitatẽ latere: ossium, inquã, neruorũ & cartilaginum, itidem & musculorũ & carnium, & uiscerum, reliquarúmque corporis partium? Neque enim in liquidis adhuc seminibus quicquã tale uideas: neque in infantulis apparent quæ adulescentibus accrescant: aut in adulescentia, ea quæ uirilis ætas possidet, eminent: aut rursus in uirili ætate, quæ senectus habet. Cæterùm etsi ex supradictis quædã nullo modo, quædã obscuriter naturalẽ uicissitudinẽ hominibúsque superuenientes uarietates indicãt,
67 sciunt tamen nihilominus qui malitia aut ignauia occæcati non sunt, quid de istis rebus iudicandum sit. primùm enim requiritur ut semina spargantur: ea ubi in mẽbra & articulos distincta fuerint, ac fœtus iam effecti in lucẽ prodierint, accipiunt in prima ætate proceritatẽ: post proceritatem, totius corporis absolutam perfectitudinem: postmodum succedit naturaliũ uirium declinatio, quæ se usque adextremũ seniũ extendit: tum demũ defectis corporibus dissolutio superuenit. Quemadmodum igitur in hoc negotio neque semẽ ulla imagine aut similitudine hominis uel uitam uel formam ostendit, neque uitæ dissolutionem illam præiudicat, qua se compago in prima elementa disparsura est: series tamen ductúsque

tamen ductú sque naturalium euentuum fidem conciliat iis quæ pro sua apparentia & uultu nullam fidem admittere uidentur: ita quoque multo magis ratio indagine naturalis consequentiæ ueritatem inuestigans, resurrectionem corroborat, quæ multo certior est quàm experientia, ad comprobationem eorum dictorum quibus paulo antè fidem resurrectioni conati sumus astruere: idque ideo quia omnes congeneres sumus, ut eodem exordio nati. exordium enim nobis ex primorũ hominũ procreatione quos Deus *condidit. Sed alij ex ipso unde nati sunt exordio ad fidem corroborantur, alij ducem naturam hominúmque uitam sequentes, ex diuina aduersus nos prouidẽtia fidem capiunt. Causa enim secundum quam & ob quam nati sunt homines, cõiuncta naturæ hominum, ex opificio conditi hominis uim suam obtinet. Cæterùm iustitiæ ratio, secundum quam iudicabit* Deus *homines uel bonæ uel malæ uitæ, ex horum fine uires trahit: inde enim nascuntur. pendet tamen magis ex prouidẽtia. Quum igitur ostensa & probata sint à nobis quantum licuit quæ primi ordinis erant, ostendamus quoque quæ deinde sequuntur. loquor autem de præmio uel supplicio quod promeritis cuique hominum ex iusto iudicio attribuetur, & de fine qui ad humanam*
68 *uitã correspondebit. Verùm id ita fiat ut ea præcedant quæ naturaliter prioris loci sunt: primúmque tractemus de iudicij ratione. quæ uerba ideo loquimur, quòd nobis curæ est fundamentum ordóque institutæ disputationis, & quòd oportet eos qui* Deum *admittunt ut conditorem huius uniuersitatis, illius ipsius sapientiæ & iustitiæ attribuere omnium rerũ custodiam & procurationem, si modò fundamento constituto ac principiis semel admissis inhærere uelint. Porrò quum huius opinionis sint, æquum est ut nihil existiment neque terrestrium neque cælestium rerum curam & proui-*

dentia destitutum esse: sed in omnia æquè, tum quæ in aperto sunt, tum quæ latent, in magna item & parua penetrare creatoris sollicitudinẽ. omnia enim quæ sunt, creatoris sui prouidẽtia indigent: peculiariter autẽ unumquodq; pro suæ naturæ, & ad quod conditũ est. Non enim existimo ambitiosè singulatim explicandum & diuisionibus distinguendũ quid cuique naturæ conueniat: homo certè de quo sermo institutus est, ut famelicus, alimẽto opus habet: ut mortalis, prolis successione: ut rationalis, iudicio. Indiget autẽ iudicio, ut legitimè ad uictũ & successionẽ incumbat. necessum est autem, uictu & successione ad id quod ex utroque compositũ est pertinente, ad illud idem quoque iudiciũ pertinere: (uoco autem, ex utroque compositum, hominem ex anima & corpore constantem:) atque istiusmodi hominẽ omnium quæ agit reum fieri, ut pro illis uel præmiũ uel supplicium recipiat. Quòd si contra id quod ex utroq; compositũ est, pro factis ipsius sentẽtia iusti iudicij profertur, fieri nõ potest ut anima sola talionem referat eorum quæ cum corpore gessit. nam ipsa per se non tangitur peccatis, quæ per uoluptates corporales uel cibos uel
69 cultus perpetrantur. Neque item solũ corpus talionem referre oportet, ut quod legũ & iudicij discrimen nõ sentiat: sed homo qui istis cõstat, pro unoquoque facto iudiciũ accipere debet. Id autẽ in hac uita contingere nulla ratione deprehẽdas. non enim id in præsenti uita legitimè obseruatur, quũ multos uideamus impios & omnis iniquitatis studiosos usque ad mortẽ malorũ expertes persistere: eos uerò qui omni uirtute spectati sunt, in ferendis doloribus, uexationibus, calumniis, contumeliis, ac omni genere afflictionis uitam absumere. Neque item post mortem deprehendere id queas: non enim iam supereſt id quod ex utroque constat, quum & anima separata sit à corpore, ipsumque corpus rursum dissipatum

sit in ea ex quibus congestũ fuit, nihilque iam supersit quod uel ueterem formam, uel naturam, imò ne memoriã quidem eorum quæ acta sunt, retineat. Liquet igitur id quod sequitur, nimirum quòd oportet, secundũ Apostolum, corruptibile istud dissipatum induere incorruptionẽ, ut uiuificatis resurrectione mortuis, ac rursus unitis quæ disiecta erãt aut penitus consumpta, unusquisque referat iustè ea quæ per corpus gessit, siue bona, siue mala. Aduersus illos igitur qui prouidentiã admittunt, & eadem principia & fundamenta nobiscũ recipiunt, deinde à suis institutis & receptis opinionibus nescio quo pacto excidũt & deficiunt, istiusmodi uerbis aliisque multo uberioribus uti possis: si quidem ea dilatare uelis quæ breuiter & in trãsursu dicta sunt. Aduersus illos autẽ qui de ipsis principiis controuersiam mouent, rectũ fuerit aliud ante ista principiũ & quasi fundamentũ statuere, ut interim dubitabilia fingamus & quæstionibus explorãda, de quibus ipsi hæsitant: num uidelicet hominum uita moréque neglectui dati sint, ac crassæ terrarum umbræ offundantur, quæ ignorantia & silentio inuoluunt tum ipsos homines, tum eorũ acta. An quod multo ærtius est, existimandũ, creatorem creatis rebus præsidere, omniúmq; quæ sunt & fiunt obseruatorem, factorũ simul & cogitationum iudicem esse. Si enim nulla usquam de hominum facinoribus censura, nihil supra bruta possidebunt homines. quanimo iis ipsis infelicius agent qui affectus suos in seruitutem redigunt, & pietatem, iustitiam, aliásque uirtutes curæ habent. pecuina contrà uita & feralis, optima cænsenda est: uirtus è diuerso, stolida res: iudicij munæ, ingens ridiculum: uoluptatem colere, summũ bonum. Cõmune item placitum habendum est omnium & præcipua lex, id quod nequã & luxuriosis plausibile est, Comedamus & bibamus: cras enim morimur. Istiusmodi enim uitæ finis, nõ uoluptas est, secundũ nonnul-

los, sed sentiendi plena uacuitas. Quòd si est creatori hominũ suarum creaturarũ cura aliqua, & instabit illo in tempore bonorum & malorũ facinorum diiudicatio: siue dum in præsenti uita uel bene uel malè agunt, siue post mortẽ, dum in dissolutione & separatione consistunt. Verùm utro pacto inuenias iustum iudicium seruari posse. Non enim boni in præsenti uita præmia uirtutis referunt, neque item mali pœnas scelerum. ut omittam interea quòd incolumi natura in qua nũc sumus, ne possit quidẽ mortalis natura parẽ sceleribus aut multis aut grauibus talionẽ sustinere. Quũ enim innumeras hominũ cædes alias super alias accumulat uel latro, uel princeps, aut tyrãnus aliquis, fieri nõ potest ut una morte culpas suas expiet. quũ item qui nihil ueri de Deo sentit, & in omni libidine & blasphemia uixit, diuina omnia despexit, leges perfregit, necnõ & in fœminas & pueros stu pris lasciuiit, urbes imustè excidit, domos unà cũ suis incolis
71 cõbussit, prouinciã euastauit, populos & gẽtes, imò integras nationes internecione delcuit: quomodo in hoc corruptibili corpore ad talionis pœnã suffecerit, præcurrente morte debitos cruciatus, & ne ad unũ quidem scelus luendũ suppeditante mortali hac natura? Non igitur in præsenti uita iudicium pro dignitate & merito cuiusque ostendi potest, neque post mortem. Siquidẽ illa aut est totius uitæ in solidum extinctio. perdita cum corpore anima, simúlque putrefacta: aut manet quidem per se indissolubilis anima, indissipabilis, incorruptibilisque: sed corpus dissoluitur, nullam ulterius memoriam factorum seruans, aut accidentium sibi sensum. Extincta enim omnino hominum uita, nullus apparet bonorum respectus aut cura, neque ullum de bene aut malè factis iudicium destinatum uidetur. ingruet autem denuo & inundabit quicquid est exlegis uitæ, reliquæque absurditates.

quas istiusmodi uita quasi conium examen secum trahit, & iuxta cum ipsis impietas Dei negatrix, quæ princeps & caput est eius uitæ in qua sine lege uiuitur. Quòd si corrumpatur corpus, & ad cognata sua, ut quodque dissolutum est, elementa redeat, maneat autem per se anima ut incorrupta, ne ita quidem locus erit iudicandæ animæ, quum non affutura sit iustitia. Nefas autem est suspicari, ex Deo & à Deo iudicium fieri cui non adest iustitia: non adest autem iustitia quũ non mœlumis manserit & capax iudicij, qui iusta aut iniusta fecit. qui enim singula in uita egit de quibus iudicandum est, homo fuit, nõ anima sola. Vt summatim dicã, istiusmodi ratio nulla in parte iustitiam tuebitur. in recipiendis enim rerum præclarè gestarum præmiis iniuriam haud dubiè patietur corpus, eo quòd particeps fuerit laborum in bonis rebus gerendis: nunc autem exors sit honorum qui uirtuti repensantur: ac quũ uenia sæpius animæ indulgeatur in
72 quibusdam delictis, respectu corporalis inopiæ & necessitatis, ipsum corpus excidat à communicatione præmiorum, pro quibus unà in uita labores sustinuit, quî quæso nõ iniquum reputabitur? Et diuersos si damnentur scelera, non iustè agetur cum anima. si quidem sola eorum culpam luet quæ ad obturbationes corporis & ad suos appetitus & motus trahentis in uita deliquit: dum nunc raptu, nunc quasi furto abducitur à recto, nunc uiolentiori propensitate trahitur: interdum gratificandi studio, & ut adblandiatur contubernio corporis, utius indulget. Aut quî quæso iniustũ non est, animam solùm condemnari ob illa quorum, ex sua natura, neque appetitũ, neque motum, neque impetum habet: ut luxuriæ, uiolentiæ, auaritiæ, iniustitiæ, eorúmque delictorum quæ hac de causa fiunt? Si enim pleraque mala fiunt, quòd homines non satis imperent tumultuantibus affectibus: tumultuan-

tur autem ideo ut studeant & medeantur corporis egentiæ & necessitati. horum enim causa omnia parant, ut inde ad usum & fruitionem perueniatur: necnon & nuptiæ ineuntur, aliáque negotia quæ inuita fiunt, in quibus & circa quæ spectatur quicquid in laude uel in uitio est: ubi hîc æquitas, quum ob ea quibus præafficitur corpus, animámque trahit ad consortium eiusdem affectionis, studio obtinendi sui usus, anima sola condemnetur: quúmq; cupiditates, uoluptates, formidines & dolores, quorum immodestia omnis iudicio obnoxia est, motum trahant à corpore, peccata tamen inde manantia eorúmque supplicia in solam animam incumbere, quæ nihil tale requisiuit, nihil tale appetiuit, nec metuit, nec passa est istiusmodi quippiam per se, qualia homo pati consueuit? Quinimo si non solius corporis sed hominis statuamus esse passiones, eo quòd una illi sit ex ambobus uita, nequaquam tamen eas ad animam pertinere allegabi-
73 mus, quum liquidè eius propriam materiam inspexerimus. Si enim nullius omnino alimẽti est indigа, nunquam ea appetierit quorum usum non requirit ut suam essentiam tueatur: neque ad ea rapietur quibus ut fruatur ex natura nõ habet. imò ne doluerit quidẽ ob inopiam pecuniarum aut possessionum, ut nihil ad ipsam pertinentium. Quòd si supra corruptionem consistit, nihil sanè sibi exitiale ueretur. non enim famem aut morbum, aut mutilationem, aut truncationem, aut ignem, aut ferrum timet. quandoquidem nihil clades aut triste ab iis accipere potest, quum nullum corpus aut corporeũ ulla ex parte illam attingere ualeat. Quòd si absurdum est peculiariter affectiones animæ assignare, etiam harũ pœnas attribuere animabus, immmẽsæ iniquitatis est, & alienũ à diuino iudicio. Præter ista quæ iam dicta sunt, quî quæsò non absurdum est, uirtutes & uitia ne intelligi

quidē posse, seorsum in anima consistere: (hominis enim esse uirtutes, quæcunque uirtutes sunt, per sentiscimus: ut itidem & uitia uirtutibus cōtraria, non animæ separatæ à corpore, & per se existentis diiudicamus: (supplicia tamē & præmia istorū ad solas animas referre uelle. Aut quî quæsō sentias solius animæ fortitudinē, aut tolerantiam esse, quæ nec mortem, nec uulnera, nec mutilationem, nec damnum, nec cōtumeliosam tractationē exhorret, neque eos qui inde proueniunt, uel dolores, uel miserias? Aut quî rursum temperantiā uel prudentiam intelligas, ubi nulla appetentia animum ad cibum, concubitū, aliáue uoluptates & oblectationes trahat, nihilque uel intus obturbet, uel foris irritet? Aut quî denique prudentiā imaginaueris, quū materia rerum eligendarum & fugiendarū ad animas non spectet, quum materia delectus in rebus agendis animæ nō subijciatur, uel potius nullus ei insit motus aut naturalis impetus ad res a-
74 gendas? Vbi autem omnino inter duas animas congruens iusstitia, siue res cognatas siue externas respicias: aut unde, aut quibus, aut quomodo tribuent id quod æquū est, uel secundum dignitatem cuiusque, uel secundū proportionem? nihil profectò tale est, si excipias honorem Deo ab illis impartiendū quum neque impetum aut motum habeant, ut uel suis utantur, uel ab alienis abstineant: quū usus abstinentiáque in illis ærnatur quibus istiusmodi res ex natura necessariæ sunt, anima contrà ita nata sit ut nihil horū requirat. atq; inde est quòd in re ita ingeniata propriā membrorum functionē deprehendere nequeas. Quimillud quoque absurdissimū, leges conditas ad homines referri, pœnā legum ad solas animas retorqueri. Si enim qui leges recepit, iure etiā receperit uiolatarū legum mulctas: leges autē recepit homo, non anima sola, æquum est hominē delictorum pœnas luere, non animam solam. Quandoquidem non animabus præcepit

Deus ut abillicitis abſtinerent, ut potè adulterijs, cædibus, furtis, rapinis, & neglectu parentum, & ab omni noxa & iniuſta alienæ rei concupiſcentia. Nõ enim præceptũ, Honora patrem & matrem, animabus competit, quum ad eas iſtiuſmodi nomina non pertineant. non enim anima animam gignut, ut inde ſibi uendicet nomen parentis: ſed homo hominem. Neque item, Ne adulterium facias, de animis aut dici aptè aut intelligi poteſt, quũ in ipſis non ſit maſculini aut fœminini ſexus ullum diſcrimen, aut coituum aptitudo, aut coeundi appetitus. at ubi appetitus ille non ſit, miſturã illam fieri impoſſibile eſt: apud quos autem iſtiuſmodi miſtura nõ eſt, ne legitima quidẽ coitio, nimirum cõnubialis, reperiri po-
75 teſt. ubi uerò connubialis coitio nõ eſt, neque illegitima & alienæ uxoris uel appetẽtia uel coitio (id enim adulterium eſt) locũ habet. Neque item præceptum de furto uitando, aut nimietatis concupiſcentia in animas congruit. nihil enim illis opus habent, quorũ qui indigi ſunt, ob naturalẽ inopiam uel neceſſitatem, uel furto uel latrocinio ea ſibi parare ſolent: quale eſt aurũ, argentum, pecus, aut quippiã quod ad uictũ uel cultum idoneum ſit. Inutile enim eſt immortali naturæ quic quid indigis ideo appetibile eſt, quia utile. Cæterũ exactior ratio illis relinquatur qui iſta diligẽtius cupiũt rimari, aut ardẽtius cũ aduerſarijs contendere. Nobis autẽ quũ ſufficiãt ſuperius dicta, eáque quæ cũ iſtis cõcorditer & quaſi uno concentu reſurrectionẽ ſtabiliũt, ijſdẽ diutius immorari intempeſtiuũ uidetur. Non enim eum fecimus ſcopũ, ut nihil eorũ quæ huc pertinent, omitteremus: ſed ut ſummatim ſubo ſtenderemus omnibus huc conuenientibus quid de reſurrectione ſentiendum eſſet, & ut ui eorum quæ iam in præſentia diximus, emetirentur alias rationũ facultates eodem pertinentes. Excuſſis aliquo modo & examinatis quæ propo-

ſita erant, reliquũ iam fuerit, rationem finis contẽplari, iam ex ſuperioribus uerbis perſpicuam & euidentẽ: cuique nulla maiore cura opus eſt quàm ut cæteris apponatur, ne uel per obliuionẽ uideatur omiſſa, uel ſuſceptũ argumentũ & inſtitutã ab initio diuiſionẽ lædere. His de cauſis aliiſque eodem pertinẽtibus, pulchrũ fuerit, uel eatenus tantùm rẽ aperire, quòd eorum quæ ex natura aut artificio conſtant, ſuos quoque fines & peculiares habent, ipſo modo & communi intellectu id edocente, idẽmque rebus illis quæ ante oculos obuerſantur, conteſtantibus. Annon uidemus alium finem eſſe agricolis, alium medicis conſtitutum: rurſúmque alium è ter
76 ra ſuccreſcentibus, aliumin de uictitantibus animalibus, ac ſecundum naturalem ſeriem ſucceſſioniſque conſequentiam procreatis? Quòd ſi illud euidens eſt, & neceſſium eſt omnino naturales & artificiales facultates eorúmque actus ſuum pro ipſorum natura finem ſequi, neceſſum eſt omnino hominum finem, ut peculiaris naturæ, excipi ab aliorũ communione. Quandoquidẽ fas non eſt eundem finem ſtatuere eorum quæ carent rationali iudicio, & eorum quæ ſecundum inſitam legem & rationem agunt, uitæque prudentia & iuſtitia utuntur. Neque igitur indolentia, propria iſtorum & peculiaris finis: id enim pariter inuenias in ſenſu carentibus. Neque rurſus eorũ quæ corpus uel oblectant uel alunt perfruitio, aut copia uoluptatum: alioqui præſtare neceſſum pecuinam uitam, ac uitam uirtutibus præditam, rem imperfectam eſſe. beſtiarum enim & pecorum iſtiuſmodi finis eſt, non hominũ immortali anima & rationali iudicio utentiũ: Neque item beatitudo animæ à corpore ſegregatæ. non enim alterutrius partis, ex quibus homo conſtat, reſpicimus aut uitam aut finem, ſed illius quæ ex ambabus plenitudinẽ & integritatem accipit. Talis enim eſt qui hanc uitã ſorti-

tus est homo, ciúsque uitæ necessum est esse suum propriũ finem. Quòd si eius quod utrunque simul est, nimirum compositi ex anima & corpore, finis statuendus est, neque illum, dum in hac uita agit, reperire queas, ob causas iam sæpius allegatas: neque tum quum anima segregata à corpore est, eo quòd nihil tale cenſeri homo debeat, dissoluto aut penitus dissipato corpore, etiamsi anima per sẽ supersit: omnino necesse est in alia aliqua utriusque partis eiusdémque animalis recompositione & instauratione hominũ finem apparere. Idque quũ ex necessitate consequatur, omnino necesse est, mortuorũ aut penitus dissolutorũ corporũ resurrectionẽ fieri: eosdémque homines rursus constitui. quando quidem sinẽ non
77 quẽquis neque quorumuis hominũ esse iubet naturæ illa lex, sed illorum ipsorum qui in superiori uita uixerunt. Eosdem autem homines rursus constitui impossibile est, nisi eadem corpora animabus reddantur. ut autem idem corpus eandem animã recipiat, aliter fieri non potest quàm per resurrectionem. Ea enim quum fuerit, etiam naturã hominum cõgruens finis sequitur: finem uerò uitæ prudentis & rationalis iudicij non errarit si dicat id esse ut perpetuò iis inhæreamus & perennemus, cum quibus maximè & principaliter naturalis ratio congruit & consentit: idque respectu & contemplatione eius qui est, eorúmque gratia quæ illi placuit in perpetuũ promittere. tametsi uulgus hominũ acrius & uehemẽtius rebus quæ istic sunt iam antea affecti, nihil que curant & respiciunt istiusmodi finẽ. Non enim infirmat communem officij designationem multitudo eorum qui à fine ipsis decoro deficiũt & absistunt: quum peculiaris aduersus illud constituta sit examinatio, supplicia que & præmia destinata sint quæ ad benefactorum uel malefactorum mensuram respondeant.

FINIS.

ANNVS agitur septimus, Nanni, quũ ego ex Britannia rediens, uestrã Louaniensem Academiam & te eius columen celeberrimum inuisi: à quo tẽpore mihi non iam de nomine duntaxat, sed etiam de facie notus esse cœpisti. Ibi cum de aliis scriptoribus δυσερέσεις, tum de Athenagora orto sermone, quam de illius exemplaribus spem tibi quidam eripuerant (suum solum in uniuersa Europa antigraphum extare dicentes) memini me non sine magna tua uoluptate reddere. Iam enim alterũ exemplar illius De resurrectione libelli reperisse me, insuper uerò de tertio sperare etiã audere aiebam. Tuum uerò gaudiũ eo quẽ paulo pòst attuli nuntio de inuenta altera eiusdẽ Athenagoræ oratione, cumulasse me recordor. Cuius itidem unũ præterea exemplar nanciscì, non solũ in uotis, sed in spe etiam mihi esse dicebam. Iã uide Nanni quàm non inanis illa fuerit. Vtriusque orationis exemplar unũ, ultra iam inuẽta, in manus meas peruenit. Orationis De resurrectione antigraphũ in regis Gallorũ bibliotheca offendi, quæ est non extra Europam, sed in pago Calliroë Parisius uicino: alterius autem exẽplar Romæ Guilielmus Sirletus uir doctissimus mihi ostendit, & eius copiam perliberaliter fecit. Nũc utrãque ad te mitto, ex mea editione: si non ut uolui, certè ut potui emendatã. Atque utinã nulli mendosiores libri essent. Huius authoris stylũ hyperbatis plenũ postquam tandẽ mihi familiarẽ reddidi, in hac mea editione positis passim parentheseos notis, uiam lectoribus strauì, & aditũ ad quosdã locos qui mihi difficillimus fuerat, illis facillimũ effeci. Quas habebã coniecturas in multos prioris orationis locos, in unũ collectas ad calcẽ libri reiiciendas putabam: quia, meo more, nimiũ religiosus in sequendis meis exẽplaribus quàm temerarius iu iis corrigendis esse malebam. Sed Gesnerus (ille literariorũ laborum Atlas) in suis annotationibus me hoc onere leuauit. Sũt tamẽ quæ addenda illis existimẽ, nonnulla. Quinetiã in libellũ De resurrectione alicubi meas coniecturas protuli, necnon aliquot locis (quos fortè inter legendas operarum nostrarum formas consideraueram) in tuam interpretationẽ familiariter & liberè inquisiui. Quod quanto cum fructu fecerim, nescio: illud quidem certè poetæ Græci uerbum ueriſſimum esse scio, σιὼ πὶ δύ' ἐρ χομένω. Vale. Ex typographeio nostro. X. Cal. Iun.

HENRICI STEPHANI TYPOgraphi annotationes in vtranque Athenagoræ philosophi Christiani orationem.

3.3. περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν] Addat qui volet ἢ ἀπολογία, ex altero exemplari. Ego certè illam inscriptionem huic præfero, quam suspicor ex margine irrepsisse, in quo adnotata esset Iustini ad eosdem argumenti eiusdem oratio, eo titulo. Quanquam non περὶ sed ὑπὲρ Χριστιανῶν apud illum legitur. verùm legi vtroque modo potest. quia idem Isocrates qui in Busir. Encomio dicit, οὐκ ἀπολογίαν ὑπὲρ Βουσίριδος, in Hel. Encomio ita loquitur, ἀπολογεῖσθαι μὲν γὰρ περὶ τῶν ἀδικεῖν αἰτίαν ἐχόντων. Sic harum præpositionum in hac phrasi & quibusdam aliis significationes confunduntur: quæ alioqui distinguuntur, vt pulchrè infrà, pag. 45, λόγων διττῶν, τοὺς μὲν, ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, τοὺς δὲ, περὶ τῆς ἀληθείας. & alibi.

10 μεγάλοι βασιλεῖς] Crediderim legendum esse μέγιστοι. vt pag. 20 dicet, μέγιστοι αὐτοκρατόρων. nec dubium est quin potius superlatiuũ gradum in huiusmodi locis cõsuetudo Græci sermonis exigat. At verò pag. 6, pro μέγιστοι αὐτοκράτορες, dicere poterat μεγάλοι.

24 τὸ μὲν οὖν] Particulam οὖν habet vtrunque exemplar: quæ tamen quod ad sensum, superuacanea est: vt & pag. 73 post ὥς περ. vbi coniunctim ὡς περοὖν legere malui (vt solet ὡσπερεὶ dici) quàm separatim ὥς περ οὖν, vt antea legebatur. Sic vocula γὲ sæpe vacare comperitur.

42. ἡμῖν γὲ (καὶ μὴ θρύπτε. &c. Non dubito quin author scripserit, ἡμῖν δὲ, vt sit τὸ ὀνίμαι ἡμῖν ἀπεχθάνεσθαι. parenthesin tamen audacter notaui, eam esse videns perneccessariam: at lectionem immutare neq; hîc ausus sum, neque alibi vsquam: nisi vbi apertè mendosa erat lectio, & huiusmodi quæ nullo modo defendi posset: eius autem emendatio certis argumentis testata esse poterat.

8 τὴν μητέρα σωσόν βασιλέως εἰρήνης ἕνεκα. Tali vtitur in-

sinuatione Tertullus in sua apud Felicem præsidem oratione, Act. ca. 24. eius enim hæc sunt verba, πολλῆς εἰρήνης τυγχάνοντες διὰ σοῦ, καὶ κατορθωμάτων γινομένων τῷ ἔθνει τούτῳ διὰ τῆς σῆς προνοίας. Athenagoras statim pòst, ὅτι μὴ προνενόηται καὶ ἡμῶν.

5.4. ἡ κοινὴ] Hūc versum, sicut & præcedentem, & aliquam partem sequentis, inclusi nota parēthesis, vt lectori hunc locum expedirem. sed ei aliquid impedimenti adfert articulus ἡ, non quidē quod ad sensum, sed quod ad loquendi formam attinet. si enim huic orationi, quæ planè similis est, ἃ δὲ πρὸς ἡμῶν θρυλοῦσι, μῦθοι ἄρα καὶ λῆροι, articulo itidem addito, dicam, οἱ μῦθοι ἄρα, annon omnes Græco sermoni assuefactas aures offendā? Cæterùm huc pertinet quod pagina 6 dicit, καὶ μὴ τῇ κοινῇ καὶ ἀλόγῳ φήμῃ σωματενεχθέντας. & 13, ἵνα γὰρ μὴ τῇ κοινῇ καὶ ἀλόγῳ σωματοφέρηται γνώμῃ.

5 μεγάλων δὲ φιλανθρώπων καὶ φιλομαθεστάτων] Vereor ne putidum sit admonere legēdum esse φιλανθρωποτάτων. Cur enim omnium honorificentissimum titulum in eodem gradu quo cæteros nō poneret? Sic & pag. præcedēte huius vocabuli vim quasi dilatans, dixit, τὸ πρᾶον ὑμῶν καὶ ἥμερον δὲ τὸ πρὸς ἅπαντα εἰρηνικόν, & ad extremū addidit, καὶ φιλάνθρωπον. Ac certè, vt aliunde discimus, nullo nomine magis aures regum & imperatorum illius seculi permulcebantur quàm hoc. vnde etiam extat Themistii oratio ὅτι φιλανθρωπία Θεοδοσίου τοῦ αὐτοκράτορος. At, vt nunc sunt mores, si quis ad regem scribens, non serenissimū, sed humanissimū eum appellet, barbarismum propemodum commisisse existimabitur: etiamsi is sit rex cuius non minus quàm illorum testata sit humanitas.

7 ἡ σύμπασα τοῖς] Vel adde οἰκουμένη, vel saltem subaudi, repetitum ἀπὸ τοῦ κοινοῦ ex pagina præcedente. Mihi tam procul vocem hanc non placet arcessere.

21 σὺ, εἰδότες] Omnino coniunctione aliqua opus habet hæc periodus. Ego magis probem copulatiuam καὶ

ante εἰδότες, aut ante ὂν ἴσῃ, quàm aduersatiuã δὲ ante πάξει. & potius ante εἰδότες ponẽdam eam censuerim: vt sit, καὶ εἰδότες ὅτι, &c. ὂν ἴσῃ πάξει δέ χοντας. id est δέχεσθαι τὸ εἰδέναι.

6. 27. ἓκ πολεμοιώτων ἀλλήλοις τῶν ἐναντίων θείῳ νόμῳ] Id est, Et quum diuina lege fiat vt quæ sunt cõtraria, inter se pugnent. Hæc est horum verborum sententia: sed ego pro τῶν legendo καὶ, aliam inuenio non ita frigidam, & quam alius eiusdem scriptoris comprobare videtur locus: hanc videlicet, Et quum diuina lege fiat vt hæc duo sibi inuicem contraria sint & repugnent: nimirum virtus & vitiũ. vel potius, cum Cicerone, vitiositas. Locus quem dico, pag. 39 est hic, ὅπαὖθέν πως ἔθος καὶ ἐκ ἐφ' ἡμῶν μόνον, κατά τινα θεῖον νόμον καὶ λόγον παρικολούθησε, πρὸς πολεμεῖν τὴν κακίαν τῇ ἀρετῇ. vtroque autem loco ponit τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν, αὐτὰ τῶν ὀναρέπων καὶ τῶν κακῶν ἀνθρώπων. Et intelligit, hanc legẽ statuisse Deum vt improbi bonos persequantur. quemadmodum videlicet Athenis Socratem virum optimũ pessimi nebulones oppugnauerunt, atque adeo expugnauerunt.

7. 14. γνωπτὸν] At præcedenti versu habetur ἀγνώνητον, duplici ν. quam scripturæ varietatem & in Platonis exemplaribus reperi in eodem vocabulo: ideóque à meo codice ne in hac quidẽ scriptura discedere volui. quam certè qui mendosam esse putauerit, longè falletur. Est enim γίνεσθαι fieri, γνωστὸν factum esse. vnde γνωπτὸν factum, ἀγνώπτον infectum. vt apud Aristot. 7 Ethicorum, μόνου γὰρ αὐτοῦ ὁ θεὸς στερίσκεται ἀγνώπτα ποιεῖν ὅσ' ἂν εἴη πεπραγμένα, id est, facta, infecta reddere. Est item γίνεσθαι gigni, nasci, γνωστὸν natũ esse. vnde γνωπτὸν genitum, ἀγνώπτον ingenitũ: idem significãtia quod γνωπτὸν & ἀγνώπτον à γνωτὸν. Sic dicitur γέγονεν ὁ κόσμος, & γνωστὸς ὁ κόσμος. Et ἀγνώπτον Cicero vertit apud Platonem, Quod nunquã oritur, Cuius nulla est origo. vt legere potes in meo Ciceroniano Lexico Græcolatino. At in Lexicis istis vulgaribus, etiam in nouissimis editionibus, scribitur Ἀγνώπτος, Ingenitus. Item,

Non factus, Falsò, vt infinita alia: ex non perspecta ea quammodò annotaui deriuatione. Nã γίνεσθαι quod simpliciter significat Fieri, accipitur & pro γεννᾶσθαι, Gigni, Nasci, Oriri. At verò γεννᾶσθαι non itidẽ pro γίγνεσθαι. i. Fieri. vnde fit vt ἀγένητον vbiq; pro ἀγένητον vsurpari possit, at nõ viciſſim vbique ἀγένητον pro ἀγένητον. Verbi gratia, in eo quẽ modò citaui Aristotelis loco, pro ἀγένητα malè scripseris ἀγέννητα duplici ν. quũ illi opositũ sit non γεννητὰ, sed πεποιημένα. Et hanc differentiam quidã Græci theologi in Christi persona diligenter obseruarunt: qui fuit ἀγένητος, vt & Pater: at non ἀγέννητος. vt contrà in omni animantium genere, quæ prima extiterunt, fuerũt ἀγένητα, at non ἀγέννητα. siquidem γενόμενα, id est ἐκτισθησαν, condita fuerunt à Deo conditore omnium & creatore: non autem ἐγεννήθησαν ἐξ ὁμοίων, id est, nõ generata fuerũt ex eiusdem generis animantibus. Repugnantia enim loqueretur qui diceret prima esse quædam, & γεννηθῆναι ἐκ τῶν ὁμοίων. Quinetiam hîc si dicas, Prima animantia ἐγεννήθησαν, vnica ν, id verum comperietur: si ἐγεννήθησαν duplici, falsum. Magna igitur attentione & cautione in huiusmodi locis opus est. At in hoc Athenagoræ nostri loco vbi habetur ἀγέννητον, deinde γεννητὸν: quẽ admodũ γεννητὸν scribi possit, vt sit ab eodẽ verbo à quo ἀγέννητον: ita viciſſim non malè scribatur ἀγένητον simplici ν, vt ab eodem sit à quo γεννητόν. Cur verò (dicet aliquis) non vtrobique duplici ν, ἀγέννητον & γεννητὸν, vel vtrobique simplici ἀγένητον & γεννητὸν scribitur? Atqui nõ video cur hoc magis mirari quis debeat quàm τέλεον & τέλειον in eadem periodo in exemplaribus interdum reperiri, sicut ὅδε & οὗτος, & alias varias διαλογραφίας. Eius verò quæ est in isto Athenagoræ loco, mentionẽ facere dignatus non fuissem, nisi passim in hoc libello eam offendissem.

8. 2. Ὁρᾷς] Hos versus ita vertit Cicero libro 2. De nat. deorum,

Vides sublimè fusum immoderatum æthera,
Qui terram tenero circumiectu amplectitur

Hunc ſummũ habeto diuûm, hunc perhibeto Iouem.

6. 10. Pro ἀδυνάτα non dubium eſt quin legendũ ſit ἄλυπα: etſi vocem illam non hanc noſtra exemplaria habẽt. de hac verò lectione ἐμοῦ μὴ θέλοντος, an melior ſit vulgata, ἐμοῦ γε θέλοντος, ſatis longa eſt in meis in Ciceronem caſtigationibus diſquiſitio. Illam certè nõ hanc ſequutum ipſum fatebitur, quicũque Me inuito, nõ autem Nutu meo, in eius interpretatione legerit.

10. 3. τῆς μὴ] Poſt hæc verba in exempl. legitur, δοκιμάζοιση. ἐπεὶ δ' οἱ πολλοὶ περὶ ὅπλα λοιδοροῦνται ἡμῖν, & cætera verba, quæ habes infrà pag. 15 & 16, nimirum omnia quæ ſunt à 18 verſu pag. 15, vſque ad 16 verſum 7, incluſiuè. ſiquidẽ ibi has voces ἐπ' ἀδείας ἔξεναι proximè præcedũt illæ poeticæ λοιδῆ πεκνίοιη πεφθεγμένοιν. Vnde autem acciderit vt bis poſita ſint in exempl. eadẽ verba, ſed illic ſuo loco, at hìc omnino alieno: ne ſuſpicari quidem adhuc potui. Memini certè, dũ pater meus excuderet Dionyſii Halicarnaſſei hiſtoriarum volumen, vſos nos exemplari in quo idem acciderat. niſi quòd non bis eadẽ verba diuerſis in locis poſita erant, vt hic: ſed eo in loco erant vnde prorſus abeſſe debebant, vtpote non ſolùm orationis contextũ, ſed ipſam etiã hiſtoriæ ſeriem perturbãtia: in ſuo verò loco, qui erat aliquot quaternionibus pòſt, deſiderabãtur. Qua de re ego alios admoneo, vt eos cautiores in verſandis veteribus libris reddam.

14. 3. Lege ἐπιχορύμβιοι. aut adde οἱ ante ὀδαίμονας.

9 Pro κακὸν γὰρ σκαίειν.

18. 15. 16. ὅπῃ τὰ πλωκὰ τῆς ἀσθενοῦς στοιχεῖα καταπίπλωμφ] Hìc nõ ad Pauli locum alluſit duntaxat, vt alibi: ſed eius verba accepit, ex epiſtolæ ad Gal. cap. 4.

19. 2. ὅπ χθὲς ἐπροφάσω γεγόναση, ὡς λόγος, εἰπεῖν. At pag. 37, οἷ, ὡς εἰπεῖν λόγω, χθὲς ἐπροφάσω αὐθρωπι ἔξ &c. quo modo quin & hìc legi debeat non dubito.

20. 4. εἰ πίνων θεοὶ ἐκ ἦσαν ἔξ ἀρχῆς] Exiſtimaui expungendã particulã ἐκ tanquã ſuppoſititiã: vt argumen-

taretur ab absurdo, Si igitur dii erant à principio, vt vulgus hominum credit: quomodo ætate posteriores sint iis qui ipsos fecerunt? At qui dicit, Si igitur dii non erant ab initio, qui posteriores sint, &c. nihil dicit. consentaneũ est enim vt qui illud fatetur, etiam hoc fateatur. Nunc verò existimo relinqui posse hanc particulam, modò ei præfigatur π. ita legẽdo, εἰ πάνυ θεοί, ὅτι ἐξ ἀρχῆς; Id est, Atqui si dii, qui fit vt ab initio non fuerint? Nam ab initio eos nõ fuisse iam euicit Athenagoras, quũ eorum opifices protulit.

8 καὶ παῖς προσόδους αὐ πύπους προσίασι] προσόδους pro supplicationibus accipio. vt cõiunxerit Athenagoras hæc duo vocabula προσόδους & θυσίας, vt à Demosthene coniungi videmus, dicente, πρὸ θυσίας τοῖς θεοῖς ἢ προσόδους ὡς ἀγαθῶν τούτων ὄντων ἡμᾶς πεποίηται.

28 πεπίστευται παρ' αὐτῆς] In exempl. post verbum πεπίστευται habentur hæc verba, βασιλείαν ἐξεπάζειν. ὡς ἐγὼ μὴν παρεὶς ὑφ' ἑαυτὰ κεχείρωται αὖθις. deinde παρ' αὐτῆς, &c. quæ verba perperam esse interiecta, & malè hoc loco repetita ex versu 18 & 19 huius paginæ, quis nõ videt? Sed animaduertendum legi in hac repetitione βασιλείαν ἐξεπάζειν, rectius quàm illic ἐβασιλείαν εἰληφόσιν ἐξεπάζειν. ideóque dum excuderem librum, parum abfuit quin tollerem hoc participium: & certè in eo retinendo nimium religiosus fuisse mihi videor.

21.7. ὑρανὸς ἕΐ) ἐπελέσθη] Accipio ἐπελέσθη pro κτ' πελεπὼ παρεδόθη. quod Latina voce vna exprimi nõ potest.

16 Οὕνεκα ποτάθω μέγαν] In exempl. legitur, Οὕνεκα ἐμμορήσωσιν, ἢ πμήσωσιν στάθω μέγαν, &c. Ego ex tribus verbis id quod versui accommodatum erat delegi, præfixa ei quæ deerat particula π, faciens ποτάθω: nec dubitãs quin illa duo verba πμωρήσωσιν & πμησάθω pro scholio adscripta margini, in contextum ab imperito librario translata essent. Sic apud Diogenem Laertium in Empedoclis versu (quem cum aliis citat in eius vita, pag. 432

Germ.) in eadem voce est error, & qui ex eodem fonte manauit. Legitur enim illic Γωλεῦμαι μᾶλλον πᾶσι πεπιμπεμένος, ὥς γε ἔοικα. quū legi debere πεπιδυος satis ostēdat metri ratio. Sed nimirū πεπιμπιδύος erat explicatio τοῦ πεπιδύος (siquidem ἵεσθαι hic est ἱμᾶν) quæ in locum eius vocabuli quod exponebat, irrepsit. At in versu isto quem citat Athenagoras, πέσειν significat πιμπρᾶναι, non πιμπᾶν. adeo vt ex duabus illis explicationibus quas dixi, vera sit vna, falsa altera.

22.14. ὧν ὁκ τῆς μιᾶς Ρέας ἢ Δήμητρος ἢ Δημήτορος τὸν αὐτῆς ἐπαιδοποιήσατο. Corruptus locus, qui ex his pag. 40 verbis restitui posse mihi videtur, ὁκ μιᾶς μὲν Ρέας, δυοῖν δὲ Κόρης πεπαιδοποιημένον. Sed & in hac ipsa 22 pag. vers. 20, habemus τῇ Ἀθηνᾷ τῇ ἀπὸ τῆς Κόρης.

25 ἄλλος αἱρεῖ] Apud Homerum legitur ἥρει, & ita legi debet illic, habita ratione præcedētiū & sequentium. solent tamen nonnunquam authores in citādis versibus, magis sui sermonis ἀκολουθίαν quàm præcedentia & sequētia poetæ verba spectare (quod & in Maximo Tyrio nuper, dum eum Græcè excuderē, deprehendi) ideóque verborū tēpora præsertim immutare. Fortasse igitur Athenagoras, vt dixerat, ἵνα μὴ βλέπηται σκυζομένη, ita etiam subiunxerat αἱρῇ. quod in αἱρεῖ perperam versum postea fuerit. nam ἵνα μὴ ἥρει dicere non poterat. Quanquam ne id affirmare ausim obstat proximè sequens versus, Ηρη δ' οὐκ ἔχαδε, &c. Nisi quis respōdeat, saluo metro, tempus itidē hīc nō potuisse mutari. Sunt autē ex Ιλ. θ. hi versus.

24. 1. Αἲ αἰ (λέγον) ὅ τι μοι] Aut pro ἐγών perperā positū fuit participium hoc λέγον: aut quum scripsisset author, Αἲ αἰ ἐγὼν (λέγον) harum vocum affinitas cur altera omitteretur in causa fuit.

3 ἀδωσαπῆ] Legēdum est ἀδωσατῇ, vt in vltimo pag. præcedentis versu habetur ὀδύρηται. debet enim & illud ad ὅταν referri. nam omissis iis qui per parenthesin interiiciuntur versibus, talis remanebit oratio, ὅταν δὲ ὁ πατὴρ

αἰδρῶν π Θεῶν τε ὁδύρηται ὧν τ ἦθος, ἀδυνατῇ ὁ ὀδυρόμενος τὸ κινδύνου ἐξαρπάσαι, ὡς ἐκ αὖ τοις &c.

17 Ἐκ τὴν μοιχείαν] Ξενοφάνης, inquit Sextus philosophus, διελέγχων τοὺς περὶ Ὅμηρον καὶ Ἡσίοδον, φησὶ, Πάντα θεοῖς ἀνέθηκαν Ὅμηρός θ' Ἡσίοδός τε, Ὅσσα παρ' ἀνθρώποισιν ὀνείδεα καὶ ψόγος ἐστὶ, Κλέπτειν, μοιχεύειν τε, καὶ ἀλλήλους ἀπατεύειν. Idem alio loco, Ὅμηρος θ' καὶ Ἡσίοδος, κατ' τὸν κολοφώνιον Ξενοφάνη, οἵ πλεῖστ' ἐφήμοσαν θεῶν ἀθεμίστια ἔργα, Κλέπτειν μοιχεύειν τε καὶ ἀλλήλους ἀπατεύειν. Κρόνος μὲν τὸν ἑὸν οὖ &c. Totũ enim locum citarem qui cum hoc Athenagoræ facit, nisi authorem ipsum à me editum iri sperarem.

25. 10. Ὦ δῶμα τ'] Hic versus & proximè sequens sunt primi tragœdiæ Euripidis quæ inscribitur Alcestis.

13 Ἐλθὼν δ' ἐς αἶαν] Ibidem habẽtur hi, sed interiectis inter illos & hos, quinque aliis. Rectius autem hic legitur δ' ἐς αἶαν quàm in vulgatis editionibus δὲ γᾶιαν.

27 πέπλοι κρήνωμα βρότειον] In exempl. legitur, δαπρύοις τ' ὄπικουρον ναμὰ βρότειον. Quam adeo corruptã scripturam dum cernerẽ, & eundem versum apud Plutarchum, & Sextum philosophum ac Diogenem Laertium, legere me meminissem, eos adii. Apud hunc igitur inueni hanc lectionem, δαπρύοις ἐκπικροῖ ὄμμα βρότειον, non solùm in editione vulgata, sed etiam in veteri codice Veneto, alioqui satis fideliter descripto, vt ex collatione totius operis deprehendi: in eo tantùm à vulgata editione differebat quòd pro ἐκπικροῖ haberet ὄπικροῖ. At verò apud illos duos eam lectionẽ reperi quã hic posui. Huic autẽ versui Ζεὺς ἀρχὰς &c. præponũt istum, Τέτακται πᾶσι πάντων ῥιζώματα θεοῖσιν ἄκουε. Vocat autem (inquit Plutarchus) κρήνωμα βρότειον, οἱονεὶ τὸ πῖσμα καὶ ὕδωρ.

26. 2. Πῦρ, ὕδωρ] Sextus philosophus paulo pòst quàm citauit illos versus quos modò protuli, interiecta duntaxat Ocelli sententia (nam apud illũ mendosè, ni fallor, legitur ἴκελος, pro ὠκελλὸς) adiungit, ἐκ τοίνυν τούτων ἔφασκον οἱ περὶ τὸν Ἐμπεδοκλέα ὧν οἷς μὲν τὰς

λέγ' ἐπεσα ρα πῦρ παίτων ἠδ' αἰθαμαπε, ἐκ πεσάρων ποιεῖ τὴν γῆν εἶναι· ὕ παν δ' ἀερ ἐξῆ, Νεῖκός τ' οὐλόμενον δίχα πᾶσι ἀτάλαντον ἀπάντη, Καὶ φιλίη μ' ἔστιν, ἴσον μῆκός τε πλάτος τε· ἔξ ἀναδίδωσι τὰς πᾶσ' ὄντων ἀρχας, ἐπεσάρας μὲν τὰς ὑλικὰς, γῆν, ὕδωρ, ἀέρα, πῦρ· δύο δὲ τὰς δραστηρίους, φιλίαν & νεῖκος. Vnde apparet omissum esse versum vnũ apud nostrũ Athenagorã. Ac ne quis existimet hũc versum Νεῖκος &c. apud Sextũ esse pro illo Πῦρ δὲ &c. positum: audiat quid idem Sextus alibi dicat, δοξαι δ' αὖ, ὡς ἔφαμεν, ὁ Ἐμπεδοκλῆς ἐξ ὑπαρχῆς ἔφη. συὸ γὰρ ἔστι τὰ στοιχεῖα τὸ νεῖκος καὶ τὴν φιλίαν καταριθμεῖται· τὴν μὲν φιλίαν ὡς πυαγωγὸν αἰτίαν, τὸ δὲ νεῖκος ὡς διαλυτικήν. deinde ipsos versus adscribit,

Πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ γαῖα καὶ ἠέρος ἦπιον ὕψος,
Νεῖκός τ' οὐλόμενον δίχα πᾶσι ἀτάλαντον ἀπάντη,
Καὶ φιλότης μ' ἔστιν, ἴσον μῆκός τε πλάτος τε. Obserua autem hic esse φιλότης pro φιλίη, vt apud Athenagoram, & in altero eiusdem Sexti loco. quod tamen vocabulum idem sonat. Alibi etiam στοργὴ pro eodẽ dicit idem Empedocles, vt in hoc versu, Στοργὴ δὲ στοργῇ, νεῖκος δέ τε νείκεϊ λυγρῷ. Vide & infrà pag. 30.

30. 14. ἡμεῖς τε αὖ εἰκότως ξεπλατούμεθα] Vbi pro π reposito fuerit γε (quod mendum frequentissimũ est) nondum emendatũ locum habuerimus. nam vt hæc verba significẽt, Meritò nos reiceremur, ex præsenti ξεπλατούμεθα, faciundũ fuerit præteritũ imperf. ἐξεπλατούμεθα, quod iungatur cũ αὖ. neque enim ita loquetur quisquã Græci sermonis peritus, ἐγὼ αὖ εἰκότως ξεπλατοῦμαι, dicere volens, Ego meritò reiicerer. Verùm hoc modo, ἐγὼ αὖ εἰκότως ἐξεπλατούμην, vel ξεπλατούμην Sequendo igitur illam interpretationẽ, legendum fuerit, ἐξεπλατούμεθα vel ξεπλατούμεθα. Sed mihi magis placet, tempus præsens retinendo, αὖ cum εἰκότως iungere, vt sit αὖ εἰκότως. legendo etiam in principio huius periodi, εἰ καὶ οἱ πεικτὴ Sequendo enim illam priorem sentẽtiam, videtur pẽdere quodammodo oratio.

37. 1. καὐτὸν Ἰφιτον.] Non est apud Homerum hic accusatiuus Ἰφιτον. nec dubito quin superscriptum ab aliquo fuisset tanquam declaratio pronominis αὐτόν.

13 Ὡς οὔτε] Particula ὡς in exempl. non est. eā, quòd necessaria esset, addidi ex aliis authoribus qui eosdem citant versus. apud quos etiam ἀξίωμα legitur, nō ἄξιόμα, quod tamen retinui, non quin illam lectionem hac meliorem iudicarem: sed quòd hæc non penitus displiceret.

39. 20. ὑμεῖς μὲν οὖν] Puto legendum ὑμῖν, vt sit δοῦ οἶδα ἀπολελογῆσθαι ἐμαυτὸν ὑμῖν. id est πρὸς ὑμᾶς. nam si post ἐμαυτόν, futurum νομίσητε aut aliquod huiusmodi ponamus, palàm pronomine compositio pro simplici abutemur. dicitur enim δοῦ οἶδα ἀπολελογῆσθαι ἐμαυτὸν, at δοῦ οἶδα τε ἀπολελογῆσθαι ἐμέ. Quanquam miror cur nō potius dixerit Athenagoras, δοῦ οἶδα ἀπολελογημένος quàm δοῦ οἶδα ἀπολελογῆσθαι ἐμαυτόν. est enim illud genus loquendi elegantius quàm hoc.

41. 28. ὥσπερ καὶ λυμμένως malim aduerbialiter. vt dicitur ἁπαρακαλύπτως, pro Palam, Manifestè.

42. 5. ἄρσενες ἐν ἄρσεσι] Alludit ad D. Pauli locum.

43. 1. Ὅς γ' ἐμὲ τῆς πρὸς Ἀπουδᾶς] Idem valet τὸ πρὸς Ἀπουδᾶς, ac τῆς πρὸς Ἀπουδάσων. Siue autē dicas τὸ μοι ὅτι πρὸς Ἀπουδάσων, siue τῆς πρὸς Ἀπουδάσων (vt dicitur τὸ ὅτι τῶν ἀδυνάτων) perinde est. Aut igitur mutāda non est hæc lectio, ὃς γ' ἐμὲ, aut, si mutetur, hæc loquendi per genitiuum forma retinenda est.

47. 2. Τοῖς ἀκολάστοις κεχρισμένοι] Infrà, pag. 70, τὰ τοῖς ἀκολάστοις ἡδέα λάγνοις φίλοις, φάγροις μύ. &c.

49. 25. τὸν μηδικὸν τραπέζαν ἀκείνου] Hoc, vt opinor, referendum est ad historiam illam quam narrat primo libro Herodotus, de Harpago qui filii sui membra ab Astyage appositā imprudens comedit.

51. 5. τείτης δὲ κῦ τὸν ἑκάστου ζώου ἕφ' ὧ γνομένης] Puto legendum γινομένης. vt pag. 53. ver. 12 γινομένων pro γενομένων. Hic præterea nō malè fortasse ante κῦ addatur ἅ.

16 τὸν πολὺ ἀκεῖνον ὄγκον ἐπεισπεσόντα] Ferri vtcunque

poteſt hoc participium ἐπισαχθέντα ab ἐπισάγομαι. ſed, aut valde fallor, aut ſcriptum reliquit Athenagoras ὑπισαχθέντα per ι non ει, ab ὑπισάθομαι. ſignificat enim ὑπισάθομαι nō ſolùm Sternor, Inſternor: ſed etiam Accumulor. vnde ὑπισαχθεὶς vel ὑπισαγμένος, Accumulatus, Cōgeſtus. vt ita hic interpretemur, Et magnam illā molem ad ſaburrandum ventrem cōgeſtam. Suum tamen cuique hîc relinquo iudicium. tolerari enim poteſt, vti dixi, etiam noſtra lectio.

52. 6. μεταξεβλικὸς] Antea legebatur μεταξεβικός. ſed certior illa lectio ex nomine μεταβολή, quo toties hac in re vtitur, & participiis μεταβληθεῖσαν & συμμεταβαλλομένων, quæ proximè ſequenti pagina vſurpat.

18 (προσρήσω ἢ τοῦτο σωφρονέστερον) καὶ ὀρθ.] id eſt, Ita enim, conſuetudinem ſequendo, appelletur. At tu vertis Nanni, Adiiciat quoque id vſitatum eſſe. longè, ni fallor, à ſententia authoris diſcedens, & magnam etiam verbo προσρήσω vim afferens. Nam προσρεῖν (ſicut & προσπεῖν & προσαγορεύειν) non ſignificat Adiicere, ſed Compellare, Appellare. Vnde & pag. 65, προσρήματος, appellationis, ὀνομασίας: non autem adiectionis ſiue additionis ſignificat. Deinde προσρήσω paſſiuā & terminationem & ſignificationem habet: adeo vt Latinè quoque tibi paſſiuo verbo vtendum fuerit. Sed fortaſſe nō animaduerſa parentheſis tibi impoſuit.

54. 15. μέρεσι καὶ μορίοις] In ſuperiori editione legitur, μέρεσι δὲ χωρίοις.] At illam lectionem comprobant cum alii loci, tum qui ſunt pag. 47 & 54 & 65.

55. 2. μὴ μιξοθήρεις] Antea legebatur μίσω μισοθήρεις. quam lectionem in tua interpretatione ſequutus es, quū hanc, vt ſuſpicor, nō inueniſſes. quæ ſi tibi, vt & mihi, magis placuerit, interpretationē tuam mutare poteris.

27 ὁδὲ παρέσται] In margine prioris editionis adnotatum eſt, τὸ παραπαρέλκει. ſed adnotatū, opinor, ὅναρ ἢ χ ὕπαρ.

57. 21. καὶ ὠφελιμοφορᾶς] In priori editione habetur

καὶ ἀπαραφορᾶς. in veteri codice φορᾶς. Lectionẽ illam prætuli, sed υ sublata, ob omnino similem eiusdem vocabuli vsum in hoc libello.

60.2. πύπις δὲ πωδιαγωνίζωσιν] Videtur potius impedimento quàm adiumento huic loco esse particula δέ. Porrò gaudet hoc verbo σωδιαγωνίζειν Athenagoras: vtitur enim & infrà pag. 65, item 77.

62.5. ὅ ἔστιν οἶμαι χρῶμαι δίκαιον] In veteri codice legitur χρῶ. at ego non dubito quin author scripserit χῶ, per parenthesin οἶμαι addẽs, vt fere è solet. Id est, Vnde (opinor) par erat. Nisi fortè legamus, ὅ ἔστιν οἶμαι εἶ) δίκαιον. sed mihi non placet.

15 οὐχ ὡς τῇ πάξει δευτερεύουσῃ] Prior editio negatiuam particula non habet, quã ex veteri codice posui: vt pro μᾶλλον σωυπάρχουσιν, καὶ ὄψιμαι πασωυπαρχωσιν. Nõ quidem, inquit, quòd ordine sit posterior: sed quia &c.

21 πᾶσαν ἐπίρρησιν αἰτίαν] Nõ video quomodo ferri ver bũ ἐπείρησαν possit. sed nec ἐπιχείρησιν in eius locum reponi qui possit, satis perspicio. quod legisse tamen videris.

30 μηδ' ἀνίασθαι. Hæc quæ sequũtur verba, πυπὶ πως κομιδῆ νέοις πᾶσας· ἐξὸν ᾗ πάντας ἀνίασθαι, in priori editione deerant. ego pro ᾗ, legendum aut δὴ aut γε existimo. alioqui perperam suspensa sententia maneret.

63.3. δικαιοῦσιν] Aliam huius verbi interpretationẽ desidero. A is enim, Ipsi quoque æquum censent vt non ob iudiciũ resurrectio fiat. Quasi verò Deus ex eorum pendeat iudicio, & quid illi æquum esse vel non esse censeãt, respiciat. Et, vt nihil absurdi ex hac interpretatione sequeretur, dicendum esset δικαιῶσιν ἃ γένεσθαι, vel potius δικαιῶσι μὴ γένεσθαι. Sed in hoc genere loquendi locum haberet ἀξιοῦσι: an itẽ δικαιοῦσι habere possit, nescio. Quare δικαιῶσι puto vertendum Probant, quasi δίχα δικαιωμάτων. δικαιώματα enim latè aliquãdo pro quibusuis probationibus accipi, satis notum esse potest.

11 ἓ πρός γε τὰ ἄλλα] Vertis, & inter reliqua. at πρός

çũ genitiuo id significare nullo modo queat: imò ne aliã quidem vllam huic loco aptam habere potest significationẽ. vnde fit vt legam πρὸ γε τῶν ἄλλων, id est Ante alia.

64. 7. καὶ διαλυθέντων] Hæ voces in priori editione non erant: quæ tamen videntur esse necessariæ.

65. 2. κατ' τὴν ἰδίαν] κατ' οἰκείαν.

3 λογιζόμενοι] κατ' λογιζόμενος. Quæ lectio mihi magis placet. vt sit ξενιζέσθω μηδεὶς, λογιζόμενος ὡς. &c.

5 τὸ μέτρον] Malim vertere Mensuram, quàm Modum. etsi Modus pro Mensura etiam accipitur. sed vitandam esse in interpretatione ambiguitatẽ, optimè nosti. Quæ sequuntur in tua translatione verba, non inueni quomodo distinguenda essent: ista, Nec mirũ, quum non vna sit rerum perdurantium natura: vnum quodque enim pro sua natura perdurationem habet: non inueneris in purè incorruptibilibus & immortalibus parẽ istiusmodi perdurationem. Hæc enim verba non satis aptè cum præcedentibus colligari videntur. at sublatis iis quæ de tuo addidisti, optimè cohærebunt, hoc modo, Neque vnã esse perdurandi mensurã: quia ne perdurantium quidem rerum vna est natura. Si enim secundum propriam naturam vnumquodque perdurantiũ habet perdurationem, non inueneris &c.

11 ἄπ ἀνθρώπων] Valde me turbauit hic tua interpretatio, cuius neque per se, neque cum Græcis verbis collatæ sententiam probabilem inuenire potui. nam quum dicat Athenagoras πρὸς μὲν, & πρὸς δὲ, nimirum πρὸς μὲν καθαρῶς ἀφθάρτων καὶ ἀθανάτων, deinde πρὸς ἢ ἀνθρώπων, tu hæc duo & horũ duorum ingẽs discrimen confundis, & quæ duab⁹ diuersis tribuũtur naturis, tu vni humanæ tribuis. Cõsidera diligenter hunc locũ obsecro, & vide annõ hæc vera sit eius interpretatio, Vtpote quũ illæ incorruptibiles naturæ, ab initio immortales creatæ sint, & sola creatoris volũtate sine fine permancãt: hoïes autẽ, secundũ animã quidẽ, iã inde à creatione habeant mutationis

expertem perdurationem: at secundum corpus ex ipsa immutatione incorruptibilitatē assumant. Hanc eandem distinctionem apertè etiam declarant quæ sequuntur, vbi ait, Ad resurrectionem respicientes, & corporis dissolutionem (vt quæ hanc vitam consequatur, egestati & corruptioni obnoxiam) expectamus: & post eam, corruptionis nesciam perdurationem speramus. Adeo vt neque brutorum morti hominum mortem, nec immortalium perdurationi hominū perdurationē assimilemus.

24 ὅτι τοῦ τ' ἀνθρώπων δέησιν λῦ] Ex accusatiuo genitiuum faciendum puto: vt legatur, ὅτι τοῦ ἀνθρώπων δέησις. at cōtrà alibi hæc præpositio genitiuum pro accusatiuo habere mihi visa est.

66. 2. ἀδελφὸν τὸ θανάτου τὸν ὕπνον ὀνομάζοισιν] Vide in præcedenti oratione pag. 15, vers. 1 & 2, ὕπνῳ καὶ θανάτῳ διδυμάονε.

5 ἕνεκά γε τῆς ἠρεμίας] Interpretaris, Ratione quietis. quasi ἕνεκα τῆς ἠρεμίας idem esset quod δέησιν ἠρεμίαν, aut πρὸς λόγῳ τῆς ἠρεμίας. quum velut restrictionem quandam denotet: quasi diceret, non vsquequaque similia, sed in iis tantùm quæ ad quietem spectāt. Malim igitur, Quantum quidem ad quietem attinet. vel, Quietis quidem respectu. vel, Quatenus quidem ambo quiescunt, & nihil. &c. Sed & illud non placet quod quū hic bellè procedant omnia ex iis quæ in contextu Græco habentur verbis, tu de tuo nescio quæ addideris.

68. 13. καὶ πρὸς ὃ πέφυκεν ἃ χρή. ὃ γὰρ οἶμαι] Me torsit hic locus, & in eo immoratus sum aliquandiu: sed grande pretium moræ tandem me reportasse existimo. Nam hæ duæ particulæ ἃ χρή quid sibi volūt? quid aliud quàm sententiam alioqui manifestam perturbant? Deinde ista loquutio, ὃ γὰρ οἶμαι φιλοπμίας τὸ τέλειον, qualis erit, & quid significabit? Certè nihil aliud sonare potest, Τοῦτο φιλοπμίας ἐστί, quàm τοῦτο φιλοπμία πρέπει, vel τοῦτο φιλοπμου ἀνδρὸς, vel φιλοπμων ἀνδρῶν ἔργον ἐστί. Hîc igitur dicet id ὃ ἐν φιλοπμίας, quod sententia ostēdit & ratio etiā docet

cum velle dicere εἰ φιλοτιμίας. Quid enim aliud, ὃ γὰρ οὐ-μοι φιλοτιμίας (sub. εἰ) significare possit? At tu quū absurditatem sequi ex hac particula negatiua animaduerteres, prudenter eam reiecisti: sicut & ἃ χρὴ, quæ sententiā præcedentem impediebant. Sed quid tu pro illis? Nihil. At ego articulū ἃ reiicio, verbum χρὴ respuo, negatiuam δ' repudio: verùm literas omnes harum particularū, præter vnam, seruo. & ex tribus vocibus vnā, literis seruatis & earū ordine, cōpono: ex ἃ χρὴ δ' faciens ἀχρείου. vt post πέφυκεν notetur πλεῖα πταῖ, deinde legatur, ἀχρείου γὰρ οὖ-μοι φιλοτιμίας τό. &c. Id est, Inutilis enim ambitionis esse puto, velle. &c. aut, vanæ ambitionis. Aut cōmutata forma loquendi, Inutiliter enim, vel, Intempestiuè enim ambitiosi hominis fuerit, velle. &c. Vides quàm parua sit mutatio ex ἃ χρὴ οὐ in ἀχρείου. animaduertis quàm bene fluat oratio cum hac voce: quæ quàm vsitata sit in hoc sensu passim apud authores, non ignoras. Sed & ex hoc ipso scriptore si testimonium requiris, habes locum pag. 46, οὐκ ἀχρεῖον φαίνεται. Pro quo etiā sæpe dicunt Græci, οὐκ ἄκαιρον φαίνεται, quo modo & Latini, Non intempestiuum videtur. Quid igitur supereſt? quid verò aliud quàm vt hanc emendationem approbes? Ac ne putes apud Athenagoram solum huiusmodi menda reperiri: tale est apud Diogenē Laertium in vulgata editione πρὸς μὲν ὃν pro πρεσμύον. & contrà apud Strabonem, ῥιοχάρος πταμὸς, pro ῥεῖ ὁ χάρος πταμός. Et hæc quidem quasi ἐξ ὑπαιθρου habe.

14 τὸ καταύειν ἢ διαῤῥᾳθυμεῖν.] Quum mihi aliquantum negotii exhibuisset superioris loci difficultas, vtpote turpiter deprauati: eā excepit hæc non minor, imò verò multo maior, ob errorem quem initio quidē inextricabilem esse credebā: ex eo tamen, ni fallor, me extricaui, & nunc alios itidem extricabo. Igitur quum viderem ex veteri codice adnotatum esse καπάζειν, initio de hoc loco minus laborare, & tanquā aliquid adiumenti ad eum intelligen-

dum allatura illa esset lectio, minus anxius esse cœpi. Sed tandem cōperi nihil differre scriptam lectionē ab impressa: nisi quòd hæc nihil prorsus significaret, illa autē significaret quidem aliquid, sed quod longè à sententia nostri authoris remotū esset. Tunc id quo me in aliis locis vsum meminerā remedium, huic quoque adhibendū censui: & an ex duabus malis lectionibus bona vna cōfici posset, tentaui. sed hoc non processit: nihil enim aliud quā καταγνειν, ita efficiebatur. Quū hac non succederet, alia aggressus sum via, & aliquā de meo literā addendam esse cogitaui. Addita ergo litera υ fecī καταγύφν, tale quid apud Platonem esse putās. Qua de re quum ambigerem, etiam de lectione ea ambigebam: donec tandem in eum quem quærebā Platonis locum incidi. is est in Phædro: vbi ait Socrates oportere in disputando de re qualibet πρὸ κατ' εἴδη διατέμνειν κατ' ἄρθρα ἃ πέφυκε, καὶ μὴ ἐπιχειρεῖν καταγνῦναι μέρος μηδὲν, κακοῦ μαγείρου ἔστω χρώμενον. Quinetiam ex abundanti locū Ciceronis illic libri mei margini adscriptū reperi, in quo apertè ad hunc Platonis locū alluśit. is est in 2. De finibus, vbi cupiditatū diuisionem quam Torquatus libro primo posuerat, reprehendēs, ait, Quomodo autē philosophus loquitur tria genera cupiditatū, naturales & necessarias: naturales, nō necessarias: nec naturales, nec necessarias? Primùm diuisit inelegan-ter. duo enim genera quæ erant, fecit tria. hoc est nō diuidere sed frangere rem. Qui si diceret. &c. Quid aliud sonant apud Ciceronē hæc duo verba, Diuidere, Frangere, quàm apud nostrum Athenagorā καταγνύειν, διαιρεῖν? nónne eadē in re vtrobique vsurpata? Opus enim habent (inquit Athenagoras) quæcunque creata sunt, sui creatoris cura: singula autem peculiariter, secundum quod & ad quod à natura edita fuerunt. Inutilis enim ambitio, & vana quædam doctrinæ ostentatio eius fuerit qui nunc frangere aut diuidere, aut sigillatim quid cuique naturæ accōmodatum sit, recensere voluerit. Sed ad probandā

tibi cæteríſque doctis viris meam de hoc loco coniecturam nihil fortaſſe tot verbis opus erat.

22 ὅπῃ τῶπον] Pro τῶπον hic τῷπο repoſui, ſine mei exemplaris authoritate, cuius lectio, opinor, inter conferendum, aures meas præteruolarat. ſed quin ita legendū ſit, nemini dubium eſſe poteſt, quum referatur ad σωαμφότερον. hæc autem quæ ſequuntur verba, λέγω δὴ σωαμφότερον, τὸν ὁκ ψυχῆς & σώματος ἄνθρωπον, parentheſi incluſiſſe debueram. vt & in tua interpretatione feci.

25 εἰ ὃ κῦ τῶ σωαμφοτέρου] Hoc eſt initiū periodi (ſi periodus vocanda eſt) quā claudit paginæ ſequentis verſus 19. adeo vt ad illa vſque verba, εἴτε ἀγαθά, εἴτε κακά, ſuſpendatur. Ex tam longo & ſinuoſo hyperbato vt facilè ſe expedire poſſet lector, diligenter parentheſes notaui ſuis locis. At in tua interpretatione eas notare eodem modo non potui, quia quam noſter ſcriptor per tam longum ſpatium protrahit periodum, tu aliquot in locis abſcindis. Ego omiſſis omnibus iis quæ per parentheſin additæ ſunt, huic orationi pro ſinuoſo, vt dixi, hyperbato, rectū curſum dabo, hoc modo, εἰ δὲ κῦ τῶ σωαμφοτέρου φέρει ἡ ὅπῃ τοῖς εἰργασμένοις δίκην ἡ δικαία κρίσις, καὶ μήτε τῷ ψυχῷ μόνῳ δεῖ κομίσασθαι τὰ ὅπῃ ἔχει τῆς τῶ σώματος εἰργασμένων, μήτε τὸ σῶμα μόνον· ὁ ὃ ὁκ πάντων ἄνθρωπος τῷ ἐφ' ἑκάτερα τῶν εἰργασμένων αὐτῷ δέχεται κρίσιν· τοῦτο δὲ οὔτε κῦ τῷδε τῷ ζωῷ βέβαιόν ἐστι συμβαῖνον ὁ λόγος, οὔτε δὲ μῆ θάνατον· δῆλον παντὶ τὸ λειπόμενον, ὅπ δεῖ. &c. Libet etiam meo modo hæc interpretari, his verbis, Quòd ſi aduerſus vtrunque ſimul [hominē, ex vtroque, anima & corpore cōpoſitum] iuſtum iudicium [Dei] ſtatuit retributionem eorū quæ fecit: & neque animæ ſoli rependi oportet ea quæ fecit vnà cū corpore, neque corpori ſoli: homo autem ex ambobus his conflatus, ſingulorum factorum iudicium ſubit: iam verò hoc neque in hac vita, neque poſt mortē fieri ratio euincit: Equidem manifeſtum eſt omnibus id quod conſequitur, nimirum eſſe neceſſe ſecundum Apoſtolum, vt &c.

69.5. διὰ δὲ πολλοὺς] Omnino legendum est διά γε aut διά π. quarum vocũ vtramlibet posuerimus, ad ornatum aliquid, ad sensum nihil faciet. tantundẽ enim valet διὰ πό, nulla interiecta huiusmodi particula. Simul autem pro hypostigme ponenda fuerit hypodiastole post βίῳ.

12 καὶ μηδὲν ἔτι σώζοντος τῆς προτέρας φυῆς, ἢ μορφῆς, ἤπου γε τῷ μνήμῃ τῶν πεπραγμένων] Hæc tu ita reddidisti Latinè, Nihilque iam superest quod vel veterem formam vel naturam, imò ne memoriam quidem eorum quæ facta sunt retineat. Quum autẽ ita vertis, planè orationem non sine periculo inuertis, quasi videlicet legeretur, καὶ μηδενὸς ἔτι σώζοντος ἢ προτέραν φυλὴν, ἢ μορφὴν. Deinde nõ rectè particulam ἤπου Latina voce Imò interpretaris: ac vim eius si exprimere volebas, particula Ne dũ potius vtẽdum erat. Denique ita vertissem ego hunc locum, Nihilque iam [ipsum corpus] ex pristina natura vel forma, nedum memoriam rerum actarum, seruet.

30 ἢ πολὺ τούτων ἀσφαλέστερον, τὸ δοξάζειν] Id est, An multo tutius est, existimare. At tu ita vertis quasi legeretur, ἢ τὸ τούτων πολὺ ἀσφαλέστερον, δοξαστέον, inuertens verba. sic enim interpretaris, An quod multo certius est, existimandum. Non enim statuit sed quærit an statui debeat tanquam certius.

6 οἱ πάντα δουλαγωγοῦντες] Voce D. Pauli elegantissima & significantissima vtitur.

A me, dũ hi libelli excuderẽtur, Nãni, artificũ nostrorũ quotidiana opera examinãte, hæc obiter animaduerebantur: aliáque nõnulla, quæ, quòd iis locus in hoc octernione non sit, omitto. In istis si perspicax fui, est quod gaudeã: si parũ vidi, non est tamen quòd reprehensionem reformidem: quia nihil neque in Græcis neque in Latinis, ex meo sensu, immutaui, sed omnia integra & tuo & aliorum doctorum hominum iudicio seruaui.

FINIS.